

biblioteca școlarului

G. CĂLINESCU

BIETUL
IOANIDE

**

biblioteca școlarului

George
CĂLINESCU

BIETUL IOANIDE

**

INTERNĂȚIONAL

BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu
Concepția grafică a colecției: Vladimir Zmeev

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE:

Nicolae Manolescu,
Ion Bălu, Ieronim Șerbu, Ion Vlad,
Eugenia Luca, Alice Vera Călinescu, Dinu Pillat,
Ion Negoșescu, Alexandru Piru,
Dumitru Micu.

Grupul Editorial „Litera“
str. B. P. Hasdeu, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova
tel./fax +(3732) 29 29 32, 29 41 10, fax 29 40 61;
e-mail: litera@litera-publishing.com

Editura „Litera Internațional“
O. P. 33; C.P. 63, sector 1, București, România
tel./fax (01) 3303502; e-mail: info@litera.ro

Prezenta ediție a apărut în anul 2001 în versiune tipărită
și electronică la Grupul Editorial „Litera“.
Toate drepturile rezervate.

Editori: *Anatol și Dan Vidrașcu*
Redactor: *Ion Ciocanu*
Corector: *Raisa Coșcodan*
Tehnoredactare: *Marin Popa*

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic din Chișinău
Comanda nr. 20013

CZU 821.135.1-31
C 14

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Călinescu, G.

Bietul Ioanide: roman/ G. Călinescu; col. iniț. și coord. Anatol și Dan Vidrașcu;
conc. gr. col. și coperta/ Vladimir Zmeev. — Ch.: Litera, B.: Litera Int. 2001
(Combinatul Poligrafic). — (Bibl. școlarului, serie nouă, nr. 299).

Partea a 2-a. —2001. — 368 [p].

ISBN 9975-74-382-X. — ISBN 973-8358-27-8

821.135.1-3

ISBN 9975-74-382-X
ISBN 973-8358-27-8

© LITERA INTERNAȚIONAL, 2001
© LITERA, 2001

CUPRINS

XIX	5
XX	21
XXI	53
XXII	85
XXIII	119
XXIV	143
XXV	184
XXVI	221
XXVII	254
XXVIII	289
XXIX	305
XXX	328

<i>Referințe istorico-literare</i>	351
--	-----

XIX

Pomponescu înregistrează defecțiunea Indolentei cu o adâncă afectare, disimulată sub un zâmbet amar și o mizantropie afabilă. Cum avea melancolia sociabilă, fu văzut mai des prin oraș, plimbându-se la pas cu grupul său. Odată îl însoți chiar și Gaittany, până la un colț de stradă, unde, scuzându-se, luă mașina care-l aștepta. Pomponescu era mai peripatetic, îi plăcea să umble ceva mai mult pe jos, în formație colectivă și prin locuri neaglomerate, fiindcă ținuta sa impunătoare trezea respect. Ministeriabilul voia să pară popular, căuta prilejul de a răspunde la saluturi. Trecerea în grup intriga lumea, câte unul recunoștea pe ministeriabil și spunea destul de tare și altora: «Uite pe Pomponescu», ceea ce măgulea pe profesorul de beton armat. Ieșirea în public îi calma iritația amorului propriu, dându-i sentimentul că opinia publică înregistrează indispoziția sa morală și caută să-l răsplătească printr-o sporită deferență. Mâhnirea lui Pomponescu era în fond foarte adâncă, contribuind la ea elemente multiple. Întâi de toate intra surpriza că o femeie poate să-l planteze în chipul acesta expeditiv. Să fi ajuns oare la vârsta când femeile tinere te consideră cu o indiferență brutală? Pomponescu își privea în oglindă părul cărunț, mustața tunsă englezește, cu câteva fire albe, și rămase extrem de satisfăcut de el însuși. Se găsea agreabil în toată puterea cuvântului. Al doilea element era sentimentul de singurătate. Pomponescu era sentimental, poseda mari rezerve de romantism neconsumat, ceremonia casnică, stima

cunoscuților nu-l mulțumeau. Dorea o destindere intimă, focoasă și plină de decor, o nebunie reglementată, după terminarea audiențelor. Pentru asta nu convenea oricine, loana fusese aleasă cu mare chibzuință. Acum Pomponescu rămăsese iarăși în ariditate, lipsit de iluzia tinereții. Pentru acest motiv se supără, bineînțeles, pe loana și indirect și pe madam Valsamaky-Farfara, pe care o socotea responsabilă de afront. Țasta nu era un procedeu. Nimeni nu forțase sufletul loanei, dacă simțea o altă înclinație, putea să se degajeze în chip delicat, ca între oameni de lume. Ar fi înțeles, dacă loana voia să se mărite. Dar pentru loanide! Când se gândea la asta, lui Pomponescu, om lipsit de violență, cu reacțiuni secrete, i se urca o roșeață în obraz. Rușine, vexațiune, un complex de turburări îl invadau. Aflând că loanide se retrăsese pe neașteptate, Pomponescu își concentrează toată maledicția împotriva arhitectului. Acesta era în fond adevăratul vinovat, începea s-o scuze pe Indolenta. Loanide, cinicul, o amețise. Dacă Pomponescu ar fi admis că era posibil ca loanide să comită o asemenea faptă din pasiune adevărată, l-ar fi scuzat până la un punct, sau, mai exact, nu l-ar fi scuzat, dar ar fi explicat un efect identic produs asupra a doi bărbați de o femeie frumoasă. Însă Pomponescu era convins că loanide făcuse asta ostentativ, spre a-i «sufla» pe Indolenta, spre a-l face ridicol. După infama farsă, neavând nici o înclinație pentru loana, o lăsase.

Când acest raționament se înfipse în mintea lui Pomponescu, acesta începu a întrevedea posibilitatea de a relua raporturile cu loana. Ar fi putut face asta în modul cel mai simplu, însă Pomponescu avea mania tratativelor lungi și pe departe. Chiar și în materie politică îl încântau nu atât avantajele de ministru, care-l plectiseau din ziua depunerii jurământului, cât dificilele conversații și tocmele, ce-i dădeau sentimentul importanței. Avea de altfel și dreptate ca bărbat. De vreme ce loana îl dezamăgise într-un chip așa de neprevăzut, o elementară cruțare a demnității personale cerea să se informeze discret dacă loana îl mai avea în vedere. Un chip decent de reapropiere ar fi fost prin madam Valsamaky-

Farfara. Despre aceasta, însă, amicii lui Pomponescu nu scoteau o vorbă, din grija de a evita orice aluzie la nefericitul incident cu Indolenta. Evaziunea sistematică era tot așa de stridentă, și Pomponescu roși când Gulimănescu, începând a pronunța numele doamnei Farfara, îl reînghiți repede, alarmat de privirile suspecte ale celor de față. Ministeriabilul făcu un început, întrebând pe Gaittany în ziua când acesta îl însoți, laolaltă cu grupul, câțiva pași pe Calea Victoriei:

— Ce mai face doamna Valsamaky-Farfara?

— E în perfectă formă, zise Gaittany; a fost săptămâna trecută la ceai la Manigomian.

— M-am sălbăticit cu politica, n-am mai văzut de mult cercul nostru, pe Saferian, pe madam Valsamaky și ceilalți. Acesta era un preaviz și Gaittany îl înțelese.

— Să trăiești! telefonă el, îndată ce sosi la Casa de Artă, lui Saferian; aici Gaittany. Domnule, Pomponescu vrea să te vadă, să vină la ceai.

— Să poftească, cu plăcere! răspunse Saferian.

— Cum facem însă cu Ioanide, dacă vine?

Într-adevăr, o confruntare Pomponescu — Ioanide, fără pregătire, ar fi fost dezagreabilă pentru Pomponescu. Pericolul consta în faptul că Ioanide era un om care, dacă-l invitai, nu venea, însă venea neinvitat. Saferian, care cunoștea drama casnică a lui Ioanide, afacerea Tudorel (lucrurile se petreceau înainte de vizita făcută de Gaittany arhitectului), emise părerea că Ioanide nu va veni.

Astfel, Pomponescu se prezintă la ceaiul lui Saferian, sărută mâna doamnei Valsamaky-Farfara și avu o primă consolare de a fi întrebat de aceasta de ce o ocolește.

— Am început să îmbătrânesc, zise ironic madam Farfara, fiindcă văd că nu mai calcă nimeni în casa mea. De acum încolo, ca să nu mai rămân singură, trebuie să merg eu la ceilalți.

— De fapt, obiectă Pomponescu, întrucât ne privește, ne ești grav datoare. Pe catalogul nostru ai o mulțime de absențe nemotivate.

În acest stil urmă întrederea, Pomponescu având aerul de a vorbi în numele familiei sale, iar madam Farfara în numele său personal. Înțelesul era că madam Farfara urma să facă în prealabil o vizită Pomponeștilor. De Ioana ministeriabilul se feri să pomenească ceva. Într-adevăr, madam Pomponescu încunoștință pe madam Farfara că este așteptată într-o anume după-amiază, conform promisiunii sale, făcută soțului, de a nu lipsi. Că madam Pomponescu slujă ca intermediu între Pomponescu și Ioana, lucrul nu-i așa de surprinzător.

Madam Valsamaky-Farfara aparținea unei familii — mai bine zis unei rețele de familii — foarte interesante. Legăturile ei de rudenie erau și mai vaste decât ale lui Gaittany și Hangerliu. Sub un raport, madam Farfara aparținea unei familii mai vechi decât a lui Hangerliu, mai autentice. Vălsămăkeștii se trăgeau dintr-un neam de boieri de mâna a doua, citați încă din secolul al XVI-lea, și care a dăinuit cu îndărătnicie, întinzându-se în spațiu. Prin Farfara, madam Valsamaky era înrudită cu Goleștii, fiindcă mama acestora fusese Zoe Farfara. Hangerlii nu se aflau prin țară când numele Valsamaky era bine consolidat în Almanahul de Gotha al țării Românești. Aceștia erau venetici curați, oameni noi. Însă Hangerliu fusese, oricât de efemer, domn, și urmașii săi, intitulându-se prinți, intraseră în alianțe cu familia domnitoare și cu aristocrația europeană. Familiile Valsamaky și Farfara, din mijlocul cărora nu ieșise nici o personalitate proeminentă, aveau curs numai în țară și se perpetuase într-o pătură cu aparență de burghezie: ofițeri, magistrați, episcopi, călugări (nu însă preoți), funcționari chiar și mai umili (mai rar profesori). Un profan ar fi refuzat să creadă în aristocrația doamnei Valsamaky-Farfara și a afinilor săi cu alte nume, cu atât mai mult cu cât aceste nume se remarcă, spre a ne exprima astfel, prin obscuritatea și insignifianța lor. Ele nu evocau nici o persoană ilustrată câtuși de puțin, s-ar fi zis că membrii grupului se fereau de cruditatea rampei sociale, nevrând să-și divulge numele nici măcar sub modul unei ilustrații politice mediocre. Ei erau în cea mai mare proporție magistrați ori avocați prin provincie, proprietari

de mici moșii, funcționari, purtând, când nu cădeau în ramurile principale, nume banale, de ordinar formate din două părți: Teodorescu-Flămânzi, Merișescu-Ciumuleștiț așa cum se întâmplă la mulți oameni de origine țărănească. Însă nu rareori același nume de familie avea ca adaos localități deosebite: Merișescu-Ciumulești, Merișescu-Tâmburești, și când venea vorba despre ei se întreba dacă se face aluzie la «Ciumulești», la «Tâmburești», femeile fiind numite «Ciumuleasca», «Tâmbureasca». Asta venea din faptul că Merișeștii sau Teodoreștii nu erau țărani sau burghezi, ci membri ai unor familii obscure, ce-i drept, nu mai puțin reale, de aristocrație minimă, în sensul că puteau să-și urmărească documentar genealogia măcar un secol în urmă și să dovedească înrudirea cu alte grupuri sociale mai proeminente. Fenomenul acesta îl observa brusc un candidat la însurătoare. Dacă, bunăoară, un funcționar important cerea mâna fetei unui impiegat secundar, avea surpriza de a fi supus unor anchete meticuloase cu privire la calitatea familiei sale. Atunci acesta constata că nimerise într-un cerc larg dar închis, înzestrat cu o arhivă scrisă, orală și iconografică. Teodoreștii acceptau pe Merișești, dar evitau cu grijă pe un Ionescu oarecare fără relațiuni precise, afară de cazul excepțional când tânărul avea importanță deosebită din vreun punct de vedere și putea improviza un cât de mic basm genealogic, credibil. Aci calitatea de bastard intra în joc, având o funcție onorabilă și ilegală. «Băiatul, decretau experții grupului de familii, printre care madam Valsamaky-Farfara deținea locul de onoare, e făcut cu Florescu, colonelul, precis, soțul mamă-si era bătrân, e o chestie pe care o știe toată lumea.» Deci, când cineva obiecta: «Dumitrescu, cine-i ăsta? Ce fel de aventuri încercați?» i se răspundea unanim: «Taci din gură, e al colonelului Florescu». Acest certificat, fără circulație în afară, era suficient în interiorul clanului. Spiritul de congregație naturală se releva prin documentele fiecărei familii. Aproape nu era una care în afara mobilierului uzual, oricât de banal și modern, să n-aibă piese de epocă, o jumătate de salon Biedermayer, câte o oglindă în ramă de fildeș, câteva

cărți în chirilică sau alte asemenea vestigii. Când nu erau astea, băteau la ochi măcar fotografiile și tablourile. Casa era plină de portrete vechi, preocuparea de căpetenie se vedea a fi înregistrarea gene-rațiilor. Astfel, fără nici o relație evidentă, dădea de un portret fotografic al lui Odobescu, cu semnătura scriitorului. «A, observai, vă place Odobescu! Foarte frumos!» Răspunsul era neprevăzut: «Ne e cam rudă, prin ginere-său, fotografia o avem de la el». În privința asta, a literaturii în speță și a culturii în general, cu toate că prin școală mulți din membrii clanului aveau satisfăcătoare cunoștințe, evocarea unei personalități se făcea prin unghiul rudeniei. Venea vorba, cine știe cum, de Grigore Alexandrescu; amfitrionul nu dădea opinii literare, ci releva că poetul le era la o distanță oarecare afin, și înșira nume de ofițeri, magistrați etc. spre a dovedi raportul. Chiar noțiunea de notorietate lua altă semnificație. O ilustrate, trecând chiar granițele țării, era obscură pentru această obscură rețea de familii dacă n-avea o cât de mică atingere biologică cu ea. Astfel, unul din ei, om destul de cultivat, când auzea de Coșbuc, la douăzeci de ani după moartea poetului, întreba cu o candidă surpriză: «Cine-i ăsta?» numai pentru motivul că nu-l putea plasa în tabloul corelațiilor sanguine. Nu erau puțini aceia care prizau foarte slab pe Eminescu, ridicând în slavă pe «marele nostru bard» V. Alecsandri. Însă madam Valsamaky-Farfara putea dovedi cu scrisori și alte documente, între altele o fotografie-vizit cu iscălitura fină a poetului, că Alecsandri îi era și el rudă, într-un grad oarecare. Un cercetător literar ar fi putut, prin mijlocirea doamnei Valsamaky-Farfara, să dibuie un material imens, pomenind numai numele și epoca scriitorilor, pentru că altfel madam Farfara n-avea nici o idee de literatura română, știind numai pe dinafară câteva strofe din *Căinele soldatului*. În schimb, citise foarte multe romane franțuzești, de-a valma, fără a reține exact numele autorilor. În scurt, reputația prin valoarea absolută ieșea din înțelegerea grupului, esențialul în viață era a fi «băiat de familie».

Înșușirea de căpetenie a doamnei Valsamaky-Farfara era o memorie vastă, cu care îmbrățișa într-o clipă, în timp și spațiu,

toată rețeaua socială, putând oricând găsi firul de legătură. Afară de aceasta, era singura care cunoștea personal un număr incalculabil de familii, putând circula între ele nu numai cerebral, dar și corporal. Ea avea evidența tuturor membrilor, a acelor cu picioarele în groapă sau culcați în leagăn, cunoștea pe degete averea fiecăruia, depozitele de documente, perspectivele, însușirile, bolile ereditare. O Teodorească făcea o criză de nervi? Madam Farfara, cu fișierul ei mental, mergea îndată la sursă.

«Cu nervii, zicea, nu prea stau ei bine, din familie, unchi-su Comănescu a murit cam slab de minte.»

Așa cum Ioanide își calcula într-o clipă, pe un colț de hârtie, costul probabil al unei case, madam Farfara computa averea posibilă a unui individ. Observatorul neexpert în sociologie putea să taxeze pripit această indiscreție aparentă drept mahalagism. În felul acesta, prințesa Hangerliu și Gaittany deveneau mahalagii calificați. Ar fi fost o gravă eroare de apreciere. Madam Farfara nu era curioasă, ci numai atentă în cercul ei. Știa pur și simplu și nu divulga. Ceea ce istoricul și genealogul fac în bibliotecă madam Farfara realiza pe cale intuitivă. Structura ei sufletească era feudală. Madam Valsamaky, contrar spiritului de mahala, nu era impetuoasă, nu savura scandalul și nu-l propaga, nu punea întrebări indiscrete și intra într-o casă după îndeplinirea tuturor formalităților mondene.

Rolul ei social era imens și recunoscut, și vocația i se revelă definitiv aproape îndată după vârsta de treizeci și cinci de ani. Practic, madam Farfara îndeplinea funcții intrând în definiția misitiei și a peștitului. Înlesnea, contra comision, circulația discretă a bunurilor și însoțirea între tineri, dar numai în interiorul fortificației. Astfel, se întâmpla ca un tânăr cu nume sonor, de felul celui al lui Hangerliu, să dorească, fiind scăpătat, o căsătorie bogată în țară, în lipsă de altceva. Madam Farfara mergea cu gândul până la granițele ultime ale clanului, de unde cădeai în neant, singurul loc unde era șansa de a găsi personaje somptuoase (de obicei oameni noi, inediți), și

descoperirea firul de păianjen ce lega pe acest individ bogat cu o fată bine crescută de restul stirpei. Tatăl fetei era căsătorit cu o Hartulari, care era vară cu Ciumuleștii, care sunt rude cu Valsamaky, care etc., etc., etc. Astfel, la ceremonia nunții figurau numai familii autorizate, numele cel nou descoperindu-se împletit cu cele vechi. Hazardul era evitat și asimilația se îndeplinea fără stridență. În cazul fetelor, căsătoria cu oameni puternici și avuți era tolerată, cu condiția de a se găsi un colorit fictiv. Ginerile, fiu de senator și moșier, orientat spre cariera diplomatică, era reportat în altă regiune a țării, făcându-se uz de similitudini de nume. Aceste alianțe periferice consolidau clanul. Pentru asta era nevoie de exploratori în noua societate, în scopul recrutării de forțe. Un Hangerliu nu era bun de asemenea lucru. El cobora la mahala și la țară, păstrându-se astfel impermeabil. Maeștrii negociatori erau Gaittany și madam Farfara. Ei descopereau puterile zilei, pe Pomponescu, pe Saferian Manigomian, chiar pe Ioanide într-un fel, îi frecventau, îi măguleau, fără a-i introduce însă înaintea de vaccinul prin căsătorie în tagma lor, cu mici excepții, mai ales din partea intermediarilor înșiși. Chiar și când era vorba de aceștia, de Gaittany de pildă, existau rezerve. Gaittany demonstra respectul cel mai desăvârșit pentru Saferian, îl vizita religios și-l servea cu umilință, însă nu invitase niciodată la el pe armean. De asemeni, nici pe Pomponescu, în anticamera căruia staționa din când în când. Prin acești factori exteriori pe care-i frecventa, madam Farfara plasa bunurile provenite din sectorul ei.

Pomponescu, fiu de profesor, de origine burghezo-provincială, fără nimic șocant, încât la nevoie i s-ar fi găsit o stare civilă, ținea cu deosebire să-și lărgescă relațiile. Madam Pomponescu-mamă avea instinctul vieții mondene și aplica un protocol strict. Madam Pomponescu-soție aspira după agitația mării existențe. Exercițiul mondenității era destul de consolidat la Pomponeschi, din nefericire pe un spațiu îngust. Firește, în casa lui Pomponescu veneau miniștri, deputați, intelectuali, însă intrau pentru notorietatea lui Pomponescu,

nu din obligații intime. Lucrul se constata îndată ce Pomponescu ieșea din minister, când frecvența vizitatorilor scădea. Pe Pomponescu nu-l interesau vizitatorii din anticameră, oricât de importanți, ci familiarii permanenți, aceia care nu pot să denunțe legăturile. Ar fi vrut să aibă «rude» așa cum avea Gaittany, iar în sferă burgheză, Coțescu. În sentimentul lui pentru Ioana intra mult din această apetiție. Oricât de nelegală ar fi fost relația cu Indolenta, în lumea Hangerliu-Gaittany-Farfara ea conta ca un început de afinitate. Toată lumea ar fi știut-o, și Pomponescu, ca și Ioana, n-ar fi marcat deloc s-o ascundă. Madam Pomponescu însăși, sigură de fidelitatea abstractă a soțului, își dădea tacit autorizația, motivată pe infirmitatea ei. Astfel de libertăți sunt uzuale în «lumea bine», și madam Pomponescu savura reputația ei de femeie luminată. Ioana ar fi fost de folos în relațiile lui Pomponescu și utilă și pentru interesele clasei la extremitatea căreia se afla. Pomponescu, care n-avea copii, ar fi dorit unul. Un copil prin Ioana, recunoscut de el, ar fi rămas nu mai puțin un membru al grupului celuilalt, o punte de legătură între el, Pomponescu, și sfera Hangerliu-Gaittany-Valsamaky.

Pentru aceste motive complexe, ministeriabilul luă notă cu satisfacție de prezența doamnei Farfara la ceaiul dat de madam Pomponescu. Îmbrăcat ca de ordinar, în smochingul său tivit, pe care-l punea la solemnități oricât de minime, negrul fiind nuanța sa, Pomponescu se purtă ca un simplu secundant al soției sale, desfășurând o amabilitate plină de infinite atenții. Madam Pomponescu regretă de a nu fi văzut de mult pe Ioana, madam Valsamaky o scuză și adăugă că ar fi foarte fericite amândouă să primească vizita familiei Pomponescu. Ioana va avea grijă să se pună în înțelegere asupra zilei, întrucât ea, madam Farfara, fiind abandonată prematur de lume, nu-și mai permite să aibă *jour fixe*. Și într-adevăr, Ioana anunță pe doamnele Pomponescu și prin ele și pe domnul Pomponescu că ea și mama ei ar fi onorate de vizita domniilor-lor. Din moment ce Ioana însăși invita pe Pomponescu, gheața era spartă, și ministeriabilul, asigurat că

tratativele pot fi continuate, se prezentă, venind în trăsură însoțit de doamne, în salonașul doamnei Farfara, în care madam Pomponescu, sprijinită pe bastonul său, păși cu multă autoritate, având aerul a scoate în lume pe ministeriabil. Întrevederea Pomponescu—Ioana fu plină de o discretă decență, reproșurile și reconcilierea rezumându-se la o scurtă încrucișare de priviri, atunci când Pomponescu, sărutând mâna Indolentei, pe care figura inelul dăruit, își reluu poziția dreaptă. Încolo, conversația fu colectivă, încredințată mai ales femeilor. Doamnele Pomponescu felicitară pe Ioana pentru succesul de la Legația franceză, împărțășit lor de Pomponescu. Orice aluzie la arhitectură fu cu grijă evitată și unica artă admisă în convorbire fu muzica. Ioana, la solicitările obștești, consimți a deschide pianul și a îngâna sobru un lied în atenția exagerată a tuturor. Fără voie, veni vorba de asasinarea lui Dan Bogdan, pe care doamnele o calificară drept oribilă, totuși memoria lui Bogdan n-avu noroc de o mai largă evocare, căci, ca printr-un consemn, subiectul fu repede înlăturat. Motivul? Pomponeștii, pentru care numele Gavrilcea nu era necunoscut, nu voiau să-l implice în discuție, madam Farfara, de asemeni, nu dorea să se gândească cineva la Tudorel, deci indirect la Ioanide.

Cu toate că izbutită, întrevederea nu fu suficientă pentru calmarea susceptibilităților lui Pomponescu. Ministeriabilul o recunoștea drept valabilă pentru reluarea raporturilor austere, încă incertă pentru verificarea temperaturii erotice. De aceea invită la masă pe Ioana la «Capșa», însă împreună cu Smărăndache și Smărăndăchioaia, pentru decor. După masă conduse pe Ioana la domiciliu, și de astă dată cu rezervă, Pomponescu mergând cu Smărăndăchioaia și Smărăndache cu Indolenta. Totuși, soții Smărăndache, cunoscându-și rostul decorativ, se retraseră la un moment dat și ministeriabilul rămase singur cu Ioana, în cartier nefrecventat. Multă vreme cei doi merseră fără a scoate o vorbă. Fu Indolenta care rupse tăcerea.

— Știu că ești supărat.

— Nu sunt supărat, fiindcă n-am nici o calitate care să-mi dea dreptul să mă supăr. Am fost afectat.

— Ei bine, ești afectat. Recunosc că am o vină.

— Credeam că am fost înțeleș. O schimbare așa de bruscă... (Aci Pomponescu nu putu scăpa de un gest de parapon stilat.)

— Totul e un nimic, zise Indolenta, e mai mult o aparență. Am să-ți explic.

— E mai bine să trecem peste această discordanță, din moment ce spui că n-a fost nimic. Să deschidem un capitol nou, dacă îngădui, dacă am agreementul dumitale. (Pomponescu vrusese să spună «dacă mă agreezi», expresia i se păruse însă hazardată.)

— Cunoști bine sentimentele mele, precum și eu le cunosc pe ale dumitale! răspunse Indolenta nu se poate mai explicit.

— Sper că-mi vei da prilejul să le dezvoltăm.

Cu aceste vorbe, ajunseră în apropierea casei Ioanei, unde Pomponescu se înclină. Indolenta, ținând seama de sfiala solemnă a interlocutorului, se crezu autorizată a intra definitiv în termenii mai vechi, scăzând glasul în complicitate:

— Nu vrei să mai vii la mine?

— Depinde de... (Pomponescu era să zică «tine.»)

— Vino mâine.

Ministeriabilul consimți mutește. Era Pomponescu așa de sfios încât să nu îndrăznească a tutui pe Indolenta? Nu tocmai, în accepția strictă a cuvântului. Ministeriabilul, om cu prestanță și emfază, nu era la întâia sa relație extraconjugală. Suferind de amor propriu, se temea să nu cadă în cursă și să fie persiflat. Aceasta era totul.

Începând de a doua zi, întâlnirile Pomponescu—Ioana deveniră din ce în ce mai dese și după anume semne luară forma unei coabității foarte acoperite. Pomponescu nu putea concepe dragostea fără aparat social și din cauza aceasta își complică existența cu o nouă oficialitate. Dimineața săruta mâna doamnei Pomponescu-mamă și fruntea doamnei Pomponescu-consoartă, după masă se înclina la «ceai» (chiar când nu era

ceai) în fața loanei. Cafeaua cu lapte și ceaiul reprezentau polii vieții lui interioare. Îi plăcea să se amplifice verbal, să facă și în intimitatea amoroasă un fel de depoziții. Obiceiul declarațiilor publice îi intrase în sânge. Sistematizând substanța din mai multe colocvii, iată cam ce împărtășe Pomponescu loanei:

— Să nu te miri, loano, c-am fost surprins de neînțelegerea noastră. Oamenii de felul meu se resemnează cu greu la o asemenea pierdere, pentru că găsesc cu dificultate ceea ce le trebuie. Noi (Pomponescu voia să spună: cei din categoria mea) n-avem timp de efuziuni, ne consumăm viața în zădărnicia vieții publice. Toți — bărbați, femei — sunt față de noi nesinceri și interesați. Femeile, în special, se dau la om, n-au în vedere decât succesul practic. În lumea în care mă învârtesc eu de atâția ani, n-am găsit decât rar o femeie care să pară insensibilă la prestigiul omului cunoscut, al ministrului (Pomponescu căuta să pună cât mai multă modestie în acești termeni, care de altfel îi umpleau gura). Atunci intervine o dificultate neprevăzută. Sunt sfios. Îmi zic că, dacă femeia în chestiune nu-i atrasă de condiția mea socială, va fi mai greu pentru mine s-o captez prin altceva. În realitate, ca simplu om, ce reprezint eu? De acum, nu pot să ascund, încep să devin bătrân.

— Ce vorbești? protestă Indolenta, ești mai tânăr ca alții.

— Să admitem, dacă vrei tu, primi Pomponescu complimentul nu fără a fi măgulit; cu toate astea, nu intră în joc numai impresia altora, ci și sentimentul nostru intim. Ce vrei? Știu câți ani am, mă uit în oglindă la firele de păr alb din mustață, pe care le smulg în fiecare dimineață zadarnic, și nu pot să-mi ascund constatarea obiectivă c-am îmbătrânit. Asta îmi dă trac, ca la voi la teatru.

— Cei mai buni juni-amorezi în teatru sunt oamenii în vârstă. Demetriad, Bulandra erau neîntrețuți.

— Exercițiul! O simplă stăpânire de sine exterioară, încolo tracul nu se poate înlătura. Tinerii și bătrânii trec în amor prin crize de sfială. (De remarcat că Pomponescu folosea termenul

«amor», pronunțându-l cu oarecare emfază, i se părea mai vibrant decât «dragoste», și de fapt el era în căutarea unui «amor», dragostea părându-i-se un sentiment prea alambicat. În materie de literatură, ministeriabilul frecventa teatrul, nu-i plăcea să citească romane.) Vezi dar că sfiala față de tine are o rațiune. Îmi trebuie o primire excepțional de bună ca să mă conving că nu sunt ironizat asupra vârstei mele.

— Doamne, ce idee! se miră Indolenta.

De fapt, ea gusta sincer oamenii în vârstă, avea o singură nedumerire la vorbele lui Pomponescu. Sfiala de care acesta pomenea nu i se părea lucru serios, gândindu-se la privirea aprigă a lui Ioanide, la gesturile lui decisive. Chiar când Pomponescu desfășura teoria sfiei zâmbind oficios, Ioana avea sentimentul unei autorități exercitate asupra sa cu mijloacele blânde ale persuasiunii. Însă Pomponescu nu mințea, avea doar timiditatea solemnă. Se obișnuise în vizitele ministeriale, la banchete, să culeagă roadele acestei modestii pompoase și nu trăda procesul interior. De altfel, soliditatea lui trupească înlătura orice banuală în acest sens. Ai fi zis că un uriaș se face mic și timid dinadinsul, ca să nu sperie copiii.

— Pe urmă, mai sunt timid și din educație. Mama nu m-a lăsat niciodată să înfrunt singur viața, totdeauna am avut o guvernantă, la propriu sau la figurat. Dacă mă atrăgea un băiețel sau o fetiță, cineva dintre cei mari făcea prezentările, ne pune fața în față, ba chiar ne invita să ne luăm de mână. Toate fetele cu care am stat de vorbă când eram adolescent au fost invitate de mama, intenționat, și nevastă-mea mi-a fost adusă de braț de mama.

— Vasăzică, n-ai ales-o tu! (Indolenta încă făcea pauze înainte de a zice «tu», cu toată intimitatea foarte înaintată. Felul important cum își făcea Pomponescu interesante confesiuni o împingea să-i zică «excelență» sau «domnule ministru». Ministeriabilul era prea impozant în amor.)

— De ales, eu am ales-o, fără să sper că mama are să consimtă. Din purtările mele, din aluzii, a înțeles preferința mea, și fiindcă era de acord, fără să mai întrebe cât de adâncă

este înclinarea, a și adus-o. De altminteri, soția mea a meritat pe deplin alegerea. Vezi deci, draga mea, că eu sunt obișnuit a fi călăuzit în viață de ființe tutelare, și chiar întrucât te privește am convingerea intimă că nu sunt dezaprobat. Altfel n-aș fi avut curaj.

Pomponescu se opri puțin după această extraordinară mărturisire de supunere filială, fericit de a demonstra o virtute nebănuită constând într-o slăbiciune. Apoi continuă:

— Chiar și soția mea, după aceea, a început să mă protejeze, simțind lipsa mea de inițiativă. Când vede o femeie frumoasă mi-o recomandă singură, parcă i-ar fi teamă că n-am timp sau n-am destul curaj de a o remarca: «Jean, ia privește ce blondă superbă!» și pe tine te-a semnalat. Evident, n-aș merge până acolo încât să afirm că-i face plăcere ideea infidelității, îi e teamă să nu pierd totuși sensibilitatea pentru sexul frumos. Noi înșine, bărbații, suntem la fel: nu vrem să fim trădați, nu ne supărăm însă dacă femeia noastră e remarcată. E un certificat de bună alegere.

Lui Pomponescu, posibilitatea de a diserta despre chestiuni subtile îi făcea mult bine sufletesc. Îi dădea impresia de a trăi o altă existență. Demonstra că nu e un simplu «ministeriabil» sau un profesor de beton armat. Ioana în calitate de auditoriu îi convenea, fiindcă asculta interesată, cuminte, cu un respect ce venea, e drept, mai mult din educație, și fără ironie în ochi (pe Ioanide ironia îl interesa ca obiect de studiu, pe Pomponescu îl dezarticula și îl supăra). După astfel de conferințe, Pomponescu dădea în biroul și anticamera sa audiențe pline de bună dispoziție. Cum cauza intimă nu scăpa cunoscuților, ajutați de geniul de a detecta al lui Smărandache, o figură posacă era calificată ca fiind «după cafeaua cu lapte», una fericită «după ceai». Elipsa agravându-se, nu se mai aminti numele Ioanei, și când cineva voia să spună că Pomponescu e la Indolenta, zicea doar: «E la ceai».

— În tinereță, continuă cu alt prilej Pomponescu, aveam o pasiune mare pentru teatru și am vrut să mă fac actor. Chiar m-am înscris la Conservator, fără a avea curajul de a-l frecventa,

din considerație pentru mama. M-a atras unul din marii noștri artiști de familie bună. Mama n-ar fi suportat o astfel de carieră și mi-a indicat una mai pozitivă, ingineria. După aceea, fiind îndemnat, am început să mă specializez și în arhitectura propriu-zisă și să construiesc. Am colaborat de pildă la Ministerul Lucrărilor Publice («O oroare!» exclama Ioanide), la Palatul Cercului Militar («Grozăvie!» se scandaliza Ioanide). Evident, nu pot să afirm că nu mă simt în largul meu în arhitectură, aspirația mea intimă a fost totuși pentru o ocupație intelectuală mai subtilă, cum ar fi literatura, filozofia. Pentru asta trebuie răgaz, mai puține obligații sociale și, drept să spun, o capacitate de a suporta mizeria, pe care n-o am. Mama mi-a dat o educație excelentă într-un fel, însă una de lux. Mi-a luat orice posibilitate de a suporta asprimile vieții. Dacă sun după un pahar de apă și nu vine nimeni, fiindcă subreta a plecat de acasă, nu mă pot duce în bucătărie și să iau un pahar și să-mi torn apă de la robinet, fiindcă mama îmi interzicea, când eram mic, să merg în dependențe. Mi-e imposibil să-mi cos un nasture, să-mi fierb un ou, să-mi pregătesc de mâncare, oricât de sumar. Nu numai atât, dar singur nu m-aș descurca nici comandând. Dacă «servanta» (Pomponescu zicea «subretă», «servantă», evitând cuvântul «servitoare»), ce i se părea de o calitate mai joasă) nu-mi aduce la primul ordin ce am cerut, fie că n-a înțeles bine, fie din alt motiv, nu-mi vine s-o mai chem o dată, de frică să n-o bruschez. Tot mama m-a învățat să nu mă răstesc la oamenii de serviciu. Când sunt ministru, personalul își face de cap. Instrucția militară am suportat-o cu chiu și vai, mă supăra și limbajul brutal și lipsa de confort. Îți mărturisesc că nu pot să mă culc jos pe pământ, că nu-mi place să dorm cu alții în odaie, să mă dezbrac față de ei. Într-o revoluție sunt un om pierdut, oricât mă vezi de forte fizicește. (În fond, Pomponescu se descria foarte exact.)

— Ai să te adaptezi. Un om inteligent și sănătos se potrivește oricăror situații.

— Posibil. În marile jocuri ale vieții descoperim în noi sau o forță neobișnuită, sau o slăbiciune pe care nu contam. Iată,

ca să-ți dau un exemplu — cam dizgrațios, te rog să mă ierți. Am crezut totdeauna că sunt voinic trupește, înotam când eram adolescent, făceam călărie. Când am fost în străinătate cu vaporul, pe mare aproape lină, am constatat cu rușine că am rău de mare. Tot traiectul am stat în cabină, întins pe spate. Un mic șurub dacă lipsește unei locomotive, funcționarea e periclitată. Sunt o mare statuie, fragilă, făcută din porțelan, am nevoie de foarte multă vată ca să nu fiu ciocnit.

Pomponescu râse mulțumit de propria lui imagine. Apoi urmă:

— În schimb, am descoperit altă însușire pe care n-o bănuiam. Ca copil abia deschideam gura, răspundeam corect la întrebări, însă nu eram limbut. În reuniunile restrânse eram mai degrabă taciturn, sfios la vorbă. Ca student ascultam admirativ pe vorbitori la întruniri, aveam sentimentul că n-aș putea deschide gura în fața unei mulțimi. Ei bine, cu prilejul unei comemorări la Ateneu am fost invitat să vorbesc, pe nepregătite. Sala era ticsită, acolo pe tribună am simțit o liniște nemaipomenită, un sentiment de dominație și am vorbit improvizat, mult și cu căldură. Am fost răsplătit cu o furtună de aplauze. Acesta a fost de fapt începutul carierei mele politice, deoarece am fost remarcat de un mare om politic de atunci și îmbiat și mă înscriu în partid. De atunci am ocolit țara în lung și-n lat, vorbind.

Vom adăuga la autoportretul de orator al lui Pomponescu următoarele amănunte. Succesul său era condiționat de anume preparative, fără de care nu se simțea în apele lui. Întâi de toate trebuia să fie primit la gară de «un grup de prieteni». Lipsind această ceremonie, Pomponescu cădea la tristeță, se simțea neglijat. De asemeni, înainte de a trece pe tribună avea obicei de a face cerc în jurul său, a se arăta eroul momentului. Îi plăceau sălile gemând de lume, cu femei și tineret. O asistentă redusă și de intelectuali puri, cu aere critice, îl stânjenea. Dorea să fie «subliniat» prin aplauze la anumite fraze pregătite dinainte. Un eșec îl demonta. De aceea amicii săi, cunoscându-i repertoriul, dădeau exemplu, aplaudând unde trebuia, incitând astfel publicul. Cu aceste mici observări, confirmăm că Pomponescu avea

succese statornice, plăcând în special micii intelectualități. După discurs sau conferință, Pomponescu priza foarte mult faptul de a i se oferi un banchet, la care ținea de asemeni o mică cuvântare și acorda unele mărturisiri din copilăria și tinereța sa, nu altele în fond decât acelea debitate Ioanei, însă cu rezerve potrivite locului. O astfel de familiaritate îl făcea fermecător. Prin urmare, declarația sentimentală a lui Pomponescu față de Indolenta aparține repertoriului său oratoric. Ministeriabilul însă nu mistifica. Era sincer și într-adevăr emoționat.

XX

În luna februarie i se întâmplă lui Ioanide un lucru îngrozitor. Era zi de ger care scârțâie, după o săptămână de zăpadă abundentă, și săniile începuseră să circule. La poarta arhitectului se opri o sanie, din care se dădu jos Hergot.

— Hergot plimbându-se în sanie, iată o poveste nouă! zise Ioanide de la fereastră.

Doctorul de copii intră în casă parcă amețit, aruncând priviri rătăcite. Îmbrăcat cum era, cu căciula pe cap, se așeză pe o margine de scaun, lăsând capul în jos ca un copil vinovat.

— Ce e cu tine, Hergot? Ce-i echipajul ăsta? (De observat că Hergot nu concediase sania.) Doctorul suflă greu:

— Domnișoara Pica a plecat de la noi.

— Cum așa, tresări Ioanide, de când?

— De alaltăieri seară!

— De ce nu mi-ai spus îndată?

— N-am știut unde s-a dus, am crezut că s-a întors aici.

Acum Tudorel zice că nu e acasă.

— Vasăzică, Tudorel a fost pe la voi; i-am spus să nu iasă din odaia lui! Și... nu bănuiești unde a plecat?

Hergot se zăpăci cu totul.

— Gavrilcea... agenții... Erminia știe.

Ioanide se sui cu Hergot în sanie și porni spre strada Tritonilor. Erminia era și ea pradă celei mai mari dezorientări și abia cu greu Ioanide putu să scoată oarecare precizie de

la ea. Aproximativ, lucrurile se petrecuseră astfel: cu două zile înainte, pe la patru după amiază, venise pe neașteptate Tudorel și se urcase în odaie la Pica. După zece minute se coborî cu Pica. Aceasta părea foarte turburată și îndemna pe Tudorel să plece, zicându-i:

— Du-te mai repede!

La cinci, fiind aproape întuneric, Tudorel reveni împreună cu un bărbat tânăr, îmbrăcat în haină de piele împlănită și cu cizme în picioare, puțin «pătat» pe față (după expresia Erminiei). Cum Erminia era jos, după o scurtă codeală, Tudorel prezentă pe străin drept logodnicul Pichii.

— Domnul Gavrilcea? se informă Erminia, care auzise de el.

— Da! consimți acela nu prea cu voie bună.

Erminia, suflet ingenuu, se simți intimidată de Gavrilcea, care i se părea, preocupat cum era, un bărbat de o excepțională forță sufletească, motiv pentru ea de a pierde orice control al voinței. De aceea, când Gavrilcea își permise a se retrage cu Pica și Tudorel în odaia de la mansardă, nu fu în stare să facă nici o obiecție, deși avea instrucțiuni precise de la Ioanide să nu permită Pichii a vedea pe cineva. Sus, cei trei avură o convorbire agitată și Pica fu auzită zicând:

— Merg și eu!

Nu mult după aceea, Gavrilcea, Pica și Tudorel se dădură jos, iar Pica zise Erminiei:

— Mergem puțin până într-un loc!

Erminia vru să deschidă gura spre a face o obiecție, însă Gavrilcea interveni cu glas profund, moale și poruncitor în același timp:

— O aduc eu înapoi, n-aveți grijă!

Gavrilcea și Pica se suiră într-o mașină foarte urâtă, de tip vechi — după cât constată Hergot privind de la fereastra cabinetului de consultații. Tudorel nu merse cu ei, ci, după plecarea lor, o luă pe jos, precipitat. La mai puțin de o jumătate de oră după aceasta, se opriră două mașini, nu mai arătoase decât cea dintâi. Erminia bănuî că Pica s-a întors și se repezi la ușă. Dar fu întâmpinată de cinci persoane cu

revolvere în mâini. Alți indivizi ședeau la poartă. Erminia, speriată, făcu un «ah», unul dintre indivizi, cu aer mai omenos, dotat cu două mustăți întoarse în sus, încercă s-o calmeze:

— Fii liniștită, suntem de la Siguranță. Numai să răspunzi exact la ce te întrebăm noi. Aveți vreo ieșire pe din dos?

— Nu. E zid.

— Cine se află în casă acum?

— Eu, fratele meu, doctorul, și o servitoare bătrână.

— Bine, vom vedea!

În timpul acestui dialog, ceilalți patru se și risipiră prin casă. Unul din ei, din nebagare de seamă, se lovi așa de violent de violoncel, încât acesta se prăbuși pe parchet, iar cele patru coarde, cu toate că solide, plesniră simultan. Hergot, auzind accidentul, ieși palid din cabinetul lui și, presupunând o nenorocire mai mare, luă violoncelul în brațe ca pe un copil și fugi cu el în odaia de consultații.

— Dumnealui cine e? Întrebă agentul cu revolverul în mână.

— E fratele meu!

Agentul deschise ușa cabinetului, privi lung înăuntru și o închise la loc, fără a da vreo importanță lui Hergot. Unul din ceilalți patru agenți reveni în anticameră.

— Nu e nimeni! zise

— N-a fost nici un bărbat în casă? Întrebă omul cu mustăți.

Erminia nu putu să mintă:

— Ba a fost!

— Unul bubos la față!

— Pătat! corectă Erminia, puțin jiginită.

— Îmbrăcat cu haină de piele?

— Da!

— Îl cunoști? (Agentul vorbea mereu familiar, evitând sistematic orice formulă de politeță.)

— Nu, zise Erminia, azi l-am văzut întâia dată.

— Un anume Gavrilcea?

— Nu-i știu numele! minți cu mare greutate Erminia, crezând că prin asta ajută la ceva.

— Și unde e acum?

— A plecat cu o mașină, acum vreo jumătate de ceas.

Șeful agenților nu-și mai pierdu vremea cu interogatoriul, lăsă în casă pe unul din cei patru, la care se adăugară doi coborâți dintr-o a treia mașină, venită între timp. Mustăciosul cu cei trei plecară, toate mașinile dispărură. Doi din oamenii veniți se postară — unul la poartă, altul în fundul curții; cel de-al treilea șezu o vreme înăuntru, însă peste noapte îi schimbă pe ceilalți, cu rândul. El, luând-o pe Erminia drept călăuză, reexamină toată casa, întrebă cine locuia în odaia din mansardă, scoase de la Erminia tot ceea ce aceasta știa despre Pica și Tudorel. De altfel, agentul nu se arăta deloc surprins, nici satisfăcut. Se părea că acestea sunt pentru el banalități. Nu mai puțin merse la telefon și, într-un fel criptic, raportă tot ce aflase.

A doua zi, la nouă, primi o înștiințare telefonică și cei trei oameni se retraseră. Pica însă nu mai sosi. Pe seară, veni Tudorel, care se urcă în odaia de la mansardă și șezu cam mult. Leși de acolo foarte contrariat și întrebă pe Erminia dacă Pica n-avea cu ea un carnet cartonat. Erminia răspunse că nu știa, precum era și adevărul, și întrebă unde era Pica, dacă se-ntorsese acasă. Sumbro, Tudorel tăgădui din cap. (Ioanide, auzind acestea, bănui că Tudorel căuta caietul cu memoriul. Acesta se afla încă la el. N-avusese vreme să-l înapoieze Pichii, o clipă avusese gândul să arunce acele ineptii în sobă.) A treia zi, deci, Hergot alergă personal la arhitect.

Ioanide trecu drumul la Coțescu, pe care-l găsi luându-și temperatura cu termometrul și notându-și-o grijuliu pe o foaie, în scopul de a informa pe doctor. Avea de câteva zile o mică stare febrilă, inexplicabilă, fără a se simți propriu-zis rău, și era de văzut dacă era vorba de o gripă, o infecție intestinală sau altceva. Îndată ce scăpa de temperatură, Coțescu avea de gând să se-ntoarcă la munte, pentru reluarea lucrărilor. Ioanide îi expuse cazul cu Pica, pe care de altfel Coțescu îl aflase de la Erminia. Geograful știa unele lucruri și nu le ascunse. Guvernul hotărâse brusc să extermine câțiva șefi ai Mișcării, fără a le mai înscena vreun proces, prinzându-i prin

ascunzătorile lor și pretextând rezistența. Gavrilcea, ca organizator al tuturor operațiilor Mișcării, era primul pe listă. (Ioanide fusese prevenit în acest sens și de Gaittany.) Acuma Coțescu auzise că Gavrilcea fusese împușcat sau rănit, ceva în orice caz se întâmplase cu el, căci toată lumea șoptea. Coțescu nu spuse mai mult, în parte neștiind, fiind ocupat cu dosarul bolilor sale și cu campania sa geologică, în parte dintr-un sentiment de îngrijorare. În numeroasa lui familie unii membri erau amestecați în Mișcare. Represaliile guvernamentale puteau să-i atingă într-o măsură, se gândea Coțescu, ceea ce-l nemulțumea de două ori: întâi fiindcă erau la mijloc persoane din familia sa, al doilea pentru că i-ar fi fost lezată reputația. Unde să ceară informații? Ioanide se gândi să meargă la Prefectura Poliției; îndată își aduse aminte de Tudorel. («Nenorocitul!») A întreba despre Pica e totuna cu a denunța pe Doru, întrucât el a condus pe Gavrilcea. Ioanide merse la Gaittany, om, în ciuda superficialității, în stare de o solitudine inepuizabilă, din simplu sentiment de obligație. Când acesta auzi cine se anunță, clătină din cap și zise și el:

— Nenorocitul!

Era mai bine informat decât toți, nu totuși pe deplin. După știrile lui, Pica fusese împușcată — împreună cu, sau fără Gavrilcea, bine nu știa. În momentul când arhitectul se prezenta la Casa de Artă, toată lumea cunoștea teribilul secret, afară de Ioanide. Greutatea pentru Gaittany era de a înfrunta primul moment.

— Să trăiești! zise Gaittany întâmpinând pe Ioanide. (Suprimase hohotele, zâmbind doar echivoc, neștiind dacă arhitectul e informat.)

— A dispărut Pica și nu pot să-i dau de urmă! intră în chestiune Ioanide.

Gaittany era un om cu educație așa de fixată, încât unele lucruri îi erau imposibile. Niciodată nu comunica el cel dintâi o veste rea altuia, întorcea vorba în așa chip încât ceilalți să ghicească și să spună cuvântul neplăcut. Și pentru acest caz Smărăndache avea o anecdotă dialogică. Presupunea că

Gaittany fusese însărcinat să comunice cuiva moartea unei ființe apropiate.

— Ascultă, Gaittany, ce-i cu unchiul?

— Bine.

— Ce fel de bine? Nu dă nici un semn de viață.

— E puțin indispus.

— Eu am aflat că e rău bolnav.

— Nu chiar așa de rău.

— Dacă moare?

— Oo, încă nu!

— Gaittany, a murit!

— Da, domnule, închipuie-ți!

Gaittany nu spunea niciodată «nu», spre a nu dezobliga pe cunoscuți; «da» era singura sa interjecție. Nu refuza niciodată pe nimeni la primul atac, apoi îi reducea pe toți, după metoda din anecdota lui Smărăndache. Așa o pățise Hagienuş, care venise cu o mică urnă grecească spre a o vinde Casei de Artă.

— S-a făcut! zise Gaittany luându-și notă în agendă.

— Ce-i cu urna mea? Întrebă peste o săptămână Hagienuş.

— Se face! spuse Gaittany plin de optimism.

La a treia anchetă, Gaittany nu negă, complică numai formalitatea.

— Am supus-o consiliului! Cred că se face.

După aceasta, Gaittany, dând ochi cu Hagienuş pe când ieşea de la Casa de Artă, îl salută cu o gingăşie nespusă, făcându-i bezele, și se refugie repede în limuzina sa, de unde continua a trimite saluturi lui Hagienuş, rămas pe peronul Casei de Artă.

În fine, după o lună, Hagienuş prinse pe Gaittany.

— Ce este, domnule Gaittany, cu urna mea? Spune-mi drept, să știu ce fac. Te pomenești că consiliul a refuzat.

Gaittany profită repede de turnura dialogului și explodează:

— Da, domnule, închipuie-ți, imbecilii!

Dacă Hagienuş ar fi pus chestiunea altfel, spunând de pildă:

«Ce zici, o să-mi aprobe consiliul cumpărarea urnei?», Gaittany, neputând congenital răspunde «nu», ar fi spus măcar «Eu așa cred, sper», și clarificarea ar fi suferit noi amânări.

Așadar, Gaittany se găsea în perplexitate față de Ioanide, deși ținea să-l servească. Deocamdată schiță un gest de căinare, apoi, ca să câștige timp, întrebă:

— Cum a dispărut, de unde?

Ioanide îi rezumă povestea, pomeni de Gavrilcea.

— Gavrilcea mi se pare c-a scăpat, zise Gaittany.

Pusă așa problema, Gaittany deschidea o vagă speranță, evitând afirmările sinistre.

— Pe cine să întrebăm? medită el. Hangerliu a plecat la vânătoare. Pe prințesă, ea are informații!

Prințesa Hangerliu nu vorbea personal niciodată la telefon, delega secretarul; pentru afaceri urgente primea în audiență. Îi plăcea să se agite. Gaittany puse telefonul în funcțiune, se anunță și primi aprobarea de a vedea la două pe prințesă.

— Perfect, conchise el, am să te țin la curent.

Gaittany se duse și află lucruri de așa natură încât dori să nu le anunțe singur. Trecu deci pe la madam Valsamaky-Farfara și o rugă să ia contact cu doamna Ioanide, pentru ca amândouă să vadă pe prințesa Hangerliu. Se oferă să-i trimită mașina. Gaittany telefonă imediat lui Ioanide acest rezultat al întrevederii sale, rugându-l să vestească pe doamna a fi gata când va veni madam Valsamaky-Farfara cu mașina. Încolo se mulțumi să adauge că speră în succesul cercetărilor. Scăpase de o penibilă scenă.

Madam Ioanide arătă în aceste împrejurări o față nouă a caracterului ei. Revelă o liniște tristă și decisă, o extraordinară capacitate de a se orienta în mijlocul dezastrului, în timp ce Ioanide, energic în treburile lui, dovedi în nenorocire apatie și dezgust. De altfel, doamna Ioanide n-ascunse că are presimțirea, certitudinea chiar, că Pica nu mai este în viață. Ioanide avusese dreptate, Gavrilcea era un criminal. Prințesa le primi la ora cinci, în picioare, lângă un fotoliu larg, pe rotile. Avea înfățișare de stareț bătrână jansenistă, din cauza rochiei largi și a unui soi de capișon tivit cu alb. Pe piept purta o mare cruce de aur masiv. Singura profanitate o constituia faptul că veșmântul era violet.

— Dragă doamnă, întâmpină prințesa pe madam Ioanide, putorile omoară tinerețea rumânească!

Prințesa proferă această trivialitate cu o mare demnitate, sprijinindu-se cu două degete pe fotoliu, ca într-un tablou reprezentând o femeie de stat, un fel de Victoria autoritară. Sub rochie i se vedea un pantof comod, cu tocul plat și așa de plastic, încât scotea în evidență toate bățaturile. În ciuda acestor detalii, Hangerlîoica avea ținută. Alături de ea ședea în picioare secretarul — un om între două vârste — și un fecior. Secretarul fu invitat să vestească telefonic pe domnul ministru de interne de sosirea iminentă a prințesei, care luă pe cele două doamne și porni cu ele în automobil. Doamnei Ioanide nu-i scăpă faptul că prințesa vorbea așa ca și cum Pica ar fi fost moartă. În special o frază o izbi:

— Să vedem unde au aruncat canaliile pe biata fată!

Poate că prințesa proceda astfel față de o femeie ca s-o familiarizeze brusc cu nenorocirea, sau pur și simplu credea că madam Ioanide e în curent. Ministrul de interne primi pe prințesă la minister, foarte îndatoritor, apoi ieși personal din cabinet și invită pe doamna Ioanide. Se părea că ministrul nu-i prea încântat de măsurile drastice pe care le luase din ordin superior, că ținea să se scuze față de victime:

— S-a întâmplat o nenorocire, doamnă, de care nu suntem vinovați. O imprudență din partea fiicei dumneavoastră.

— Unde este acum?

— Este... veți putea-o vedea...

— Moartă?

— Cred c-ați fost prevenită... la Morgă.

Doamna Ioanide nu se pierdu în lamentații și întrebă ce trebuia să facă spre a intra în posesia cadavrului. Ministrul mărturisi că n-ar putea accepta, fiind chiar în interesul familiei să nu se facă scandal, ca înmormântarea să se officieze public. Nu admitea decât pe părinți, iar cu operațiile înhumării se ocupa ministrul, în cel mai strict secret. A doua zi dimineață, puteau veni la Morgă, de unde — cu două mașini — avea să pornească micul convoi. Ministrul dădu doamnei Ioanide un

bilet pentru autorități și chemă un funcționar, pe care în fața doamnei Ioanide îl însărcină cu executarea cea mai delicată cu putință a ordinelor. Prințesa fu condusă până la scară și ministrul făcu doamnelor o ultimă reverență.

Ajunsă acasă, madam Ioanide se așeză așa îmbrăcată cum era pe un scaun lângă biroul lui Ioanide.

— Dragul meu, zise ea simplu, bătând ușor peste mâna soțului ei, am pierdut pe Pica. Împușcată.

Ioanide ridică ochii spre ea, fără a spune nimic. O indiferență totală îl izbise, iar mâna lui dreaptă desena mecanic pe o foaie de hârtie un șir de coloane ionice. Madam Ioanide cunoștea bine acest fenomen. Când Ioanide era zdrobit sufletește, pierdea orice interes pentru viață, părea de o răceală cinică.

— Nu ne dă voie, adăugă madam Ioanide, decât nouă. Crezi că e necesar să vii?

Ioanide tăgădui din cap și adause liniștit o arhitravă peste coloane.

— E mai bine așa, aprobă doamna Ioanide, tu nu suporti.

Pe masă se afla o fotografie a Pichii, într-o ramă de argint. Ioanide culcă repede la pământ fotografia, dar după plecarea soției sale o ridică din nou și o privi foarte calm, punând-o în poziții cât mai avantajoase.

— Ce frumoasă fată am! repetă arhitectul o exclamație veche.

Apoi puse portretul la locul lui, așa cum fusese înainte, și începu să se plimbe prin odaie. În minte avea imaginea vie a Pichii, așa cum o văzuse atunci când o lăsase în casa Erminiei. Pica a plecat departe, va sta o lună, un an, doi ani, ca studentă în străinătate. De ce să strice cu tabloul sinistru al morții o despărțire amabilă? Sinucigașii de spirit care se aruncă în mare își atârnă o greutate, ca nu cumva trupul lor să iasă pe mal ca o fantomă hidoasă. Cadavrul descompune amintirea, o desființează, și Ioanide nu voia să piardă pe Pica. Reașezându-se la masă, făcu până noaptea târziu fel de fel de jocuri lineare pe foi de hârtie, într-o distracție completă. Într-un

târziu, servitoarea îi puse alături o ceașcă de ceai, care rămase acolo până se răci. După aceea, descoperind-o, Ioanide bău ceaiul rece. La trei noaptea arhitectul încă mai ședea în fața biroului, privind fotografia Pichii, cu capul rezemat în palmă. Apoi se duse în odaia lui și se culcă îmbrăcat.

A doua zi sosiră telegrame de condoleanțe de la Gaittany și Pomponescu.

Câteva zile atmosfera casei lui Ioanide fu apăsătoare, apoi atât Ioanide, cât și madam Ioanide părăură mai înviorați, sub imperiul unei voințe de activitate. Preocuparea, cu totul practică, a doamnei Ioanide, combătând orice veleitate de reverie tristă, era de a face o poziție socială legală moartei. Pica fusese înmormântată în secret și fără funerariile pe care madam Ioanide le socotea obligatorii pentru cariera din infinit a fetei sale. Dorea deocamdată să-i facă un mormânt confortabil, cu inscripțiile de rigoare, cu candelă și flori. Pentru madam Ioanide «Fie-i țărâna ușoară» avea un înțeles literal, gravitația pământului, rău studiată, o credea penibilă pentru umeri, pentru piept. A călca cu picioarele pe un mormânt i se părea oribil. Madam Ioanide concepea trecerea de la planul istoric la cel transcendent în forma unei metamorfoze lente, o adevărată endosmoză între material și aerian. Un mort fără o mână nu putea să capete mână pe lumea cealaltă. Ca și vechii greci, madam Ioanide condiționa integritatea umbrei de colectarea exactă și după toate datinile a părților trupului. Cremațiunea îi făcea rău. Ideea de a frige un «mort» (nu zicea niciodată «cadavru»), cu fum și miros de combustie, îi dădea dezgusturi, cenușa reprezenta pentru ea o substanță înjosită. Să îți un om într-un borcan era pentru ea culmea profanării. Mormântul bine organizat făcea cu puțință vizitele la date fixe, colocviile mute. Mortul remarca absența rudelor, suferea de solitudine. De aceea, madam Ioanide aștepta o zi când Ioanide ar fi avut un aer mai consolată ca să-l îndemne să facă planul unui monument pentru Pica. Ioanide, la rândul său, ca și Hamlet, ardea de nevoia de a ști cum a fost omorâtă fata lui. Madam Ioanide nu aflase decât lucruri vagi și evită pe cât

cu puțință discuția pe această temă spre a nu-și măhni soțul. Un fapt era sigur: Pica plecase cu Gavrilcea și fusese împușcată. Dar unde? Din întâmplare, Ioanide se întâlnește cu Hagienuş, care, luând o figură lamentabilă, se scuză că n-a plătit ceea ce datora. Arhitectul făcu un semn de indiferență. Hagienuş nu se socoti desculpat și continuă:

— A fost piază-rea cavoul, mai bine nu-l vindeam. Nu e vina mea, domnule Ioanide, domnul Saferian știe toată povestea.

— Care poveste?

— Cum au intrat în cavou când au omorât pe biata fata dumitale. De ce a cumpărat cavoul?

— Cine a cumpărat cavoul?

— Păi, domnul Saferian.

Pe Saferian Ioanide îl găsi foarte amărât. Văzând că are unele informații, armeanul nu ascunse nimic din câte știa. Îi spuse anume cum Hangerliu îl rugase călduros să cumpere cavoul pe numele lui, oferind îndată o sumă importantă, din care urma să plătească o cotă mai mică lui Hagienuş. («Așa e comerțul!») După aceea îi cerea să dea o autorizație în alb de a se folosi cavoul de către altcineva. Hangerliu zise că o rudă a lui cu nume notoriu făcuse un copil nelegitim care murise și voia să-l îngroape în mod cu totul discret. A-i divulga numele însemna a lua tot sensul acestei combinații. Saferian era un excelent om de afaceri și în același timp un imaginativ. Basmul îi plăcu și a-l refuza pe Hangerliu nu i se părea convenabil. Într-un fel, ar fi atins și pe Gaittany. O cunoștea pe madam Valsamaky-Farfara și știa că în familiile mari se petrec tot soiul de intrigi. Cu alt obiect ar fi fost mai circumspect, un cavou i se părea a nu avea nimic dubios. Deci acceptă. Cu ocazia morții Pichii, primi vizita unui agent din partea Siguranței, care-l descusu asupra cumpărării criptei. Saferian mărturisi o parte din adevăr, afară de amănuntul că fusese vânzare fictivă. Ar fi făcut o impresie de complicitate. Îl luase pentru sine, zise, și nu putuse refuza un serviciu delicat lui Hangerliu. De altfel agentul îl crezu, își permise numai să-i

arate și lui Saferian, ca să fie mai vigilent altă dată, la ce serveau cavourile. Îi prezentă o hartă sumară a cimitirului Bellu, pe care erau plasate câteva semne cu roșu în diferite puncte. Erau cavouri cumpărate sau obținute în felurite chipuri de Mișcare și care constituiau o adevărată tabără militară. În ele se depozitase arme de proveniență germană, grenade, chiar două mitraliere. Fuseseră găsite și lăzi cu pesmet și conserve, sticle cu coniac, pentru fortificarea fiziologică a unei eventuale trupe. Mausoleul lui Hagienuș-Saferian avea o poziție centrală în acest dispozitiv, înfățișa un adevărat post de comandă. Gavrilcea avea cheile tuturor cavourilor și supraveghea aprovizionarea lor cu armament, instruind elementele capabile să opereze în acel spațiu. În fiecare cavou erau suficiente lămpi electrice de buzunar cu baterii de schimb. În general, depozitele fuseseră, cu câteva excepții, ascunse în cripte, încât un vizitator, grăbit întotdeauna în aceste locuri, n-ar fi bănuit nimic. Atâta material nu putuse intra în cimitir fără complicitatea unor paznici, oricâte subterfugii s-ar fi folosit (sicrie, căruțe cu ghivece de flori). Mai degrabă astfel de transporturi se făceau noaptea, cu ajutorul cuiva dinăuntru și pe drumuri dosnice. Doi oameni fură dibuiți ca aparținând Mișcării și concediați, o pază severă se institui în cimitir. Saferian mai știa că Gavrilcea se ascunsese împreună cu Pica în cavoul așa-zis al său și că acolo fusese împușcată fata, în ce anume condiții nu aflase. Ioanide se duse la cimitir și merse drept la blestematul cavou, cu frica de a nu da undeva de mormântul Pichii, a cărui vedere n-o putea încă suporta. De departe cavoul era neschimbat și în zăpadă avea o diafanitate remarcabilă. Îngerul, de mână cu madam Hagienuș, arăta drumul paradisului. Sabia era numai puțin crestată într-un colț de un glonte. Ușa cavoului era întredeschisă și Ioanide observă și în metalul ei câteva găuri de gloanțe. Înăuntru nu se vedea nimic deosebit, ba da, fire de paie, căzute probabil de la o ladă, și pete foarte absorbite pe dalajul interior. Era sânge închegat, intrat în porii pietrei. Sângele Pichii. Curentul nemotivat făcu pe Ioanide să privească în sus. În partea din

fund a rotondei, arhitectul așezase o fereastră de metal în grile, cu ochiuri de sticlă portocalie, în așa chip încât lumina soarelui pătrundea cu tonuri de amurg violet. Ochiurile de jos ale rețelei erau sparte, plumbul de ligament cu totul rupt, lăsând un spațiu prin care un om se putea foarte bine strecura. Ioanide zări la ieșire pe mormântul Dolfescu socotelile sale bănești făcute cu plaivazul.

Unul care trebuie să fi știut foarte multe lucruri era fără îndoială Tudorel. Acesta nu spuse nimic, nici nu fu întrebat de Ioanide. Arhitectul trecea privirile asupra lui ca asupra unui obiect neînsuflețit. Nu ura pe Tudorel, simțirea paternă era mai puternică decât judecata. Când citise memoriul, cu un sentiment de oroare, fiindcă lui Ioanide îi era cu neputință să se transpună într-o atmosferă așa de improprie respirației sale morale, reținuse totuși cu atenție veșnica paralelă, scandaloașă la prima vedere, între el, Ioanide, și Tudorel. Își zise că, dată fiind ereditatea, trebuia neapărat să existe o similitudine, cu un termen îngrozitor mutilat, și accentul de sinceritate al lui Tudorel îi aducea aminte de vechile lui exaltări. Însă Tudorel aparținea, după el, nu mai puțin unei patologii triste, admitând că nimic excepțional nu se sustrage unei anumite psihopatii. Tudorel se asemena, după el, cu dublul doctorului Jekyll, numit mister Hyde, dintr-o nuvelă senzațională de R.L. Stevenson. Doctorul, convins că în el există două entități, una bună și alta rea, luase un medicament cu care izbutise a separa aceste personalități. Astfel, în mod normal era umanul doctor Jekyll, iar după administrarea doctoriei devenea criminalul Mr. Hyde. Tudorel era un homuncul al său, probabil, care moccise în propria sa ființă transcendentală și printr-o demineralizare de substanțe tonice devenise un monstru de nerecunoscut, în care câteva linii grotești caricaturizau și denaturau propria sa formulă biologică. Cu toată această incompatibilitate, arhitectul păstrase o slăbiciune pentru Tudorel, o gingășie medicală pentru un infirm. La moartea Pichii acest interes dispăru și, fără a face loc antipatiei, fu înlocuit cu absența totală a imaginii lui Tudorel. Ioanide nu considerase niciodată

de fapt pe Tudorel singur, ci numai alături de Pica. Tudorel și Pica înfățișau laolaltă progenitura lui și ce lipsea la unul se completa prin imaginea celuilalt. Chiar când Tudorel începuse să-l neliniștească, în figura lui recunoștea mereu ceva din Pica. Acum, că Pica murise, luase cu ea tot ce fusese inteligibil în fratele ei, substanța comună a celor doi gemeni înrudită cu formula sufletească a lui Ioanide fusese absorbită de umbra Pichii. Tudorel rămăsese fără sânge familial, un străin purtând juridic numele Ioanide. De unde completa insensibilitate a arhitectului.

Epica probabilă a evenimentului o află Ioanide de la Hangerliu. Acesta exprimă prin Gaittany dorința de a face o vizită arhitectului, în scopul de a-i comunica informații importante relative la Pica. Ioanide îl primii. Hangerliu era tot așa de familiar și neglijent, cu o vizibilă retenție. Astfel, nu emise niciodată în cursul întrevederii râsul său idiot, nu se plimbă prin odaie cu mâinile în buzunare, stătu numai foarte desfășurat pe fotoliu, totuși nu până la prăbușire, evitând a-și expune tâlpile, afară de asta, deși răsturnat pe spate, adoptă o încovoiere a șirii spinării ca sub imperiul unui frig dorsal. Neglijența lui părea a unui convalescent, permițându-și destinderea oaselor și gângăvirea alintată. Hangerliu împărtăși lui Ioanide că Gavrilcea, care izbutise a fugi în străinătate, îi trimisese o lungă scrisoare, narându-i cum decursese fuga sa. Întrucât fusese informat de moartea Pichii, simțise un fel de datorie a se scuza față de Ioanide și în acest scop recurgea la serviciile lui Hangerliu. Acesta, date fiind împrejurările, distrusese scrisoarea, dar avea destulă memorie spre a-i reproduce substanța. Având în vedere că unele acte ale evenimentului nu puteau fi cunoscute nici lui Gavrilcea, reconstituim totul după amănunte culese mai târziu.

Aflând de la prieteni din chiar aparatul de stat că urmărirea, de mult pusă la cale, avea să înceapă în cel mult douăzeci și patru de ore, Gavrilcea căută un loc de refugiu. Avea pașapoarte cu scadență lungă, vizate de legații, însă știa că trenurile sunt controlate și că la graniță se dăduse semnalmente sale, încât ar fi fost oprit. Refugiul cel mai sigur, provizoriu, erau localurile

Legăției germane. Folosindu-se îndeosebi de Tudorel, Gavrilcea avu neplăcerea să constate că, într-o aparență discretă, intrările acestor localuri erau sever supravegheate. Înainte de a ajunge pe trotuarul respectiv ar fi fost prins și ridicat ca un simplu răufăcător, fără ca trecătorii să dea importanță cazului. Fosta Legăție austriacă fiind într-un centru animat, de unde putea să fugă, Gavrilcea se hazardă în persoană. De la distanță înțelesese imposibilitatea de a pătrunde înăuntru. Poliția primise ordine îndrăznețe. Cu toate că Gavrilcea avea asupra sa cam tot ce-i trebuia în caz de fugă, se gândi să treacă pe la sediul oficial, socotind că acesta putea fi neglijat în presupunerea că tocmai acolo nu s-ar mai duce Gavrilcea. Tocmai sediul fusese ocupat militărește. Astfel, niște acte false și cheia de la odaia mobilată a unui prieten, care nu era în București și unde lăsase o uniformă militară, nu-i mai erau la îndemână. Îmbrăcat militar ar fi putut să scape mult mai ușor de urmărire. După observațiile lui Tudorel, care asista în permanență pe Gavrilcea și aștepta în câte un loc dinainte fixat, intrarea Cotești, intrările vecine și chiar o casă de peste drum, unde apartamentul din față, de la parter, aparținea acoperit organizației, erau fățiș blocate. Dispersiunea membrilor din cauza afacerii Bogdan împușinase locurile de refugiu. Un acoperământ se putea spera la Hangerliu sau la una din numeroasele familii din sfera sa. Hangerliu, primind mai devreme decât toți instrucțiuni de la prințesă, plecase la o moșie de munte, să vâneze lupii pe care gerul îi scotea pe drumul satelor. Gavrilcea știa prea bine că în această fază nici unul din tagma Hangerliu-Gaittany nu s-ar fi încumetat să se compromită iremediabil. Tot ceea ce-și permiteau să facă și făceau efectiv era de a protesta în cercurile pe care le frecventau, de a face atmosferă. Gavrilcea avea nevoie numai de un scurt popas, spre a găsi un moment potrivit de fugă. Atunci Tudorel, cu toate recomandările contrare ale lui Ioanide, îi destăinuie refugiul Pichii în strada Tritonilor. Mai mult ca sigur, poliția nu avea în vedere acel loc. Gavrilcea și Tudorel luară o mașină de piață, condusă de fapt de un membru al Mișcării, și merșeră la casa Hergot. În odaia Pichii, așezân-

du-se pe marginea patului și cerând informații, Gavrilcea ajunsese la concluzia că nu putea rămâne acolo fără pericol. În special, auzind că peste drum locuiește Coțescu, se întunecă la față. N-avea, după toate semnele, o bună opinie despre soliditatea morală a Coțeștilor. Strada era apoi așa de lungă, încât, astupată la capete, făcea fuga imposibilă. Interesul lui Gavrilcea era de a ieși la barieră, de unde avea itinerariile sale. Pica arăta foarte emoționată de dramatismul acestei scene, ideea primejdiei și a sacrificiului o exalta. Întrebă deodată pe Gavrilcea:

— Spune-mi drept că tot ce faci nu e criminal, că nu faci nimic ireparabil!

Gavrilcea ridică ușor din umeri și arătă spre Tudorel, zâmbind:

— Avem o rațiune superioară!

Atâta liniște fascină pe Pica, îi dădu credința inocentă a avea de a face cu un erou, urmărit de societate într-o oarbă neînțelegere. Totdeauna viitorul, cugeta ea într-un amestec tumultuos de gânduri, îi reabilitează pe astfel de oameni. Datoria unei femei devotate este de a-i apăra, a sta lângă ei, până la ultimul moment.

— Spune-mi încă o dată că faptele tale nu sunt de natură să mă facă să roșesc în fața tatii!

Gavrilcea nu răspunse verbal, însă, ridicându-se aproape grăbit de pe pat, privi cât mai persuasiv la Pica, apoi zise hotărât:

— Plec, nu ne vom revedea curând.

— Vreau să merg și eu! spuse Pica.

— E imposibil, nu pot să-mi iau răspunderea.

— Vreau să te conduc până unde nu este nici un pericol pentru tine.

— Unde mă duc eu acum, noaptea, nu mă poți urma.

— Și unde te duci?

Gavrilcea ezită un moment, apoi răspunse:

— La cimitir.

Pica crezu că Gavrilcea pronunță o vorbă patetică, sinonimă cu ideea morții, și se îngrozi.

— Am crezut că mergi să te ascunzi undeva. Mai bine stai aici.

— Asta și vreau, la cimitir am o ascunzătoare.

— Merg și eu! insistă cu încăpățănare Pica. Gavrilcea nu voia să piardă vreme cu conversația, tovărășia cu Pica în mașină putea să-i fie un scut. La repezeală hotărî ca Tudorel să meargă acasă. Pica venea cu Gavrilcea până la cimitir, apoi se întorcea și ea, iar pentru eventualitatea unei întârzieri excesive, Tudorel știa de unde s-o ia. Deși relativ târziu, cimitirul era deschis, unele persoane ieșind de la o înmormântare. Gavrilcea luă pe Pica de braț și, cu ținută decisă, păși calm spre interiorul cimitirului și ajunse fără accident în fața cavoului, pe care-l deschise cu cheia chiar față de doi trecători grăbiți, venind de la o înmormântare. Pătrunzând înăuntru, Pica avu la început o scuturare de oroare și întrebă cine era înmormântat acolo. Gavrilcea o asigură că nimeni și trase o lespede din fața unui receptacul, scoțând dinăuntru un fel de revolver complicat ca o mică mitralieră și o cutie de gloanțe, apoi un altul mic, umplându-și după aceea buzunarele cu gloanțe din cutii ascunse în receptacul. Pica observă că pe dalajul cavoului era trântită o ladă de brad lunguiață, închisă cu cercuri de fier și prevăzută cu mânere de frânghie. După ce se alimentă cu gloanțe, Gavrilcea luă pe Pica de braț.

— Trebuie să te întorci acasă! Îi spuse.

Și-i dădu lămuriri. Aveau să meargă împreună până într-un loc al cimitirului, unde Gavrilcea mai avea cheia unui cavou. Pica pleca, iar el aștepta până la completa întunecare în celălalt cavou, urmând să iasă de acolo și să dispară sub protecția obscurității. Gavrilcea nu voia ca Pica să-l vadă pe unde fuge și cu cine se întâlnește eventual, temându-se ca nu cumva, arestată, să fie constrânsă a da relații. Deschise ușa de fier a cavoului și privi înaintea lui. Era cinci jumătate, soarele nu apusese încă și zăpada reverbera peisajul. La cincizeci de metri în fața sa, pe o alee paralelă cu aceea pe care se afla cavoul Hagienuş, zări șase agenți îmbrăcați civil (în privința identificării organelor polițienești era nu se poate

mai expert). Unul din aceștia, văzându-l, făcu un semn cu mâna. Gavrilcea închise repede ușa și privind pe o ferăstruică cu grătar practicată în ea, observă că agenții se dispersau cu intenția vădită de a învălui cavoul. Nu mai era nimic de făcut, cu Pica nu putea ieși, era încă lumină spre a tenta o evaziune din cercul agenților.

— M-au descoperit! zise Gavrilcea încrețind puțin fruntea, mereu stăpân pe sine și fără a-și pierde inutil vremea cu o scuză față de Pica.

Trase lada, destul de grea, în dreptul ușii, vorbind în acest timp Pichii. Îi spuse că nu era altă cale, fie că el scăpa, fie că erau prinși împreună, decât să declare că ea venise cu Gavrilcea la cimitir să vadă cavoul construit de tată-său, fără a bănuși că însoțitorul e urmărit. După consolidarea ușii, Gavrilcea privi din nou prin ferăstruică. Agenții se apropiaseră în semicerc sub protecția mormintelor, totuși foarte încet, temându-se să nu fie atacați. N-aveau o idee precisă în ce condiții se afla Gavrilcea acolo. Spre a-i împiedica să înainteze vertiginos și a le da iluzia unei rezistențe serioase, Gavrilcea trase două gloanțe în direcția lor în aer. Atunci, la regruparea și semnele agenților, constată că aceștia nu trecuseră înapoia cavoului ca să-l înconjure complet, deși se vedea că aveau această intenție. Principalul era să fie ținuți pe loc până la înnoptare. Gavrilcea îndreptă revolverul spre geamul portocaliu al cavoului opus ușii și trase în el un număr de gloanțe. Sticla pocni și căzu sonor în cioburi pe pavajul circular din afara monumentului. Chiar și după aceasta, Gavrilcea continuă să tragă pe fereastră. Ținta lui era de a face să se creadă că sunt mai multe persoane care se apără în cavou și mai ales că în alte cavouri existau puncte de atac. Temporar, manevra izbucni, fiindcă agenții, prudenți, nu-și schimbă poziția frontală pe care se consolidară. După câțva timp începură să tragă în ușă din ce în ce mai întehit, căutând a se apropia de cavou și a-l încercui. Lui Gavrilcea nu i se păru suficient de întuneric și continuă să tragă alternativ, când pe ferăstruica ușii, când prin structura vitraliului. Poziția devenea în cele din urmă

intenabilă, când deodată, independent de gloanțele sale, Gavrilcea auzi două șuierături, urmate la distanță de alte două, și care veneau mai de departe în direcția vitraliului. Trecuseră o parte din agenții de partea cealaltă, pe departe? Lucrul era posibil. Totuși, agenții din apropiere încetară împușcăturile, parcă la fel de surprinși. Gavrilcea sări, urcându-se pe mensola constituită de suprafața superioară a criptei, și cu coada revolverului sparse alte ochiuri de vitraliu, rupând cu mâna plumbul. Nu simți nici o mișcare, nici o împușcătură nu țiuu în aer, dovadă că agenții nu-și schimbaseră locurile, în așteptarea unor întăriri. Convingerea lor era că un tovarăș al lui Gavrilcea îi apăra spatele din alt cavou, încât ar fi fost riscat să se așeze între două focuri înainte de a izola perfect cavoul Hagienuş. Gavrilcea chemă în șoaptă pe Pica din obscuritatea în care aceasta ședea, rezemată de zid, într-o emoție mută, greu de clasificat (sentiment greșit de sublimitate? frică?), și întinzându-i mâna îi dădu instrucțiuni:

— Stai aici fără să te miști până se apropie agenții. Atunci strigă-le să nu tragă. Spune-le că te-am sfătuit sau te-am adus cu sila. La revedere.

Și Gavrilcea sări pe geam. Încă două împușcături se auziră în direcția în care se îndreptă cel urmărit și nici o reacțiune din partea agenților. Trecu un timp, părând, din lipsa unei unități de măsură, nelimitat, fără nici o schimbare, și, de frig, Pica se zgribuli în mantoul devenit insuficient. Deodată, o fâșie de lumină mișcătoare pătrunse prin orificiul ușii, după aceea alta, în fine, chiar pe fereastră se iviră pete mobile de lumină. Pica privi pe ferăstruica ușii și văzu câteva mici reflectoare ce îmbrățișau concentric cavoul. Agenții făcuseră rost de reflectoare electrice cu baterii, pe care le purtau legate cu curele de gât. Între timp, Gavrilcea, pășind cu spinarea încovoiată printre cavourile foarte dese aici, ajutat de întuneric și zăpada strânsă în mormane, se depărtă considerabil de locul critic, sărind cu prudență. Văzu cavoul Hagienuş încercuit de fâșii de lumină și înțelese că îl credeau înăuntru. Când ajunse într-o alee mai largă, auzi numele său rostit de cineva așezat

chiar în poarta unui cavou. Era un paznic aderent al Mișcării, acela care trăsesese cu revolverul ca să distragă atenția agenților. Gavrilcea intră după el în cavou. Apoi ieșiră amândoi și se înfundară în cimitir. Gavrilcea nu fugi pe drumuri exterioare, cum ne-am închipui, ci reveni, cu ajutorul paznicului, chiar în fața cimitirului, ca un cetățean pașnic și îmbrăcat în haina lui de piele, luă tramvaiul, care îl aduse până aproape de centru. De aici luă alt tramvai, cu care merse în direcția șoselei Măgurele, făcând o bună bucată de drum pe jos, până ce ajunse pe această șosea la un prieten care avea un fel de cimitir de asemeni, însă de fiare vechi, automobile deteriorate, într-o curte lunguiață, așezată fără vecinătăți în plin câmp. Aci dormi Gavrilcea până în zorii zilei, când, cu o mașină veche, condusă de prieten, porni în direcția Dunării. Pe acest drum avea foarte numeroase posibile ascunzători la aderenți. Cu ajutorul unuia dintre aceștia Gavrilcea trecu Dunărea în barcă și ajunse teafăr dincolo și cu hârtii în regulă.

La Bellu, constatând orice încetare a focurilor, agenții înconjură cavoul Hagienuș și traseră două focuri în ușă, spre a vedea dacă se reacționează. Cum nici o împușcătură nu urmă, bănuiră că Gavrilcea nu mai are gloanțe, nu fără a păstra precauție ca nu cumva asediatul să profite de apropiere spre a deschide focul. Pica mișcă cu dificultate lada din fața intrării și deschise ușa, care, zgâriind jos pavajul, scoase o scârțâitură sonoră. Amețită de diferența optică între întunericul dinăuntru și benzile oscilante de lumină de afară, precum și din incapacitatea de a-și imagina, în ciuda realității, o semnificație mai gravă a lucrurilor, toată întâmplarea părându-i o reprezentație inexplicabilă, uită să aplice recomandarea lui Gavrilcea și să strige. Auzind hârâitul ușii și văzând o umbră care sugera prin contururi mantaua de piele a urmăritului, agenții traseră cu revolverele, cu atât mai mult cu cât misiunea lor era nu de a prinde pe Gavrilcea, ci de a-l împușca. Mare le fu surpriza când, după o destul de lungă așteptare, apropiindu-se prudent de locul unde îngerul arăta cu spada spre cer, găsiră trupul neînsuflețit al unei domnișoare de cea mai bună condiție, după înfățișare. Consternați, traseră corpul în cavou și

căutară un semn de identificare. Fata nu avea poșetă, nimic asupra-i, plecase numai cu mantoul pe ea, în grabă. Cadavrul fu transportat dimineată la Morgă și poliția făcu ipoteze. Siguranța avea informații despre legăturile lui Gavrilcea cu Pica, nu posedă însă fotografia acesteia, de vreme ce Pica nu era pusă personal sub observație, întrucât nu era amestecată în Mișcare. Atașamentul ei, de ordin strict emoțional, era îndreptat numai spre persoana lui Gavrilcea. După câteva investigații simple, identitatea fu stabilită și poliția așteptă ca familia să se intereseze asupra dispariției fetei. Ioanide știm că nu făcu nimic. Autoritățile nu doreau să se stârnească scandal în jurul acestui accident neplăcut, care, aflându-se prin gazete, ar fi determinat pe alți membri periculoși ai Mișcării să fugă.

Instrucții severe se dădură la frontieră în vederea dibuirii lui Gavrilcea, totul fu în zadar. Atunci Siguranța afectă renunțarea la urmărirea insurgenților și se arătă complet pasivă față de aceia pe care îi întâlnește în calea ei, răspândind chiar zvonul unei posibile «împăcări» de natură a scoate la iveală din nou elementele date la fund.

Această politică era cu atât mai motivată cu cât o a doua încercare de lichidare eșuase. Hangerliu fusese și el pus pe lista neagră, ca un om mai periculos în anume fel decât Gavrilcea însuși. E adevărat că Hangerliu nu lua parte direct la organizarea insurecției, dar mobiliza cercurile aristocratice, creând o rezistență «rumânească», deși de fapt de instigație germană, împotriva regimului. Factorul constituțional, furios că în familiile locale încolțise ideea unei dinastii autohtone și nutrind o neacoperită antipatie față de colțoasa prințesă Hangerliu, un fel de Chiajna rediviva, sugerase suprimarea lui Hangerliu, ca un preaviz pentru aristocrația cu veleități. Aci lovitura, deși motivată, cerea discreție spre a nu indigna cercuri mai largi, interesând și afinii din străinătate ai lui Hangerliu. A pune agenți pe urma lui Hangerliu nu păru tactic, acesta trebuia să cadă într-un accident. Avându-se în vedere obiceiul lui de a merge prin localuri dubioase, fură găsiți provocatori de rixuri. Într-o cârciumă, un mahalagiu se împinse în print,

imagină exclamații inexistente din partea acestuia și-l luă de gât, cu intenția precisă de a-l sili să se înfurie și apoi să-l lovească cu un briceag. Agenții ședeau la o parte, gata de a «aresta» pe mahalagiul agresor, căruia i se promisese imediata eliberare pentru caz de legitimă apărare și o substanțială recompensă bănească. Din păcate, Hangerliu unea calmul cu o forță herculeană, foarte bine disimulată în moliciunea gesturilor sale. Când individul îl prinse de gât, Hangerliu apucă mâna ipochimenului și o desprinse, aruncând-o cu atâta facilități și comică strâmbătură de compătimire, încât lumea începu să râdă. Atins în onoarea lui de pungaș, individul se aruncă furios la Hangerliu. Acesta îl pocni cu dosul palmei fără nici o sfortare și îl lăsă lat lângă masă, după care ispravă ieși din local, nesupărat de nimeni. De atunci însă nu mai frecventă localurile suspecte și alese ca unic loc de întâlnire «Capșa». Fu descoperit atunci un fost ofițer, șters din controalele armatei pentru fapte pedepsite de codul penal, căruia i se permise a purta uniformă cu condiția să se instaleze la «Capșa» și să caute pricină de duel lui Hangerliu. Ex-ofițerul avea o oarecare ținută, de o aroganță firească, și purta monoclu. El se împinse pe banchetă violent, căutând a dizloca pe prinț, care îl reîmpinse cu mâna, fără nici o jenă și cu un succes ilariant. Provocatorul se înfurie.

— Este locul meu, zise el; aici stau de obicei. Hangerliu îi întoarse spatele, indiferent.

— Insulți un ofițer român, ai să-mi dai satisfacție pe calea armelor. Vă rog să-mi spuneți cu cine am onoarea!

Și-i aruncă o carte de vizită. Hangerliu se uită amuzat când la pseudoofițer, când la cartea de vizită, apoi cu mâna mătură cartonul de pe masă, înfundându-se, după obiceiul lui, în speteaza de pluș a banchetei și lăsându-se cu picioarele foarte jos, sub masă.

— Cine ești, mă? deveni intenționat trivial provocatorul, spre a nu rata conflictul.

— Sunt prințul Hangerliu, își destăinui prin excepție titlul victima, însă cu intenție glumeață de experiment, lipsită de orice iritație.

— Îți voi trimite martori! strigă falsul ofițer.

— Ce, ești prost? se plictisi Hangerliu. Eu cu tine în duel?
Du-te-n...

Și proferă fără jenă o îngrozitoare înjurătură. Când rigoarea guvernului luă o față serioasă, Hangerliu pretextă plecarea la vânătoare. Fu urmărit și aici discret, și un individ îmbrăcat țărănește avu misiunea de a lua parte la expedițiile cinegetice și a trimite un glonț greșit. Însă Hangerliu se înconjură numai de oameni de-ai lui, înarmați mereu ca de vânătoare chiar și când ședeau în casă, bând vin fierț și jucând cărți, refuzând a accepta în suită persoane neverificate. Individului îi fu cu neputință a se apropia de Hangerliu. E de reținut că în Mișcare Hangerliu avea aderenții lui personali, chiar când era vorba de țărani, o bandă proprie, alcătuită din familiari, oameni de curte, țărani cunoscându-i familia și care nu mergeau cu azeziunea la Mișcare peste cercul lui Hangerliu. Prințul căpitănea, cum s-ar zice, o mișcare independentă, afiliată oportunist celei generale, gata a se despărți de ea la nevoie și a găsi o altă orientare, la care îl ajutau legăturile lui cu tabăra germanofobă.

Ioanide ascultă totul cu un amestec de tristețe și silă. I se părea o comedie de prost-gust, de resortul romanelor senzaționale celor mai detestabile. Arhitectul avea o concepție sublimată despre viață și refuza din câmpul realului tenebrosul și absurdul. Nu era «serios», după el, ca cineva să se ascundă în cimitir, iar agenții să deschidă focuri împotriva cavourilor pentru a prinde un șnapan căruia îi intrase în cap să dea o lovitură politică. Moartea Pichii în această împrejurare îi părea ca un final ratat. Alimentat subconștient de alt soi de romantism, perimat în generația lui Tudorel, ar fi preferat ca Pica să se stingă în pat, între crizanteme, răpusă de o ftizie lentă. Cu toate acestea, tot ce se întâmplase la Bellu fusese adevărat și nicidecum jucat din perversiuni estetice. Romantismul era aspectul exterior involuntar al evenimentelor, decurgând din hotărâri pozitive și prozaice, ostile oricărei gratuități. Încât Ioanide își puse îndată întrebarea dacă

dramatismul senzațional nu-i forma normală a realității, calmul fiind o iluzie a oamenilor abstrăși de punctul acut al vieții, prin exces de intelectualitate. În cazul acesta, goana tinerilor după senzaționalul de cea mai infamă calitate reprezenta o izbucnire a vitalității. Sunt generații căzute în paralizie morală din cauza cerebralității (ca generația lui Ioanide) și altele subsecvente, reacționând brutal contra vieții contemplative, în căutarea «dinamismului», de care vorbea Tudorel. Pragmatismul lui Tudorel era involuntar, rezultat al saturării de emoții interioare a generațiilor trecute.

Ioanide ar fi avut și mai multă materie de reflecție dacă ar fi știut de al treilea eveniment, privind pe Carababă. Cu toate că acesta fu spectaculos și public, avu difuziunea cea mai mică, deoarece nu se bănuie un singur moment că substratul său are vreun raport cu politica. Carababă era cotate ca un element foarte periculos prin cruzimea lui și fanatismul cu care căuta emoția tare justificând-o prin teoria «teatrului adevărat». Luase parte cu siguranță la asasinarea lui Dan Bogdan și era spiritul organizator al crimelor printr-un instinct atavic, un sicar gata de operații reci, cu condiția să fie motivate teoretic. Filozofia «omului de Renaștere» circula în mediile pe care le frecventa Carababă, și imaginea unui actor-conspirator-om politic surâdea lui Carababă, în somnurile căruia rolurile jucate îi ieșeau înainte. Nici o discuție, Carababă era mai periculos decât se închipuia însuși, de aceea decizia de a-l suprima era, vai, nu se poate mai motivată. Însă de la afacerea Dan Bogdan, din decembrie, actorul care mânca semințe dispăru fără urme. Căutat prin toate trupele posibile, din București și din provincie, nu se gădu de el. Exact în ziua de Crăciun începură la un teatru din apropierea vechii primării, într-o sală multă vreme părăsită, o serie de reprezentații, pentru care se făcu în jurnale o reclamă americană. Intrarea teatrului însăși era acoperită cu placarde de pânză pe schelet de lemn, pictate cu imagini simbolice din cuprinsul reprezentației. Prima caracteristică a reprezentațiilor era că în afară de numele întreprinzătorului și

regizorului (destul de cunoscute) nu publicau numele actorilor, dând a înțelege că personalitățile cele mai de seamă puteau apare la rampă și că o incitație o constituia ghicirea protagoniștilor. De altfel, actorii veneau cu un fel de măști pe față, nu aplicate, ci obținute printr-o grimă schematică, ce depersonaliza figura, reducând-o la un simbol. A doua noutate era că se jucau numai piese «negre», adică senzaționale, fără nume de autor, încercându-se a se transpune în teatru procedeele cinematografului. De fapt, ca de obicei, nu era deloc vorba de o invenție absolută. Asemenea încercări de a cinematiza scena și a produce un «teatru pur», fără autor, fără personalitate actricească, «o tăietură în viață», «un reportaj», însă propriu-zis din materialul convențional al literaturii misterioase din deceniile trecute, se făcuse în străinătate. Justificarea estetică aparținea propagandei, în realitate direcția teatrului voia să forțeze publicul să treacă într-un cartier puțin frecventat de amatorii de teatru, deși nu prea depărtat de centru. Prima piesă fu *Ucisă de vampiri*, imitație a unui film german, care avu suficient succes, fără persistență. A doua piesă însă, intitulată *Banditul care n-a cunoscut femeia*, făcu săli pline aproape o lună jumătate. Titlul fusese luat la întâmplare, după un roman obscur dintr-o colecție populară, *Le bandit vierge*, iar piesa, combinată din imaginație de un grup de actori-scriitori. Teatrul avea de gând să monteze o a treia piesă, *Viața eroică a banditului Tunsu*, dezgropând o piesă din repertoriul vechilor trupe din epoca Millo-Pascal. Dar atunci trupa se dizolvă brusc și aparent fără motiv, dat fiind succesul. Adăugăm, ca un amănunt, că la prima reprezentare apăruse, negrimat, în figurație, un actor de comedie foarte popular și ca în sală fuseseră semnați numeroși intelectuali, printre care și Gaittany. Intriga din *Banditul care n-a cunoscut femeia* era dintre cele mai simple. Actul întâi se începea astfel: Banda X își alege solemn un nou șef în locul celui vechi, justițiat chiar de ea pentru infidelitate din cauza unei femei. Banda ajunsese la concluzia misogină că un șef sensibil la grațiile femeii nu-și poate îndeplini datoriile sale de criminal până la capăt, de

aceea luase hotărârea a ridica la rangul de căpetenie pe Jack, un bandit în plină bărbăție, care se dovedise a nu fi cunoscut femeia până atunci. Jack avea repulsie de femeie și de dragoste în general, era virgin ca un ascet, un adevărat călugăr devotat unei comunități de apași. Banda avea legislația și ceremonialul său, credea, într-un cuvânt, într-o religie neagră, și scena de debut era impresionantă (în concepția regiei). Scena făcea un corp unic cu sala, care era decorată ca o vastă pivniță cu pereți de piatră și cu răsflători. Scena înfățișa doar un promontoriu al sălii, ridicat pe câteva trepte de scândură, și pe ea, în fața unei mese acoperite cu pânză neagră, împodobită cu un craniu, un pumnal înfipt și un lampadar, avea să depună jurământul noul șef. Însă bandiții nu veneau din culise, ci, aplicându-se un procedeu de teatru de revistă și de circ, convoiul sosea de la intrare și, luminat de un reflector, se îndrepta în șiruri de câte doi spre scenă, pe care se urca, așezându-se în jurul ei. Bandiții purtau cagule negre găurite la ochi. Pe scenă, în anumite momente ale piesei, își lăsau pe spate gluga, păstrând totuși mereu câte-o mască pe față. Pe placardele de afară erau pictați bandiții în cagule, ceea ce atrăgea pe copii. Aceștia se aflau în culmea emoției când vedeau trecând pe lângă ei convoiul. Cronicarii mobilizați ai spectacolului făceau și aici o teorie. Separarea completă a scenei de public petrecută de vreo două secole falsificase teatrul. Înainte, publicul spectator ocupa scaune chiar pe scenă, piesa desfășurându-se în imediata contingentă. Iluzia de asistare la viață era mult mai mare. În decursul acțiunii, Jack (așa-i zicea șefului) conducea în sediul din pivniță o femeie de lume îmbrăcată în rochie de seară și cu gâtul plin de bijuterii. Femeia era însoțită de un bărbat în frac. Amândoi fuseseră confiscați într-o lovitură, iar bărbatul, adus anume pentru fixarea sumei de răscumpărare. Jack smulgea bijuteriile de la gâtul femeii, lua ceasul și banii bărbatului și-l scotea pe acesta din urmă legat la ochi afară, după ce i se spusese unde să depună suma. La întoarcerea în subterană, urma o convorbire de «concepții» între femeie și Jack. Femeia susținea banditului

că făcuse o proastă afacere, deoarece bărbatul ei nu va aduce suma. El o luase numai din vanitate și pentru avere, în vreme ce ea stima bărbății viteji, capabili de a săvârși pentru ea o faptă afară din comun. De aceea căsătoria între ei nu se consumase și ea era ca și înainte de nuntă. În momentul loviturii avusese o speranță nebună. Soțul ei ar fi izbit pe bandit, ar fi încercat o împotrivire oricât de modestă. Riscurile erau mult diminuate prin faptul că ea avea în poșetă un revolver, de care s-ar fi slujit dacă ar fi văzut pe soț într-o nobilă primejdie. Dar acesta nu făcuse nimic. Ca o dovadă, femeia scotea din poșetă un mic revolver sidefat și-l puneă pe masă în fața lui Jack, demonstrând după aceea o admirație neacoperită față de bandit, în jurul gâtului căruia își încolăcea brațele. Îi dădea mai mult decât bijuteriile, îi oferea ființa sa, pedepsind în acest fel și pe soț, care n-ar fi putut niciodată mărturisi accidentul fără a deveni ridicol. Dar mirare! Jack smulge mâinile damei în rochie de seară, declară că el însuși e cast și nu înțelege să sucumbe în fața unei femei. A da lovituri, acesta e «idealul» vieții lui. Se presupunea că femeia ședea în pivniță cu Jack multe ore din noapte, în așteptarea veștilor de la soț (piesa nu avea decât un decor pentru toate actele). Între timp, soțul avar se ducea la poliție, de la care afla că atacatorul nu putea fi decât Jack, omul care n-a cunoscut femeia și pe care banda l-ar pedepsi cu moartea dacă ar părăsi starea de castitate. Atunci, în loc de a cere arestarea imediată, lucru de altminteri greu, soțul se prefăcea a accepta să depună suma și se întâlnea cu omul propus de Jack pentru legătură, căruia însă îi solicita o întrevedere cu alți membri ai bandei, în scopul de a le preda răscumpărarea și a le face o destăinuire importantă. Acceptându-i-se întrevederea, bărbatul declara că Jack întreținea relații de dragoste cu soția sa. De aci indignare printre bandiți. În fundul sălii spectacolului se auzea un zgomot, lumea întorcea capetele, și unii strigau: «Liniște!», însă un reflector descoperea locul. Acolo, soțul, în frac, înconjurat de câțiva bandiți mascați, arăta cu mâna spre scenă, unde Jack, în fine biruit de grațiile caste ale femeii, capitula într-o îmbrățișare. «Trădare!» strigau

bandiții din fundul sălii, iar soția țipa de pe scenă la soțul ei: «Canalie!» Cortina cădea și urma ultimul act, al judecății. Acum, din fundul sălii, iluminați de reflector, soseau din nou în convoi bandiții cu cagule, având în mijlocul lor pe Jack, numai mascat și în jachetă. Jack era dus pe scenă și așezat în mijlocul ei. În dreapta și în stânga, în două sferturi de cerc, ședeau bandiții în picioare. Urmau un interogatoriu, un verdict și execuția imediată, de față fiind mereu femeia în rochie de seară. Jack era condus la fundal, unde se prezuma a fi un zid, iar bandiții, întorcând spatele spre public, trăgeau cu revolverele în el, în țipătul de desperare al femeii. Cortina cădea. Prostii, firește, care plăceau unui public educat în lectura unor căiți ca *Le mystere de Cloomber* de A. Conan Doyle sau *Souvenirs d'un gangster* de Ferri Pisani.

În căutarea lui Carababă, Siguranța folosi luminile unui agent secret provenit din corpul actorilor, un ratat ca și Carababă, voind a forța destinul. Era foarte simplu a cerceta componența trupelor, autoritatea nu voia totuși să facă zarvă. S-ar fi aflat numaidecât în lumea actricească, plină de suspecți, și Carababă ar fi avut timp să se ascundă. Esențialul era de a-l identifica. Agentul priceput în materie de teatru mirosi de la început în înscenarea stridentă și pretenția de a da iluzia vieții filozofia teatrală a lui Carababă. Începu deci să frecventeze teatrul. Dintre toți interpreții, atenția lui căzu asupra lui Jack. Deși grimat, aproape vopsit pe față și mascat, nu-și putea ascunde înălțimea și nici glasul. Vocea în special îl izbi pe agent, un ton sepulcral, propriu macedoneanului, cu care-și falsifica glasul normal. Totodată, Jack avea un rictus al buzei asemănător și acesta cu un tic al lui Carababă, cauzat de obiceiul de a despica și a scuipa semințe. Agentul venind și pândind în nenumărate rânduri, ajutat de alți agenți, crezu a constata că în timp ce toți actorii părăseau după reprezentație localul, unul singur, cel mai înalt, identificabil cu Jack, nu ieșea, indiciu că ședea ascuns înăuntru. După un control mai amănunțit al impresiilor, agentul se consolida în opinia că Jack era Carababă, refugiat în teatru în vreun colț al vechiului imobil. Investigațiile sale nu fură extinse asupra existenței între

spectacole a actorului, din teamă să nu dea de bănuț. Pentru operația gravă cu care era autorizat de Siguranță îi trebuiau agentului dovezi că nu se înșela asupra persoanei lui Jack. Intrarea în sală în scenele forte o făceau actorii cu cagulă prin vestibulul unde era casieria. Ușierii, ajutați de un sergent, apărau ușile de curioși. Agentul văzu pe Jack în așteptarea momentului de a intra în sală, rezemându-se de un perete al vestibulului pe care era o placardă cu șiruri de inscripții vopsite și constată că creștetul actorului ajungea exact la baza de jos a unui șir. Imediat ce trupa intră, făcu un semn cu creionul. A doua zi măsură cu sfoară distanța de la dușumea la semn și constată, remăsurând sfoara cu metrul, că Jack avea înălțimea 1,74, exact cât arăta fișa de la poliție a lui Carababă, care avea cazier. Pe când actorii erau în scenă, agentul pătrunse în cabina lui Jack, dibuită dinainte, și căută prin ea. Nu găsi nimic afară de coji de semințe de floarea-soarelui pe jos, și după toate indiciile actorul venea de-a gata îmbrăcat pentru scenă din altă parte, mulțumindu-se numai a se grima în cabina destul de mizerabilă. Actorul se farda singur și fiind slab și scobit în obraji, uza de ruj gras de buze, pe care-l întindea cu degetul. Acest mod de a se sublinia îl transfigura complet pe scenă. Agentul descoperi pe masă lângă tubul de ruj un jurnal mototolit, pe care în grabă Jack își ștersese degetele de roșeața grasă, lăsându-și amprente digitale. La examenul de la Siguranță se constată că amprente erau ale lui Carababă. Certitudinea fusese câștigată. Agentul își alege un tovarăș, pe care-l instrui suficient, ducându-l la două reprezentații consecutive și, luând măsuri pentru orice eventualitate, fixă data execuției și toate amănunțele pătrunderii pe locul de acțiune, pe care le lasă la o parte. Era cam a patruzeci și cincea reprezentație și sala era plină ca și la început. Piesa se juca mecanic, fiindcă actorii își știau rolurile pe dinafară, și la nevoie improvizau ca în *commedia dell'arte*. Tocmai aceste abateri parodice de la text constituiau atracția piesei, și unii veniră de două ori ca să guste diferențele. În acea zi, prin voia soartei, finală, reprezentația se deschise ca de obicei, Jack intră pe

scenă din sală însoțit de convoiul de cagularzi și fu investit pe scenă șeful bandei. Nimeni nu observă din personalul teatrului, în toiul reprezentației, că numărul cagularzilor sporise cu doi față de ziua anterioară. Urmă actul în care Jack venea cu perechea capturată. Soțul era expedit, rămânea banditul cu femeia. Aceasta îmbrățișa pe Jack, care o respingea în stil apaș:

— Nu-ți plac, se mira femeia, iată un lucru inedit pentru mine. Totdeauna am avut impresia că bandiții sunt fascinați de femeile de lume. Nu sunt frumoasă?

— Un altul în locul meu ar spune că ești superbă.

— De ce un altul?

— Fiindcă pe mine femeia nu mă interesează.

— Ai avut poate dezamăgiri, ai fost trădat.

— Nu!

— Ceea ce spui e absurd. Poate n-ai găsit femeia visată de tine.

— Nicidecum. Am găsit de atâtea ori femei care-mi plăceau și care nu mi-ar fi rezistat. Tu însuți îmi plăci mai mult decât altele;

— În fine, retragi insulta. Atunci pentru ce mă respingi?

— Tocmai fiindcă îmi plăci!

— Nu mă așteptam să dau peste un bandit filozof, profesând paradoxuri.

— Nu e nici un paradox. Ca bărbat integral nu pot fi decât idealist, adică orientat spre o țință.

— Interesant! Și care este idealul tău în viață?

— Să fiu un bandit pur, tot așa de perfect în arta mea ca un războinic sau ca un savant. Vreau să comit cele mai subtile lovituri, să comand banda mea cu măiestria unui general ilustru și să pier pe câmpul de bătaie, după ce-mi voi scrie memoriile.

— Asta nu te împiedică să iubești.

— Ba da! Idealul înseamnă renunțare. Un călugăr n-ar gusta emoțiile ascetismului dacă n-ar măsura imensitatea pierderilor. Chilia lui nu-i atrăgătoare decât fiindcă e amară. Un om cast, fără revolte ale cărnii, e un eunuc, iar eu nu sunt un astfel de infirm.

— Ești oare cast?

— Da, până acum n-am cunoscut femeia. În ziua când am cunoscut o ispită puternică, am intrat într-o biserică și acolo m-am jurat să renunț la dragoste.

— Ce ciudat! Când am plecat în oraș cu soțul meu nu mi-am închipuit că o să am o noapte așa de originală. Nici nu știi ce aproape ești de mine!

— Dai și tu lovituri?

— Nu asta; și eu sunt castă, din cauză că n-accept pe soțul meu înainte de a-și îndeplini promisiunea.

— Vrei să mă distrezi. În fine, vorbește, ce promisiune?

— I-am cerut să devină un veritabil bărbat, un om capabil de a fi scutul unei femei. Dacă nu erai tu astă-seară, aș fi pus eu însumi pe cineva să-l atace, ca să văd ce face. Când m-aduceai aici, singura mea preocupare era să văd ce atitudine ia, eram gata să-l apăr în cazul când ar fi fost în primejdie. Uite revolverul cu care te-aș fi împușcat. Zadarnic! Soțul meu suferă de anemie morală, m-a luat pentru bani. S-a dus să aducă răscumpărarea pentru că e din banii mei. Eu însă mă tem că nu va aduce banii. Disparația mea îi convine. Dacă nu mă iubești, putem fi prieteni, doi oameni care n-au cunoscut dragostea. La nevoie, nereclamată de nimeni, voi fi nevoită a cere loc în banda ta. M-ai primi?

— Ar fi greu. Legea noastră nu admite femei.

Cam astfel era dialogul, din care am citat numai spre a se stabili contrastul între accidentul serios, cu consecințe aproape istorice, care era pe cale a se întâmpla, și stupiditatea unui text de melodramă de cartier. Actorii jucau cu patos, savurați de copiii din sală. Veni și momentul în care soțul arată din fundul sălii pe Jack îmbrățișat cu nevastă-sa. Apoi urmă actul final. Cagularzii erau strânși în vestibul și preocupați a termina piesa, fiindcă afară începuse să ningă. Se interesau între ei dacă are vreunul vehicule la dispoziție. Plutonul bandiților negri, cu Jack la mijloc, străbătu sala, se urcă pe scenă, și procesul începu, figuranții fiind așezați după tipic, cu spatele spre public.

— Jack, recunoști că ai călcat jurământul de a fi cast?

— Recunosc, femeia m-a învins.

— Ai ceva de spus în apărarea ta?

— Nimic. E adevărat că nu mi-am pierdut castitatea fizică, am pierdut-o însă pe cea morală. Dacă aş trăi, nimic nu m-ar putea despărţi de această femeie. Sunt vinovat.

— Tribunalul te condamnă la moarte imediată. Maşinal, unul din figuranţi conduse pe Jack la zidul din fund, cagularzii ridicară revolverele cu gândul de a fugi cât mai repede, după spectacol, în căutarea de trăsură ori tramvai, armele pocniră (de fapt zgomotele erau produse din culise) şi Jack căzu încet, molatic, cu un realism extraordinar, întinzându-se la pământ tardiv şi într-o rână, altfel decât în modul teatral pe care îl uzase până atunci.

— A studiat rolul grozav, şopti unul din figuranţi.

Femeia strigă după text «Jack! Jack!» şi cortina căzu în aplauzele furtunoase. Dar deodată se auziră de dindărătul ei alte ţipete ale actriţei şi cortina nu se mai ridică. Unii din spectatori se opriră cam miraţi, majoritatea însă nu dădu nici o atenţie, repezindu-se spre garderobă. Pe scenă, Carababă zăcea mort de-a binelea, împuşcat. Agentul provenit din cabotinaj şi tovarăşul său, intraţi în plus în figuraţia cagularzilor, trăseseră, ca în *Tosca*, gloanţe adevărate. Carababă îşi atinsese ţinta vieţii sale: «jucase teatru adevărat».

Ioanide concepu o antipatie specială împotriva lui Tudorel, aflând că el fusese acela care adusese pe Gavrilcea în casa Hergot. Fără această imprudenţă, Pica ar fi fost salvată. Toate tiradele doctrinale, citite de arhitect în memorialul lui Tudorel şi care-i atrăsese atenţia la lectură, îi apărură acum ca mizerii ale unei minţi hrănite cu literatură proastă şi pervertită în medii suspecte. Mania aceasta a lui Tudorel de a face pe tenebrosul îl oripila. Cu toate întâmplările grave (asasinarea lui Dan Bogdan, moartea Pichii), lui Ioanide nu-i intra în cap că purtarea fiului său avea o latură serioasă, deşi reprobabilă. Nu vedea decât ridicolul, grotescul şi se gândea să interneze pe Doru într-o casă de corecţie. De aceea, înregistrează întunecat târcoalele pe care de la o vreme Tudorel le dădea prin birou, unde se prefăcea că scoate o carte din raft atunci când era

surprins. Tudorel căuta caietul pe care-l împrumutase Pichii, compromițător pentru el, deocamdată. Împrejurările făcuseră ca memoriul să rămână încă la Ioanide, în vreme ce Tudorel îl credea la Pica. După scotocirea prin odaia Pichii de acasă și ancheta la Hergoți, Tudorel constată dispariția caietului. Să întrebe de-a dreptul pe Ioanide nu îndrăznește. Bănuiește că Pica ar fi predat caietul tatălui său și încercă să caute în sertarele mesei de scris. Din nefericire, Ioanide nu mai ieșea aproape deloc din casă, absorbit în triste meditații și în planuri pentru campania viitoare. Totuși, când într-o după-amiază Tudorel crezu că tată-său dormea în odaia sa, trase sertarele și izbuti să găsească memoriul aruncat chiar la suprafața unei cutii. Faptul de a afla etichetele intacte îl linișți. Tată-său, socotea el, nu citise memoriul. Tocmai împingea la loc sertarul când Ioanide apăru amenințător înaintea lui.

— Ce manevrezi aici? spuse el neobișnuit de aspru. Îți continui exercițiile de răufăcător? Ce-i cu acest caiet? Dă-l încoace!

— Este caietul meu! Îndrăzni a riposta Tudorel cu oarecare accent de demnitate jignită.

— Nimic nu mai e al tău aici, domnule ministru de externe! strigă Ioanide exasperat, pălmuind pe Tudorel.

Acesta, palid, se retrase înapoi fără nici un cuvânt și dispăru umil pe ușa sufrageriei, iar Ioanide zvârli caietul în soba plină de jărat.

Pentru cele trei zile dramatice în care Pica fugise cu Gavrilcea și fusese împușcată în ușa cavoului, jurnalul lui Hergot avea numai această notație: «Plesnit toate coardele de la violoncel».

XXI

La începutul lunii aprilie, nu mult după ocuparea Cehoslovaciei și a Memelului, Pomponescu fu cooptat în guvern, cu portofoliul Lucrărilor Publice. Cu tot secretul în care decurse preliminariile acestei operații, Gaitany fu avizat

la timp, și cu câteva ore înainte ca Pomponescu să depună jurământul se prezentă în superbul său automobil în fața locuinței ministrului. Intenția lui era de a lăsa doar cartea sa de vizită, însă Pomponescu îl zărise de la geam și, amabil, îl întâmpinase chiar din anticameră, goală la acea oră, și-l conduse în birou.

— Domnule ministru, să trăiți! Îl salută Gaittany, superlativ în vorbe și în gesturi, aparent servil, în fond păstrând deplină independență în complimentele sale onctuoase.

Pomponescu spuse din mișcarea mâinilor că totul e zădărnice, apoi voi să afle opinia lui Gaittany.

— Crezi c-am făcut bine?

Pentru întâia dată Pomponescu punea o astfel de întrebare, ce părea sinceră, judecând după încruntarea ochilor săi. Lui Gaittany, profesorul de beton armat i se păru cam alterat la față, îmbătrânit. El, care nu-și putea închipui respingerea unei mari demnități publice, exprimă un reproș zâmbitor:

— Ce vorbiți?! Ați făcut foarte bine, era nevoie de un om de prestigiu.

Pomponescu surâse, încântat o secundă, apoi, ca soarele scăpat o clipă dintr-o năvală de nori și reînghițit, se întunecă.

— Am fost solicitat de sus, nu puteam să refuz. Încep acum mizeriile meseriei.

Gaittany găsi de cuviință să se retragă și Pomponescu îl conduse iarăși până la ușă, manifestându-și la despărțire dorința de a lua încă o dată masa cu prietenii săi.

— O idee admirabilă, zise Gaittany, e-n regulă, domnule ministru!

Când Gaittany se întinse voluptuos în cupeul mașinii, ministrul, care-l privea de pe fereastră, remarcă cu o secretă invidie aerul de siguranță de sine și de mulțumire al lui Gaittany. Avu probabil un proces sufletesc identic cu al unui domn fanariot, improvizat și fără legături cu țara, în fața umilințelor prefăcute ale boierimii autohtone, intrigante și în fond sigură de sine. Pomponescu nu putea să pătrundă în cercurile pe care le frecventa Gaittany, inel al unei forțe oculte ce determinase probabil și chemarea sa în

minister. Și într-adevăr, Gaittany nu fusese străin de acest eveniment. Înainte de a se face un demers direct asupra lui Pomponescu, se încercase o tatonare indirectă prin Gaittany, negociator prin excelență. Acesta intuie că madam Pomponescu era factorul determinant și, profitând de faptul că Smărăndăchioaia o frecventa, aruncă un prim mesaj. Primind știri favorabile, trimise pe madam Valsamaky-Farfara cu misiunea specială de a vesti că, în caz de acceptare, Pomponescu ar primi o vizită oficioasă. Abia în acel stadiu al convorbirilor, Gaittany telefonă doamnei Pomponescu și o încredințează că avea într-adevăr însărcinarea de a ancheta dispozițiile ministeriabilului. Cele două Pomponești convocară deci pe Pomponescu.

— Ascultă, Jean, deschise focul madam Pomponescu-consoarta, până când ai să stai la o parte? De ce nu intri în minister, unde e locul tău?

— Ca să intru, o ironiză amabil Pomponescu, trebuie întâi de toate să fiu chemat. N-am mai primit nici o sugestie.

— Știind că ai refuzat o dată, se jenează să te invite direct. Am informații precise că ar fi bucuroși să spui un cuvânt.

— De oameni ca tine, declară sentențios madam Pomponescu-mamă, țara are oricând nevoie.

De fapt, madam Pomponescu-mamă era încredințată de valoarea extraordinară a fiului ei și vorbise așa din cea mai pură ingenuitate.

Pomponescu n-avea inteligență politică, totuși natura evenimentelor îi indica delicateța răspunderii în acel moment:

— Vremurile sunt neclare, nu se poate ști cât de solid este guvernul.

— Jean, îi impută madam Pomponescu-consoarta, au să-ți ia toți înainte!

— N-am mai pomenit, se supără madam Pomponescu-mamă, exprimând un sentiment nu se poate mai sincer, ca un om să refuze a fi ministru.

Pe Pomponescu, faptul de a fi solicitat, fie și numai de familie, îl măgulea, funcția însăși îi producea unele suspiciuni. La drept vorbind, bănuise că se va încerca un nou demers pe

lângă el, din felurite zvonuri aruncate în oraș, dar mai ales dintr-o întâmplare, pe care n-o povestise soției și mamei sale. În ziua precedentă se opri se în fața casei un tânăr, pe care îl bănuie, cu dreptate, de a fi Tudorel Ioanide. Acesta scoase un plic din buzunar și, fără nici o sfială, deși părea că observase a fi privit de la fereastră, îl lăsase în cutia de scrisori de la poartă, întârziind ostentativ depunerea scrisorii, parcă în semn de luare-aminte. Apoi plecase foarte calm, fără nici o teamă de a fi identificat. Pomponescu trimise subreta să-i aducă plicul, de cea mai bună calitate. În el se afla un carton pe care era bătută la mașină următoarea amenințare:

«Te prevenim că dacă primești să intri în ministerul efemer al schingiuiturilor vei primi o pedeapsă exemplară, unica pe care o aplicăm trădătorilor.»

Pomponescu, cu tot aspectul său athletic, crescut în vată, simți un fior neplăcut. Brutalitățile verbale și fizice îl indispuneau, fiind un om adaptabil numai intrigilor nepericuloase și în limbaj diplomatic. Fu încredințat că intimidarea nu era o farsă, deoarece primise mai înainte vizita personală a lui Gavrilcea. Acesta îi declarase că, având în vedere atitudinea pe care o avusese în procesul de la Pitești, Mișcarea îi rezerva un loc important într-un viitor apropiat, dar totodată ar fi înregistrat cu neplăcere și ar fi sancționat o pactizare cu actualul regim. Preavizul avusese efect și Pomponescu, prudent, se abținuse, spre a vedea cum se desfășură evenimentele. Ultimele măsuri severe, deși precare, pentru că nici unul din conducătorii conspirației nu fusese atins, iar organizatorul pe teren, Gavrilcea, scăpase, creă lui Pomponescu un scurt optimism, repede atenuat de tonul presei în serviciul cauzei insurecționale, cu prilejul evenimentelor din nord-vestul Europei. După toate probabilitățile, Gavrilcea transmisese din străinătate un cuvânt de ordine, iar Tudorel avusese plăcerea de a-l depune personal.

— Mi s-a spus, forță nota madam Pomponescu, că dacă nu consimți tu, vor chema pe Ioanide!

— Ce grozăvie! se cutremură madam Pomponescu-mamă. Un oarecine de pe stradă!

Pomponescu se schimbă la față, fiindcă această ipoteză i se părea posibilă. Dacă Ioanide ar fi fost de față la dialog, cu toată supărarea lui, ar fi râs. El, ministru! Nu știa precis nici măcar cine este șeful departamentului de care depindea ca profesor. Și cu toate astea, afirmația doamnei Pomponescu nu era complet lipsită de temei, o vorbă vagă ajunsese și la urechile lui Pomponescu. În urma pierderii Pichii, Mișcarea emisese ideea de a răsplăti pe Ioanide, făcându-l ministru al Lucrărilor Publice, cu convingerea că acesta, în fața evenimentelor demonstrative, ar accepta. Tatăl care dăduse doi fii Mișcării primea astfel o justă recompensă. Tudorel înregistrează această hotărâre cu satisfacție și trebuie îndată adăugat că palma pe care i-o administrase Ioanide nu-i alterase admirația pentru tatăl său, considerând-o ca o umilință meritată pentru felul imprudent cu care expusese viața Pichii. Ura lui Ioanide împotriva bandei lui Tudorel, cum o numea, era așa de impetuoasă, încât de ar fi auzit de asemenea comedie, după el, ar mai fi aplicat o palmă «domnului ministru de externe». Paradoxul era că Ioanide căpătase simpatii, de care habar n-avea, în rândurile «bandei» și totodată se bucura de buna dispoziție a tinerimii adverse Mișcării, ca victimă inocentă a ei. Astfel, în vreme ce Dan Bogdan recoltase antipatia ambelor tabere, din stângăcie, Ioanide, fără să știe, devenise idol al amândurora. Când deci Pomponescu auzi cuvintele soției sale, crezu cu tot dinadinsul într-o manevră malignă a arhitectului, spre a-l diminua. Era imposibil ca Ioanide să nu fie complice cu Tudorel. Un infam ambițios, lucrând pe două fronturi. Îl amenința acum cu sancțiuni, spre a-l intimida și a-i sufla ministerul. (Exact în acest moment, Ioanide, cu câinele Ștoț pe birou, studia, pe fotografiile, mormintele de pe Via Appia, în căutarea unei idei de monument pentru Pica. Nu mai urmărea iarăși întâmplările politice și nu știa unde se află Memel.)

— Dacă primesc o sugestie, zise Pomponescu întunecat, voi aviza!

— Vei primi, fii sigur! se bucură madam Pomponescu.

— Oameni ca tine nu se găesc pe drumuri! adăugă cu imperturbabila ei grandomanie madam Pomponescu-mamă.

Madam Pomponescu, spre a-și decide soțul, comunică lui Gaittany că Pomponescu acceptă, și acesta, transmițând locului în drept misiva, provocă intervenția oficială. Directorul de cabinet al lui Pomponescu rămânea cel indicat înainte, rudă cu Gaittany, care mai poseda în minister un număr de cunoștințe, printre care un funcționar superior, inginer, de asemeni rudă. Gaittany era în anume privință mai tare în minister decât titularul însuși.

În după-amiaza zilei în care depuse jurământul, apucat de o criză de boemă, Pomponescu se plimbă la șosea cu soții Smărăndache și cu directorul de cabinet, binevoind a se așeza cu ei pe scaune și a plăti personal supraveghetoarei gologanii pentru toate locurile. Nu vorbi nimic despre treburile publice, și în general, din ziua intrării în minister, Pomponescu își dedică mintea și conversația numai gratuităților. Cu privire la Arcul de triumf, Pomponescu dezvălui că făcuse și el mai multe proiecte și că renunțase a candida direct, întrucât era atunci ministru. Totuși, se luase ca punct de plecare unul din proiectele sale. Acum vedea lucrurile altfel, concepea monumentul mai autohton, eliberat de obsesia Arcului l'Étoile de la Paris. Dacă va avea cândva răgaz, va revedea planurile. Pomponescu se entuziasmă de niște copii care se jucau cu cerul, le făcu semn cu mâna, și cum unul din ei, îndrăzneț, veni, îl întrebă cum îl cheamă. Copilul răspunse, dar la rându-i își îngădui și el aceeași chestiune:

— Și pe tine cum te cheamă?

Pomponescu se afla în mare încurcătură. Numele de familie se jena să i-l spună, de teama de a nu atrage atenția câtorva cetățeni așezați pe scaune învecinate. Când vru să profere numele de botez, «Jean», il izbi prima dată prin ne-seriozitatea lui.

— Pe mine mă cheamă Ion! răspunse el.

— Tu ce meserie ai? Își urmă implacabil interogatoriul copilul.

— Fac case! zise Pomponescu sculându-se și scuturând în chip de «la revedere» mâna băiețașului.

Se ridicase pentru că se simțea stânjenit. Avea sentimentul că a fi ministru nu-i o meserie și că mințise declarându-se constructor de case, întrucât de mult nu se mai ocupa cu asta. Imaginea lui Ioanide îi răsări iarăși înainte, drept termen ironic de comparație. Ajuns în Piața Victoriei, unde-l aștepta mașina ministerială, Pomponescu avu tentația, văzând tramvaiele, de a se urca într-unul din ele și a merge la întâmplare până la capătul liniei. Apoi își dădu seama că nu e recomandabil. Recunoscut, ar fi fost importunat, sau ar fi făcut impresia unui om în căutare de popularitate ieftină. Gestul ar fi fost din toate punctele de vedere deplasat. Prin urmare, nu se mai putea plimba cu tramvaiul de aci încolo și nici pe jos, oriunde. Pomponescu concedie pe însoțitorii săi și merse singur în automobil la Ioana. Indolenta îl primi cu o deferență care îndispuse ușor pe ministru. Natural, lui Pomponescu îi făcea plăcere orice ținută respectuoasă, de data aceasta ar fi admis ca Ioana să se bucure. Stima exagerată pentru funcție îngreuia puțința de a ghici câtă spontaneitate este în sentimentul Ioanei, placidă și așa, prin temperament.

— Îmi place să cred, zise Pomponescu, că cel puțin la tine voi scăpa de titulatura de ministru.

Lucru curios, Pomponescu era sincer în oroarea lui de *spleen*-ul ministeriatului, cu toate astea, o satisfacție consta tocmai în faptul de a fi ministru și a gusta micile amărăciuni ale profesiei. Indolenta rezolvă contradicția din sufletul lui Pomponescu într-un chip abil.

— Am să încerc, domnule ministru, zise ea glumeț, să-mi reprim orice sentiment de teamă.

Și cu acestea se așeză pe genunchii lui Pomponescu și-l sărută pe buze. Dar apoi se ridică curând în picioare. În purtarea ministrului era o stânjeneală solemnă (așa i se păru) care o intimidă.

Pomponescu avea gust de muzică și o rugă pe Indolenta să-i cânte ceva. Aceasta deschise pianul și vocaliză *Elegia* lui

Massenet cu atâta impeto, cu toată reținerea vocii, încât ministrul înțelese că toată pasionalitatea femeii se exprima sonor.

Singura cale adecvată de a convorbi în aceeași vibrație cu Ioana era ca partener într-un duo muzical. Când lăsă jos capacul pianului, Indolenta pierdu din superbia ei și redeveni placidă și prevenitoare. Pomponescu schiță un oftat, ridicându-se.

— Nu pot să mai stau. Am depus jurământul și mă așteaptă acum teribila anticameră. Trebuie să iei un angajament la Operă, așa te voi putea asculta mai des.

Ioana consimți mimic. Acasă, într-adevăr, anticamera gema de lume, iar madam Pomponescu, radioasă, făcea onorurile în lipsa soțului.

— E frumos asta, Jean, să dezertezi chiar azi?

— M-am plimbat la șosea, mărturisi Pomponescu.

În maniera sa intra o poză ce-i devenise familiară, poza «simplității». Ceru voie să se așeze pe o canapea între alți vizitatori, printre care nu lipseau Gulimănescu, Hagienuş, Sufleţel și Gonzalv Ionescu. Acesta din urmă încercă să strecoare o suplică sub formă de compliment:

— Sperăm, domnule ministru, că prin venirea dumneavoastră se vor încuraja elementele tinere.

Pomponescu îl privi cu bunăvoință, însă distrat, evitând a răspunde.

— Dar noi nu trebuie să trăim, domnule Gonzalv? protestă Hagienuş. Eu cred că domnul ministru va avea grijă tocmai de noi, ăștia care voim să muncim cât suntem în putere. Ce Dumnezeu, atâta gherontofobie!

— Eh, observă Pomponescu filozofic, generațiile noi sunt fără milă. Uite, un copil m-a întrebat la șosea cum mă cheamă și ce meserie am.

— Copiii sunt tiranici, sări Gulimănescu spre a-și sublinia prezența; o dată ce-i ai, ești sclavul lor.

Și astfel conversația se învârti numai asupra copiilor, cei prezenți debitară anecdote cu privire la progenerura lor, și Gonzalv Ionescu însuși fu chestionat de Pomponescu asupra sănătății odraslelor sale.

— Ei, se informă Petrișor al lui Hagienuş, ce spune Pomponescu despre situația internațională?

— Parcă noi am vorbit despre situația internațională, îl dezamăgi malițios Hagienuş. S-a discutat despre copiii mici, uite, mă jur!

Oricâtă veritabilă dorință de evadare din oficial intra la Pomponescu, funcționa în bună măsură și rutina sa de ministru. Știa să distreze și să facă diversiune, era și el în felul lui un bărbat «șarmant», cum spunea madam Valsamaky-Farfara. Pomponescu știa că o persoană cu care binevoiești a vorbi familiar rămâne încântată și uită să mai solicite. Nu mai puțin, Pomponescu nu-și făcea o sistemă din a respinge solicitațiile, dimpotrivă, satisfăcea pe cât îi sta în putință și pe cele mai meschine, cunoscând amorul propriu mai mult decât interesul ce sta la baza lor și proasta reputație pe care o căpăta un om politic ursuz. Curiozitatea lui era să afle ce-i va cere Gulimănescu la resortul Lucrări Publice, fiind absolut convins că acesta va da neapărat un atac. Cât despre Gaittany, chestiunea era limpede: acela venea cu agenda și avea pretenții pe puncte pentru el și mai ales pentru prietenii și cunoștii săi, în firea lui stând a obliga pe toți. I-ar fi fost imposibil lui Pomponescu, care și el se servise de serviciile sale, să refuze. Surpriza îi fu în prima lună de a nu fi decât foarte slab importunat de Gaittany. Pe urmă află cauza. Acesta nici nu trecea pe la ministru. Cu concursul directorului de cabinet și al celeilalte rude din minister, își rezolva curent toate problemele, dintre care unele erau în curs de lichidare încă de sub ministeriatul antecesorului. Pentru Gaittany, schimbarea titularului reprezenta o modificare neglijabilă, întrucât era aranjat cu toți ministeriabilii posibili.

De aci încolo, existența lui Pomponescu se cheltui numai în mondenități și reuniuni, cu o neglijare aproape totală a ministerului (lucru ce convenea sub toate raporturile guvernului). Pleca cu suita în provincie sub pretext de inspecții și se lăsa cu plăcere invitat la banchete, unde făcea confesii personale și evoca oameni dispăruți. Dacă intra în vreo

primărie, Pomponescu nu zicea niciodată «localul e bun sau e rău», nu pronunța nici o observare de natură a crea dificultăți organelor locale, ci stabilea o asociație oarecare, de pildă: «Prima construcție pe care am ridicat-o când am căpătat diploma de arhitect a fost o primărie de comună rurală. Cred că există și acum, dacă n-or fi clădit alta mai mare în locul ei.» Din gura lui nu ieșea nici o propoziție de caracter politic, cuvântările lui mărginindu-se la teme vagi — frumusețea munților dacă era la munte, maiestatea Dunării dacă era la Dunăre, despre culturalitatea moldovenilor sau spiritul de inițiativă al oltenilor, după cum se afla într-o provincie sau alta. Singura idee mai teoretică era necesitatea armoniei între bătrâni și tineri. Se părea că un fel de anxietate împingea pe Pomponescu la drum. A dormi în wagon-lits, a lua masa în banchete și a-și petrece o parte a zilei privind peisajul din compartimentul ministerial devenise pentru el programul tipic. Când nu colinda prin țară, își găsea de lucru în Capitală, vizitând expoziții și școli, adesea prin delegație din partea altor miniștri. Afară de aceasta, devenise un obișnuit al teatrelor, la premierele cărora era nelipsit. Asculta piesele cu cea mai mare atenție, ca un om complet liber, dedicat frumosului, și făcând cerc, discuta spectacolul cu grupul său. Punea note, oral, la actori, prilej de prezentare a unora în lojă. Nu totdeauna Pomponescu ședea în lojă, câteodată mergea pur și simplu într-un stal, dacă întâlnea un cunoscut și găsea loc liber. O asemenea ambalare pentru spectacole și concerte făcea mai puțin șocantă frecvența asiduă a lui Pomponescu la Operă, unde, cu sprijinul său discret, Indolenta căpătase angajament și cânta în numeroase roluri. Într-unul din turnee, Pomponescu oferă o masă la «Capșa», în cabinet particular, cunoscuților săi de la Saferian. În compunerea listei, Gaittany ezită a pune pe Ioanide, însă ministrul adăugă cu propria lui mână acest nume. Ioanide se scuză în chipul cel mai pertinent, prin doliul său. Dintre femei participă numai madam Valsamaky-Farfara. Între Pomponescu și madam Farfara se putea constata o notă comună prin contrast cu Hagienuş, de

pildă. Câteșitrei îmbătrâneau, admitând că depășirea unei anume vârste trebuie notată cu acest nume al involuției. Îmbătrânirea lui Hagienuş era neglijentă și comică. Fălcile i se umflau sau dezumflau, după gradul de adipozitate, urechile se blegeau, părul se rădea vizibil, cu tendința de a rămâne ca un tiv numai la ceafă, unde era lăsat să crească în neregulă. Hainele și pantalonii lui Hagienuş nu mai aveau nici o formă. Încolo, Hagienuş nu era deloc neconvenabil, se rădea cu grijă, făcându-și o față lustruită ca porțelanul pe porțiunea care nu cădea în falduri, și avea în toată ținuta o corectitudine. Însă era senil și pitoresc. Pomponescu, dimpotrivă, avea păr tare, mustață dură, bustul umflat, mersul drept, excepție făcând o încovoiere a șirei spinării, reclamată parcă de nevoia adaptării la cubajul camerelor. Afară de această soliditate corporală, se observa o rezistență morală. Pomponescu nu se văita vreodată de dureri fizice, nu lua posturi de infirm și nu conversa deloc despre boli. Ședea ore întregi în picioare, fără a da semne de oboseală. Ceea ce atrage atenția asupra îmbătrânirii unui individ este metamorfoza vestimentară. Femeile care se simt bătrâne renunță de bunăvoie la orice rezistență și-și fac o uniformă voluntară de senile. Bătrânii pun vată în urechi, ies cu pardesiu în mijlocul verii și-și compun o facies de valetudinari. Nu acesta era cazul lui Pomponescu. Luând ca bază o vârstă rezonabilă de maturitate, Pomponescu (evitând juvenilizarea) păstra o ținută invariabilă, preferând de obicei haina neagră. Acum Pomponescu adoptase mici retușări. Părea evident că-și vopsea mustața, purta apoi haine mai variate în ton, admitând griul și tabacul. Se ferea totuși de stridente, de tăietura prea acuzată la talie. Statura sa impozantă tolera o anume studiată neglijență. De pildă, Pomponescu nu pune la gât o cravată prea bătătoare la ochi, cel mult arbora din când în când un papion cu buline albe, mărunte. Își schimba hainele des, fără să pară afectat, din cauză că deosebirea între costume era imperceptibilă, atât cât să trădeze o schimbare generală de ton. Sub nici un cuvânt Pomponescu n-ar fi ieșit neras și nici în casă nu era surprins astfel. Se putea afirma că nimeni n-a

văzut cum crește barba lui Pomponescu. De asemeni, părul îi era în permanență tuns, era exclus să-i poată cineva zări măcar întâmplător fire de păr crescute mai lung la ceafă sau la urechi. Fără să folosească vreun parfum violent de uz feminin, Pomponescu își avea hainele impregnate cu o mireasmă discretă, cu nuanță de ambră și de garoafă. La piept, o batistă albă, imaculată era nelipsită.

Aceași preocupare de a-și ascunde procesul de involuție se constata și la madam Valsamaky-Farfara, care lupta dramatic cu o îmbătrânire accelerată. Deși părul ei era intact, începea a-i albi așa de vertiginos, încât vopsirea nu era în stare să înece năvala albului. După două săptămâni, un strat de zăpadă se vedea la baza părului excesiv de roșcat, în ton roșu venețian. Afară de asta, o persistență peste o anumite vârstă a negrului în materie capilară produce un contrast neplăcut cu coloritul pielii, întocmai ca o lumină violentă de soare peste un peisaj de ghețuri. Un om e mai tânăr cu păr alb, drapat peste o față expresivă, decât cu o capelură juvenilă semănând a perucă. Fiind o femeie de tact, madam Valsamaky-Farfara dispăru câteva timp din cercurile mondene, apoi reapăru cu o coafură albă bătând în violet, asemeni valurilor mării, care capătă două nuanțe după refracția luminii. Părea a avea o perucă de fantezie făcută din mătase, ceea ce-i dădea șic și un aer mai tânăr. Expunerea gâtului constituia o problemă gravă pentru madam Farfara, din cauza încrețirii excesive a pielii. Acoperirea cu gulere pe balene era un procedeu perimat, recomandabil cel mult pentru octogenare în ultimă fază a decrepitudinii. Madam Pomponescu-mamă folosea acest truc. Madam Farfara, eliminând decoltajul, începu a purta coliere scurte, de mai multe ori învălătucite, din bile de os, fildeș, chihlimbar, după nuanța rochiei. Ca să nu atragă atenția asupra prăbușirii mamelelor, își acoperea umerii cu colerete, luând proporții de mici pelerine făcute din dantelă ori alte materiale. Mijlocul și-l încingea cu cordoane late de marochin, mușama fină, catifea, după cum era moda, strânse cu mari catarama. Bluzele, rochiile și le închidea cu clipse voaiante de metal

sau nasturi de lemn ori cristal, astfel încât ochiul aluneca asupra suprafeței minerale a îmbrăcăminții. Rochiile din mătase sau din material ușor nu avantajau pe madam Farfara, care vara se afla în mari dificultăți, recurgând la pichete scrobite, la rochii cu volane etajate. Proeminența oaselor și mizerabila debilitate a fluierelor picioarelor trebuiau neapărat dosite. De aceea, anotimpul eroid al doamnei Farfara era toamna, când purta lenajuri groase și moi și ieșea în tair de stofă, sau mai târziu în sacouri scurte de blană. Ceea ce nu putea fi obliterated era obrazul brăzdat de cutremurul anilor. Orice tentativă de a-l modifica, planifica era inutilă și atunci madam Farfara adoptă curajos artificii sincere. Se masca de-a binelea sub un strat de fard, ce-i dădea o față ireală, agreabilă în viziuni scurte, periculoasă totuși sub o reverberație crudă, sau în atmosferă înăbușitoare. Toate aceste operații de restaurație arheologică cereau timp și madam Farfara era într-o continuă preparație estetică. Pentru ea era fatal neglijența, de aceea niciodată nu putea fi găsită în ținută «de casă». Madam Farfara în camizol, iată o imagine imposibilă. Și când intra în bucătărie, ca într-o vizită la muzeu, se afla complet costumată și grimată. De altfel, madam Farfara nu ședea acasă și suferea și ea de o anxietate similară celeia a lui Pomponescu. Avea sentimentul intim că, în vizită sau la restaurant, bătrânețea n-ar fi putut s-o atingă. Timpul o aștepta numai acasă, în vreme ce ea, istețată, evita domiciliul. Somnul nu i se părea doamnei Farfara reconfortant. Dimpotrivă, producea o destindere a mușchilor și cartilagiilor care o prăbușea, și dimineața era nevoie de ore dificile pentru repararea daunelor nopții. Madam Farfara scurta noaptea mergând la teatru sau la reuniuni, dormea puțin și fugea repede în oraș, îndată ce se scula și se gătea. Un alt mijloc al doamnei Farfara de a îndepărta spectrul bătrâneții era evitarea femeilor bătrâne constituite în grup. Într-o societate multiplă lua loc printre femeile cele mai tinere, participând la convorbirea lor și punându-se din punctul lor de vedere. Între un grup de femei și unul de bărbați alegea pe cel din urmă, știind că bărbații se arată curtenitori față de femei,

principal. Din instinct, când era vorba de bărbați, îi prefera, prin excepție, pe cei mai maturi, deoarece aceștia aveau o filozofie a vieții mai largă și stimau o femeie apropiindu-se prin vârsta de generația lor. Aceasta când nu erau de față și alte femei. Îndeosebi, madam Farfara prețuia situația de a fi singura doamnă într-un cerc bărbătesc precumpănit mator. Aci se simțea ferită de orice neglijență ori ironie. Madam Farfara era o femeie care nu strica niciodată cheful cuiva și spunea prezent la toate escapadele, cu condiția să fie făcute de oameni decenti. Astfel, propunerile lui Pomponescu sau Ioanide, ambii bărbați «șarmanți», după ea, le aproba, oricât de riscante ar fi părut, fiindcă avea încredere în tactul respectivilor. Odată Pomponescu vru să vadă ce localuri de perdiție frecventează Hangerliu și se lăsă călăuzit cu tot grupul, inclusiv madam Farfara, într-o grădină preferată în special de jochei și grăjdari de curse, pe lângă șosea.

Așadar, madam Farfara participă ca unică femeie la masa intimă de la «Capșa» oferită de Pomponescu. Acesta se purtă cu o simplitate remarcabilă, arătându-se plin de atenții față de fiecare, infatuarea lui tipică trădându-se numai într-o oarecare sentențiozitate a frazei. Evită sistematic orice aluzie la politică. Și de fapt Pomponescu era și mai puțin preocupat de chestiunile publice decât Ioanide însuși, ministeriatul îl concepea ca o demnitate onorifică, un fel de cură a vanității. Numai Saferian, care venise foarte cu greu, suferind din ce în ce mai mult de picioare, îl întrebă implorator, împreunându-și mâinile:

— Domnule ministru, ce ne facem noi, credeți că mai e vreo speranță?

Oricine altul n-ar fi înțeles ce voia să spună Saferian, cercul însă îi cunoștea preocupările. Saferian vedea apropiindu-se un cataclism pentru tagma negustorească și plutea în panică. Pomponescu de data aceasta își mărturisi dezorientarea sincer, cu o lipsă de pretenții curioasă.

— Cine poate ști, răspunse el surâzând melancolic, ce ne rezervă viitorul? Pașim spre necunoscut. Apoi, deplasându-se

de pe această problemă spinoasă, își manifestă regretul de a fi ministru tocmai la o vârstă când avea ultima șansă de a crea ceva. Am fost, zise Pomponescu, ascultat religios de toți, ceea ce se cheamă un răsfățat al soartei, cel puțin după concepția comună. Ajutat de împrejurări, de relațiile de familie, mi-am făcut o situație la o vârstă când alții își caută un drum. La douăzeci și patru de ani eram deputat, la douăzeci și cinci, profesor de învățământ superior. La douăzeci și opt am fost ministru, e drept, numai două luni, dar apoi, fără întrerupere aproape, am fost deputat și senator. E bine asta? mă întreb.

— E bine, confirmă comic Hagienuş.

— Cum vrei s-o iei! zise Pomponescu. Noi am trăit vremuri idilice, în care cu puțină efortare izbuteai. Probabil o scurtă acalmie a istoriei României, de care a profitat generația noastră. Când însă citești această istorie, îți dai seama că e făcută din convulsioni. Mă tem că ne îndreptăm iarăși spre o serie de cristașii. Vom putea rezista, după ce am trăit într-un regim de euforie? Putină durere este ca un toxic ce imunizează organismul împotriva otrăvirii. Era unul în antichitate care lua otravă în doze mici.

— Mithridat, zise Suflețul.

(Smărandache, care era la masă, notă imaginea și răspândi anecdota că Pomponescu se familiariza cu toxicele de frica otrăvirii. Smărandache nu bănuia ce completare va aduce viitorul acestui incident.)

— Bucuriile premature ne împiedică să ne realizăm, continuă Pomponescu. Am pus puțină ordine în lucrurile mele și am găsit o mulțime de proiecte ce mă entuziasmaseră pe vremuri și pe care le-aș fi putut realiza. Dar am avut prilejul să călătoresc în străinătate, am avut succese în viața publică, mi-am zis că am oricând timp și posibilitate să revin. Constat că n-am mai reluat firul ideilor. Nu știu nici măcar ce-am construit.

— Se poate, domnule ministru? reproșă adulator Gulimănescu. Cum să nu se știe?

— Banca Victoriei! zise Hagienuş.

— Palatul Universala! sări Gaittany.

— Biserica Sfântul Ioan Botezătorul! continuă enumerația Suflețel.

Fiecare își dădea silința să citeze o construcție de Pomponescu, și fu câteva clipe ca un joc de artifițiu verbal, toți intrând circular în enumerație. Numai Gonzalv făcu o gafă, strigând:

— Casa Chiriadi!

Pomponescu se încruntă, fiindcă asta era de Ioanide. În general, Pomponescu păru încântat de atâta memorie și bău un pahar de vin cu o lumină de fericire copilărească pe față. Cu încetul, mulțumirea se transformă în emfază (semn la Pomponescu al unui complex de inferioritate incipient), apoi într-o melancolie și mai profundă.

— Da, zise el, am construit ceva, dar azi n-aș mai face așa. Sunt greșeli datorite grabei tinereții. Mai târziu mi-am schimbat viziunea. Din păcate, n-am avut răgaz să construiesc. Am un morman de proiecte.

— Ar fi interesant, se repezi Gulimănescu, să faceți o expoziție. Uite, domnul Gaittany, la Casa de Artă, ar avea spațiu.

— Perfect! admise Gaittany cu un entuziasm factice. E o idee bună.

În fond nu era încântat, având o slabă părere despre talentul lui Pomponescu, dar ca simplă demonstrație socială, a adula pe ministru nu strica. Își notă în agendă.

— Nu știu, zise Pomponescu cu o modestie la fel de factice, dacă mai poate interesa azi. Idealul meu a fost de a construi o catedrală («Catedrala Neamului!» strigară toți în gând și lui Hagienuş aproape îi veni să chițcăie de veselie). Începusem din nou să lucrez, când am fost chemat în minister. Cine mai știe acum ce va mai fi? Sunt un ratat în felul meu!

— O! se scandalizară toți, în frunte cu Gaittany. Ce idee! Glumiți, domnule ministru!

Adevărul este că Pomponescu nu glumea. El trecea repede prin sentimentele cele mai contrare: bucuria de a se vorbi de sine, încrederea, emfaza, pretenția de a fi o personalitate

covârșitoare, îndoiala, invidia, descurajarea. Într-un trup așa de solid, sufletul avea caracter oscilant. Pomponescu era însetat de a ști ce gândește lumea despre el, spre deosebire de Ioanide, care, afară de mici crize, se dezinteresa complet de opinia altora, satisfăcându-se cu lucrul încheiat. Îndoielile exprimate cu privire la opera juvenilă erau foarte oneste, totuși, dacă alții le confirmau, Pomponescu se turbura. Îl indispucea rezerva, dar totodată suspecta laudele. Pomponescu își închipuia că, renunțând la prerogativele lui de ministru și confesându-se ca om prietenilor, la o masă intimă, va smulge o mărturisire nedisimulată. Vană speranță! Madam Valsamaky-Farfara, cea mai sentimentală dintre toți, s-ar fi ferit din rutină să aprobe câtuși de puțin pe Pomponescu în îndoielile lui insidioase. Toți de altfel erau oameni capabili de mari rezerve mentale. Inamicul cel mai mare al lui Pomponescu era diferența interioară pentru ceilalți a fiecăruia dintre cei de față. Saferian voia să știe dacă mai poate face negoț, Gonzalv voia o catedră, Gulimănescu pândea un avantaj, Hagienuș își apăra liniștea prin protecții, madam Farfara fugea de îmbătrânirea în camizol, Gaittany își lărgea relațiile și mai ales venise pentru meringă. Dacă Pomponescu ar fi ieșit din separeu și ar fi dat locul altui ministru, masa ar fi continuat nestingherită. Acest lucru Pomponescu îl știa din lunga lui experiență, de aceea acceptase să fie ministru, singura lui șansă de a se bucura de mângâierile societății.

Expoziția de proiecte și fotografiile de monumente a lui Pomponescu se făcu la Casa de Artă. Înainte de deschiderea ei, Ioanide, trecând pe acolo spre a inspecta interioarele restaurate de el, dând cu ochii de planșele expuse, după un oarecare examen, bombăni:

— Ce drăcii sunt astea? E stilul lui Pomponescu. Precis. Asta e Banca Victoriei! Oroare! Monument funerar la pătrat!

— Ești nedrept, încercă Gaittany să apere pe expozant.

Dar Ioanide nici nu vru să asculte. Pomponescu vizită propria lui expoziție cu un întreg stat-major de «prieteni politici», care se extaziară fără sistemă, făcând observații

incompetente. Ministrul ar fi vrut să vadă specialiști, colegi de la Școala de Arhitectură. Tocmai aceștia lipseau. Deși Pomponescu nu priza pe Ioanide, absența sa îl blesă. O judecată a acestuia, oricât de malițioasă, i s-ar fi părut mai înviorătoare decât exclamațiile de convenție. Ziarele relatare vizita lui Pomponescu ca un fapt oficial, înșirând câteva proiecte, o singură cronică propriu-zisă nu apărură. Un critic de artă care ținea cronică în *Universul*, ocupându-se de plastică în general, expert și în materie de arhitectură, nu scoase un cuvânt. Pomponescu nu află din gura nimănui o cât de modestă opinie despre opera sa, fapt de care fu în sinea lui profund afectat. Numai Ioanide, în ciuda butadei față de Gaittany, avea stimă pentru chipul cum Pomponescu rezolva anumite probleme de tehnică în beton armat și admitea că, minus gustul, Pomponescu însemna ceva ca inginer și că istoria arhitecturii putea nota câteva soluții Pomponescu. Din nefericire, Ioanide, fără nici o răutate, păstra aceste adevăruri pentru sine sau le spunea în cerc îngust de specialiști. La urechile lui Pomponescu, prin indiscreția și fantezia lui Smărăndache, ajunse doar știrea că, după Ioanide, opera arhitecturală a ministrului era în stil de cimitir. După o lună de inutilă expunere, căci nimeni nu venea să vadă proiectele, Gaittany, incomodat, întrebă pe Pomponescu dacă poate să-i trimită materialul expus. Dezgustat de propria-i operă, Pomponescu oferă, spre dezolarea lui Gaittany, totul Casei de Artă. Planșele fură mutate în subsol și ministrul primi o scrisoare de mulțumiri.

Pe cât de plin de cucută era sufletul lui Pomponescu, aparent satisfăcut, pe atât de calm încântată de situația ei era madam Pomponescu, susținută în acest sentiment de madam Pomponescu—mamă. Jean recăpătase, după opinia ei, locul pe care-l merita și pe care, nici vorbă, avea să-l dețină de acum înainte un timp îndelungat. Pomponeștile nu vedeau decât ce voiau să vadă și evenimentele grave le reprobau, convinse că oamenii serioși, printre care firește Jean, vor lua măsurile cele mai eficace. Preocuparea doamnei

Pomponescu era de a constitui în jurul lui Jean o ambianță socială adecvată. Mai întâi madam Pomponescu socoti că subreta nu era suficientă pentru serviciul interior al unui ministru și angajă un fecior cu vestă vărgată, detașând subreta la secțiunea feminină a casei. Pomponescu dorea ca sergentul să nu stea în chip aparent la poarta lui, madam Pomponescu ceru pentru el o gheretă specială. Pomponescu avea impresia, când se întorcea acasă, de a intra într-o instituție publică, și se simțea foarte stânjenit de salutul sergentului. Madam Pomponescu făcu unele modificări de mobilier în anticameră, puse pe un perete un portret în ulei al lui Jean, iar într-un colț un bust al aceluiași, opere a doi artiști care voiau să pătrundă în societatea înaltă. Pomponescu nu era modest din fire, de data aceasta simți un soi de jenă de a popula casa cu simulacrele sale. În fine, madam Pomponescu renovă somptuos, cu mobile de la Lengyel, sufrageria și salonul destinat reuniunilor feminine și care între altele era frapant printr-un mare lustru venețian cu cristale. Era pornită pe manifestări mondene mari și ceru, peste capul soțului ei, o a doua mașină de la minister, pentru uz personal. Satisfacțiile imediate erau singurele în înțelegerea Pomponeștilor, care mai aveau credința că omagiile trebuiesc smulse. Fără a se îmbrăca țipător, căci poseda uzajul lumii, madam Pomponescu își dezvoltă garderoba într-un chip notoriu, schimbă trei blăni — una de astrahan, una albă de hermină și una de cozi de vulpe — mergea la teatru și la Operă în rochii de seară de dantelă, brocart auriu sau alte țesături rare, punea la gât perle, își umplea degetele cu inele și *devizaja*, după expresia lui Smărăndache, sala cu un *face-à-main* de aur. Bastonul însuși pe care se sprijinea avea mâner de argint. Și madam Pomponescu—mamă ieșea împreună cu noră-sa nu strident îmbrăcată, dar cu mult prea luxos pentru conjunctura politică. Punea pe cap o tocă cu pene albe, motiv pentru care fu denumită «Queen Mary». În salonul ei particular, madam Pomponescu, asistată de soacră, începu să convoace săptămânal un număr de doamne, sub pretextul

înființării unei opere de ajutorare a copiilor lipsiți de mijloace. Se constituie chiar un comitet, cu membri activi și onorifici, onorificența fiind rezervată unor persoane sus-puse. Se strânse un fond la care contribui cu banii ministerului Pomponescu însuși, se redactară procese-verbale. Lucru nostim, societățile fură de părere că un bărbat matur ar fi mai indicat ca secretar decât o femeie, și astfel fu propus Hagienuș, a cărui prezență ilară printre atâtea femei surprindea pe neinițiat. Aurora Suflețel făcea parte și ea din acest comitet. Ambiția doamnei Pomponescu, născută prin imitație, era de a juca un rol semioficial în materie de asistență și de a atrage la reuniunile ei o seamă de notabilități feminine. Adunarea se începea prin lectura unui proces-verbal, făcută de Hagienuș, apoi degenera în ceai și bârfeală subțire. Via dorință a doamnei Pomponescu era de a primi vizita prințesei Hangerliu. Aceasta, cu toate gesturile ei populare, era arogantă, plină de sine și bazată pe un cod strict, care o împiedica să frecventeze, cu titlu intim, case din afara sferei familiale. Rezervele în această castă erau, precum se vede, alternate. Ori membrul castei vizita pe oricine, ca Gaittany, dar își ținea ușa propriei case fortificată, ori dimpotrivă, ca prințesa Hangerliu, accepta a primi în audiență, refuzând descinderea în puncte neindicate. Madam Pomponescu începu tratative prin Gaittany, care la rândul ei se puse în contact cu Hangerliu, în scopul de a capta pe prințesă. Ele durară mult și se izbiră de o rezistență mirată din partea Hangerlioaicăi.

— Tanti, zise Hangerliu cu glasul lui gutural, madam Pomponescu ar dori s-o onorezi cu vizita dumitale.

— Cine e această doamnă Pomponescu? se prefăcu ignorantă Hangerlioaică.

— Soția ministrului, tanti!

— Ah, da, prin urmare e căsătorit.

— Evident! Este influentă, poate servi.

— Și... ce să vizitez?

— Pe doamna Pomponescu, are o zi.

— O zi? Eu nu fac vizite particulare.

Tratativele fură reluate pe o altă bază, prin astuția lui Gaittany, care ținea să se achite de partea formală a misiunii lui: aducerea prințesei în casa Pomponescu. Prințesei i se spuse că e vorba de o societate de doamne în scop caritativ. În acești termeni, prințesa consimți să se deplaseze, însoțită de secretar. Din uitucenie sau din perversitate, când pătrunse în anticamera lui Pomponescu, după ce văzuse sergentul din poartă, întrebă:

— Unde mă aflu? E o instituție aici?

Voia să dea a înțelege că a admis să viziteze un local cu caracter public. De altfel, totul decurse ca într-o inspecție. Madam Pomponescu îi ieși înaintea, doamnele din sală, foarte numeroase, la ivirea Hangerlioaicăi se ridicară în picioare. Prințesa le înregistrează cu ochiul, voievodal, împărțind la fiecare o doză de atenție, apoi se așează pe fotoliul oferit, cu secretarul pe scaun în vecinătatea sa. Avea acest obicei de a trece în revistă asistența la adunări, sugerând că aparține unei case domnitoare. Pentru acest motiv, la locul convenit, era detestată. O dată așezată, privind spre lustru, pe pereți, prințesa se documentă:

— Aci aveți sediul? Frumos!

Madam Pomponescu se simți puțin contrariată de acest termen insolit, căci Gaittany se ferise de a o informa asupra principiului în numele căruia se făcea vizita. Din fericire, cuvântul nu produse nici o alarmă, cu atât mai mult cu cât madam Pomponescu încunoștință, din proprie inițiativă, pe prințesă că reuniunile ei nu erau pur gratuite, ci dedicate unui scop umanitar. Hagienuș fu deci invitat să citească procesul-verbal și după aceea urmă o conversație-comentar pe temeiul lui. Când însă se semnalară mișcări în vederea servirii ceaiului, Hangerlioica șopti ceva la urechea secretarului și se ridică să plece, făcând următoarea declarație:

— Vă felicit pentru opera dumneavoastră rumânească și vă urez succes!

Toată asistența fu constrânsă moralmente a se ridica în picioare. Culmea impertinenței, a doua zi un adevărat «comunicat» fu publicat de gazete, sunând astfel:

«Prințesa Hangerliu a vizitat ieri după amiază sediul operei de asistență întreprinse de doamna ministru Pomponescu cu un grup de doamne.»

Cum de aci înainte Regele Lear zicea în glumă, mergând la madam Pomponescu, «mă duc la sediu», casa lui Pomponescu fu denumită «sediul» în mod general. În afară de ceaiul caritativ, mai exista, după gurile rele, în fiecare seară «conferința». Aceasta era convocarea de către Pomponești a lui Pomponescu, în scopul de a-l determina să rezolve numeroasele solicitații făcute prin ele. Madam Pomponescu, cu ochelarii pe nas, ședea cu un morman de petiții și însemnări înainte.

— Jean, trebuie să intervii pentru chestia asta a lui Gulimănescu.

Pomponescu lua un aer de curiozitate zâmbitoare.

— Ce mai cere Gulimănescu?

Gulimănescu cerea «material lemnos abandonat de la construcția unui pod în comuna lui» (de fapt excelente grinzi, putând servi la o bina). Multe neazuri avea din cauza «conferinței» Hagienuş. Acesta trecea drept având influență în casa lui Pomponescu și era luat cu asalt în special de copiii săi, în frunte cu Petrișor. Ofițerul își stabilise o adevărată agentură de intervenții la Ministerul de Război în favoarea amicilor săi. Cererile cu note amănunțite și memorii le transmitea lui Hagienuş, pentru ca acesta, prin madam Pomponescu, să le predea lui Pomponescu, iar acesta, la rândul-i, cu o recomandare, să le paseze ministrului de război, cu care se afla în termeni excelenți. Tenacitatea lui Petrișor era așa de mare, încât Regelui Lear i se urî cu propria lui casă și aștepta cu teamă ora mesei. Atacul se producea cam astfel:

— Tată, te rog neapărat să ne ajuți în chestia Vasilescu.

— Anume ce? rămânea Hagienuş cu gura căscată, uitând să mestece.

— E un băiat admirabil, care a avut nenorocul să dea peste superiori neînțelegători. Trebuie neapărat să se mute la București.

— Să se mute! admitea și Hagienuş, făcându-se că nu înţelege.

— Îmi pare bine că ești și dumneata de acord! Uite, ți-am pregătit un memoriu.

— Pentru mine? Eu ce să fac cu memoriul?

— Să-l dai lui Pomponescu.

— Ce trecere am eu pe lângă Pomponescu? se văita dureros Relege Lear.

— Fugi de-acolo, tată! sărea fata. Cui spui asemenea lucruri? Ești toată ziua în casa lui Pomponescu, o lume întregă știe că ești omul lor.

— Nu sunt, păcatele mele, uite, mă jur, mă duc și eu rar, ca și alții.

— Dar nu ești secretarul doamnei Pomponescu?

— Pe sufletul mamei voastre, nu sunt! se jura Hagienuş, familiarizat cu invocațiile tragediei grecești.

— Ei, se făcu isteț Petrișor, nu mă duci pe mine, tată, glumești!

— Să zic c-aș avea o cât de mică trecere, deși n-o am, gânditi-vă și voi, copiii, implora Regele Lear, cum am să bat capul omului cu o afacere care nu-i de resortul lui?

— E bine cu ministrul de război.

— Nu e bine, inventa Hagienuş, l-am auzit tocmai plângându-se că ministrul de război nu-i face nici un serviciu.

— Nu se prinde! respingea Petrișor ipoteza.

— Uite, mă jur!

În cele din urmă, Petrișor vâra hârtia în buzunarul hainei lui Hagienuş cu sila. Atunci începea toiul comediei.

— Azi n-am putut trece pe la Pomponescu, era prima scăpare a lui Hagienuş, tocmai poimâine pot să merg, când e ședință la madam Pomponescu.

— Ei, ce-ai făcut cu memoriul? amintea Petrișor în ziua hotărâtă. L-ai dat?

Hagienuş lua o mutră viclean umilă.

— Uite, să mă bată Dumnezeu, copiii, dac-a fost posibil! N-am rămas un moment singur, n-am avut cum să-i vorbesc între patru ochi!

În fine, venea momentul când Hagienuş, care lăsase memoriul în sertarul lui de la minister, era silit să mintă:

— I l-am dat, frate, dar aveți și voi un pic de răbdare! Mi-a explicat madam Pomponescu că trebuie să aștepte un moment când Pomponescu e mai bine dispus.

Cum Pomponescu avea obiceiul de a pleca des în turnee, Hagienuş se salva și el pentru un timp, mișcând atunci cu o poftă malițioasă.

— Ghinion! vestea el, Pomponescu a plecat din București. S-așteptăm să vie.

Cu greu însă putea lungi absența lui Pomponescu, din cauza vigilenței lui Petrișor.

— Ce faci, tată, cu memoriul? Ia să vezi ce-a făcut Pomponescu!

— Păi nu e în București.

— Ce tot vorbești dumneata? E în București de alaltăieri. Scrie în jurnal.

— Parcă jurnalele știi!

Altă fază a mistificației era următoarea:

— Fiți liniștiți, copii, i-am dat memoriul, uite, mă jur! A zis c-are să intervină.

După asta treceau zile în care Hagienuş declara că n-a primit nici un răspuns. Apoi afirma că Pomponescu i-a spus cum că ministrul de război, cu care a conferit în Consiliul de Miniștri, s-a arătat extrem de binevoitor, însă i-a atras atenția că sunt mari greutăți. O să-ncerce! Hagienuş spuse odată că Pomponescu era sincer afectat că nu putuse obține nimic.

— Trebuie să-l credeți și voi, pe Dumnezeuul meu! M-a rugat să vă spun să nu vă supărați, a făcut tot ce i-a stat în putință. Nu depinde de el.

Petrișor, care-și cunoștea pe degete tatăl, nu era om să fie mistificat. Bănuia manoperele uliseene ale lui Hagienuş.

— Uite ce e, tată, propunea el autoritar, să rogi pe madam Pomponescu să-mi dea o recomandare de audiență la Ministerul de Război. Urmăresc eu hârtia.

Astfel simplificată, chestiunea se complica pentru Hagienuş. Începu să nu mai vie la masă, blestemând ministeriatul lui Pomponescu. Petrişor găsi altă metodă de a controla şi tortura pe Hagienuş. Mergea cu el acasă la Pomponescu şi se posta la poartă în aşteptare, făcând imposibilă ieşirea Regelui Lear fără un răspuns precis. Pomponescu observă de pe geam manevra şi, curios, puse feciorul să întrebe cine era staţionarul, poftindu-l înăuntru când află că este fiul lui Hagienuş. Din vorbele ofiţerului pricepu stratagema lui Hagienuş şi nu-l trădă.

— Într-adevăr, minţi Pomponescu, mi-a vorbit de chestiune, însă în materie militară noi n-avem nici o trecere.

Şi Pomponescu dădu solicitantului o carte de vizită cu o recomandare, spre a-i înlesni accesul la Ministerul de Război, aceasta din milă pentru Hagienuş. Dar totodată povesti amicilor păţania acestuia. Într-o zi Pomponescu se trezi la minister cu o tânără doamnă, foarte isteţă, care intrase cu o notă de la madam Pomponescu.

— Cine sunteţi? Întrebă ministrul.

— Sunt fiica domnului Hagienuş!

Pomponescu se purtă amabil şi-i sărută mâna la ieşire, dar îndată ce-l întâlni pe Hagienuş îl luă în primire, spre a petrece:

— Nu ştii cine a venit deunăzi la mine la minister! Fata dumitale!

Hagienuş rămase înmărmurit.

— Mă jur pe ce am mai sfânt că nu am trimis-o eu!

— Nu te mai jura, că te cred. Asta e în fond singura satisfacţie a unui ministru, să fie solicitat.

Pomponescu preţuia pudoarea relativă a lui Hagienuş şi era înclinat de procedeu lui Gaittany, care nu voia să-i dea măcar avantajul de a-i face un serviciu, ci uneltea secret cu directorul de cabinet, rezolvând totul peste capul lui. Gaittany avea la Casa de Artă o agentură de intervenţii, complet dezinteresată. Plăcerea seniorală de a oferi servicii, amabilitatea, interesul de a-şi face legături vaste făceau din Gaittany un intervenţionist impenitent. Intercesiunea lui era mai sigură decât a ministrului, fiindcă poseda un registru mai

mare de posibilități. După ce asculta doleanța, Gaittany, consultându-se din ochi cu toți amicii care-i făceau o curte permanentă și fluctuantă între douăsprezece și unu, se întreba: «La cine să intervenim?» Când se fixa, căuta în agendă numărul de telefon și începea:

— Să trăiești! Aici Gaittany. Etc.

Gaittany plictisea rar pe titulari, lucra prin subalterni, rezervându-și miniștrii pentru loviturile serioase. Este de la sine înțeles că n-avea totdeauna succes, foarte adeseori pentru motivul că cerea lucruri imposibile. Însă, spre deosebire de Hagienuş, Gaittany nu evita din această cauză intervenția. Toată lumea știa că Gaittany solicita pentru alții și nu se indispunea, simțind necesitatea existenței unui astfel de avocat public. Chiar și cei care n-aveau ce cere inventau ceva pentru a-și produce o emoție și o speranță, într-atât parcă Gaittany invita la o încercare. Filozofia lui Gaittany era a nu spune niciodată «nu» și a nu reteza nici o nădejde. Lui Suflețel i se înfipse în suflet idealul de a poseda un permis de cale ferată și exprimă acest deziderat biroului universal care era Gaittany.

— Perfect, admise acesta, dar pe ce teme îl cerem? Se dă numai la ziarști și scriitori!

Având despre statul român noțiunea unui curat arbitrar, cu mâinile prin păr, Suflețel strigă:

— Ministrul îl dă cui vrea, dacă-i place. Totul e să ai sfinți.

— Să încercăm, zise Gaittany.

Informându-se, află că într-adevăr, în afară de un număr stabilit de permise pentru presă, ministrul mai putea acorda câteva la intelectuali.

— Ce, eu nu fac parte din presă? Am scris articole la jurnale! pretinse Suflețel.

— Fă o cerere, propuse Gaittany. Cererea fu compusă și expediată prin șofer. Cum principalul pentru Gaittany nu era de a obține, ci de a produce plăcere, îndată ce căpăta o știre favorabilă devenea de un optimism cuceritor. Urmărind deci după agendă chestiunile pendinte, Gaittany întrebă la

Ministerul Informațiilor despre soarta permisului în chestiune. I se spuse că s-a aprobat și că trebuiau depuse fotografiile.

— Să trăiești! trâmbiță telefonic Gaittany lui Suflețel. Te felicit din toată inima! Ai obținut permisul, să te duci să ți-l iei!

Suflețel, în culmea exaltației, divulgă știrea la toată lumea, se visa colindând țara. La minister însă i se spuse că cererea n-a fost aprobată. Era unul din riscurile amabilității lui Gaittany, care, imperturbabil, zâmbitor, se oferi să continue demersurile.

— Nu pricep nimic. Mi-au spus că s-a aprobat. Vrei să mai încercăm?

Suflețel însă devenise fatalist și renunță. Gaittany ar fi cerut pentru cunoștii săi orice, un telefon măcar dădea. Gonzalv îl rugă să intervină pentru crearea unei catedre. Gaittany ceru o informație și îi servi știrea veritabilă, deși fără temeieri precise, că se studia o reformă a învățământului superior, cu o lărgire considerabilă a numărului catedrelor.

— Este și timpul, domnule! constată Gonzalv înviorat.

Astfel Gaittany procura servicii reale când putea și cel puțin o speranță și un reconfort mai totdeauna. Totuși, această sollicitudine începu să aibă efecte pernicioase pentru liniștea sa, lumea începea să-l sâcâie, ca și când ar fi fost direct responsabil de reușita intervențiilor. Ca să scape în parte de explicațiile directe, Gaittany începu să rărească mesajele autografe, obligând la explicații. Trimeea telegrame mai mult sau mai puțin precise, chiar în Capitală, în felul acesta:

«Să trăiești. Depus cererea minister. Te rog urmărește hârția. Gaittany.»

Primirea telegramei producea senzație și o bună opinie despre serviabilitatea lui Gaittany. Textul era comentat. Se zicea: «Nu se poate, din moment ce telegrafiază, înseamnă că are indicații că se va rezolva favorabil, altfel nu s-ar mai obosi. Ce om îndatoritor!» Atavismul funcționa la Gaittany mai bine decât inteligența.

Unui singur asistența lui Gaittany nu-i putea ajuta, și anume lui Smărăndache. Acesta, când Pomponescu deveni ministru, crezu cu tărie că va obține un post decorativ. Funcția de di-

rector de cabinet îi convenea, de aceea fu cam dezamăgit văzând că se rezervă altuia. Își zise totuși că se va găsi ceva și că în orice caz Pomponescu, prin înrâurirea lui, îl va plasa într-un loc convenabil. Începu să se informeze și întocmi o listă de posturi posibile. Smărăndache voia un plasament numai din amor propriu, văzând cum alții din generația lui se aranjau, fără meritele sale. Smărăndache ar fi gustat îndeosebi un loc în diplomație, fie măcar ca simplu atașat de presă, spre a se putea plimba în străinătate, ca să «flanzeze», cum zicea el, «pe la buchiniști». Nu-și putea imagina că Pomponescu, așa de familiar cu el, mai ales în ultima vreme, putea sa-l ignoreze. Toată lumea considera pe Smărăndache ca și plecat. Cu toate astea, Pomponescu nu făcu nici o aluzie și nu trădă nici o dispoziție de a procura vreo situație lui Smărăndache. Acest lucru părea cu atât mai curios cu cât din ziua depunerii jurământului Smărăndache și Smărăndăchioaia deveniseră intimitii ministrului. Pomponescu îi reținea la masă cam la două zile o dată, mânca cu ei în oraș, se plimba cu ei la șosea. Smărăndăchioaia avea des deosebita onoare de a însoți pe Pomponescu când mergea la Operă și de a fi admisă în intimitatea Pomponescu-Ioana. Cine vedea pe Smărăndache ori pe Smărăndăchioaia dându-se jos din mașina ministrului, din care acesta le făcea un salut amical cu mâna, își zicea că soților Smărăndache le-a pus Dumnezeu mâna în cap. După două luni de tăcere a ministrului, Smărăndache se întristă și recăzu în brațele fatalismului său cronic. Smărăndăchioaia făcu insinuări doamnei Pomponescu:

— Cum m-aș plimba în străinătate dacă el (adică Smărăndache) ar fi atașat de presă!

Madam Pomponescu, sincer binevoitoare, zise:

— De ce nu cere? Jean îl va ajuta cu siguranță.

— Nu-ndrăznește! afirmă Smărăndăchioaia.

Și aci avea dreptate. Așa de înfipt în societate, promovat de manierele lui, Smărăndache n-avea curajul să deschidă gura spre a solicita postul de la cel care i-l putea procura. Alintat din copilărie, spera să i se ghicească gândurile.

Smărăndache era, în altă generație, un fel de *alter ego* al lui Pomponescu, însă fără șansă.

— Las', c-am să vorbesc eu cu Jean, se oferi Pomponeasca.

Și într-adevăr vorbi. Dar Pomponescu, așa de concesiv cu alții, de data asta încruntă ușor din sprâncene.

— Ce-i trebuie lui Smărăndache post?

Pomponescu se lăsa călăuzit de soția sa, totuși erau cazuri când rezista printr-o moliciune decisă și o schimbare politicoasă a problemei. Acesta fu cazul cu Smărăndache.

— Nu pricep ce are Jean, se confesă madam Pomponescu Smărăndăchioaiei, se face că n-aude când îi vorbesc de domnul Smărăndache. Are ideile lui în cap. Să-i pomenești când vom fi la masă împreună.

Smărăndăchioaia, susținută imediat de madam Pomponescu și în lipsa lui Smărăndache, îl atacă direct pe Pomponescu.

— Domnule ministru, tare aș vrea ca Smărăndache să fie numit în străinătate, măcar atașat de presă! Zău!

Întâi Pomponescu zâmbi cordial, apoi deveni melancolic, își mușcă mustața și nu zise decât atât:

— Vi s-a urât de mine, vreți să mă părăsiți? Când o situație devenea spinoasă, toate părțile recurgeau la talentul diplomatic al lui Gaittany. Însăși Pomponeasca fu de părere că intervenția sa se impunea.

— Perfect! aprobă Gaittany idealul lui Smărăndache, ai tot dreptul. Vom încerca. Nu văd de ce n-ai izbuti. Întâi ar fi bine să ne interesăm dacă e vreun loc vacant.

Ancheta se făcu, constatându-se că nu era nevoie de o creație nouă, din moment ce postul de atașat de presă la Madrid era liber. Smărăndăchioaia delira. Atunci Gaittany, așezându-se în automobilul lui, se lăsă purtat în legănare până la ușa casei lui Pomponescu, pe care intră radios:

— Să trăiți, domnule ministru, salută el, nu v-am mai văzut de mult! Sunteți într-o formă strălucită, în plină tinerețe.

Și cu degetul bătu în lemnul biroului, simbol de sănătate. Gaittany distră pe ministru făcându-i cronica evenimentelor mărunte, trecu în revistă pe fiecare dintre intimii cercului și abia la sfârșit, ca din întâmplare, aduse vorba de Smărăndache.

— Apropo, domnule ministru, faceți ceva pentru el, săracul! Ce băiat fin! Păcat! Are un loc vacant de atașat de presă la Madrid. Un cuvânt din partea dumneavoastră și s-a făcut!

Pomponescu nu se arată favorabil.

— Ce i-a intrat în cap, acum, să plece în străinătate? Pe vremurile astea turburi!

— Domnule, zise Gaittany lui Smărăndache când îi raportă asupra întrevederii, e curios. Nu vrea. Am impresia că nu dorește să pleci de lângă el.

— Atunci să-i dea altceva, protestă Smărăndăchioaia.

— Nu-nțeleg nimic, își mărturisi Gaittany incompetența. Vom mai încerca.

A doua zi după refuz, Pomponescu mâncă în oraș cu Smărăndache și Smărăndăchioaia, îi duse la concert în loja sa, se purtă față de ei cu o delicateță nespusă, spre invidia cunoscuților lui Smărăndache. Smărăndăchioaiei, Pomponescu îi oferă, cu știința și alegerea doamnei Pomponescu, un *étui* de aur pentru *rouge*. Purtarea părea paradoxală.

— Ești un om fericit, îi zise cu alt prilej Pomponescu lui Smărăndache. Duci o viață liniștită, lipsită de complicații inutile. Așa aș fi visat eu să trăiesc, dacă nu m-ar fi împins înainte mama. Fără nici o vanitate de a impune numele meu altora, mulțumit să fiu îmbrățișat de toată lumea. Toate casele îți sunt deschise, nu te invidiază nimeni și nu pretinzi a face fapte imposibile. Și mai vrei posturi!

În filozofia lui Pomponescu intra o mare doză de egoism. Avea nevoie de Smărăndache fiindcă acesta îi raporta tot ce se vorbea în felurite cercuri. Chiar și în materie politică, judecățile lui Smărăndache erau ascultate cu atenție.

— Cu cine te-ai mai întâlnit astăzi? Întrebă Pomponescu.

— L-am văzut pe Hangerliu.

Ca să-și ascundă setea de a ști ce vorbesc alții, Pomponescu luă un ton pompos.

— Ei, și ce mai spune Hangerliu?

— Pretinde că zilele guvernului sunt numărate.

— Așa de curând? ironiză Pomponescu, adumbrindu-se totuși. Din ce în ce mai mult Pomponescu descosea pe Smărăndache ce credea lumea despre el, ajunse să-l întrebe dacă expoziția proiectelor avusese un ecou. Imaginea despre sine, pe care nu și-o putuse face obiectiv din cauza prelungirii tăcerii respectuoase, căuta s-o extragă acum prin anchetă de la Smărăndache, care făcea tot posibilul să culeagă ecouri. Chiar și față de Indolenta Pomponescu avea un chin. Stilul ei calm îi convenea, nu-l satisfăcea totuși completa obiectivitate a acesteia. Ar fi voit s-o vadă mai invadată de persoana sa. După o scurtă fază de subiecțiune, Ioana se adaptă calității de ministru a lui Pomponescu și nu mai părea a-i acorda nici o importanță, nereacționând în nici un chip când Pomponescu se proclama agasat de demnități. Pentru Indolenta, un gagist de la Operă, Pomponescu sau regele Angliei ședea pe același plan, poate cu o nuanță de interes mai acut profesional pentru cel dintâi. Nimeni nu se distingea în mod deosebit în ochii Indolentei, insensibilă la renume. Și cu toate astea, Indolenta avea instrucție, cunoștea autorii clasici. E de presupus că, dacă s-ar fi prezentat Lamartine în persoană, a cărui operă o analizase în școală, nu s-ar fi turburat. Nici muzica nu dădea vârtejuri Indolentei și, cu toate că prin educație făcea distincție între un compozitor bun și unul vulgar și avea instinct muzical, nu suferea pentru imaginile lui Mozart, Beethoven sau Chopin. Emoția ei era fizică, sub durata cântecului, când trupul intra într-o erecție musculară, care înnobila toată ființa. Momentele cele mai distinse ale Indolentei se ghideau a fi tocmai cele mai riscate, convulsiunile erotice. După acest entuziasm secret, cădea ziua într-o apatie decentă și inexpressivă. Lui Pomponescu îi era frică de femeile petulante, de formulă instabilă și cu inițiativa brutală. Astfel, nu se adapta deplin decât femeilor care îl conduceau politicos sau celor care se lăsau conduse docil. Indolenta avea numai calmul, nu era însă nici stăpână, nici sclavă. Conflictul dintre Ioanide și ea se repeta cu Pomponescu într-o variantă surdă. Ioanide dorea să fie ocolit discret de femeie în clipele lui de abstracțiune, Pomponescu

simțea nevoia de a sta în fața unei oglinzi. Ministrul anchetă în repetate rânduri pe Smărăndăchioaia prin raport la loana.

— Crezi că e satisfăcută de mine? Ce spune, cum mă vede? Zadarnic se strădui Smărăndăchioaia să smulgă de la Indolenta elementele unui portret al lui Pomponescu, aceea nu-și compusese o asemenea imagine. Într-o zi, la ceai, Pomponescu avu gust de dialog filozofic.

— Îmbătrânim, zise el zărindu-și în oglindă un fir alb în mustața insuficient tușinată.

— Ești foarte bine, declară Indolenta, de unde-ți vin astfel de idei?

Pomponescu se bucură o clipă, crezând că a trezit în loana instinctul portretistic. Dar loana nu perseveră.

— Bine, ce înseamnă bine? continuă meditația ministrul. Ne menținem, e adevărat, câtăva vreme. Timpul însă trece, azi sunt cu un an mai bătrân decât anul trecut în aceeași zi.

— E mai cuminte să nu ne gândim! Ne neurastenizăm.

Pomponescu luă o figură cu umor indignată și spuse important, răbind silabele bombastic:

— Asta numești tu ne-u-ra-ste-nie? Asta se cheamă me-lan-co-lie!

— Ce deosebire este?

— Foarte mare! Neurastenia este o boală, melancolia e singura plăcere acordată vârstei noastre.

Indolenta nu pricepu seriozitatea filozofiei lui Pomponescu, iar Pomponescu însuși scăzu calitatea meditației prin satisfacția ce o simți proferând definiția. El era melancolic numai ca ministru; îndată ce cădea din minister, se tonifica, visând altă promovare.

— Pe urmă, exagerezi, adăugă Indolenta, fiindcă femeile îmbătrânesc înaintea bărbaților. N-ai de ce să te plângi.

— E o iluzie. Femeile îmbătrânesc uneori fizicește. Însă mai gravă decât toate e îmbătrânirea morală, de care sunt amenințați în particular bărbații. Femeile au copii, în care se simt retrăind.

— Ce vrea să zică îmbătrânirea morală? Nu înțeleg.

— A nu mai crede în idee, a simți că s-a dus timpul visării fără a fi făcut o o-pe-ră!

Pomponescu răsise iarăși, important, ultimul cuvânt.

— Ce, tu n-ai o operă?

Ministrul deveni interesat.

— Crezi?

Indolenta însă nu făcu nici o destăinuire reconfortantă și lăsă toată răspunderea celuilalt.

— Tu știi mai bine decât oricine!

— Păreră noastră! oftă Pomponescu. Numai atât n-ajunge! În tinereță am făcut poezii pe care le declamam cu glas tare prin odaie, crezându-le niște capodopere. Când le-am regăsit printre hârtii, cu douăzeci de ani mai târziu, mi s-au părut rușinoase. Firește, le-am aruncat pe foc, ca să nu mi le găsească cineva. Ne trebuie un public care să creadă în noi, să aplaude așa cum aplaudă când cânți tu.

— Și pe tine te aplaudă când vorbești!

Pomponescu tresări.

— Crezi că vorbele aruncate o dată mai pot să deștepte în generațiile viitoare o emoție? Iată o întrebare.

Ministrul, anxios, aștepta ca Ioana să zică: «Sunt convinsă! Numele lui Demostene a rămas.» Dar ea, impasibilă, zise doar:

— Tu știi mai bine decât oricine!

XXII

Saferian petrecea acuma ziua aproape numai întins pe sofa, în urma inflamației picioarelor. Inima, rinichii nu-i erau în stare bună, din cauza existenței sedentare, fenomene reumatice și arterosclerotice se adăugau. Nu se mai cobora la parter, de afacerile casei se ocupau mai mult Demirgian și Sultana. Saferian dădea doar sfaturi. Încolo era voinic, se simțea sănătos, era invadat însă de psihoza migrației. Voia să fugă din fața unui inamic invizibil. Manigomian nu era ceea ce se cheamă un nevrozat, deoarece de această psihoză sufereau mulți din colegii lui de breaslă, exprima cu mai multă agitație o stare de spirit comună. Lângă

sofaua lui Saferian se găseau două mormane de covoare persane întoarse pe dos și împăturite, alese de el personal din piesele cele mai bune, sustrase din emoție estetică circulației comerciale. Afară de aceasta, așezat pe dușumea se vedea un glob terestru așa de mare, încât de pe sofa Saferian îl putea învăța cu mâna și contempla. I-l adusese Demirgian, dintr-un fond de mobile vechi. Manigomian primea un jurnal armenesc apărând la Stambul și unul franțuzesc din Cairo, *La Bourse*, pe care le citea și răscitea, căutând a ghici sensurile dintre rânduri. Acestea nu-l mulțumeau și căuta lumini în convorbirile cu prietenii, pe care îi descosea asupra tuturor evenimentelor posibile. Smărăndache îi făcea deosebită plăcere, fiindcă era informat în toate direcțiile și venea în contact cu cercurile politice.

— Ce se mai aude, domnul Smărăndache? (Manigomian întrebuița foarte rar vocativul «domnule».)

— Cred că într-un timp apropiat, două-trei luni cel mult, nemții vor ataca Polonia.

— Rău, domnul Smărăndache, e rău!

— Depinde din ce punct de vedere privim chestiunea.

— Dacă nu e pace, nu-i comerț, afacerile nu merg.

— Pentru comerț, acțiunea Germaniei e favorabilă. Va întârzia cu câțiva ani cel puțin socializarea Europei.

— Numai cu câțiva ani?

— Nu cred mai mult, socialismul e inerent dialecticii istoriei, mai curând sau mai târziu structura capitalistă se va prăbuși.

— E rău, domnul Smărăndache, rău.

Smărăndache, din politeță, proroga data prăbușirii capitalismului.

— Poate nu în câțiva ani, în câteva decenii, în tot cazul, faza capitalistă e în declin.

Saferian era om deștept, însă capabil numai de speculație comercială, nu și de speculație filozofică și sociologică, deci din prevestirile lui Smărăndache înțelegea concret că va pierde capitalul său, ceea ce pentru el însemna sfârșitul lumii. Să nu poți vinde reprezenta în imaginația lui un chin infernal. Raiul însuși și-l imagina cu magazine de covoare și anticariat. În

urma unui astfel de aviz pesimist, Manigomian chema pe Demirgian:

— Să vinzi covorul ăsta, lucru bun, păcat, să nu-l dai ieftin, mai bine cadou.

Astfel, încetul cu încetul mormanul de covoare diminuea, ca un grafic politic.

Manigomian conferea cu persoanele care picau din Orientul Imediat. Dacă auzea printre negustori de sosirea cuiva de la Atena, îl chema.

— Cum este viața la Atena?

— Binișor!

— Comerțul merge?

— Merge și nu prea. Sărăcie mare.

— Cel puțin e siguranță pentru comerciant, nu pierzi capitalul.

— Siguranță și nu prea, mai bine e aici, acolo e burzuluială mare printre muncitorii din port. Armatorii se tem. Unii au lichidat, s-au dus în Egipt, ba unul a plecat în Rhodezia.

— Unde e asta?

— Dracu știe, prin Africa de sud.

Manigomian suspina și învârtea globul. Întâmplarea făcu ca un tânăr armean să-i scrie de la Capetown, trimițându-i și un jurnal *Cape Times*, în care era încercuită cu roșu reclama firmei respectivului. Scria că-i merge foarte bine.

— S-a mărit lumea, zicea Saferian, ce păcat, prea bătrân, picioarele nu mă țin.

Însă ideea că mai jos, în jurul Mediteranei, era mai bine îi era de mult înfiptă în minte, cu concursul de altfel al Sultanei. Saferian consultă pe Smărăndache.

— Domnul Smărăndache, azi e mai sigur pentru comerț în Egipt, în Asia Mică. Englezii țin frâul.

Smărăndache trecea printr-o criză de haos și scepticism din cauza prea vastei lui informații.

— Nu prea e sigur nici acolo. E o mișcare fermă printre oamenii de culoare și în dominioane. Englezii înșși își dau seama de prăbușirea sistemului și încearcă să-l înlocuiască printr-o rețea

de alianțe comerciale. La cea dintâi zguduitoră a războiului, popoarele se vor elibera. Desprinderea Egiptului și a Indiei e un fapt iminent. Arabii se agită de mult, Madagascarul (mi-a spus un malgaș pe care l-am cunoscut la Paris) are o tendință separatistă acută, negrii s-au civilizat, nu mai acceptă pe europeni decât provizoriu, până se pun la punct cu tehnica. După părerea mea, europenii vor fi expulzați din Asia și Africa sau vor fi absorbiți, prin împerechere cu indigenii. Deja în America...

Lui Saferian un asemenea oracol îi dădea vertij. I se părea că pe unde calcă solul e moale, cedând ca vata la apăsarea piciorului.

— Atunci unde e sigur, domnul Smărăndache?

— Eu cred că în jurul Mediteranei, în Grecia, Sicilia (care e posibil să se despartă de Italia), în Spania. Aci tradiția individualistă greco-latină e mai puternică.

Saferian chemă pe Demirgian și-i arată cu lacrimi în ochi niște icoane rezemate de perete.

— Să vinzi din icoanele astea, lucru rar, artă orientală, să nu le dai pe nimic, mai bine cadou!

Pe încetul, odăile lui Saferian se goliră de covoare, icoane, șaluri, mobile încrustate cu sidef, dușumelele rămaseră nude, pereții aproape goi, ca la o casă în curs de evacuare. Numai sufrageria era încă intactă. Denumirea era încă iluzorie, și numai pentru ochiul lui Saferian. Sultana, în complicitate cu Demirgian, profitând de faptul că Saferian nu mai călca pe la parter, transportă lucrurile propuse pentru vânzare jos, ba chiar le dispuse în două saloane comunicante, ca într-un interior normal. Sultana nu credea deloc în catastrofe și considera desfacerea pripită drept o absurditate. Ea, care înainte sfătuisese pe Ioanide să emigreze în Egipt, voia acum să rămână în România și să se ocupe cu comerțul. Era încredințată că lui Manigomian îi va trece criza și se va bucura când, dându-se jos la parter, își va vedea toate obiectele lui preferate.

— Sultana, zicea Saferian, știi icoana cea frumoasă a Fecioarei Maria sub bolta de struguri? Lucru rar, oriental. Păcat, unde-o fi acum?

Era jos la parter, pe o sobă de teracotă, dar Sultana tăcea, spre a nu strica un efect viitor.

Un singur obiect fu înstrăinat, și anume pendulul. Saferian, afectat de moartea Pichii, voi să aducă o mângâiere lui Ioanide și i-l trimise acasă. În odaia mică a arhitectului, unde fu așezat, pendulul lua proporții și teroriza cu dimensiunea și cu sunetul patul de fier. Totuși Ioanide se simțea bine și apele îl calmau așa cum te calmează valul de mare izbindu-te în umeri. Predarea obiectului fu făcută de Sultana în persoană, care însă ceru să vadă pe madam Ioanide și se prezentă singură ca fiica lui Saferian Manigomian. Față de Ioanide, care veni și el firește la întrevedere, se purtă cu un tact surprinzător. Privirea ei nu înghețase, dar căpătase o nuanță de respect filial și o simpatie sublimată de voluptăți. Strânse mâna lui Ioanide fără turburare, înlăturându-i de la început orice panică. Nu folosi decât pluralul și împărți așa de bine interesul între Ioanide și doamna Ioanide, încât orice echivoc, de-ar fi existat, fu risipit. Ce se întâmplase? Sultana, fire vibrantă meridională, intuiise în fizionomia lui Ioanide profunda rană paternă. Abia atunci înțelese cuvintele pe care i le spusese altădată arhitectul și-și dădu seama de incoveniența legăturilor erotice. Ioanide îi apărură mai uman, superior unui banal candidat la dragoste, și chiar faptul de a-l ști afemeiat îi produse o altă impresie. Ioanide iubea femeia pe toate registrele, patern, conjugal și liber, era un om dedicat eternului feminin. Frenezia de la început a Sultanei se converti brusc în sentimentalism, voi să înlocuiască, în măsura în care putea, pe Pica. Frecvența pe madam Ioanide și o copleșea de toate gingășiile posibile. Procurându-și o fotografie a Pichii, comandă prin Expertul un bust surprinzător de reușit, în care artistul, folosind mijloace simple, evoca mișcarea caracteristică a părului Pichii dintr-o parte într-alta. O seară întregă soții Ioanide priviră emoționați imaginea postumă. În fine, Sultana își dezvoltă noua ipostază până la sfârșit, ceru consilii pentru propria ei viață doamnei Ioanide și indirect lui Ioanide însuși. În timp ce viața pasională se metamorfoza astfel, o altă latură psihologică își făcea apariția. După cum observase însuși

Saferian, Sultana avea vocația comerțului. În curând luă în mâinile ei toate firele magazinelor tatălui său, conduse totul mai departe cu un deplin succes. Se pricepea tot așa de bine în specula cu materiale comune ca și în comerțul de artă. Ea fu aceea care născoci sistema de a se vinde piper și alte mirodenii, într-o vreme când începeau să lipsească de pe piață, în cantități farmaceutice, în plicuri triumphiulare. Câștigul la kilogram devenea respectabil. Un cilindru de scoarță era zdrobit în piuliță și împărțit în multe plicuri. Cititoare de publicații străine, avea idei în materie de prezentare a mărfurilor, introducea mici calendare în punga cu *petit-beurre* sau oferea la o cumpărătură mai apreciabilă mostre comestibile. Acestea erau numai mici petreceri. Sultana făcea și alte combinații, depășind sfera ei strictă de activitate. Cea mai inofensivă fu aceea de a procura pentru magazinele de covoare stoffe fine de damă, mățăsuri, *lamé*, brocart pentru mobile și pentru rochii, vopsele de păr, farduri scumpe, parfumuri rare, tot ce prin izbucnirea unui război putea să devină rar și să fie revândut scump amatorilor cu bani. Din sectorul acesta, Sultana realiză mai târziu, în epoca celofibrei, cele mai solide câștiguri. În domeniul operelor de artă și al anticariatului, Sultana arată tot atâta competență. Consultându-se săptămânal cu Demirgian, Expertul și madam Valsamaky-Farfara, Sultana spori achizițiile de obiecte vechi, dar la vânzare proceda altfel. Cumula obiectele făcând colecții și tipărind cataloage sau întocmea interioare complete din mobile de anticariat și le vindea solidar. Luând ca temă câteva acvaforte de Aman, adunase, de pildă, mai ales cu concursul doamnei Farfara, un număr de mobile rebegite, dar grațioase, pe care Expertul cu ajutorul tapițerilor le restaurase, și crease «un salon românesc din epoca lui Th. Aman», pe care-l petrecuse cu un preț impunător. Adoptând sistemul de a restaura și a completa cu piese noi, Sultana începea să facă concurență magazinelor de mobile de lux. Angajase o domnișoară întoarsă din Italia care făcea excelente copii de maestri și falsuri, desenând și mobile, și cu ajutorul ei și al unui tapițer inteligent realiza

interioare somptuoase, cu *cachet* de epocă. Cărțile vechi, fără interes pentru lectură, îmbrăcate în marochin și în pergament, le lua cu toptanul de la anticari și din familii scăpătate, spre a face cu ele rafturi de volume vechi, exclusiv pentru plăcerea ochiului. Sultana împrumuta la un teatru interioarele sale, având grijă a anunța în program că mobilierul din actul în chestiune este de vânzare la sfârșitul seriei de reprezentații. Spre deosebire de Saferian, Sultana începu să frecventeze casele scăpătate, însoțită de madam Valsamaky-Farfara, spre a nota obiectele și tablourile interesante. Mult mai informată în materie de artă, descoperi o mulțime de lucruri. Madam Farfara avea misiunea să înceapă tratative după termen. Sultana (care până atunci nu apărea în cercul prietenilor lui Saferian) intră în relații cu Gaittany și începu să înjghebe la Casa de Artă expoziții retrospective de interioare, pe care apoi le vindea, după ce la entuziasmul vreunui vizitator Gaittany se oferea să se intereseze dacă nu cumva împrumutătoarea mobilierului nu e dispusă a-l vinde. Câteva cadouri răsplăti concursul lui Gaittany. Sultana trimise pe Expertul acasă la Hagienuş, unde acela găsi prin odaie, săli și pivniță fragmente surprinzătoare (inscripții, bucăți de basoreliefuri și de statui orientale), care, bine expuse, găsiră amatori fervenți. Deși somat de Petrișor, Hagienuş nu voi să le vândă.

— Asta e toată fericirea mea, astea și memoria maicii voastre. Când voi muri faceți ce vreți, acum nu le dau.

— Le țineai în pivniță!

— Acolo în pivniță le văd când mă duc să iau vin cu lumânarea, și am o tresărire, o bucurie.

Hagienuş exagera în bună parte, căci, deși era amator de vechituri, pe care le luase de altminteri pe nimic, nu făcuse caz de ele. Acum era înduioșat a trece drept emerit colecționar și poza în maniac.

Într-un cuvânt, Sultana continua strălucit activitatea lui Saferian, perfecționând-o și întreținând acel aer de snobism artistic, atât de propice desfacerii vechiturilor. Ieșind în lume, Sultana deveni simpatică și căutată și suplini cu succes pe

Manigomian. Madam Pomponescu, dând o recepție acasă, îi solicită luminile, iar Sultana, împrumutând din depozitul ei mobilele, covoarele și lustrurile de care avu nevoie, conform planului Expertului, compuse interioare feerice. Nostim este că Sultana făcu vânzări cu acest prilej. Un diplomat, văzând un covor persan, rămase entuziasmat.

— Nu-i așa? Îl încurajă Gaittany. E minunat, aveți toată dreptatea. (Apoi la ureche.) Cred că e de vânzare, ha-ha-ha!

Auzind cuvântul «vânzare», unii din cei de față traseră cu urechea. Astfel, recepția fu denumită, grație lui Smărăndache, «bazarul Pomponescu».

Potolindu-se de impulsuni erotice față de Ioanide, Sultana nu-și transferă interesul asupra altora mai tineri. Un moment Ioanide avu bănuiala că Sultana, printr-un proces de analogie și rectificare a vârstei, ar putea să se oprească la Tudorel, asupra căruia menținuse câteva priviri lungi. Dar Sultana, devenită comerciantă, părea că se vindecase de frivolitate. Singurul bărbat mai tânăr cu care vorbea îndelung era acum Demirgian, față de care nu demonstra deloc vreo atenție excepțională. Acesta se purta cu Sultana corect, ca un funcționar față de patroană. Nasul cocoșat al lui Demirgian nu producea totuși nici un fel de repulsie și Sultana considera adesea cu interes pe tânărul comis-general, a cărui iscusință i se păru remarcabilă, mai ales în chipul de a ocoli severitățile fiscale. Află că Demirgian urmase Academia Comercială și Dreptul în timpul când era la Saferian, și-l găsi destul de cultivat. În odaia pe care o locuia la Saferian, în fundul curții, își compusese un interior sobru, dar cu gust, fără anticării, cu excepția câtorva obiecte. Citea numai romane de aventuri, alese cu grijă, și avea o motocicletă, dezideratul imediat consecutiv fiind o barcă cu motor. Convorbind din ce în ce mai strâns cu Demirgian, Sultana descoperi că idealul său era de a nu avea nici un ideal. Mai clar, Demirgian nu aspira să-și facă un nume, nu voia să se illustreze nici în război, nici în politică, nu avea nici cea mai mică spaimă de a fi anonim. Dramatică i se părea nu situația de a rata eternitatea ca

Pomponescu, ci de a rata viața. Destul de deștept ca să-și formuleze o fragmentară concepție, dacă nu propriu-zis filozofie, nu se purta așa în urma raționamentului, ci fiindcă era astfel construit congenital.

— Dacă toți oamenii ar voi să fie vestiți, cine ar putea să țină minte atâtea milioane de personalități? Nouă ni-e dat să trăim cu rândul, ca florile.

Pentru un gânditor, Demirgian ar fi reprezentat un fel de pesimist, dar era un pesimist bine dispus, care nu-și dădea socoteala în ce tip de *Weltanschauung* se clasa. Demirgian se vedea toată viața ca un funcționar comercial bine plătit și considerat, cel mult un patron, și când observa pe unii ca Smărăndache preocupându-se, la schimbări de ministere, de posturi, râdea. E drept că, fiind armean, avea sentimentul că nu se poate promova decât pe un spațiu limitat, cu toate astea, de l-ar fi chemat în Armenia ca șef de stat, ar fi refuzat, căutând tot un loc de funcționar comercial într-o prăvălie de covoare și obiecte orientale. În igiena sufletească și fizică a lui Demirgian, a sta șase zile pe săptămână în magazin, iar de la o vreme a supraveghea tot comerțul lui Saferian era o necesitate. Dacă n-ar fi existat, Saferian trebuia inventat. Demirgian nu lucra în silă, ci din conștiinciozitate, aflându-se mereu în treabă din proprie inițiativă. De se întâmpla să se găsească neocupat într-o după-amiază, scrutând cu ochii prin prăvălie, descoperea o molie.

— Sahag, striga el, ia întoarce repede covoarele alea, să știi că s-au umplut de molii. Să faci bine să te duci la drogherie.

Cu mâinile în buzunar, Demirgian se plimba altă dată prin fața magazinului, încercând să se pună în psihologia unui client.

— Nu-i bine vitrina, prea sunt adunate toate ca la un bazar, nu se vede marfa, nu atrage ochiul. Lumină, claritate!

Și cu creionul pe o bucată de hârtie schița decorul vitrinei. Asta în zi de lucru. Când sosea duminica, Demirgian nu mai voia să știe de prăvălie. După ce o închidea bine cu uși de fier și examina înainte de a ieși contorul electric, întrerupând siguranțele, pleca pe alt continent moral. Ca milioane de

indivizi anonimi, Demirgian avea recreația duminicală. Încă din zorii zilei, pe anotimp frumos, se auzea un duduie teribil în fundul curții lui Saferian, și aproape numaidecât Demirgian ieșea ca un bolid pe poartă, călare pe motocicletă lui. Pleca în excursii în afară din oraș, la Ploiești, la Dunăre. Atunci, dacă s-ar fi desfăcut pe șosea un covor persan mirific, Demirgian ar fi trecut cu motocicletă deasupra, fără să se oprească. Demirgian mai frecventa de asemeni balurile, și când nu erau acestea, sălile de dans sau familiile cu fete unde se dansa, nu în scopuri matrimoniale, ci numai sportive. Demirgian juca tenis când avea cu cine, fiind înscris într-un club, și înota vânjos în apă dulce și curgătoare, precum Dunărea. Când îl vedeai moțâind câteodată pe un morman de covoare, n-ai fi crezut că Demirgian e un om așa de vânjos. Însă și în privința sanitară suferea de unele contradicții. Se arunca în Dunăre și nu suporta vederea gândacilor sau a păianjenilor, precum nici a racilor. Atunci făcea o strămbătură de dezgust și se simțea rău fizicește. De aceea puneă să se curețe riguros prin localuri. Nu mânca gras, preferând carnea de berbec. Bere nu puneă în gură, nici alcooluri, numai vin de Malaga sau Madera veritabil, când găsea, sau siropuri. În prăvălia de covoare expunea în postul Paștilor cutii de halva fină adusă din Turcia, dar, ciudățenie, nu suferea personal nici halvaua, nici tahânul. În schimb, murea după salamul de Sibiu, bine uscat, brumat, și după ghiuden. Dacă dăm aceste amănunte prozaice este fiindcă dintr-astea se alcătuiă personalitatea lui Demirgian, un exponent a milioane de oameni. La cinematograf îi plăceau filmele cu piraiți, la teatru — Shakespeare și Ibsen (fără a motiva aceste preferințe), dar când venea cirul, mergea de două ori la același spectacol. În materie literară, Demirgian posedă toată colecția romanelor de aventuri *Le masque*, avea operele lui Edgar Poe, citise pe Dickens, pe Tolstoi, pe Dostoievski, Zola, Alphonse Daudet, Bourget, Theuriet, Benoit, Loti și alți romancieri moderni mai puțin importanți, n-auzise deloc de Flaubert, cu toate că urmăse liceul. Prin hazard, acest autor nu fusese predat. Picându-i în

magazin o ediție din *Don Quijote*, ilustrat de G. Doré, Demirgian îl citise și reținuse mai mult imaginile. În unele privințe, ignoranța sa era mare. Astfel, văzând filmul *Don Quijote* cu Șaliapin, zise că era mai bun decât cartea. Nu știa cine e Cervantes, nici în ce secol a trăit și, lucru mai notabil, nu era deloc rușinat când era surprins în ignoranță. Tot capitolul artelor și științelor nu constituia pentru Demirgian decât un fond din care se putea alimenta pentru nevoile sale strict personale, noțiunea valorilor absolute n-o avea. Astfel, prețuia motocicleta ca o mare satisfacție proprie, totuși dacă i-ar fi fost prezentată o persoană cu titlul de inventator al motocicletei, nu i-ar fi acordat nici o stimă. Atât de acuzat era interesul lui Demirgian pentru utilul și confortabilul din orice obiect, încât i se întâmpla și lui ca multora să citească o carte fără a se fi uitat pe copertă să vadă cine e autorul. Cu tot acest hedonism, Demirgian nutrea un fond de misticism sau mai degrabă de superstiție. Începuse a se pasiona de cărți teozofice și nebulos metafizice, de operele doctorului Rudolf Steiner, de tot ce avea referință la Gotamo Buddha. Propriu-zis, Demirgian nu înțelegea nimic, însă duminica, după o săptămână de tocmeli și contabilitate, astfel de lecturi îi dădeau o senzație spirituală de șoc, sinonimă cu voluptatea de a se simți călare pe plesnetele motocicletei. Demirgian era senzual și printre covoare păstra culegeri de pornografii plastice chineze și japoneze, remarca prin vitrină, pe stradă, femeile cu un detaliu picant, nu priza trupurile macerate, ci carnația planturoasă. Afară de aceasta, îi plăceau copiii și-i săruta sonor pe obraji. Desigur, Demirgian era un spirit mediocru, însă un suflet sănătos, cinstit, cu un instinct al lucrurilor fine și de o discreție desăvârșită.

Deplasată din văpaia masivă a lui Ioanide și intrată în exactitudinea comerțului, Sultana, care, cu toată instrucția ei, era un temperament focos, nu un spirit metafizic, receptă cu consolare la început caracterul solid al lui Demirgian, întocmai ca o bolnavă calmată de apropierea în halat alb a doctorului zâmbitor. Demirgian înțelegea perfect toate

gândurile ei, acceptând fără contradicție, ca foarte rezonabile, chiar pe cele mai hazardate și avea însușirea de a nu uita nimic, continuând singur pe un impuls dat. Sultana începu să joace tenis cu Demirgian și notă favorabil îndemânarea tânărului armean cu nas cocoșat. Consimți să meargă cu el la ștrand și-și făcu o opinie nu se poate mai bună despre aptitudinea la natație a lui Demirgian prin raport la pusilanimitatea lui Kevorg. În cele din urmă curiozitatea împinse pe Sultana să examineze motocicleta lui Demirgian, care sugeră cumpărarea unui ataș. Sultana zise că nu era copil mic să stea în căruț și încălecă îndărătul vehiculului, iar într-o bună zi, îmbrăcată sportiv și cu rucsac, porni la Brașov călare pe grătarul din spatele motocicletei. Acestea erau semne sigure de acomodament moral între Sultana și Demirgian, și toată lumea nu mai avu nici un dubiu că cei doi se-ndreaptă spre căsătorie. Un asemenea eveniment ar fi trebuit să bucure pe Manigomian, având în vedere în primul rând că Sultana învinsese periculoasa ei nevroză erotică. Acum fata avea un obraz sănătos, brun, poate cam brutal, respira o condiție fiziologică excelentă. Totuși Saferian clătina din cap melancolic și făcea anume aluzii față de prieteni.

— Demirgian, bun, om de afaceri, priceput, harnic. Are nevoie de nevastă blândă, nepretențioasă.

Asta pentru a spune ocolit că Sultana, față cu pretenții, nu se poate căsători cu un funcționar comercial. Saferian n-avea nimic contra lui Demirgian și nici nu îndrăznea să contrarieze pe Sultana, fiindcă știa că nu ar fi găsit argumente serioase. Ce era Demirgian și ce era el, Saferian? Toți vânzători de cafea sau de covoare. Aci nu există ierarhie. Bani oricine poate câștiga. Altceva era la mijloc. Dacă Saferian, personal, nu putea trăi fără comerț, pentru Sultana visa un om din afara tagmei, un artist, un doctor, un ofițer. Fiecare părinte, oricât de strălucit în profesia lui, vrea să salveze pe copii de mizeriile meseriei sale și să-i facă altceva. Hagienuș era încântat că fiu-său, Petrișor, era ofițer, Ioanide nu regretase că Tudorel nu se făcuse arhitect. Tot astfel, Saferian sperase ca Sultana să

iasă din cafele, să se căsătorească cu cineva din categoria acelor care-i frecventau salonul. O fată așa cultă, deșteaptă!... Demirgian, băiat bun, n-avea ce zice, însă cafegiu subțire. Măine s-ar fi îngrășat și ar fi căpătat moravuri deșănțate și acea neglijență fizică proprie celor din branșa sa. Saferian cunoscuse pe tatăl lui Demirgian: în tinerețe slab și vânjos, la bătrânețe umflat, expus hidropiziei. Cât despre «blândețea» pe care o reclama Saferian pentru eventuala soție a lui Demirgian, era și ea o aluzie la caracterul latent al Sultanei prin analogie cu mamă-sa. Acea, ardentă la început, devenise după căsătorie autoritară, stridentă și, ca un indiciu al schimbării de caracter, un puf negru pronunțat îi crescuse pe deasupra buzei superioare. La fel Sultana, care avea sprâncenele foarte negre și îmbinate, începea să capete o ușoară mustață, deocamdată grațioasă. Singura speranță era aceea că la inteligență Sultana semăna cu răposata soră a lui Manigomian, cu mătuși-sa. Sub aceste auspicii era greu de stabilit cine făcea o afacere rea:

Sultana ori Demirgian?

După o destul de lungă familiarizare la ștrand, la tenis și pe motocicletă, Sultana chemă într-o zi pe Demirgian.

— Ascultă, Demirgian, tu nu vrei să te însori?

— Ba m-aș însura, răspunse acela privind-o cu circumspecție, ca într-un început de tocmeală dificilă. Mi-ai găsit cumva vreo partidă?

— Nu, ți-aș propune să te însori cu mine.

— Nu m-aș da înapoi!

— Prea grozav nu ești, dar ai bărbăție în tine, nu întristezi o femeie. Să te mai cultivi totuși.

— Să ne luăm!

— Dar să știi, mutre să nu-mi faci. Sunt senzuală, cât sunt tânără poate să te înșel din când în când... discret.

— Și eu sunt senzual... am o fată, aș vrea s-o mai țin.

— N-ai decât! Să n-o văd prin casă.

— Mai am o pretenție.

— Ce anume?

— Îmi plac copiii. Să-mi faci cel puțin doi copii.

— Am să-ti fac dacă pot, ceva mai târziu. Dacă nu, fă-i cu cine vrei, îi primesc ca pe ai mei. Parcă ce importanță are? Copiii sunt frumoși oricum, de-i fac eu sau de-i face altcineva.

— Atunci, foarte bine, primesc.

— Vreau să te mai întreb un lucru: ești sănătos? De altfel o să-mi aduci certificat.

— N-ai nici o grijă, sunt fără cusur.

— Poți să vii să mă săruți.

Acest dialog nemaipomenit, cu toate acestea autentic, se ținu între Demirgian și Sultana, care după aceea se îmbrățișară foarte călduros, privindu-se reciproc, ca spre a se încredința de excelența târgului încheiat.

După acest acord, Sultana, ținând de mână pe Demirgian, merse la Saferian.

— Tată, zise, am să-ți spun o veste: mă mărit cu Demirgian.

— Așa? Vrei tu? Vă învoiți?

— Ne-am înțeleș pe deplin. O să fie bine și pentru comerțul dumitale.

— Și când faceți nunta?

— Numaidecât, îndată ce ies hârtiile.

— Trebuia să spuneți din vreme, să ne pregătim.

— Nu trebuie nici o pregătire, vom face totul între noi, fără să știe nimeni. Am trecut altă dată prin emoțiile ceremoniei.

— Dumnezeu să vă ajute, să vă binecuvânteze! Tot ce am al vostru este.

Deși expeditivă și autoritară, Sultana nu era mai puțin emotivă. Cât despre Demirgian, acest mod de uniune conjugală i se păru original. Deci amândoi luară câte-o mână a lui Saferian și o sărutară. Modernismul și arhaismul se îmbinau.

Cu toată înfățișarea scandaloașă a dialogului, uniunea Demirgian—Sultana nu decurse în modul libertin în care ne-am închipui. «Fata» lui Demirgian nu exista, și Demirgian însuși făcuse paradă de senzualitate, ca să nu se arate mai puțin «modern» decât Sultana, care la rândul-i arborase cinismul de frică să nu întâmpine rezerve din partea lui Demirgian. Nu trădă

alcovul, în schimb trata pe Demirgian cu autoritate și soțul verifica la tot pasul superioritatea Sultanei. Astfel Sultana constată că Demirgian nu cunoștea denumirea, stilul și valoarea mobilelor vechi, din care se ofereau tot mai multe de la casele scăpătate.

— Uite ce ne-a trimis madam Valsamaky-Farfara de la o familie, zise Demirgian arătând un specimen. Niște scaune de rogojină. Ce să facem cu ele?

— *Åsta e fauteuil de paille Louis Quinze*, în lemn de nuc. Splendid! Cu o tapiserie de pekin deasupra lui, dacã reparãm împletitura, scoatem un mobilier superb. Și ce mai are?

— Douăsprezece scaune de astea și un pupitru, Åsta de aici. Lipsește un sertar.

— Și ce dacã lipsește? Îi facem unul nou. E de lemn de trandafir, mobilă autentică. Facem o garnitură de epocă și o vindem cu totul.

Sultana comandă la Milano țesături pentru mobile vechi, tafta, pekin, satin, moar, *velour rayé*, imitație de velur de Utrecht gofrat și alte materii, unele foarte moderne, dar ajustabile cu mobila secolelor trecute. Observând însă că publicului îi plac mobile greoaie cu sculpturi complicate, pe care le expuneau unele magazine de mobile cu pretenții de lux, angajă și pentru aceasta un tânăr artist care copia mobile vechi și supraveghea execuția în atelier. Sultana cumpăra cu toptanul mobile de nuc complet degradate, cariate, ciuruite. Bucăți din lemnul acestora erau introduse în structura mobilelor noi, în așa fel încât magazinul pretindea a vinde anticărie restaurată.

— Priviți aici, nu vedeți găurile de cari? Mobilă autentică. Nucul rezistă. Piesele au fost completate pe liniile lor vechi. Aveți o garnitură solidă, cu tapiserie modernă, copiată după cea veche și istorică.

Unde era interesantă Sultana, era la reclama mărfii, căci începuse a coborî la afacerile de vânzare. Când se prezenta un amator pentru un obiect notat în mod special pe catalogul Sultanei, Demirgian vestea clientul că nu poate decide singur și chema pe Sultana. Evident, cumpărătorii nu erau de obicei

mari intelectuali, oameni fără bani, ci burghezi bogați, ahtiați de lux țipător. Sultana avea o manieră de a exclama și de a elogia complet dezarmantă. Astfel clientul se atașase de un soi de garderob de nuc foarte înalt și cu multe sculpturi, care îi plăcea fiindcă era mare și umplea locul.

— Aș lua garderobul ăsta, dacă nu l-ați da așa de scump.

— Dar e o *armoire normande*, dragă domnule.

— Pardon, asta am vrut să zic și eu, *armoire*.

— *Normande*, domnule! apăsa Sultana, ca și când calificativul «normand» reprezenta un caracter de teribilitate în sine.

— Dar dulapul ăsta?

— Vreți să spuneți bufetul breton?

La enunțarea prețului, clientul se dezamăgea. Sultana îl stimula:

— Gândiți-vă și dumneavoastră! E un bufet breton.

Un om cu umor ar fi ripostat: «Și ce dacă e un bufet breton?» Însă nu reclama nimeni, din cauza misticismului cu care profera cuvintele Sultana. Clientul fără cunoștințe artistice și snob nu îndrăznea să-și dezvăluie ignoranța. De altfel, dacă încerca o obiecție, Sultana era înarmată, căci cumpăraseră o mulțime de opere cu planșe, spre a le pune la îndemâna lui Demirgian.

— Dați-mi mai convenabil mobilele astea.

— Imposibil! E unicul mobilier *Chippendale* autentic pe care îl veți găsi în România.

— Nu-i mare lucru. *Louis Quinze*, *Louis Seize*, *empire*, astea au trecut.

— N-are valoare o mobilă *Chippendale*? Vai de mine, dragă doamnă! Mă costă transportul, că le-aș trimite numaidecât în Anglia.

Sultana scotea repede un volum cu ilustrații, *Le meuble anglais, période de Chippendale*, și-l punea sub ochii clienței intimidată.

— *Chippendale*, *Hepplewhite*, *Sheraton* sunt creatori de mobile celebri, nu vă supărați!

Cel mai mic pretext făcea pe Sultana să scumpească marfa, și din teama ca nu cumva să se păcălească, ținându-se în curent cu reviste publicând cronici pentru colecționari și consultând opere de specialitate ca Emile Molinier, *Histoire générale des arts appliqués a l'industrie*, ridica prețul îndată ce prototipul obiectului se găsea atestat undeva. Orice replică era zadarnică, Sultana arăta planșa și zicea:

— Vedeți singur cu ce piesă aveți de-a face. E istorică!

De asemeni, dacă găsea în jurnale străine la coloana «vânzări la licitație» un preț incipient sau obținut pentru un obiect, îl transforma îndată în lei și-l lua ca bază pentru prețul unui obiect din aceeași categorie. Sultana introdusese, după opinia ei, criterii obiective și științifice. Lucru curios este că, în ciuda scumpirii exorbitante a lucrurilor, făcea afaceri mai bune din vânzări mai puține. Reputația de a vinde scump satisfăcea snobismul cumpărătorilor, și a avea obiecte de la Manigomian însemna acum a fi om cu dare de mână. Chiar și calitativ, în ciuda falsurilor, clientul burghez trăgea un profit mai mare, fiindcă Sultana nu mai vindea după aprecierea la întâmplare a clienților, ci după un criteriu artistic. Cumpărai o copie cu bucăți de nuc cariat, dar era o copie după un prototip atestat, o mobilă de gust.

«Sultana asta, medita Demirgian, e mai negustor decât un bărbat.»

De aceea, de câte ori se afla în dificultăți dădea măcar un telefon soției și-i cerea instrucții.

Pentru covoare, Sultana introduse metoda expozițiilor cu publicare de cataloage, prevăzute cu introduceri asupra artei respective și cu reproduceri de tipuri. Semnalase însă un mare număr de porțelane, vase, căni, pe care nu spera a le vinde. Din atâtea cumpărături de fonduri globale rămăsese acest depozit stânenitor. Pentru veselă, farfurii cu peisaje etc., Sultana găsi un sistem. Comandă câteva bufete pentru veselă expusă și etajere, după modele franțuzești, și le umplu de farfurii și căni, vânzându-le cu totul. Vasele mai mult sau mai puțin chinezești le prefăcu în lămpi electrice cu abajur și le

expuse pe toate, aprinzându-le seara în magazin. Succesul fu fulgerător.

Aceste ocupații avură înrâurire asupra fizicului. Sultana începu să se îngrașe, din cauză că nu mai avea timp să se supravegheze corporal. Sedentaritatea, ca și agitația au adesea același efect. Fața, umflându-se puțin și devenind unsuroasă, îi aluneca în jos. Ochii se măriră, devenind de o negreață stăruitoare, în schimb nasul se făcu mai coroiat. Fire mari de păr răsăreau de sub nări și în bărbie, iar gușa dădu indicații a se dubla. Metamorfoza aceasta nu se petrecu brusc și, material vorbind, Sultana era mai mult sau mai puțin aceeași ca și înainte, contururile nu anulau formula ei fizică. Foarte curând rămase gravidă și luă obiceiul să se legene în mers, iar picioarele i se îngroșară, începând să semene oarecum cu ale lui Saferian. Sultana, tot discutând cu clienții, dobândi de la o vreme un ton strident, alternat cu răgușeală. Strigătul ei părea o comandă și Demirgian tresărea și punea mâna la inimă când o auzea. Căpătase o frică nejustificată obiectiv, pentru că Sultana era foarte îndatoritoare cu el, frică nu mai puțin. Când Sultana striga: «Demirgian, hai la masă», Demirgian avea un șoc și căuta un punct de sprijin în spațiu. Sultana nu mai juca tenis, renunță la înot și la ecvitația pe motocicletă și, în așteptarea fericitului eveniment, împletea tricouri de lână pentru viitorul prunc sau citea în șezlong romane franțuzești și englezești. Nu intra în confidență cu Demirgian asupra tuturor chestiunilor. Astfel, primea regulat din străinătate un buletin bătut la mașină, pe care-l consulta singură. Curios să știe ce citește Sultana, Demirgian dibui un astfel de buletin, pe care nevastă-sa îl vârase în cutia de la noptieră. El conținea o listă de nume sibiline și cifre sub titlul *Stock exchange prices*. Spre exemplu: *Oil.A.* — Ecuator 22/6; 6 d (prima cifră era sub coloana *Market price*, a doua sub rubrica *Change*), *A.* — *Egyptian* 2¹⁵16;... — *A. Iranian* 7³⁸ — 1₁₆, *Royale Dutch* 23³⁴; *Shel* 3¹²; 1¹⁶ etc. Versat în materie comercială, Demirgian înțelese îndată că Sultana se interesa de cursurile unor acțiuni

petroliere din Orient. Ale cui vor fi fost? Fără îndoială, ale lui Saferian. Principalul era că Sultana se amesteca în astfel de lucruri aride și delicate, păstrând totdeodată secretul. Sultana ascundea că primise comunicarea dividendului ce i se cuvenea lui Saferian pentru participarea la compania de iluminat a Bagdadului și de la tramvaiile din Calcutta (*Calcutta tramways*). Deși armean, lui Demirgian chestiunea i se părea de un exotism nebun și nu pricepea cum intrase Saferian în posesia unor astfel de acțiuni. Relațiile Sultanei cu oamenii importanți nu produceau nici o modificare a atitudinii comerciale, Sultana necedând nici cu o iotă. O întâmplare este caracteristică. Într-unul din magazine atârna de mult pe un perete un vast tablou în ulei, reprezentând un peisaj cu fiind maritim, cu aspect general de tapiserie. Tabloul încurca locul, după opinia Sultanei; trebuia pus acolo ceva mai cald, un șal turcesc, o oglindă venețiană. Pictura părea o banalitate oarecare învechită, poate un fals, și Sultana chemă pe Expert. Acesta dădu jos tabloul, examinează atent pe din dos țesătura pânzei, contempără peisajul și nu dădu imediat nici un aviz. Apoi reveni cu o monografie a lui Salvator Rosa, compară tabloul cu re-producerile din volum. După aceea aduse un fotograf și, la lumina magneziei, făcu fotografii, din care trimise în străinătate câteva, una lui Lionello Venturi. Răspunsurile îi dădură certitudinea că avea de a face cu un Salvator Rosa. Spre a putea să-și explice proveniența, făcu o anchetă cu privire la migrația tabloului. El era în țară, după toate probabilitățile, din epoca 1840—1850, adus din Viena. Sultana ascultă sentința foarte grav și după o consultație adâncă fixă un preț neobișnuit până atunci în magazinele sale pentru asemenea obiecte. Expuse bineînțeleș tabloul cu un carton pe care era scris numele pictorului, cu adaosul 1615—1673, punându-l însă înăuntru pe un șevalet și cu un bec electric apărat de un abajur plat deasupra, spre a fi zărit de la ușă. Acum, Sultana, care înainte nu dăduse nici o importanță tabloului, se extazia față de alții înaintea lui:

— E superb, o piesă rară!

Toți membrii grupului fură aduși pe rând să vizioneze descoperirea și, cum era obiceiul, un fapt divers ca acesta se propagă în circuit. Gaittany și Smărăndache erau colportorii emeriți.

— Domnule, zicea Gaittany când venea vorba de Sultana, are un Salvator Rosa. E autentic, i-a scris Venturi. A dat lovitura!

În sinea lui, Gaittany nu gusta deloc tabloul, dar vorbea așa prin sugestie. Smărăndache comunică evenimentul doamnei Pomponescu, care, doritoare a face pe interesanta, luă mașina și vizită magazinul. Sultana nu era. Demirgian însă repetă, profesional, după instrucțiunile nevestei:

— Este un lucru rar, foarte frumos.

Și spunând aceasta, stinse și reaprinse lumina, fără nici un rost, cu gândul de a dovedi că la toate nuanțele de reverberație tabloul revelă noi miracole.

Madam Pomponescu, femeie cu un anume simț de convenabil în decorație, fără cunoștințe artistice, era impresionată de efectul de tapiserie pe care tabloul îl producea în noua ramă lată, făcută dintr-o împletitură de crengi de aur stilizate, pe care i-o aplicase Sultana. Îl vedea în salonul ei, combinat cu lustrul de cristale. Reveni deci într-o zi când Sultana fusese prevenită. Așezate amândouă pe câte un fotoliu *en gondole* din depozitul de mobile în vânzare, începură tocmeala pe departe:

— Ești foarte pricepută, doamnă Demirgian, ai făcut din magazinul ăsta o adevărată expoziție de artă. E admirabil! (Arătând cu bastonul.) Ce covor frumos! Roșul în special e delicios.

— Comerțul azi a devenit o specialitate complicată. Mai ales în branșa noastră trebuie să ai puțină cultură și fler. Am început să mă pasionez!

— Văd. Peisajul de Salvator Rosa ar merge pe peretele din salon, e decorativ, știi, primim, și eu și ministrul avem destulă bătaie de cap. L-aș lua, dar e exorbitant, lasă-l mai ieftin.

— Dar e un Salvator Rosa, doamnă, autentic.

— Țsta nu e un motiv să-l vinzi așa de scump!

— Un Salvator Rosa?

— Ascultă, am auzit că ești pe cale a avea un copil, chiar se vede puțin. Ce fericită ești! Rostul nostru, al femeilor, este să creștem copii. Știi pentru ce trăiești, pentru cine strângi. Cu energia dumitale, cu finețea pe care o ai, îl vei crește ca pe-o jucărie. O să-l ții numai pe covoare de Persia.

— I-am și rezervat câteva. Aștept într-adevăr cu mare emoție, mai ales așa vrea să fie băiat.

— Biețele fete, de când se nasc sunt primite cu rea voință! Părinții adoră numai băieții.

— Fie și fată, la nevoie. Fetele au viața mai dramatică, asta e tot. Trec printr-o criză grozavă, știu asta prin mine însămi.

— O fată semănând cu dumneata, crescută printre obiecte de artă, nu poate să nu fie reușită.

— Așa sper și eu.

— Ei, ce facem cu tabloul? Mai lași?

— E posibil?! Un Salvator Rosa? Unde mai găsiți o asemenea ocazie?

— Ce zici de vreme? Bănuiesc că o s-avem o toamnă superbă și lungă. Știu că ești foarte versată în taioruri, te-am zărit odată cu o stofă tabac splendidă. Nu tabac, așa ca frunza scorjită, ca foaia de arțar uscată care bate în roșu.

— Vă pricepeți în nuanțe!

— Eu mai puțin, dar dumneata!... Aici e o beție pentru ochi, cum ai aranjat porțelanele, chilimurile. Înainte ședeau toate pachete.

— Și mie îmi place toamna. De aceea iubesc Bucureștii. Prin septembrie-octombrie e la noi o vreme delicioasă, când cad frunzele. În Orient, toamna n-are personalitate.

— Apropo, mă înnebunesc după crizanteme, o s-avem o expoziție pe toamnă, târziu. Sunt unele imense, ca niște flăcări.

— Printre flori îmi plac crizantemele, garoafele și trandafirii, puțin stânjeneii și crinii roșii, care, din nefericire, nu durează. Trebuie să ai mulți, ca să tai zilnic. Crinul alb, chiparoasa, tot ce miroase violent îmi face oroare. Au ceva mortuar.

— Ai dreptate. Îmi dai tabloul mai ieftin?

— Vi l-aș da bucuros, doamnă. Dar e un Salvator Rosa.

Sultana nu cedă nici în ruptul capului, iar madam Pomponescu, ambițioasă, n-avu încotro și-l cumpără. Dar când veni să-l ridice, într-o vineri, Demirgian se fâstâci și se scuză că nu-l poate preda în acea zi. Arată un carton pe care scria «reținut de doamna ministru Pomponescu», dovadă că nu era vorba de o schimbare de intenție. Era altceva. Sultana, superstițioasă, nu încheia vineri afaceri importante, avea convingerea că banii luați nu-i vor aduce noroc. A doua zi, sâmbătă dimineața în zori, tabloul fu adus acasă la madam Pomponescu.

— Nu mi-am închipuit că e așa de superstițioasă, zise madam Pomponescu despre Sultana. O femeie atât de tânără și de modernă!

Ciudad, când Pomponescu zări peisajul presupus de Salvator Rosa, încreți din sprâncene. Visase cu câteva zile înainte că intra într-un golf asemenea aceluia din peisaj, cu multe coloane pe țărm, și înainta în apă în direcția unui sicriu de aur înflorit ca și raza tabloului și plutind în larg. Se deșteptase cu sentimentul că apa-i ajunsese la gură. Pictura îi făcu o impresie neplăcută, de funebru. Saferian, aflând de vânzarea tabloului, se căină:

— Trebuia să-l faci cadou. Așa scump! Puteai să iei, dacă refuză gratis, cincizci de mii de lei cel mult. Eu am dat cincii lei pe el.

Lui Pomponescu nu-i plăceau vechiturile în casă, voia mobilă nouă, folosită de el întâia oară. Oglinda veche i se părea înșesată pe dedesubt cu fantome, pe canapelele vetuste vedea numai mortăciuni. Ideea că stătuse pe ele ființe care acum erau la cimitir îl înfiora. Nu mărturisea pe față totuși aceste mici slăbiciuni. Dimpotrivă, Saferian nu putea suferi lucrul nou și ar fi dormit sub o plapumă sub care murise cincii generații. Admitea numai reparația. Chiar vesela lui era veche, mâncase în ea părinții și bunicii lui. Saferian și-aducea aminte când părinții treceau copiilor prin testament hainele lor, blănuri, rochii de nuntă. De voiai să-l jighești pe Saferian, era de-ajuns să-i spui că un lucru din casa lui e nou.

— Asta nou? Asta mama avut de la mama ei. Nu se mai face azi așa lucru.

Demirgian, cu toate că anticar, nu gusta nici el obiectele vechi în menaj, deși nu din superstiție, ca Pomponescu. El voia utilaj modern și simplu și fu mulțumit constatând că Sultana, în interiorul particular, uza de mobilier nou și necomplicat și cumpăra veselă de la Galeries Lafayette. Un singur fapt îl contrarie. În dormitorul luminos, cu pat și noptiere vernisate, Sultana plasase pe peretele de la răsărit o enormă icoană bătută în argint din colecția lui Saferian, cu o candelă dedesubt, în permanență alimentată cu untdelemn și aprinsă. Pâlpâiala nocturnă a candelai stânjenea somnul lui Demirgian. Mai mult, Sultana pusese icoane cu candelă aprinsă în toate prăvăliile, chiar și la acelea de cafea comanditate (cauză, în treacăt fie zis, de sporire a clientelei feminine). Clientul rămânea surprins când deasupra râșniței automate de cafea zărea candela aprinsă în fața icoanei. Mai ales din momentul evidenței gravidității, Sultana începu să frecventeze bisericile, îndeosebi acelea specializate, precum biserica Sfântul Spiridon vechi, îngropată pe jumătate în pământ. Cerșetorilor care se opreau la ușa magazinului Sultana le dădea ceva.

Demirgian, zdrobit de superioritatea Sultanei, își pierduse cu totul personalitatea minimă câtă o avusese înainte, și de unde până atunci, ca subaltern al lui Saferian, avea singur, de fapt, inițiativa comercială, acum se temea să cumpere sau să vândă un articol, i se părea că orice pahar putea fi descoperit ca fiind paharul în care a băut Napoleon la Austerlitz și orice icoană, opera unui maestru. Pentru nimica toată dădea telefoane Sultanei. Observând ce complexă e cunoașterea umană, începu să se sfiască față de alții de ignoranța sa și căpătă un tic, acela de a aproba orice afirmații, cu înțelesul: «asta se știe, e curent». În felul acesta, părea a urmări perfect ideile celorlalți. De exemplu:

— Asta seamănă, zicea un profesor de istoria artelor despre un obiect emailat ce se afla înaintea sa, cu emailiile bizantine reproduse de Kondakof. Ca similitudină, e de efect!

Demirgian dădea din cap, zicând cu gestul: «Știu asta, e curent!»

Sau intra un profesor cunoscut de istoria universală, în căutare de stampe, și văzând o acuarelă reprezentând Malamocco în laguna venețiană, făcea o mică lecție în chip de reflecție:

— Când te gândești că Malamocco, acum o mahala pe lagună, a fost capitala republicii veneților sub Theodat, al patrulea doge, cum scrie în cronica latină a lui Dandolo! Aici a venit Pepin cu o flotă de la Ravenna, luând Chioggia și Pellestrina și intrând în insula Albiola, separată numai printr-un canal de Malamocco! Atunci Theodat a fugit la Rialto. Însă Malamocco ăsta, pe care-l vezi aici, nu-i cel de atunci. Acela s-a prăbușit în mare. Povestea Atlantidei în mic!

Demirgian asculta fără nici o jenă vizibilă erudiția profesorului și clătina din cap, cu sensul: «Știu precis asta, mie-mi spui?»

Ioanide observase acest tic, consecutiv căsătoriei, al lui Demirgian și era foarte agasat. Cu toată supărarea pricinuită de doliu, nu se putu reține, intrând odată în prăvălie, de a nu juca o farsă comisului-general consort al Sultanei. Oprindu-se în fața unei mângălituri în ulei reprezentând un cap de bătrân, imitație sau copie proastă, exclamă:

— De unde aveți asta? Extrem de interesantă! Cap de bătrân în manieră Renaștere. Să chemați pe Expertul, piesa asta trebuie să fie autentică. Ai jura că e de Alfredo sau de școlarii lui Alfredo, marele pictor de Renaștere, contemporan cu Leonardo da Vinci.

Ioanide spuse aceste cuvinte așa de sumbru, încât Demirgian nu mirosi maliția și confirmă din cap și oral:

— Alfredo, ziceți! Nu-i exclus, și mie mi s-a părut.

— E un dobitoc! bombăni Ioanide când fu pe trotuar.

Tot Smărandache nara anecdota, încât sunt de admis unele înfloriri. Esențialul este că se răspândi fulgerător vestea că Sultana a descoperit un «Alfredo veritabil». Anecdota se debita cu râsete și în salonul Pomponeascăi, care se simți indirect atinsă de parodie, întrucât avea și ea «un veritabil Salvator Rosa».

Sultana se verifică și geloasă. Demirgian, dată fiind poziția intolerantă a soției sale, socoti că-i îngăduit a căuta distracții extraconjugale. Într-o zi Sultana îl surprinse cu o domnișoară, după aparență vânzătoare de la un magazin de pe Calea Victoriei sau funcționară comercială. Demirgian strecura pe mâna fetei o brățară orientală, ieftină, din care se aflau în vitrină, spre a atrage și clientela de obiecte mai mărunte. Sultana nu zise nimic, însă după plecarea domnișoarei cu brățara îl înțepă:

— Ai început să strângi fetele de pe stradă?

— O clientă, ce-are de-a face? Nu poate o fată să-și cumpere o brățară?

— Să nu i-o pui singur pe mână. Nici n-am văzut-o plătin-du-ți obiectul.

— Trebuie să fiu amabil cu clientela. Și-apoi, să zicem c-ar fi ceva, parcă ne-am învoit să fim moderni. Ți-am spus că am o fată.

— Nu cred că e aia! Ți-am permis să n-o concediezi brutal, s-o pregătești. Acum totul s-a terminat, ești tată, vei avea un copil, te rog să fii serios.

Demirgian nu mai zise nimic și vărsă la casă din propriul său buzunar costul brățării.

Se întâmplă acum un fenomen neașteptat. De unde la început Saferian arătase rezerve mute față de Demirgian, începuse să devină solidar cu el. Nu era vorba desigur de o poziție comună împotriva Sultanei, ci de o înțelegere «între bărbați».

Demirgian n-avea ideal, e drept, totuși nu se arăta ambalat de profesie, sugera, prin purtarea lui detașată, credința în alte valori. De asemeni, Saferian toată viața făcuse afaceri pozitive, mereu zâmbind, mereu oftând, căutând intimitatea cu altfel de oameni. Într-un cuvânt, Saferian cu ceaiurile lui și Demirgian cu motocicleta erau niște nostalgici. Sultana, dimpotrivă, se revela aprigă de comerț în sine, consumându-se în prezent cu pasiune. Când lui Saferian i se întâmpla să se înșele în negustorie, plătind prea scump obiecte ce nu se vindeau sau vânzând ieftin lucruri de valoare, din neglijență ori din

neștiință, nu se supăra niciodată și nu certa pe Demirgian sau pe cel direct responsabil. Zicea:

— Așa este comerțul. Azi câștigi, mâine pierzi, una peste alta.

Odată, vânzând un covor, Saferian opri din distracție cu mult mai puțin decât fusese învoiala. Clientul, om subțire, îi observă eroarea a doua zi și-i oferi diferența. Saferian refuză:

— Ziua de ieri s-a dus, ce-a fost a fost. Trebuia să fiu eu cu băgare de seamă. A fost norocul dumitale, de ce să ți-l stric? Să fii sănătos și să mai cumperi!

Când însă ședea în magazin, la întâia vânzare, luna dimineața, Saferian dădea bancnota prin păr, prin barbă, în semn de safta, și nu se rușina de acest gest nici față de persoanele notorii ce s-ar fi aflat în preajma sa. Acestora le explica:

— Așa am apucat de mult. Superstiții negustorești, noi le ținem cum am apucat. Dacă nu dau banul prin barbă, n-am curaj toată săptămâna.

Saferian era afabil cu clienții și le vorbea cu moliciune despre orice. Uneori ședea și în ușa magazinului și dacă auzea pe unii remarcând un obiect și întrebându-se de nu e scump, intra în vorbă cu ei:

— Nu este scump, la mine sunt de toate prețurile, asta ieftin, puteți să luați.

Afară de aceasta, Saferian avea relații de prietenie cu vecinii magazinelor, îi saluta, le trimitea clienți, bea cu ei cafea. Sultana, din contra, își făcea sânge rău din orice nimic, nu uita câteva zile o eroare. Dăduse magazinelor aspect de instituții și ea avea aere severe de director. Demirgian, care prinsese stilul lui Manigomian, suferea puțin de birocrăția și complicația Sultanei, rămăsese la faza «covoare și chilimuri». Acum complota cu Saferian, stând cu el în lungi conferințe de evocare a trecutului. Cum duminica își continua turismul cu motocicletă pe la Brașov, Constanța și cu întâzieri de mai multe zile la Sibiu și la Sighișoara, Demirgian aducea lui Saferian impresii atât din lumea negoțului anticăresc, cât și

de ordin general. Saferian era interesat să știe ce spun negustorii de pretutindeni despre situație, dacă negoțul mai are sau nu vreun viitor. Mediile comerciale sunt foarte sensibile și știu lucrurile înainte de a se întâmpla. Fără a fi prea optimiști, negustorii se raliau în mod straniu taberei care avea să stârnească războiul, încredințați că aceasta va apăra ordinea burgheză. În general ședea în observație, depozitau mărfuri și schimbau natura comerțului, bănuind stagnarea unor ramuri. Negustorii sași erau în excitație, râzând mulțumiți, foarte mulți căutau a-și extinde afacerile, mutând centrul la București, și pipăise pe Demirgian dacă Saferian n-ar fi dispus să cedeze magazinele.

— S-a sfârșit cu armenii noștri! observă trist Saferian. Au început nemții să vândă halva și rahat!

Ideea de a pleca din țară se înrădăcina în sufletul lui Saferian și acum se sfătuia clandestin cu Demirgian asupra acestor lucruri, fără știrea Sultanei. Prin Gaittany, Saferian făcuse rost de pașaport și ținea o corespondență strânsă cu rudele sale din Orient, primind scrisorile pe altă adresă, la o rudă a lui Demirgian. Nu se ascundea de Sultana decât de teamă ca aceasta să nu-i facă teorii și să-l convingă a-și schimba planurile. Deocamdată ar fi plecat în Turcia și de acolo ar fi așteptat desfășurarea evenimentelor. Demirgian, rămas aci cu Sultana, l-ar fi ținut în curent. Dar și Demirgian voia să plece și spera că nici Sultana nu va rămâne mult timp aici singură, fără tată-său. Acum, dimpotrivă, Sultana era aceea care se așeza ca pentru un secol în București. Psihoza aceasta a migrației prinsese pe mai mulți. Smărăndache, precum am văzut, aspira deplasarea la Madrid, Hagienuș nu staționa în anticamera lui Pomponescu, făcând pe secretarul săptămânal la ședințele Pomponeștilor, decât fiindcă trăgea nădejdea că Pomponescu îi va procura o subvenție sub pretext de călătorie de studii orientalistice în străinătate. Se auzi că Suflețel ținea și el cu orice chip să meargă în străinătate, în Grecia sau în Sicilia, spre a întreprinde studii asupra unor filozofi citați de Diogene Laerțiu.

— Tocmai acum ți-ai găsit să mergi în străinătate, în astfel de conjunctură politică?

— Ce am eu cu politică? striga Suflețel sucindu-se în toate părțile. Epicur spune: «Înțeleptul să nu facă politică, să nu aspire la tiranie, să nu fie cinic», ca domnul Hagienuş.

Hagienuş, supărat foc, i-ar fi răspuns tremurând guşa:

— Eu nu sunt cinic, domnule Suflețel, eu sunt epicurean. Dar aprob vorba lui Antisthene: «Cel mai mare bine e să nu te cunoască nimeni». Zău!

Gulimănescu, aflând că atâția vor să treacă granița, dorind să nu piardă nici un avantaj, se interesă și el de posibilitatea unei misiuni oarecare. Hangerliu de mult declara că se duce în Anglia la soră-sa, în fine, chiar Conțescu ajunsese la concluzia că o lună măcar de ședere în Germania îi era necesară pentru punerea la punct a bibliografiei lucrării sale. Așa cum la apropierea toamnei păsările migratoare încep să se strângă și să se pregătească de plecare, astfel Saferian și ceilalți, simțind parcă un frig abătându-se asupra acestui sol, căutau să fugă. Altădată boierii se refugiau pe la mănăstiri, ori la Brașov, acum eroii noștri căutau puncte mai îndepărtate. Saferian era nerăbdător să revadă bazarul și să trăiască puțin într-un loc unde sensul vieții părea a fi continua tocmeală. În privința asta, atât Saferian cât și Demirgian blamau pe Sultana, care adoptase prețul fix. Toată plăcerea și a negustorului și a clientului era, după opinia lor, ciorovăiala, și orășenii ca și țărani aveau impresia a fi fost înșelați dacă nu rupeau din preț. Demirgian cerea la început pe un covor de trei sau de patru ori prețul cu care era dispus să-l ofere. Proporția depindea de cifră, evitându-se cererile exorbitante ce speriau pe client. Dacă pe un covor pe care l-ar fi dat cu cinci mii reclama douăzeci de mii, Demirgian avea ocazia să observe fizionomia clientului. Acela care bănuise un preț foarte mic fugea îngrozit, nereținut de nici o scădere. «Aceștia, își zicea Demirgian, s-ar fi speriat și dacă aș fi zis cinci mii.» Când clientul rămânea în prăvălie și după proferarea sumei, era semn că cifra nu-l înspăimânta în sine

și nici n-o găsea cu totul disproporționată. «Te pomenești, gândea Demirgian, că se pricepe, și covorul meu costă mai mult.» Îi lăsa deci treptat, se arăta intratabil până ce clientul se îndrepta spre ușă.

— Cum, întreba Demirgian surprins, nici douăsprezece mii nu vă convine? Un astfel de covor!

— Credeam că-l dai mai omenește!

— Mai ieftin decât atât? Eu v-am spus prețul pe care-l merită; dacă credeți că nu face, spuneți dumneavoastră ce preț dați.

— Îți dau șase mii!

Demirgian se făcea a îngălbeni; își punea mâinile în păr sau se plesnea pe obraz.

— Șase mii? Mă dă afară patronul. Țsta covor de șase mii? Pierdeți o ocazie extraordinară, nu vreți să luați un lucru fin, pentru câteva mii!

— N-am bani!

— Aveți o scuză. Spuneți că vreți o ocazie, dar nu că nu face covorul. Vreți să-l luați cu adevărat?

— Îl iau cu șase mii.

Demirgian se scărpină în părul creț și negru, își freca cocoșa nasului.

— Nici n-am să îndrăznesc să-i spun lui domnul Saferian. Avem impozite urgente de plătit, iată, vi-l dau, să-l stăpâniți sănătos!

La ieșire, Demirgian nu uita să adauge:

— Știu că vă pricepeți la tocmeală. Ați făcut o afacere strașnică. Vă salut!

În materie de tocmeală orientală, Saferian povestea cazul unui negustor de plăpumi care obținea prețuri agasând clientul din popor, abuzând de mania lui de a se târgui.

— Ascultă, negustorul, se hotăra clientul, hai să-ți dau zece lei. (Saferian folosea prețuri ipotetice, în valuta de dinainte de războiul din 1914—1917).

— Dacă vrei să mă lași în pierdere, poftim, ia-o!

Clientul scotea punga și număra zece lei. Plăpumarul făcea ochi uimiți.

— Cât îmi dai? E doisprezece lei!

— Păi nu fusese vorba că mi-o lași cu zece lei?

— Nici pomeneală! Unsprezece mă costă pe mine. Să văd cine-ți dă plapumă cu zece lei!

— Dumnezeu să te-nțealegă, n-ai o vorbă la locul ei.

Clientul se depărta înciudat, cu toate că știa că în altă parte nu e mai ieftin. Plăpumarul îl lăsa să plece, aparent cu indiferență, dacă însă constata că clientul pleacă de-a binelea, îi făcea semn.

— Ei, domnule, nu vii să ne-nțelegem?

— Ce să mai vii, când nu-i dăm de rost!

— Vrei să cumperi marfă, sau nu vrei? Dacă vrei, vino la tocmeală.

— Ei, iacă m-am întors. O dai sau n-o dai?

— Ți-o dau cu paisprezece lei!

— Doamne iartă-mă, nu știu cum ești. Păi atâta a fost vorba?

— Cu cât a fost vorba?

— Ne-am învoit cu zece, pe urmă săriși așa din senin la doisprezece.

— Fie cu treisprezece, ca să câștig și eu un ban.

— Nici gând! Ne învoirăm altfel.

— Atunci cât vrei să dai?

— Zece, cât ne-am tocmit la început.

— Ia-o cu unsprezece!

— Frate, mi-ai lăsat-o cu zece, de ce vii acum cu unsprezece?

— Ți-am lăsat-o eu cu zece? Tare mă mir! Ia-o atunci cu zece, să nu zici că vând scump.

Mușteriuil număra iar zece lei. De data aceasta, în cazul când nu îndrăznea să repete întocmai manevra, de frică de a nu dezgusta clientul (deși de obicei comedia se lungea infinit), negustorul avea grijă a băga banii în tejghea. Apoi aștepta.

— Mai scoate, numai zece?

— Cu zece ne-am învoit.

— Asta marfă de zece lei? Haida de! E cincisprezece lei, nici mai mult, nici mai puțin.

— Uite ce e, negustorul, văz că-ți bați joc de mine. Dă-mi paralele înapoi și al dracului să fie cine-o mai călca pe la dumneata.

— Nu pricep de ce te superi. Marfa bună are preț. Mai dă patru lei.

— Nici mort!

— Trei, na!

— Dă-mi banii înapoi!

— Doi, bre, cât mă ține, păcatele mele!

— Ziceai că te costă unsprezece lei.

— Așa am zis? Dă-mi unsprezece atunci. Adu un leu!

— Nimic. Ți-am dat zece, cât a fost tocmeala, ce mai vrei?

— Ia-ți plapuma și să fii sănătos! Se vede că m-a blestemat vreun dușman să vând marfa în pierdere. Încă un client ca dumneata și mă scoate la mezzat cu darabana.

Când clientul ieșea pe ușă, plăpumarul îi striga:

— Să nu spui și altuia, te rog din suflet măcar atât, cu cât ți-am dat-o, că mă dai de râpă!

Interesant era că mușteriu, departe de a fi plictisit de asemenea procedură, ieșea încântat după tocmeala în sudori, având sentimentul că rezistența negustorului vine din imposibilitatea de a da articolul mai ieftin. Alții, care-l cunoșteau, informându-se dinainte asupra prețului curent, veneau dinadinsul pentru plăcerea tocmeii, fiindcă cumpărătura pentru oamenii simpli e un eveniment. În prăvălia plăpumarului original se strângeau la tocmeală și alții, petrecând ca la teatru, doritori a afla cine învinge. De altfel, plăpumarul avea marfa cea mai bună. De nu știa prețul obișnuit, mușteriu se păcălea neapărat, plătind câțiva lei mai mult.

— De unde luași plapuma asta? Îl întreba să zicem unul.

— De la Cărlănescu.

— Se și vede! E bună, numai el lucrează așa. Da' cu cât ți-a dat-o?

— Cu zece, d-abia am scos-o!

— Al dracului hoț! Șase lei costă, cu atât a luat cumnatu-meu una ieri tot de la el. La fel.

— Nu voia s-o lase din cincisprezece!

— Așa e Cărlănescu, te freacă o zi întregă dacă nu știi prețul. Dacă-l știi și te ții tare, după ce obosește, ți-o dă.

— Trăsni-l-ar Dumnezeu de bandit! M-a ars cu patru lei.

— De păcălit nu te-a păcălit, marfa e bună și-n altă parte n-o luai mai ieftin. Da' el ți-o dădea și cu șase dacă te tocmeai pe șase.

Astfel, în casa Manigomian totul se învătea în jurul comerțului, și marile evenimente istorice în curs n-aveau importanță decât în măsura în care atingeau această branșă. Dacă ar fi trăit pe vremea lui Napoleon, Saferian n-ar fi înțeles din toate ilustrele campanii (Marengo, Austerlitz, Eylau, Friedland, Wagram etc.) decât că unele mărfuri se scumpeau sau se ieftineau. Despre revoluția de la 1848 Saferian auzise de la un bătrân că unii negustori, de frică, trăsese ră obloanele și stinghiile de fier. O răzmeriță nu-i lucru ușor pentru negustor, poți pierde tot și poți câștiga vânzând unele lucruri scump, când lipsesc.

În timp ce Saferian trecea prin aceste neliniști și nostalgii, Suflețel suferi și el un atac acut de fobie. Frica era starea lui normală de la o vreme, dar de data asta se părea a fi un șoc mai grav. Suflețel ieșise de două-trei ori în oraș, mai ales spre a face curtea sa lui Pomponescu, apoi deodată se auzi că a fost internat într-un sanatoriu.

— E grav bolnav, domnule, așa se spune, nenorocitul! zicea Gaittany.

— Săracul! Îl căina Saferian, mergeți să-l vedeți.

Suflețel însă insista să nu primească pe nimeni, pretexta că doctorii interzic vizitele. Aflând unde este internat, Saferian îi trimise struguri orientali de stafide, primiți din Orient, curmale și alte rarități vândute în magazinele sale. Puse pe Sultana să ceară informații asupra boalei. De la sanatoriu i se spuse că starea sănătății lui Suflețel nu era de natură a-i interzice contactul cu prietenii, totuși Suflețel, din motive personale, ținea să stea liniștit. Gaittany veni prin surprindere la sanatoriu (pe al cărui proprietar îl cunoștea) și pătrunse cu complicitatea personalului în camera bolnavului. De fapt, aripa în care ședea

Suflețel la parter, dând spre o grădină, nu era locuită de veritabili bolnavi, ci de convalescenți în căutare de liniște, de două bătrâne de familie mare, ținute de rude acolo, ca într-un azil onorabil. Gaittany ridică mâinile spre cer, cu bastonul spânzurat pe un braț.

— Să trăiești! Ce-i cu dumneata? Ce ai?

Suflețel nu arăta deloc rău la față, era ca de obicei râzător, numai părul îi era albit complet.

— Sunt bolnav, poftim, am diabet!

Gaittany lăsă capul ca reproș galeș pe un umăr.

— Ce diabet? N-ai nici un diabet! Mi-au spus! Ai avut o glicozurie de natură nervoasă. Nimic în sânge.

— Nu-i de-ajuns? Mi-a albit părul, mi s-a distrus ficatul.

— Din ce, domnule? Ce ți s-a întâmplat?

— Nu pot să spun nimic, nu mi s-a întâmplat nimic! Nu mai avem dreptul să vedem și să auzim.

— Ești enigmatic.

— Vin gorgonele, furiile infernale!

— Domnule Suflețel, fii serios, ce stai aici? N-ai nimic! Te vrea lumea, te dorește!

— Nu pot să ies, nu mai vreau să văd lumea. Am aici pe Virgil, cu asta mă mai hrănesc!

— Nu pricep ce are, comunică Gaittany celorlalți. Arată bine la față, dar a albit complet. I-e frică de evenimente, domnule!

Fu imposibil a se scoate ceva din gura lui Suflețel și nici alții nu știau nimic, încât rămase vorba că Suflețel suferă de neurastenii și de diabet nervos. După câțva timp, pacientul dispăru și de la sanatoriu, mergând undeva prin provincie la o rudă, fără a da vreo indicație. Aurora era tot așa de sibilină ca și el. Se întâmplase totuși ceva serios. Într-o seară, Hangerliu dădu un telefon lui Suflețel.

— Am să te rog ceva, zise el cu intonația sa ostentativ prostească. Am un prieten care vine incognito la București și n-am unde să-l găzduiesc. Nu vrea să meargă la hotel, să nu fie ambetat de cunoscuți. Să-i dai acolo la dumneata o cameră

mai discretă, fără să-l expui să fie văzut. Ține mult la discreție. Ți-l trimit într-o oră, te-aș ruga să-l primești dumneata personal.

Suflețel nu îndrăzni a replica. Consultându-se cu Aurora, deciseră că nu se putea refuza o propunere a lui Hangerliu, care era echivalentă cu una a prințesei. Aranjară un pat pe o canapea dintr-o odaie dosnică din imobilul directorial, și când clopoțelul zdrăngăni la poartă, Suflețel însuși ieși în curte în întâmpinarea musafirului. Era un individ cu gulerul ridicat, din care pricină nu i se putea distinge fața, și care zise molatic:

— Sunt trimis de domnul Hangerliu.

Suflețel, procedând «*misterioso*», conduse pe necunoscut spre locuința lui, îl preaviză la trepte și, fără a-l prezenta Aurorei, îl introduse în camera destinată, arătându-i toate obiectele de care avea nevoie, apă de spălat, apă de băut etc. Îi propuse să-i aducă ceva de mâncare și, cum necunoscutul consimți, plecă și reveni după câțva timp cu o tavă, pe care Aurora depusese cu mult dichis câteva răcitur. Necunoscutul se spălase pe mâini între timp, își lăsase gulerul și se pieptănase, fără a-și scoate haina, o scurteică de piele. Acum Suflețel observă că musafirul avea cizme în picioare. După față, necunoscutul părea trecut printr-o oboseală grea, obrazul îi era plin de furuncule, printre care ieșeau în țepi mari perii nerași ai bărbii. Musafirul dormi până a doua zi aproape de prânz, când Suflețel i-aduse iarăși de mâncare, fără a întreba nimic, de vreme ce nu i se spunea nimic. Ceva mai târziu, Hangerliu telefonă din nou lui Suflețel, rugându-l să-i comunice invitatului că putea să se ducă în locul dorit, în acea seară, la opt. Necunoscutul rugă pe Suflețel să revină la șapte jumătate și să-l conducă afară din instituție în modul cel mai discret cu putință. Când Suflețel se prezentă, necunoscutul, ras proaspăt, părând ciupit de vărsat, ședea în haina lui de piele pe marginea patului. Fără a se ridica, spuse calm, cu o nuanță blajină, lui Suflețel:

— Nu v-am spus cine sunt. Mă numesc Gavrilcea!

Lui Suflețel părul i se ridică vâlvoi în cap cu atâta promptitudine, încât Gavrilcea, mirat de acest fenomen, pe care-l credea numai de domeniul anecdotei, zâmbi.

— Vă mulțumesc, adăugă el, pentru buna găzduire. Însă vă previn că nu trebuie să spuneți un cuvânt nimănui de prezența mea aici. Ați avea neplăceri pe care le-aș regreta.

În ciuda tonului amical, deși nu fără insinuație, cu care Gavrilcea spusese aceste cuvinte, Suflețel le înregistrează ca pe o sentință de moarte pronunțată de un monstru. În noaptea aceea părul îi albi și după discuții violente cu Aurora hotărî să se interneze în sanatoriu, spre a avea un alibi.

XXIII

Încă din primăvară, Ioanide primise din partea unui primar de cartier invitația de a construi o primărie monumentală și o biserică pe un vast teren cu desăvârșire degajat și care urma să constituie piața principală a cartierului. Primarul era un om politic temut, polemist parlamentar care făcuse interpelări răsunătoare și divizor de partide, cu toate că el însuși era șeful unui mic partid, cu ajutorul căruia pătrundea în Parlament fără întrerupere. Acum, primind modesta însărcinare de primar de cartier, dădea un concurs echivoc guvernului, revervându-și oricând dreptul de critică, și avea ambiția foarte sinceră de a muta în mahalaua lui tot Bucureștiul. Primarul voia să imite pe Herriot, edil permanent al Lionului. Poziția lui era de altfel mai puternică decât a unui ministru și era menajat acolo pentru orice eventualități, în scopul de a fi opus opoziției partidelor mari. Primarul fusese coleg de liceu cu Ioanide și-l prețuia zgomotos, din simplă încredere și generozitate, fără motive artistice. Era convins că un om așa de combătut e un mare talent. De fapt îi plăcea și caracterul spontan al lui Ioanide, consimil cu al său. În dorința de a face un lucru mare în cartier și a dovedi sentimentele sale creștine, primarul, care era fiu de popă, strânsese dinainte fonduri apreciabile pentru ridicarea bisericii, mai ales în natură, de la industriași și comercianți și, lucru neprevăzut, colectase cantități mari de ciment și de fier pentru armătura betonului, puțină lemnărie și mai deloc piatră. Cum voia să înceapă cu biserica, spre a o

târnosii spectaculos, primarul își exprimă regretul față de Ioanide:

— Dacă aș avea piatră și cărămidă, am ridica biserica cât mai repede. Din nenorocire, am primit cadou numai ciment. Păcat! În sfârșit, fondurile am să le gădesc, vreau să știu și părerea ta, Ioanide.

— Pentru ce-ți trebuie cărămidă și piatră?

— Păi pentru biserică. Din ce vrei s-o faci?

— O fac toată din ciment!

— Se poate oare așa ceva, ești sigur?

— S-au mai făcut. Pentru o bazilică în regulă, procedeul e practic și de un mare efect.

— Fă-o, Ioanide, dacă e așa, îți dau mână liberă. Adu niște schițe, să obțin aprobarea.

Ioanide făcu mai multe proiecte, din care numai unul i se păru executabil repede și cu materialul pe care îl avea la dispoziție. Spre a fi mai convingător, transformă proiectul în machetă de ipsos, ce reprezenta palatul comunal (cu o clopotniță în speța campaniei din Piața San Marco din Veneția, însă dreaptă, austeră, turnată în beton armat și vărgată cu careuri) și bazilica. Noutatea la noi era la cea din urmă. Ioanide susținea că e imposibil să faci o catedrală cu elemente decorative de la bisericile românești vechi. Miniaturalul își are legile lui specifice, asemenea și grandiosul. A mări bisericile lui Ștefan cel Mare sau aceea de la Curtea-de-Argeș însemna a ridica pitorescul la gradul grotescului. Trebuia deci pornit din nou de la formula clasică. Luând ca exemplu catedrala în cruce simplă vizibilă, ca Sfântul Paul din Londra sau Domul din Milano, Ioanide încrucișă pur și simplu două temple grecești, prevăzând în punctul de încrucișare o cupolă. Concepția era însă riscată pentru tradiția noastră, amenințată de monotonie în lipsa unui material pietros excepțional. Și-apoi n-avea decât ciment. Atunci concepui coloanele grandioase care înconjurau de jur împrejur monumentul ieșit din întretăierea a două temple eline, ca pilaștri groși, foarte adânci, de ciment, între care se vedeau ferestrele în vitraliu, cu schelet de metal. Pilaștrii erau tratați ca contraforți,

acoperișul de olane nu acoperea capătul lor de sus, ci se oprea la marginea lor interioară, astfel că sistemul de contraforți impresiona ca o pădure geometrică de pilaștri. Bazilica era de fapt o cruce făcută din contraforți. Cupola nu era înaltă, ci ca o jumătate de sferă și făcută din blocuri translucide de sticlă, cu o cruce zveltă și curat liniară deasupra. De jur împrejur, catedrala era înconjurată de un număr de trepte. Ioanide se întreba dacă n-ar fi fost bine a colora cimentul pilaștrilor cu un ton roșcat sau verzui, spre a scoate un contrast de alb și colorat. Fațada avea un fronton grec, în care s-ar fi introdus un mozaic.

Primul gând al lui Ioanide fu de a afla părerea lui Butoiescu, deși nu punea temei pe ea decât din punct de vedere psihologic.

— Ce zici, Botticelli, merge o asemenea biserică?

Butoiescu învățase de mult a para chinuitoarele sfredeliri ale ochilor lui Ioanide și a-și menaja astfel incertitudinile, fie privind nemișcat, lipsit de orice expresie, fie prinzându-se de o vorbă a lui Ioanide și dezvoltând-o cu aer de aprobare. «A devenit viclean», constată arhitectul, care suspecta mai mult limbuția lui Botticelli decât tăcerile sale. Botticelli era un spirit violent negativ față de orice noutate, nesimțindu-se în voia lui decât în fața unui lucru dinainte admis. Prin urmare, nu era nici o speranță să guste proiectul înainte de a fi dat alții o judecată. Ioanide voia să afle ce obiecții face omul comun, de branșă. Uneori, observările tehnice ale lui Botticelli erau interesante. Butoiescu era mai mult și mai puțin decât omul din stradă. Acesta din urmă, ignorant în materie tehnică, are impresii proaspete și se exprimă în metafore de multe ori extraordinar de juste. Botticelli, ca om de meserie, era ținut în loc de prejudecățile profesiei lui, și fiind un simplu meseriaș, fără cultură deosebită, se speria de tot ce nu reprezenta repetarea unui prototip. Botticelli privi macheta cu o seriozitate perfectă, dovedind (după credința lui Ioanide, care-l observa la rându-i) o forță de disimulare nemaipomenită. Nici un mușchi nu tremura, pleoapele nu clipeau în semn de iritație internă. Botticelli părea într-un extaz calm și zise doar:

- E foarte frumos!
- Ascultă, Botticelli, ție nu-ți place, spune drept.
- De ce să nu-mi placă? se miră Butoiescu.
- Asta nu știi! Dacă-mi spui de ce nu-ți place, părerea ta e foarte utilă pentru mine.
- Dacă-mi place!...
- Nu-ți convine structura de beton armat.
- Iese bine și în beton armat, vine ca turnat.
- Poate contraforții nu-ti convin.
- Ba e frumos așa, ca un grătar.
- Nu ți se pare bearcă fără turlă, numai cu cupolă emisferică?

— Este mai limpezită așa, parcă răsare soarele din ea. «Perfect, își zise Ioanide, sunt imagini cam meșteșugărești, dar juste. Parcă ar pricepe.»

Cu toate astea, era convins că Botticelli minte. Oamenii cu instrucție puțină au o mare capacitate, remarcase el, de a mimetiza stilul exterior al altora. Butoiescu prinsese maniera verbală a lui Ioanide și-l parodia imperceptibil. Ceea ce chinuia intelectul arhitectului era faptul de a nu fi absolut sigur că Botticelli disimulează, s-ar fi putut ca de data aceasta să fi fost sincer. Imposibil, de altfel, de știut, atât de impenetrabilă devenise din lipsă de reacțiuni marcate emoția constructorului. Când Botticelli ieși pe ușă, după o oră de adeziune totală, Ioanide observă că strângea buzele înăuntrul gurii, provocându-și două gropițe în obraz. Acest gest reflex sau căutarea unui ochi străin spre a intra în complicitate cu el înfățișa la Butoiescu și la alți taciturni ca el mijlocul de a— și descărca o conștiință opresată. Era ca și cum ar fi spus, o dată ieșit pe ușă: «Nu mai pot». Dar și în privința aceasta Ioanide era ros de îndoieli: «Dacă și-a făcut un tic?» În general, însă, n-avea iluzii cu privire la Botticelli, acesta arăta devotament, nu însă entuziasm. Ioanide avea impresia a se afla cu un prieten credincios, care ședea alături de el compătitor, gata a-l urma oriunde, cu toate că nu-l credea nevinovat de o crimă de care era acuzat.

«Sunt nevinovat!» declara Ioanide în imaginație.

Botticelli cel închipuit dădea din cap incredul și zicea:

«Să te ferească Dumnezeu de ceasul rău! Acum, ce-o fi o fi, merg și eu cu dumneata la ocnă!»

«N-auzi că n-am ucis?»

«Nu te mai gândi la asta, sănătatea e mai bună decât orice.»

Un om ca Butoiescu îi părea lui Ioanide imposibil de convins, cimentat într-o obstinație secretă. Odată Ioanide făcuse o experiență. Arătase lui Botticelli o fotografie a vestibulului Bibliotecii Laurentine din Florența, operă a lui Michelangelo. Voia să-și dea seama ce efect face asupra lui jocul cromatic de contrast între pereți și ferestrele oarbe alternate cu perechi de coloane întunecate.

— Un prieten al meu din Italia a făcut asta. Oare n-am putea s-o copiem?

După o lungă scrutare, zâmbind incert, Botticelli zise:

— Prea seamănă a mormânt, nu sunt de părere.

«Într-adevăr, medită Ioanide, e ceva sumbru acolo, ca și în camera mormintelor celor doi Medici, dar, în fine, se simte laba marelui artist, oricui îi sare în ochi concepția grandioasă.»

— Ascultă, Botticelli, asta e de Michelangelo!

Butoiescu rămase puțin surprins, dar tot neconvins, și de atunci se feri de a mai da deschis o opinie. Ioanide nu putea să-i pretindă imposibilul. Fusese acasă la el și văzuse concepția despre arta arhitectonică a lui Botticelli. Acesta își construise pentru uzul propriu o creștomație plastică, o *olla podrida*¹ a arhitecturii. Tot ce întâlnește în experiența cu Ioanide și întâmpinase cu rezervă, o dată înfăptuit îl impresionase și-i găsisese un loc în casa lui, adevărat omagiu. Gardul lui Botticelli era din blocuri mari de granit, poarta și grătarele ferestrelor (căci avea și de acestea), din fier forjat, suprafața casei era ghintuită cu piatră și sprijinită cu contraforți oblici, ca o catedrală medievală. Fereastra era de tipul cel mai confortabil, de stejar masiv, deschizându-se numai înăuntru. Odăile aveau grinzi de stejar de o lățime

¹ Ghiveci (span.).

considerabilă, ușile erau în dulgherie complexă, baia — de tipul cel mai somptuos și bălțat, cu pavajul făcut din bucăți triunghiulare de marmură, albastre și albe. De tavan atârnavu cercuri groase de fier forjat, încărcate cu lumânări electrice. Tot ce pietrăria, dulgheria și celelalte arte constructive aveau mai special și mai solid, Botticelli, ca om de branșă, aplicase la locuința lui, care era pe dinăuntru tencuită în toate modurile de calcio-vecchio. Casa lui Botticelli era așa de bine lucrată, că nu s-ar fi dizlocat nici cu dinamită, fiecare element în parte, din punct de vedere tehnic, reprezenta ultima perfecțiune. Ca meseriaș, Butoiescu era un om respectabil. Însă impresia totală rămânea ilariantă pentru un om ca Ioanide. Ceva grosolan te izbea de la început: lipsa de moderație, de filozofie arhitectonică.

Lui Botticelli îi făceau impresie materialele în parte și căuta să strângă toate detaliile pitorești. Casa n-avea croială, era un monstru de rezistență, un catalog de materiale de construcție. La sobe, Butoiescu alesese teracota cea mai bună, adusă din Saxonia, și le făcuse mari, pline de ornamente și în culori stridente. Cu atât mai mizerabilă apărea această sfortare cu cât pe peretele salonului atârnavu fotografii mărite ale familiei, iar la geamurile din sufragerie, în cadru fioros de fortăreață medievală, tronau două borcane cu murături. Nefericitul Botticelli era gospodar.

Prin urmare, Ioanide nu avea încredere în aprobarea lui Butoiescu, fiind numai încredințat că acesta va executa cu multă îndemânare proiectul, făcându-și, îndată ce și-ar fi dat seama că lumea admite ideea lui Ioanide, o magazie teribilă cu contraforți de beton armat și geamuri de cristal galben.

Mai multă atenție dădea Ioanide reacției câinelui său Ștolț fără a pretinde că acesta se pricepe în arhitectură. Totuși, Ștolț arăta o încredere nelimitată în tot ce făcea arhitectul, care pretindea că se poate scrie un portret complet al câinelui său, căruia îi admitea chiar o concepție despre viață. Provocat de Saferian, de față fiind Gaittany et compania, să se explice, Ioanide se exprimă astfel:

— Ștolț al meu, ca animal sociabil, nu trăiește în speța lui canină. Câinii nu-l interesează decât fiziologic și în anotimpul de criză. Cu ei nu se poate înțelege, nu are registru moral, se învârtește ca un prost în jurul lor. Ștolț nu devine el însuși decât între oameni, acolo își recapătă strălucirea normală a ochilor, ținuta plină de demnitate. Într-un cârd de câini e un naufragiat, atins de un *spleen* vizibil. În scurt, Ștolț este perfect umanizat. Omenirea este împărțită de Ștolț în clase: din cea dintâi fac parte eu, Ioanide, care sunt singura ființă meritând omagiile lui integrale; a doua clasă e compusă de Elvira și copiii, pe care îi respectă ca persoane strâns legate de mine, cu o mică nuanță, în sensul că își dă seama că nu decid în cămin; în clasa a treia intră servitoarea, tolerată, la nevoie adulată, niciodată considerată. Îndată ce o servitoare pleacă, o scoate din clasa a treia și o trece în clasa a patra, a persoanelor care conlucrează temporar cu mine. Față de acestea Ștolț se arată răbdător, atâta vreme cât crede a-mi fi indispensabile. Îndată ce constată că mă supăr și ridic glasul, le latră și el. Dacă mă cert cu Elvira, Ștolț nu latră, ci se ascunde sub pat sau îndărătul unui scaun, de frică să nu fie pricina conflictului. Gradarea aceasta în stimă nu înseamnă că Ștolț e mizantrop. Mai degrabă mă crede amenințat de mari primejdii, acasă, și uzează de o severă poliție față de indivizi. Când ies însă, plăcerea lui de a vedea lume e nesecată. E de neînchipuit câtă ardoare arată Ștolț de a vedea orașul în toate unghiurile lui împreună cu mine, ar intra în toate prăvăliile și în toate casele. Câinilor nu le dă nici o atenție, sau numai una efemeră. A lua parte la o reuniune în care mă aflu, a privi toate fețele alături de mine e pentru el un deliciu. Ștolț este monden. Pentru celelalte animale, afară de câini, are felurite nuanțe de ostilitate. Muștele îl supără, broasca, asupra căreia pune laba cu prudență, îl dezgustă, pisica îi produce nervi prin calmul perfid cu care îl privește, ursul îl sperie, pe alte jigăanii le contemplă cu umor, ca pe niște caricaturi ale naturii, în fine, totul pentru Ștolț e a fi om, și când vrea să fie convingător în sollicitații merge în două picioare

și te trage de braț cu laba, omenește. Ștolț are comun cu mine dezinteresul pentru natură. Nu se simte bine decât în cadru artificial. Fără canapea, fără fotolii e stingher. Admite cel mult umbra picioarelor scaunului sau a dedesubtului mesei și a patului. Copacii, vegetația nu sunt în gustul său. Pisica îl scârbește fiindcă se urcă în pom. Straturile de flori produc lui Ștolț sentimentul de rău fizic pe care-l avem noi când stăm în emanații de amoniac sau clor. Tușește. Mirosul trandafirului i se pare cea mai teribilă miasmă inventată de un demon pentru torturarea nărilor. Ștolț percepe universul ca o maree continuă de efluvii, și, închis în casă, printr-o simplă zbârcire a nasului el știe că mă aflu la poartă. La un trandafir, care i s-a părut prea toxic, Ștolț a lătrat cu lacrimi, implorându-mă să-l scot din această bolgie infernală. Numai gazonul e pe placul lui Ștolț, vara, când e prea cald, fiindcă se așază cu pânțele pe el, să-i țină răcoare. De asemeni, Ștolț are un vegetal din care mușcă atunci când e bolnav. Natura e deci pentru el mai mult o farmacie. Intelectualicește, Ștolț asistă cu interes la toate industriile pe care le profesez. Ține cu orice chip să fie de față la toate operațiile. Când o saltea e gata, după ce a privit fix cum se lucrează, se urcă pe ea și se întinde, încântat de inventivitatea omului. De aceea, în materie de arhitectură Ștolț pricepe ce fac eu și, sentimental, arată față de mine o încredere oarbă. Asta e consolant. Cât timp mă învârtesc în jurul unei machete, el o consideră de pe masă, unde se suie, dând din coadă, în semn de aprobare. Concepția despre lume a lui Ștolț se poate rezuma astfel: eu sunt stăpânul universului, forța mea specifică fiind de a crea decor artificial și de a îndepărta jigăniile, insectele și buruienile.

— Cum, râse madam Valsamaky-Farfara, dumneata pui intelectualicește mai presus de un om oarecare, să zicem mediocru, pe Ștolț al dumitale?

— Nu în chip absolut, dar sub o latură, Ștolț a depășit linia mediocră a umanității, arătându-i calea.

— Și care e calea umanității după dumneata? Întrebă Hagienuș râzând din gușă.

— A vibra, stimate domn, a manifesta voios în fața sforțării umane. Nici o mișcare emotivă delicată nu e străină de sufletul lui Ștolț. De pildă, sentimentul muzical.

— Câinele dumitale, zise Gulimănescu, constituie o excepție. De obicei câinii urlă la muzică.

— Și al meu urlă, la anume tonuri acute din Chopin. Urlă de suferință din cauză că unda muzicală îi zguduie organismul prin finețea timpanului. Muzica orchestrală, în care toate sunetele se echilibrează, îi dă o somnolență dulce și vigilentă. Latră ușor în somn.

— Ha-ha-ha! râse Gaittany, făcând semne la ceilalți că Ioanide este extrem de original.

— Nimic de răs! Simte semnificația umană a frazei muzicale. De altfel și parfumul îl indispune prin violența lui. Excesul i se pare pervers și diabolic. Incolo, mirosul dulce al paielor din saltea, aroma lânii din pernă, aburul de supă îl încântă. Ștolț caută nuanța stinsă, ocolind stridența.

Culegând primele impresii asupra machetei de la Butoiescu și Ștolț, Ioanide avu neplăcerea de a se întâlni cu Gonzalv. Acesta făcea parte din categoria oamenilor «care spun verde adevărul, oricât de dureros». Primarul ceruse macheta și o expusese în vitrina unei mari librării din Capitală, lăsând totdeodată să se reproducă fotografiile în ziare. Asta ca să familiarizeze pe concetățeni cu ideea. Gonzalv, care privise și el macheta, nu lăsă pe Ioanide să-l ocolească.

— Am văzut proiectul de catedrală, îi zise el privind-l nemilos.

— Să-ți fie de bine! răspunse Ioanide, căutând să fugă.

— Îți spun drept, nu sunt de acord cu dumneata.

— Nici n-am această pretenție.

— Cred că n-ai să fii de acord nici cu publicul.

— Puțin îmi pasă!

— Totuși, biserica e un monument obștesc, cetățeanul trebuie să-și spună și el părerea.

— Nimeni nu-l împiedică. La revedere.

— Te grăbești? Voiam să-ți spun umila mea părere, poate să fie și ea de folos.

— Fac și eu ce pot în arhitectură, ca și dumneata în geografie.

— Geografia e o știință, arhitectura se adresează și publicului.

— Am treabă, amice!

— E interesantă catedrala dumitale, dar nu e în tradiție.

— Te-am salutat! zise Ioanide fugind.

Când lui Pomponescu, Gulimănescu, vestitorul specializat al tuturor lucrurilor neplăcute, îi spuse că, după cât se auzise, Ioanide a fost însărcinat să ridice o catedrală în București, ministrul făcu o figură mai penibilă decât de obicei și după o sincopă morală prelungă anunță o îndoială.

— Trebuie să fie vorbe, nu mi-a spus nimeni de așa ceva.

Amicii nu se lăsă, veni ră cu jurnalul și arătără clișeul proiectului. Înainte, Pomponescu, contrariat, își mușca mustața, lua poza lui tipică de melancolic infatuat, acum avu o tresărire inedită de ură deschisă, care-i devastă fața. Cu o mișcare indignată și amară, zise:

— Ce l-a apucat pe primar?

Primarului îi plăcea proiectul și era hotărât să-l execute până nu-l împiedicau evenimentele. Concepția lui Ioanide fu lăudată în ziare de oameni cu competență, care făcură analogie cu alte încercări asemănătoare din străinătate de a înnoi arta bazilicală cu ajutorul noilor materiale de construcție. Nu se ivi nici o obiecție orală serioasă, afară de aceea a lui Gonzalv, cetățenii din cartier fiind, din contra, nerăbdători de a se vedea cu monumentele. Deci Ioanide, cu colaborarea lui Butoiescu și a unui inginer, săpă fundamentele, turnă bazele, și în toamnă grătarul original de pilaștri se vedea în picioare, în cămăși de scânduri și cu capetele de vergele la partea superioară. Ioanide dădea asigurări că toamna fiind călduroasă va putea termina structura înainte de venirea gerului, urmând ca în primăvară să treacă la detalii și finisaj. Bazamentele numai ale palatului comunal și ale campanilei fură și ele puse. Butoiescu lucra cu mare zel, atașându-se de idee pe măsură ce o executa. Vibra și el, în secret, prudent, cu un aer de ironie nevinovată, ce provenea

din mirarea de a participa la o întreprindere așa de nemaivăzută până atunci.

Deodată, în septembrie se produse atacul Germaniei asupra Poloniei. Lucrătorii, meditativi, își puneau întrebarea dacă mai are cineva gust de ridicat biserici. Ioanide n-auzea nimic, cu totul furat de frenezia lui, conversația agitată a altora despre evenimente trecea pe lângă urechile sale ca un zgomot gol. Către sfârșitul lui septembrie, Butoiescu se apropie foarte respectuos de Ioanide, cu jurnalul în mână.

— Domnule arhitect, a căzut Varșovia!

Ioanide, picat din altă sferă, îl privi fără a înțelege și răspunse cu nevinovăție:

— Și ce dac-a căzut Varșovia?

Abstracția lui miră profund pe Botticelli, care de altfel avea cultul evenimentelor perimate. Ioanide, în momentele liniștite, avea o teorie după care clasifica indivizii în oameni metafizici și oameni pragmatici.

— Tudorel, zicea el, e un individ pragmatic, nu-mi seamănă!

În categoria metafizicilor, Ioanide băga persoane caracterologic foarte disparate, pe Suflețel, pe Hagienuș, pe Gonzalv și pe el însuși. Gulimănescu, Smărăndache, Gavrilcea, Tudorel erau în grade felurite pragmatici. Calitatea spirituală, cum se vede, nu intra în chestiune. Un metafizic însemna un om care urmărea liniștea gândurilor sale, trăind într-o sferă abstractă, chiar când, spre a-și apăra această izolare, părea a coborî în prezent. Astfel, Hagienuș ședea numai trupește în casa lui Pomponescu, căutând o protecție pentru voluptățile sale intelectuale gratuite. Hagienuș mințea, nu-l interesa nici un eveniment, ar fi fost în stare să dea orice iscălitură de adeziune politică, numai să fie lăsat în pace. La fel Suflețel, mai contemporan cu Virgil decât cu Pomponescu. Omul metafizic e viclean, zicea Ioanide, îți râde, se face că te ascultă, trece pe stradă uitându-se în dreapta și-n stânga, în fond e absent. Se preface ca să scape de contingente. Gavrilcea însă și Tudorel nu înțelegeau viața decât fenomenal, numai prin întâmplările zilnice, prin ele intuiau poate și semnificația

mai adâncă a existenței. Litera moartă nu le spunea nimic. O tragedie în care un erou trage cu pistolul n-avea nici un sens pentru ei. Esențialul era să tragă ei înșiși gloanțe.

— Prea bine, admitea Gaittany ascultând această teorie, dar Pomponescu ce fel de om e?

— Un caz tragic, un oscilant între două puncte cardinale. Pomponescu aspiră la abstracție și nu se poate smulge din efemer. Când nu e în guvern suferă de a nu fi ministru, când e ministru suferă că a părăsit arhitectura.

— Așa este, aprobă Gaittany cu delicii, tot ce spui e plin de interes.

— Bună ziua, îi răspunse ironic Ioanide.

Ioanide suferise fără să-și dea seama, sub înrâurirea memoriului lui Tudorel, o modificare la care ajutase și șocul moral prin pierderea Pichii. Conștient n-ar fi voit să admită acest lucru, caietul ars i se părea o oroare, totuși sufletul i se alterase. Tudorel scrisese: «Voluptatea de a muri, ca manifestare a vitalității, ar fi un nonsens dacă viața, în accepția cea mai înaltă a cuvântului, n-ar fi transcendentă existenței fiziologice. Există deci o "viață" mai presus de viață și de moarte...» Ioanide nu era mistic și viziunea învățării fenomenologice lua la el uneori proporțiile unei nevroze. Nu prevăzuse moartea Pichii atunci când citise memoriul, acum întreruperea bruscă a existenței diurne a fetei trezea în el o nevoie, aceea de a o menține încă la orizont. Ioanide era prea înrădăcinat în raționalismul lui ca să-și schimbe filozofia, chiar și acum o discuție despre suflet și viața eternă i s-ar fi părut meschină. Sufletul lui n-avea această aptitudine, fiind educat pentru conceperea unei lumi exclusiv plastice. Pentru Ioanide, etern era echivalent cu geometric. Nu simțise însă moartea Pichii, de vreme ce nu-și văzuse fata moartă. Pe măsură ce intra în viața curentă, convingerea rațională că Pica murise era destrămată de imposibilitatea de a o vedea. Astfel, dacă am auzi că Veneția a fost complet înghițită de mare, ne-ar fi cu neputință s-o scoatem de pe hartă, am avea sentimentul, în cazul când am căuta-o pe teritoriul Italiei, că

ne-am rătăcit. Se mai întâmpla și alt fenomen cu Ioanide. Absorbit în ocupațiile lui, n-o văzuse pe Pica decât fragmentar, nu asistase la creșterea ei zilnică, morală și fizică. Goluri mari existau în amintirea sa. Astfel, nu receptase suficient trecerea Pichii de la faza de elevă de școală la aceea de domnișoară. Fetița în uniformă nu se racorda bine cu Pica mândră și voluntară în sentimentele ei din ultima vreme. Erau două ființe deosebite. Ioanide amânase mereu colocviul strâns cu Pica, și acum, când ar fi dorit să stea de vorbă, să-și cunoască fata, aceasta era «absentă». Ioanide simți nevoia de a reconstitui pe Pica și recurse la anchetă. Întâi intră în odaia Pichii, care rămăsese intactă. Era o încăpere egală cu aceea a lui Tudorel, însă inversată, cam cu aceleași mobile, în plus un fotel de modă veche, capitonat. Dar ce deosebire! Se simțea prezența unei ființe feminine. Deasupra becului simplu cu un abajur conic de tablă emailată, Pica pusese un abajur de pergament pictat. Masa era acoperită cu un atlas de un roșu ca sângele închegat, pe pat își procurase o saltea subțire de creton înflorat, dându-i aspect de divan. Încă aerul mai era impregnat de parfum de ambră. Masa era încărcată de cărți franțuzești așezate în ordine, una peste alta, alături de ustensilele de toaletă, pudră, farduri, un pieptene alb, știrb de un dinte. Când intră în odaie, Ioanide rămase surprins de un număr de rochii întinse pe pat, pe fotel, pe margini de scaun. Elvira le scosese probabil din dulap, ca să nu fie mâncate de molii, cu gândul de a le dăruia cuiva. Printre ele se afla o rochie foarte scurtă, în care Ioanide recunoscuse un vechi costum al Pichii când era mică. În odaie pluteau două imagini ale defunctei. Ioanide luă rochița de umeri și o ridică în sus, având sentimentul că se întoarce cu zece ani înapoi, când mai ridica încă în brațe pe Pica. Apoi trecu la un taior foarte îngust pe talie, pe care nu-l văzuse niciodată. Când vreodată Pica ieșise pentru el în taior? Lângă pat descoperi și o pereche de pantofi cu tocuri înalte, alături de niște sandale tocite de dimensiuni mai mici. Recunoscuse sandalele ca fiind ale Pichii când era în liceu, dar pantofii nu se acordau cu figura cunoscută a fetei.

Știa că are preferința pantofilor de șevro cu toc jos, care îi schimbau cadența mușchilor și a rochiilor. Ioanide consultă și fotografiile. Aci erau instantanee luate de cineva cu un aparat de amator: Pica la braț cu o față brună de vârsta ei, Pica în uniformă de liceu într-un grup de fete, Pica în costum național și cu căciulă pe cap. Iată evenimente și ținute ignorate de Ioanide. Nu știa când Pica se îmbrăcase național, ghici că fusese vreo serbare la școală. Ce făcea Pica la liceu, ce colege avusese, ce gânduri închidea în capul ei arhitectul habar n-avea. Răsfoi cărțile. Una era un manual de literatură franceză pentru curs superior de un profesor pe care îl avusese el. Într-adevăr, pe pagina întâi era semnătura sa pretențioasă cu o mică parafă dedesubtul unei declarații puse după terminarea clasei: «Această carte este a mea și numai a mea și nu voi da-o nimănui. 1903.» Inscripția fusese continuată mai jos, cu o scriere asemănătoare, însă fină, descărnată: «rezervând-o fiicei mele, Pica Ioanide. 1931», și urma apoi iscălitura Pichii. Deci la o distanță de aproape treizeci de ani, Ioanide și Pica se întâlniseră în colocviu ideal, într-un text de carte. Ioanide scrisese în 1903 pe marginea cărții, copiind probabil din opera în volum a lui La Bruyère, în locul unde era alt extras din moralistul francez, următoarele: «*Il y a d'étranges pères, et dont toute la vie ne semble occupée qu'à préparer a leurs enfants des raisons de se consoler de leur mort*»¹. Ioanide se miră de acest citat. Pentru ce îl scrisese? Trecuse atunci printr-o criză de inimicizie împotriva tatălui său? Posibil. Ioanide semăna cu mamă-sa. Pica scrisese cu câteva decenii mai încoace aceste rânduri: «*Moi, au contraire, j'aime mon père, qui se sacrifie a tout le monde*»². Și aceasta era o observație ce-și pierduse semnificația. Ce o făcuse pe Pica să creadă că Ioanide trăiește într-un sacrificiu continuu? În orice caz, iată o convorbire

¹ Sunt unii părinți ciudați, a căror întregă viață îmi pare închinată grijii de a da copiilor motiv să se mângâie repede de moartea lor (fr.).

² Eu, dimpotrivă, îmi iubesc tatăl, care se sacrifică pentru întreaga lume (fr.).

neștiută între tată și fiică și o părere postumă a Pichii despre Ioanide. De la scotocirea prin casă, Ioanide, în căutare de elemente pentru menținerea Pichii pe pământ, trecu la anchetarea persoanelor ce cunoscuseră pe fată. În primul rând la Erminia.

— Ascultă, Erminio, ce făcea Pica atunci când a stat la tine?

— De multe ori ședea aici pe marginea canapelei, cu coatele pe genunchi și cu capul în mâini.

— Ce zicea?

— Că e foarte mâhnită de-a te fi supărat, că-și dă seama de dreptatea ta în general, însă sunt lucruri mai presus de priceperea ei.

— Se gândea la individ.

— Firește! Mi-a spus că dacă s-ar adevări ce-ai spus tu ar fi foarte nefericită.

— Veșnica poveste! Ce-o fi văzut la ipochimen?

— Era delicat cu ea, plin de sentimente frumoase.

— Mă întristezi. Să lăsăm asta! Altceva ce făcea Pica, cum își petrecea ziua?

— Multe ceasuri ședea ghemuită într-un colț al patului și citea. Isprăvea un volum într-o zi.

— Cânta?

— Fredona puțin când era bine dispusă, apoi amuțea. Și mai veselă, se dădea jos pe scară fluierând.

— Fluiera Pica?

— Ba bine că nu!

— Niciodată n-am auzit-o fluierând, e un lucru nou pentru mine.

— A venit și pe la bucătărie, oferindu-se să-mi ajute, dar n-am lăsat-o. Avea mâinile foarte subțiri și fine, era păcat s-o las să și le strice curățind cartofi. Mi-a mărturisit că vrea neapărat să învețe a găti ceva, pentru orice împrejurare, fiindcă mamă-sa o dădea mereu afară din bucătărie, zicând că e zburdalnică și sparge farfuriile.

— Într-adevăr, nu-mi închipui pe Pica cu șorț înainte.

— I-am pus unul de farmacie al lui frate-meu, îi ședea foarte bine, încât am luat-o de mână și am dus-o la el s-o vadă.

— Dacă știam că-i șade bine halatul, o înscriam la Medicină.

— Nu cred că i-ar fi convenit. Nu suferea sângele. M-am înțepat puțin la un deget și și-a acoperit ochii de spaimă. Mai ales când mi-am pus sare deasupra, strângea dinții.

— A murit, cum știi, pierzându-și sângele. Întunericul a ferit-o de vederea lui. Ce idei de viitor își făcea?

— Spunea că are încredere în Gavrilcea. (Ce vrei? Venim mereu la asta.) Când acesta și-ar fi făcut o situație și ne-siguranța de azi ar fi trecut, era convinsă că tu vei vedea lucrurile cu alți ochi. Atunci, spunea ea, aveau să-ți ajute amândoi, ea făcând pe secretara ta, el și Tudorel procurându-ți comenzile pe care le visezi tu. Mai zicea că o să te oblige să-ți faci o casă a ta, un palat, cum merită un arhitect, nu să stai ca-n cort, cu chirie sau tolerat. Dar fără învoirea ta nu s-ar fi căsătorit cu Gavrilcea.

— Erminio, treci peste asta.

— Am să-ți mai spun un lucru interesant. Ea zicea că ține la Tudorel fiindcă seamănă cu tine. I-am observat că nu prea vedeam asemănare. «Ba nu, spunea ea, așa-l văd pe tata tânăr, plin de planuri, adunându-se cu colegii de vârsta lui. Mai târziu, când Tudorel va fi matur, se va face mai tăcut și mai singuratic, începând să lucreze.» Am râs când mi-a spus că a observat asemănarea și mai bine cu prilejul tunderii în cap a lui Tudorel, nu știu în ce împrejurare. Îi era frică să nu-ți vină cumva ideea să-ți lași părul lung. Așa, ca un tătar, aveai după ea tot hazul. O seară întregă am vorbit astfel numai de tine și de Tudorel. Mi se pare că amândoi vorbeau des de tine. Pot să-ți mai spun că seara obosea dacă ședeam prea mult jos și pica de somn ca copiii mici, dormind ușor, abia respirând. Când o trezeai, avea o tresărire de spaimă, i se tot părea că s-a întâmplat ceva. M-a rugat s-o las să doarmă cu lumina aprinsă. Și atunci i-am pus o lampă mică electrică pe noptieră. Frate-meu are obiceiul după

masă să facă pasiențe și a vrut să-i întindă și ei una, dar nu-i ieșea. A sucit cărțile în toate chipurile și le-a schimbat pe fușiș, numai să nu se-nchidă pasiența. Pica a băgat de seamă șmecheriile lui și a spus să nu-și facă sânge rău, că nu crede în cărți. În schimb, am observat la ea altceva. Zicea, foarte serios, gândindu-se la vârsta ei: «Am început să îmbătrânesc». Eu atunci am pufnit în răs. «Dacă tu la douăzeci și trei de ani, cât ai, spui că ești bătrână, eu ce să mai zic? Nu îmbătrânești, te faci mai mare. Îmbătrânirea începe numai la anume vârste, când mergi la vale.» «Ce-are-a face? spunea. Acum am împlinit douăzeci și trei, la anul o să am douăzeci și patru, când oi avea douăzeci și cinci s-a terminat. Nu mai sunt tânără, nu pot să-mi mai permit să sar într-un picior ori să scot limba. Bătrânețea la femeie nu mai interesează pe nimeni, toate gesturile plăcute dinainte devin deplasate. Am încă în sertar coarda peste care săream în recreație la liceu. Poftim de mai sari acum!» Puțină dreptate avea, firește, de la o anumită etate femeia e tânără numai împreună cu bărbatul, singură are o vârstă oribilă. Treizeci de ani la o celibatară înseamnă renunțarea la un fel de viață. Eu am reîntinerit când am acceptat să rămân cum sunt toată viața. Pe Pica n-o pot vedea singură. Era decentă, rușinoasă, dar l-a primit pe Gavrilcea fără a se feri de mine, ca pe un drept al ei. Nu te-ai ocupat de ea, trebuia s-o măriți mai devreme, la optsprezece-nouăsprezece ani.

— Nu mi-a trecut prin cap, și apoi de unde să iau dobitocul?

Hergot dădu și el mici informații. Ca medic, muzicant și botanist, evident, observase fugitiv pe Pica din aceste puncte de vedere. După Hergot, femeile în general sunt rezistente la frig și ies iarna îmbrăcate ușor fără primejdie. Accidentele pulmonare sunt mai rare la ele, ftizia provenindu-le din mizerie fiziologică. Erminia însăși ședea afară în ger fără haină când avea de lucru prin curte. Rezistentă la frig, era insensibilă și la căldură. Vara nu asuda, nu-și făcea vânt cu evantaiul. De cădea un cărbune din sobă pe parchet, îl ridica cu mâna. Totul se explica prin soliditatea nervilor. Pica însă — informă Hergot — era indispusă și de dogoarea focului, și de frig. Tremura

când se deschidea fereastra și zburca aerul rece și mirosul de zăpadă. Îndată lua un pled pe umeri, înfășurându-se în el. Prin urmare, comentă Hergot, Pica trebuie să fi fost pradă unei concentrații morale intense ca să voiască să iasă cu Gavrilcea seara pe frig și să consimtă a intra cu el într-un cavou, unde avea de întâmpinat inamicii ei fizici, frigul și întunericul. În materie de muzică îl rugase pe Hergot să-i cânte solo, fără acompaniament de piano. Îi plăcea vibrația bărbătească a instrumentului. Pianul, susținea, produce nervi, îi aducea aminte că o colegă de școală se așeza la pian și cânta ceva din Chopin, apoi izbucnea în plâns, trântea capacul peste claviatură și fugea afară.

— Da, medită Ioanide, Pica era plină de pasiune, însă în stil serios. Nu mi-o închipui plângând. N-am văzut-o de fapt niciodată scâncindu-se. Odată, când, mică, mi-a făcut o poznă, luându-mi o schiță de pe masă și mângălind-o, dându-i o ușoară palmă, n-a plâns, ci ochii i s-au umezit foarte puțin. Tremura însă din buze. Nici Elvira nu plânge niciodată. Privește în gol, mândră, și mușcă puțin din colțurile gurii. Asta e maxima expresie a durerii ei.

Hergot comunică de asemeni că Pica a cerut să se ia din odaie niște ghivece de flori, rugând să se lase numai cactușii.

— Știu. Aici se potrivea cu mine. Florile în pahar îi făceau rău, mirosul de descompunere al cotoarelor, care e adesea fetid dacă nu schimbi des apa, îi dădea migrenă. Îi plăceau plantele uscate, dure, fibroase, care nu cad repede în putrefacție. Ce vrei? Era o meridională și ea, prin mine.

Cam astfel de informații culegea Ioanide, unele cu totul fără importanță, s-ar zice, dar care lui îi slujeau să readucă în minte o imagine. Ioanide își punea acum și alte întrebări în legătură cu personalitatea Pichii. Din ce elemente se compunea sufletul ei, având în vedere atâtea experiențe pe care nu le făcuse? Pica nu avusese prilejul să meargă în străinătate, nu văzuse Franța sau Italia. O mare parte din imaginile minții ei era compusă probabil din presupuneri și visuri. Cuvântul «Canada» nu trezește aceeași reprezentare unui canadian și

unui european care n-a trecut niciodată Atlanticul. Canadianul își evocă sentimentul de «acasă», în vreme ce europeanul își imaginează un continent plin de lacuri solitare și de păduri de conifere și stejari, răsunând prelung de rarul topor al vreunui pionier. Pentru un suflet tânăr, multe cuvinte traduc numai visuri stimulate de cărți. Numai puține vorbe răspund unei percepții directe proprii, cele mai multe sunt abstracțiuni și reprezentări de a doua mână, pe baza descripțiilor. Mai mult visăm. Pica prefera cactușii. Dar e întrebarea: ce valoare evocativă ar fi avut micul cactus ghimpos din ghiveci dacă Pica ar fi văzut păduri, aproape, de cactee în Sicilia sau în Africa de nord? Între Ioanide și Pica fusese această deosebire: Ioanide își rememora o experiență întâlnind unele imagini exotice, Pica visa experiențe posibile. Astfel, Pica fusese la mare, însă niciodată pe un vapor, ca Ioanide. Deci marea însemnase pentru ea un decor îndepărtat, nu un spațiu pe care te miști. Ce idee avusese Pica despre moarte când murise? Desigur alta decât Ioanide sau madam Ioanide. Fiecare individ moare după imaginea pe care și-o face despre acest eveniment. Când Ioanide era copil, înrâurit de mitologia religioasă, avea credința că a muri înseamnă a te preface imediat într-o ființă volatilă, luată în primire de diavoli sau de îngerii. Trupul mort îl înspăimânta ca un demon plin de malignitate, luând viclean poziție culcată și rigidă, putând oricând face o farsă, a zvârli dantura sau a se mișca brusc. Pe urmă, pe măsura studiilor pozitive din școală, reprezentarea monstruoasă dispăru, dar acum Ioanide nu se putea acomoda cu ideea neantului. Căpătase insomnie de oroarea nimicului, voluptatea somnului îi era distrusă de frica de a-și pierde cunoștința prin adormire. Prin activitate îi trecură și aceste crize, și acum căuta, dimpotrivă, somnul ca o reparație, iar starea de inexistență i se arăta ca foarte posibilă. Leșinase de altfel o dată și constatase cât de simplu era misterul trecerii de la lumină la întuneric. Ioanide își amintea că tată-său, om de factură morală veche, bisericos și spiritualist, spunea adesea înainte cu câțiva ani de moartea sa, pe care o prevedea:

«Aș vrea să știu cum este! Numai atât! Să mor și să înviez, pe urmă nu mai mi-ar fi frică».

El își imagina moartea, bănuia Ioanide, ca o criză foarte teribilă în sine, cu multe acte constituind un eveniment complex, după care urma o altă ordine de lucruri. Pe el nu-l speria neantul, pe care nu și-l putea închipui, ci «moartea». Pe mama lui Ioanide o preocupa mormântul, de bună seamă își închipuia că acela era un apartament rezervat unei existențe veritabile după deces. Avea o grijă nemaipomenită de a poseda un loc de veci cu acte în regulă. O preocupare chinuitoare era aceea de a nu fi îngropată de vie, motiv pentru care conjura pe toți să n-o înmormânteze înainte de cele trei zile rituale. Apoi se ruga ca groarii să nu arunce pământul repede, să n-o sperie, să-l presare mărunțel și cu fereală, ca nu cumva să se rupă capacul sicriului. Luase toate dispozițiile să i se facă parastasele la soroc, temându-se că, fără aceste formalități, ar întâmpina mari mizerii pe lumea cealaltă. Avea nevoie de documente de călătorie în cer. Hagienuş, își închipuia Ioanide, trebuie să vadă moartea în acest chip concret, și dacă își vindea cavoul, asta venea din sentimentul că putea păcăli pe cineva și pe lumea cealaltă, obținând o găzduire în cavouri străine. Mama lui Ioanide, care nu ignora, firește, procesul de dizolvare a trupului înmormântat, nutrea o spaimă mare de a nu fi cumva abandonată după un timp dat. Dăduse instrucții precise să se revadă inscripția și împrejmuirea, conjurând ca la zece ani să i se scoată oasele și să i se reînsumeze. Madam Ioanide-mamă, care citea în fiecare zi câteva rânduri din *Apocalips*, credea că ultimul os rămas se putea prezenta la a doua înviere, de care nu beneficiază cei care și-au pierdut trupurile. O mitologie străveche persistă astfel de-a lungul a felurite civilizații. Ioanide nu-și dădea seama că, în ciuda raționalismului său, trecea acum printr-o astfel de criză mitologică, prin care se apropia de mentalitatea mamei sale. Primind însărcinarea de a ridica biserica, își zisese că ar putea caza pe Pica acolo, dacă nu corporal, cel puțin în efigie. Îi trecu prin gând de a executa pe un vitraliu chipul Pichii, travestit într-o figură din iconografia

bisericească. Astfel Pica ar fi rămas încă în populația Capitalei la o adresă precisă, suspendată între sol și cer, și el, Ioanide, ar fi întâlnit-o din când în când duminica. Gluma semiserioasă făcută de Ioanide cu privire la templul pe care nu s-ar fi dat înapoi să-l construiască pentru Ioana se transforma într-o intenție precisă cu privire la Pica, printr-o deplasare de la profan la sacru. Ioanide realiza mental dubla viziune a femeii din *Amor sacro e amor profano* de Tițian, oprindu-se acum la imaginea pudică.

Cu toată încordarea produsă de evenimentele externe, întreprinderea lui Ioanide nu trecu neobservată și trezi mai multe comentarii decât se acordă de obicei unor astfel de fapte. Ioanide, vârat până în gât în treburile lui, nu făcea distincție între oamenii de pe stradă, și doi-trei inși staționând pe trotuarul de peste drum, văzuți de pe schelă, nu-i incitara atenția.

Tot astfel, o mașină oprită câțva timp la oarecare distanță nu-l intrigă. Cu toate acestea, multe persoane trecură pe dinaintea bazilicii de beton armat a lui Ioanide și impresii deosebite între ele se formară, dintre care unele ar fi scandalizat cu siguranță pe arhitect dacă le-ar fi știut.

Gulimănescu trecu împreună cu Hagienuş.

— E o construcție colosală pentru România, zise Gulimănescu.

— Numai să aibă liniște s-o termine! răspunse Hagienuş, în general sceptic și înfricoșat de orice munci herculeene.

— Aci intră material, nu glumă!

— Ar trebui să cerem și noi intelectualii să ne dea statul teren și material de construcție.

— Cu siguranță, adause Gulimănescu avid, lucrarea trebuie să fie plătită excepțional. A dat o lovitură. Și e și palatul primăriei. Scoate o avere de aici.

— De nu cumva o construiește gratis, observă malițios, dar și onest Hagienuş, știi că Ioanide are meteahna de a nu reclama banii.

— Nu se poate! respinse cu energie Gulimănescu această enormitate. Ce interes are să construiască asemenea lucruri gratis?

— De! se mulțumi Hagienuş să exclame, mult mai vast în psihologie și admitând motivările subtile.

Hangerlioica se ivi cu Hangerliu într-o mașină, cu secretarul lângă șofer. Nu se dădu jos, ci numai ordonă să i se deschidă portiera. De la distanță, privi binăua.

— E interesantă, zise, dar de ce nu e în stil rumânesc?

— O face din beton armat și scoate tot efectul numai din contur, neputând aplica ornamentații.

— Parcă are ceva babilonic sau american. Arhitecții ăștia moderni!... Însă impune, se simțea nevoie de un astfel de locaș.

— Asta și este intenția, tanti, de a da impresia de grandios, explică Hangerliu strivind pe furiș o sămânță de floarea-soarelui, găsită în buzunarul pardesiului.

— Trebuie să vorbim cu primarul. Locașul ar fi bun pentru operele noastre. Putem face unele daruri în interior.

Trei tineri care priviră într-o zi biserica neterminată aparțineau Mișcării. În esență, vorbiră cam următoarele:

— Ar fi singura biserică din București potrivită pentru demonstrații mari.

— Pozitiv! Înăuntru ar intra formații întregi de camarazi, iar afară s-ar desfășura, în spațiul dintre biserică și palatul comunal, mase mari de demonstrații.

— Putem face procesiuni religioase superbe, ca pe vremea Inchiziției.

— Ioanide e foarte bun pentru noi, camaradul Tudor nu stă cu mâinile în buzunar.

— O să-l punem să clădească Marele Sediul, mormintele celor căzuți.

— Și o cetate nouă, după concepția noastră, o *Littoria* românească.

Gaittany veni întâia oară, firește, tot în mașină, cu Smărăndache, care-i spusese despre efectul surprinzător al bisericii.

— Este excepțional, domnule, admirabil, un adevărat dom! se entuziasmă el. Nu?

— Ba da, confirmă Smărăndache, un dom cubist.

— Ioanide e un om eminent, un exemplar neobișnuit, nu-i așa?

— Are talent.

— Sunt de acord cu dumneata.

Gaittany, mai exuberant, zărind pe Ioanide sus pe schelă, voi să-i facă semn cu mâna, să-și semnaleză prezența; din păcate, acela nu-l observă.

Plin de aceste sentimente, Gaittany veni și a doua oară, conducând pe un cunoscut, devotat secret lui Pomponescu.

— Ei, ce zici? Îl întrebă Gaittany, nerăbdător de a-și vedea confirmată admirația.

— E o încercare riscată, zise acela, biserica își are canonul ei, nu suferă inovațiile.

— Totuși, rezistă Gaittany, arhitectura s-a înnoit și ea mereu.

— Totdeauna în pagubă. Barocul, de pildă, a dat un aer profan bisericilor.

— Recunoaște că în Spania sunt construcții baroce superbe! Ce are biserica lui Ioanide, nu-i grandioasă?

— Parcă e un hangar, un depozit de tramvaie!

— Cât ești de nedrept! se mâhni Gaittany.

După aceea, fără să-și schimbe părerea fundamentală, păstră mai multă rezervă în apreciere, căutând a combate timid ostilitățile și a susține aprobările.

În public se răspândi, nu fără concursul lui Smărandache, zvonul că Ioanide a căzut la misticism.

Se pretindea că moartea Pichii o socotea un sacrificiu cerut de cer unui nou Meșter Manole, care era el, și că avea intenția a îngropa pe Pica sub zidul bisericii. Bazilica era mai mult o capelă personală. Alții spuneau că biserica se construiește cu concursul secret al Mișcării, din care Ioanide făcea parte de mult. Mai umbla zvonul că nu e o biserică, ci un adăpost de beton împotriva bombardamentelor aeriene, dovadă că războiul avea să izbucnească în curând. De aceea unii cetățeni naivi numeau biserica «adăpost».

După unii, se construia un cinematograf. Unii, văzând cu-pola de blocuri de sticlă ce se așeza spre a se încheia mai

repede acoperișul, afirmau cu tărie că se pune un reflector, deci e un post de observație antiaeriană. În cele din urmă, așezându-se crucea, ipotezele hazardate se spulberară și se făcură speculații asupra motivelor ridicării bisericii și presupusului caz Ioanide. Cum în corpul arhitecților se cunoștea tendința neoclasticistă de nuanță păgână a lui Ioanide, se născură două interpretări printre admiratorii lui cu conformație ideologică. Unii vorbeau de «convertirea» arhitectului, care, printr-o iluminatie bruscă, părăsise păgânismul. Aceștia erau căutătorii de probleme sufletești, de cazuri de conștiință. Tudorel trebuie să fi răspândit în grupul arhitecților tineri, cu care avea de a face, această versiune, în spiritul teoriilor sale din memoriu. Esteții susțineau însă, dimpotrivă, că Ioanide construia o biserică creștină cu elemente păgâne. Bazilica lui era o simplă demonstrație geometrică rece, aproape atee, un joc gratuit de linii severe. Bănuiau că Ioanide înțelege ca pilaștrii să fie iluminați cu reflectoare puse la bază și întoarse în sus, astfel încât, împreună cu cupola de sticlă reverberată pe dinăuntru, masivul de ciment să devină un desen de lumină noaptea. Lăudau tocmai această modificare a concepției pentru a face posibilă construirea unei biserici în acest veac.

În anticamera lui Pomponescu se petrecură două accidente grave în substanța lor, amândouă provocate de oameni fără experiența locului. Un partizan întrebă pe ministru de ce a renunțat să construiască mult anunțata Catedrală a Neamului, punând pe altul s-o construiască. Altul, un preot, comise această gafă:

— Domnule ministru, ați văzut minunata catedrală pe care o ridică domnul arhitect Ioanide? Cred că îi veți da tot concursul pentru asemenea operă creștinească.

În ambele cazuri, Pomponescu nu răspunse nimic, mișcându-și numai convulsiv buzele.

Smărăndache afirmă că știe precis cum că Pomponescu a fost în mașină cu directorul lui de cabinet în piața cartierului

cu pricina și a privit de la geamul cupeului, fără nici un comentariu, bazilica lui Ioanide.

XXIV

Pomponescu era în mod normal un om agreabil, deși pasibil de crize de invidie și mizantropie, și care nu trecea niciodată, în antipațiile sale, la gesturi violente și vulgare. Existența lui Ioanide îl indispusese totdeauna secret, cu toate acestea compania lui nu-i era displăcută și Pomponescu uza față de arhitect de cea mai distinsă colegialitate. Antipatia față de Ioanide se făcu acută prin incidentul Indolenta, când Pomponescu se simți jignit în demnitatea lui virilă. Ar fi reacționat energic dacă ar fi avut vreun pretext exterior. Căci Pomponescu, constrâns de educația lui, ținea cu orice chip să pară personal elegant și senin. Afacerea bazilicii turnă o cantitate de venin considerabilă în sângele lui Pomponescu, căruia numele lui Ioanide îi deveni franc odios. Fața ministrului căpătase o gălbejeală de icter, semn al excitației ficatului, și ticul mușcării mustății devenise așa de accelerat, încât se prefăcuse în spasm. Bănuia un complot plin de răutate. În timp ce Pomponescu era ministru, în imposibilitatea fizică și morală de a profesa arhitectura, Ioanide îl lua peste picior, confiscându-i ideea sa favorită, executând-o demonstrativ. Niciodată Pomponescu nu simți mai tragic insignifianța însărcinării sale publice. Era de fapt un om cu desăvârșire ratat, consolat cu un post decorativ, demnitar, nu erou, un director de teatru temut de tot personalul, pe scena căruia însă culegeau aplauze actorii. Situația deveni crispată când madam Pomponescu-Mamy, asistată de madam Pomponescu-mamă, semnală scandalul. Doamnele Pomponescu fuseseră și ele în mașină să vadă isprava lui Ioanide.

— la ascultă, Jean, intră în chestiune madam Pomponescu-consoartă, nu ți se pare că te-ntreci cu amabilitatea față de Ioanide?

Pomponescu tăcu, posomorât.

— Cu siguranță își bate joc de tine.

Pomponescu își mușcă mustața.

— E o grozăvie! interveni madam Pomponescu-mamă, așa se fac bisericile creștine?

— Cum poți permite tu, ca ministru, lui Ioanide să-ți rădă în nas și să strice estetica orașului? Neapărat trebuie să-l împiedici.

Altă dată, chiar alterat sufletește, Pomponescu s-ar fi sprijinit pe argumente de bun-simț și noblețe:

«Exagerezi, Mamy, crezând că un ministru are căderea să se amestece în asemenea chestii. Nu este elegant. E în dreptul oricărui arhitect să primească o comandă. Că nu ne place monumentul, asta e altceva, putem să-l criticăm. Ioanide își poate permite luxul să construiască lucruri discutabile.»

De data aceasta, Pomponescu tăcu sumbru, evitând totuși a aproba oral pe madam Pomponescu. Câtva timp, ministrul văsea câteva ipoteze care l-ar fi scăpat de spectrul bazilicii lui Ioanide, fără a fi silit el să intervie compromițător pentru educația sa. Își imaginează că biserica se putea prăbuși, așa cum se întâmplase cu construcția unei bănci cu vreo trei decenii în urmă, din cauza unui greșit calcul și a insuficienței formulei betonului. Catastrofa nu era posibilă, deoarece Ioanide asociase un constructor inginer, elev al lui Pomponescu, și aplicase, culme a ironiei, metodele înseși ale acestuia din urmă. A doua ipoteză era o manifestație de indignare din partea cetățenilor, cerând primarului încetarea profanării. Cetățenii însă nu se mișcau, ba chiar păreau încântați. O scânderă de salvare o vedea Pomponescu în carența de fonduri. Părea foarte puțin probabil ca în acel an de îngrijorări guvernul să deschidă credite pentru astfel de lucrări de lux. Ipoteza era slăbită prin ceea ce știa Pomponescu despre caracterul dârz al primarului. O speranță nebună era aceea că un descreierat va pune dinamită la baza construcției și o va arunca în aer. Astfel de imagini ale vindictei măguliră sufletul lui Pomponescu. Ele nu se realizară. Într-o zi, însă, ministrul fu chemat la o întrunire de preoți și atunci găsi de cuviință a face o declarație vagă, de toți înțeleasă. Iată cuvintele sale:

— Tradiția noastră religioasă ne-a obișnuit cu un tip de biserică potrivit peisajului nostru românesc, o biserică în acord cu natura și cu smerenia poporului nostru. Noi nu ridicăm domuri gotice cu vârfuri ascuțite spre cer, în semn de trufie, nici nu sprijinim biserica pe metereze fioroase. Locașul sfânt românesc e familiar și atrăgător și n-a existat în trecutul nostru procesiunea sinistră ca a catolicilor din vremea Inchiziției, având nevoie de un decor înspăimântător. Teatralul nu-i în spiritul nostru. Biserica tradiției românești e mică, pierdută adesea printre pomi, cu clopotnițe idilice care o semnaleză în văi. Albul ei imaculat o distinge de verdeța câmpului, când anume ornamente sculpturale sau picturale nu o asimilează cu natura. De aceea încercarea de a se introduce în canonică arhitecturii noastre sacre siluete de zgârie-nori, contururi bizare de stil decadent, cum cetățenii uimiți constată actualmente în cutare cartier al Capitalei, e de natură a atrage atenția forurilor noastre competente, inclusiv autorităților bisericești, asupra oportunității pervertirii unui trecut glorios în această materie.

Pasajul fu aplaudat, însă nu așa călduros cum s-ar fi așteptat Pomponescu. Preoții bătrâni, sensibili la cuvântul «tradiție», fără o analiză mai adâncă a lui, fură mai satisfăcuți, preoții tineri, contaminați de Mișcare, visau, dimpotrivă, procesiunea grandioasă și chiar terifică, fiind de părere că idilicul e una din maladiile vechilor generații. Și unii și alții aveau o anume nedumerire, pentru că toată lumea fusese de acord și Pomponescu însuși aderase la această idee, că este nevoie de o «catedrală», deci de o biserică de proporții mari, ca să înlocuiască pe aceea, prea modestă, a Patriarhiei. Efectul aluziei fu nu atât în sferele largi, cât în cercurile restrânse, cunoscând de aproape pe protagoniști.

— Ai auzit? zise Hagienuș lui Gaittany. Pomponescu a atacat pe Ioanide cu privire la biserică.

— Ce vorbești? se miră Gaittany.

— A zis că e un zgârie-nori!

— Domnule, e nedrept. E o operă remarcabilă.

— Are să interzică continuarea lucrărilor.

— Crezi?

— A spus pozitiv că atrage atenția autorităților.

— Te pomenești! Și nenorocitul de Ioanide ce zice?

— Nu știu dacă a aflat.

— Probabil că nu știe nimic, ca de obicei. Ar trebui avizat, să ia măsuri.

— Spune-i dumneata, care-l vezi mai des.

— E dezagreabil, se apără Gaittany. Ș-apoi nici n-am fost la cuvântarea lui Pomponescu. Spune-i dumneata, care ai fost.

Smărandache numi atacul «excomunicarea lui Ioanide», și într-adevăr, până la un punct cuvântarea avu efectul unei excomunicări. Odată, întorcându-se acasă, Ioanide se trezi față în față cu Suflețel, care ieșise, cu titlul de încercare, din sanatoriu. Suflețel venea în direcția arhitectului. Ajungând la câțiva pași distanță, de unde identificarea nu mai suferea discuție, Suflețel se opri locului contrariat, ca în fața unui puhoi de apă ce-l împiedică să treacă. Apoi, brusc, întoarse spatele și se depărtă înapoi ca și fugind.

«Ce-i cu dobitocul ăsta?» se miră Ioanide.

Arhitectul mai observase că felurite persoane cu care se întâlnea îl priveau lung, semnificativ, cu o discreție ostentativă. Își aduse aminte de reproducerea unui tablou pe care-l văzuse în copilărie într-o carte, reprezentând pe Galileu în fața unui juriu. Spectatorii din sală, mai ales călugări, priveau pe acuzatul care se apără cu o curiozitate amestecată cu compătimire. În special un călugăr se așezase mai comod, cu coatele pe o balustradă și, aplecându-și capul pe o mână, privea pe Galileu de jos în sus, cu delicii și cu un surâs voluptuos, având aerul a zice: «Cum poate exista un asemenea nebun?» Cam așa îl contemplau și cunoscuții pe Ioanide, prelung, imperceptibil de ironic, mirați că arhitectul trăiește și circulă. Cauza acestei ciudate atitudini o află Ioanide prin Gulimănescu. Acesta avea satisfacția de a comunica știrile rele amicilor, persecutându-i cu ipotezele cele mai sinistre. De câte ori un lucru dezagreabil se întâmpla cuiva sau un zvon neplăcut circula, Gulimănescu îl chema

la telefon, îl ancheta dacă știe, agrava pe cât îi sta în putință accidentul.

— Ce faci, domnule? zise Gulimănescu. Nu te-am văzut de-un car de vreme!

— Ce să fac? Muncesc.

— La ce?

— Am o biserică și o primărie locală.

— Știu asta! Dar mai lucrezi la ele?

— De ce să nu lucrez?

— Credeam că s-a sistat construcția.

— De unde până unde? Acum vin de acolo.

— Bine, bine, dar toată lumea vorbește că se va renunța la ea.

— Fleacuri! Eu cel dintâi ar trebui să știu.

— Nu se poate, va interveni Pomponescu.

— Ce-are de-a face Pomponescu în chestia aceasta?

— Ei, asta-i, nu te mai preface! Nu știi că Pomponescu se opune?

— Habar n-am!

— Cum se poate, domnule, te-a atacat Pomponescu într-un discurs ținut clerului. A fost și în jurnal.

— Să-i fie de bine, nu citesc jurnalele!

— Și acum ce ai de gând să faci, continui lucrările?

— Bineînțeles! Ce? Dacă lui Pomponescu nu-i place biserica, nu pot s-o ridic?

— E ministru, oricum...

— Nu-i nici o legătură între ministerul lui și șantierele mele. La revedere.

— Stai, domnule, nu pleca! Poate să pună problema în Consiliul de Miniștri, ce te faci atunci?

— Când o pune-o, om vedea. Nu-i nici un raport între guvern și construcția bisericii. Binalele sunt ale primăriei, iar biserica în special e ridicată din fonduri particulare, administrate de un comitet.

— Dar dacă cheamă pe primar și-i sugerează, e greu ca primarul să reziste ministrului.

— Primarul e mai tare decât Pomponescu.

— Oare?

— În fine, treaba lor. La revedere.

— Mai stai, domnule, unde fugi? Însă în cazul când comitetul ar fi influențat de părerea lui Pomponescu, se pot ivi îndoieli.

— Contractul e făcut și în curs de execuție, și dacă se abandonează, trebuie să mi se dea despăgubiri.

— Perfect! Dar biserica tot n-o construiești, și în fond intenția dumitale e de a face catedrala în locul lui Pomponescu.

— Fugi de-acolo, asta nu e o catedrală, ci o biserică de cartier oarecare!

— Lumea așa spune.

— Ce-mi pasă mie ce spune lumea? Te salut.

— Stai nițel! Pomponescu e supărat foc, are să te urmărească.

— Îmi pare rău că e supărat, n-am ce să-i fac.

— Dacă deschide împotriva dumitale o campanie violentă de presă? N-o să fie comod.

— E de prisos, nu citesc ziarele, cum ți-am spus.

— Nu le citești dumneata, publicul însă da, asta va stârni animozitate împotriva dumitale.

— *Forse che si, forse che no.*¹ Ce să ne facem sânge rău cu ceea ce s-ar putea întâmpla?

— Cariera unui arhitect este legată și de reputația în public, o campanie influențează asupra clientului.

— De obicei mi-aleg clientela printre oamenii cu discernământ artistic. Nu fac dependențe pentru burghezi.

— Îmi pare bine că ești optimist, eu mă tem serios. Pomponescu e tenace.

— Eu sunt un profesionist liber, nu impieगत public, ca să fiu concediat după placul lui Pomponescu.

— Ești însă și profesor la Școala de Arhitectură. Dacă...

— Vrei să zici: dacă mă dă afară?

— Exact!

¹ Poate că da, poate că nu (it.).

— Întâi, nu poate să mă dea afară numai pentru motivul că nu-i place o construcție a mea. Pe urmă, *jemanfiș*. Ce iau de acolo e fără importanță.

— Este totuși un venit sigur și o onoare.

Ioanide se simți agasat ca de un țânțar ce se învârtește în jurul nasului.

— Stimabile, zise plantându-l, fiecare să-și vadă de necazurile lui!

Merse apoi la primar.

— Ce este, bre, cu Pomponescu? Am auzit că m-a atacat undeva. Aveți de gând să opriți lucrările?

— Fii serios, Ioanide! Te-a atacat, e adevărat, dar cine-l ia în serios? Invidie profesională. De altfel, spune prostii, bătând în struna babelor pioase. O să-ți faci figura tocmai ție? Toți sunt entuziasmați, nu ne lăsăm până nu terminăm. Sfidăm viitorul. Nici să nu te mai aud cu povestea asta, că mă superi!

Pomponescu rămase mortificat de ineficiența loviturii sale, așteptând un prilej de a o reînnoi. A se descoperi intervenind practic prin reclamații în Consiliul de Miniștri nu era stilul său. Își exprimase o simplă opinie critică, nu înțelegea să fie pe față persecutor. Ura sa rămase inestingibilă. O adâncire a scandalului de care avea nevoie încercă s-o obțină printr-o adeziune la punctul său de vedere a cuiva dintr-un loc oficial. Direcția lui Hagienuş publica trimestrial un buletin cu informații și studii, intitulat *Monumentele române*, despre materialul din muzee, monumentele istorice și construcțiile de valoare artistică întreprinse de stat, o publicație de artă și arheologie într-un cuvânt, foarte bine făcută, frumos ilustrată și cu rezumate în limbi străine. O fascicolă era tocmai în preparație. Madam Pomponescu convocă pe Hagienuş și-i vorbi foarte mios:

— Domnule Hagienuş, ai văzut oroarea de biserică a lui Ioanide. Cred că ești de părerea noastră.

Hagienuş clipi repede din ochi. Madam Pomponescu, luând asta ca o aprobare, continuă:

— Ești un specialist cu reputație în materie de artă, nu se poate să nu-ți spui cuvântul și dumneata. Jean ține foarte mult la asta.

— Eu nu mă pricep la arhitectură, mă ocup numai de antichități.

— Te pricepi, cum să nu, un cuvânt scris al dumitale atârna foarte greu. Jean îl așteaptă ca un semn de prietenie.

— N-am unde să scriu, se apără Hagienuș ca și Suflețel față de Hangerliu.

— Cum n-ai? Aveți revista *Monumentele române* la minister. Hagienuș intră în panică. Capabil de multe farse, mai ales în materie pecuniară, simțea toată indelicatețea morală de a ataca pe Ioanide, tocmai el, care îi comandase un cavou fără a i-l plăti. Pe urmă, lui Hagienuș, foarte versat în istoria artelor, îi plăcea biserica lui Ioanide, știa cât de liberă fusese inițiativa arhitecților de-a lungul istoriei. Întâi începu să pipăie terenul, spre a vedea ce impresie ar face o diatribă a sa. Fizionomia lui exprima numai jale, comică însă.

— Domnule Gaittany, dă-mi și dumneata un sfat, pentru Dumnezeu, ce să fac? Îmi cere Pomponescu să-l atac pe Ioanide la revistă. De ce să-l atac eu pe Ioanide?

— Nu-l ataca, propuse Gaittany.

— Dacă nu scriu, îmi face mizerii, te pomenești că cere să mă pensioneze înainte de termen, rămân cu pensie prea mică.

— N-aș crede ca Pomponescu să meargă până acolo, deși de la o vreme e o schimbare notabilă în caracterul lui. Da, domnule, nu mai este Pomponescu de altădată, bărbat șarmant, cum spune madam Farfara.

— Și atunci, ce să fac?

— Poartă-l și dumneata cu vorba, amână scoaterea numărului de revistă.

Ideea i se păru admirabilă lui Hagienuș și, presat de madam Pomponescu, afirmă că va scrie desigur, însă revista, nefiind tot materialul gata, nu poate să apară așa de curând. Madam Pomponescu reveni zicând că Jean e de părere s-o scoată la timp cu materialul pe care îl are. Hagienuș mărturisi dolent că n-are fonduri la minister. Madam Pomponescu ceru imediat fixarea sumei, spre a se ordona ca ajutor din partea ministerului lui Pomponescu. Văzând că n-o scoate la capăt, Hagienuș își reluă lamentațiile:

— Ce mă fac, domnule Gaittany, Pomponescu îmi dă ghes să scot revista, are să ceară ministrului meu să mă execut.

— Atunci e regretabil, va trebui să scrii, recunosc și Gaittany, care, ca om cu experiență, nu se lăsa surprins de nici o eventualitate.

— Eu să scriu împotriva domnului Ioanide? Uite, mă jur dacă am ceva contra lui!

— Știu, e penibil. Fă-l și dumneata mai cu mânuși.

— Crezi că mă lasă Pomponescu? Și pe urmă, cu mânuși, fără mânuși, ce-o să zică domnul Ioanide?

— Da, e o problemă gingașă... De obicei el nu citește.

— Dar conștiința mea nu contează?

— Ai perfectă dreptate, ce e de făcut?

— Domnule Gaittany, te rog din suflet, vorbește cu domnul Ioanide, spune-i în ce impas mă aflu, să-mi dea el un sfat ce să fac.

— E o idee, zise Gaittany.

Și dădu un telefon lui Ioanide:

— Să trăiești! Aici Gaittany. Domnule, vrea să te vadă nenorocitul de Hagienuş. I-a insinuat Pomponescu să te atace în *Monumentele române*, și omul, fireşte, nu vrea. Îi e frică. Dă-i o sugestie. În tot cazul, dacă scrie, să știi că nu face din propria lui voință.

Hagienuş se prezentă la Ioanide cu articolul schițat.

— Domnule Ioanide, m-a somat Pomponescu să scriu împotriva dumatăle. Spune și dumneata, ce e de făcut? Este existența mea în joc.

— Să scrii! zise Ioanide imperturbabil.

— Admiți dumneata să scriu împotriva-ti?

— De ce nu? Crezi c-are să se dărâme biserica mea din cauza asta? Beton armat. Scapi de o grijă.

— Zău, domnule Ioanide, spune drept, fără glumă, îmi dai voie?

— Asta-i vorbă? Altă soluție nu e. Fă-i gustul și pace!

Atunci Hagienuş scoase schița de articol din buzunar.

Ioanide o puse pe birou și începu s-o citească:

«Biserica monumentală pe care o ridică domnul arhitect Ioanide alături de noul palat comunal de cartier a trezit vii discuții.»

— Crezi, observă Ioanide, că acesta e un debut care poate să calmeze furiile din sufletul lui Pomponescu? «Discuții!» Orice operă stârnește discuții. Asta sună ca o laudă la adresa mea. Ești prea amabil, domnule Hagienuş, ți-ai plătit planul cavoului.

Ioanide luă tocul și șterse cuvântul «discuții», înlocuindu-l cu altele.

— Ascultă aici: «a trezit vii și legitime proteste». Așa mai merge.

— Îți mulțumesc din inimă, domnule Ioanide! se prosternă Hagienuş. Mă salvezi de la înec. Am să-ți fiu recunoscător toată viața.

— Ia să vedem mai departe: «școala modernă îndrăzneată, manifestată mai mult la construcția particulară, a început să treacă și în domeniul arhitecturii sacre. La noi, biserica ridicată de domnul Ioanide e prima încercare de revoluție...» Dacă scrii astea, ești un om mort. «Școala modernă îndrăzneată», asta este eufemism (Ioanide tăie), zi: «Direcția decadentă nesănătoasă». «Revoluție» sună encomiastic. Toți marii artiști sunt revoluționari (Ioanide șterse). Spune: «prima încercare de răsturnare a valorilor consacrate».

— Toată viața te voi binecuvânta! se scânci Hagienuş.

Cu toată binecuvântarea dată de Ioanide, geniul lui Hagienuş născoci o viclenie și mai subtilă spre a scăpa de încurcătură. Tipări articolul, scoase revista și o prezentă lui Pomponescu. Acesta citi articolul făcut în colaborare cu Ioanide și rămase foarte satisfăcut. Nu observă mai nici un ecou. Când întrebă pe cineva: «Ai citit articolul lui Hagienuş?», acela, neștiind despre ce e vorba, se scuză că n-a avut vreme, îl va consulta cât mai repede. Nici n-ar fi avut unde să-l citească, de vreme ce Hagienuş îl trăsese într-un singur exemplar, pentru Pomponescu personal. Celelalte exemplare ale revistei nu cuprindeau articolul în chestiune, care nu era anunțat nici la

sumar. Și coperta oferită ministrului era unică. E adevărat că Hagienuș își mai confecționase câteva exemplare cu articolul, ca rezervă, pentru cazul când s-ar fi ivit vreun scandal. Atunci s-ar fi jurat că numărul conține articolul său și ar fi dovedit. Dacă s-ar fi prezentat lui Pomponescu un număr purificat, ar fi pretins că e un accident de tipografie. Numerele de rezervă le ținea acasă, nici unul nu fusese pus în circulație. Pomponescu nu bănuia nimic și deci nu anchetă.

Pomponescu nu se mulțumi cu acest articol de sferă îngustă, pe care-l credea apărut. Voia o campanie susținută, pornită din inițiativa altora și cu ecou în publicul mare. În felurite rânduri, făcu sugestii persoanelor pe care le socotea mai docile. Unul dintre aceștia, spre a adula, îi zise:

— Domnule ministru, biserica lui Ioanide e aproape ridicată. Cum se poate acest lucru? Nu se află un om de bine să împiedice această îndrăzneală?

— Pentru ce-mi spui mie, declară sumbru Pomponescu. Ce drept am să mă amestec? Există o opinie publică. Cine are o obiecție de făcut, să și-o exprime.

În urma acestei declarații, câțiva partizani solicitanți compuseră o serie de articole împotriva modernismului în arhitectură, aplicat îndeosebi la clădirile sacre, încercând a le plasa în marile gazete. Cum nici unul din ei nu era cunoscut în presă, iar opiniile lor n-aveau nici o competență, ziarele mari refuzară a le publica. De fapt, prestigiul primarului de cartier, mai mult decât al lui Ioanide, era așa de mare, încât directorii de gazete nu se încumetară a face pe gustul lui Pomponescu. Articolele fură totuși plasate în publicații de mână a treia. Autorii scoaseră tăieturi, le lipiră într-un caiet și întrebară pe Pomponescu dacă nu găsește oportun să le ofere o prefață în scopul de a tipări articolele în broșură. Ministrul afirmă că publicarea în volum a articolelor poate fi folositoare, el însuși nu găsește de cuviință să intervină, în calitate de demnitar, într-o dezbatere publică. Era obișnuit să fie obiectiv. Directorul de cabinet luă la o parte, nu mai puțin, pe autorii libelului și le aduse la cunoștință că departamentul va

ordonanța plata tiparului. Astfel apăru broșura difamatoare, ce se răspândi cu abundență prin toate cercurile posibile. Un exemplar căzu și în mâinile lui Ioanide, acesta însă îl aruncă fără a-l citi, dar nu dintr-un sentiment de dispreț, ci fiindcă, distrat, nu observă despre ce tratează, crezând că e o broșură adventistă. Nici în alte părți broșura n-avu mult succes. Publicul obișnuit, preocupat numai de evenimentele externe, nu pricepu la ce face aluzie culegerea de articole. Arhitecții în general, chiar și cei adverși lui Ioanide, găsiră că nu e o metodă elegantă aceea de a se discuta în afara corpului profesional probleme de specialitate. Primarul, obișnuit în viața lui politică cu tot soiul de campanii, ridică din umeri.

— Nu se dărâmă bisericile cu broșuri proaste! Pomponescu a devenit cu totul nesperios.

Și-și văzu de treabă. În cartierul respectiv, campania trecu neobservată. În ultimă analiză, deci, broșura făcu vâlvă numai în cercul restrâns al lui Pomponescu, cu cartierul general în anticamera sa. Cunoscuții săi, ca să petreacă sau din platitudine, aduceau din când în când vorba:

— Domnule ministru, cunoașteți broșura împotriva bisericii ridicate de Ioanide?

— Ce broșură? se prefăcea Pomponescu, mai mult din jenă decât din perfidie.

— Serios, n-o cunoașteți?

— Parc-am auzit vag.

— Dați-mi voie să v-o ofer.

Pomponescu lua broșură cu coperta verzuie, o rășfoia cu aer ambetat de om copleșit de probleme grave și întreba:

— Și cam ce spune?

— Veștejește curentul cubist în arhitectură, care rupe cu tradiția noastră națională.

— În general e just, comenta Pomponescu obiectiv, pentru a nu trăda vreun interes; depinde de aplicare.

— Cum, domnule ministru, admiteți și dumneavoastră modernismul?

— Orice artă e modernă într-un moment dat.

— Nu e vorba de asta, ci de cubism, dadaism (convorbitorul amesteca noțiunile), după care casa nu mai e casă. Ușa e în fereastră și fereastra în pod.

— Sunt și lucruri frumoase, concepute cu moderație, admit totuși că s-au făcut excese.

— Apoi, când e în chestie o biserică, ruperea cu tradiția este de neconceput.

— Asta e și părerea mea. Pe ici, pe colo, mici inovații, simplificări.

— Da' nu biserică-hangar, fără turle, cu luminator acolo unde vine tradiționala boltă.

— Fiecare cu concepția lui, constata Pomponescu ușor ironic. Ceea ce este remarcabil e că publicul nu se mai dezinteresează de stilul monumentelor. S-a ivit o conștiință edilitară, cu voința de a cenzura ororile de gust. Ca demnitar nu pot decât să mă bucur de acest fenomen.

Astfel Pomponescu, sustrăgându-se cu grijă oricărei aparențe de participare, se consola cu speranța unui scandal public crescând; deși în sinea lui simțea că nu este elegant ce face, o ură incoercibilă îl împiedica să se reprime. Campania i se părea prea platonică, incapabilă a rade de la pământ biserica și palatul comunal. Prin simplă influență inductivă, izbuti pentru scurtă vreme să pună în mișcare unele foruri militare. Un ofițer specializat în apărare antiaeriană strecură un articol în *Universul*, în care nu se făcea nici o aluzie directă la Ioanide. Se atrăgea atenția ce anume suprafețe luminoase, lacuri, cupole aurite, luminoare de sticlă sunt de natură a fi reperate de avioane, noaptea, slujind astfel la orientarea inamicului în caz de atac. Nu spuse nimic despre posibilitatea de a se acoperi cu o vopsea neagră suprafața luminoasă. Un «cetățean din cartier» trimise unei gazete o scrisoare, întrebând ce măsuri au luat autoritățile pentru eventualitatea unui război, când cartierul lui, dotat cu o biserică grandioasă având cupolă de sticlă, ar fi ținta unui bombardament. Articolul fu tăiat și trimis la Ministerul de Război. Întrebat întâmplător ce crede despre această problemă, Pomponescu

mărturisi că nu este specialist, dar că-și dă seama că de aci înainte arta arhitecturală urmează a se supune întocmai comandamentelor tehnice rezultate din noile condiții sociale. Cutremurele din Japonia și din Sicilia au modificat radical tehnica construcției. Astfel și în celelalte zone ferite de seisme războiul aerian va impune o nouă structură, în vederea rezistenței la proiectile, și o nouă concepție a suprafețelor.

— Dar de biserici ce ziceți, domnule ministru?

— Bisericile, firește, își au formula lor tradițională și canonică, greu de modificat. Se vor construi probabil în viitor mari adăposturi betonate sub ele și în apropierea lor.

— Prin urmare, sunteți de părere să nu mai admitem construcții de biserici și clopotnițe fără dispozitiv antiaerian.

Pomponescu își permise a tăcea cu amabilitate, fără a se angaja.

— Dar turlele nu sunt primejdioase?

— Turlele noastre subțiri și «săgețile» gotice, vizibile de sus ca niște ace, nu cred că pot fi țintite. Esențial mi se pare să se evite tabla, poleiala, tot ce sclipește...

— Și cupola de sticlă, nu e așa? Noaptea la înviere cu reflector deasupra bisericii!

Pomponescu tăcu iar. Ținta lui evidentă era de a îngrozi pe tema atacului aerian și a stârni din acest punct de vedere discuție și îngrijorare.

Într-adevăr, într-o zi se prezentă în piața cartierului o comisie de militari, care priviră în toate chipurile biserica, luând în considerare și clopotnița primăriei ce urma a se ridica în primăvară, cerură a li se da voie să intre în biserică, se urcară pe schele, contemplară cupola de cristal. Nu se mai lucra intens, se înlăturau formele de scânduri ale pilonilor de beton și se făceau obloane provizorii de lemn la ferestre. Comisia vizită și pe primar.

— Cu ce vă pot servi? Întrebă acesta impulsiv, dar fără aroganță.

— Am făcut o anchetă asupra noilor construcții.

— În ce sens?

— În sensul de a constata avantajul sau dezavantajul lor în caz de bombardament aviatic.

— Aveți vreo misiune oficială?

— Avem doar însărcinarea să facem un raport, nu mai mult.

— Și... care e părerea dumneavoastră?

— Evident, o piață așa de mare, cu două monumente înalte și izolate, va atrage atenția.

— Atunci să ne ascundem sub pământ ca niște cârțițe, în loc de biserică să construim catacombe.

— Cupola-luminator sclipește, și dacă se vor arunca proiectile luminoase va fi vizibilă.

— Cred și eu că va fi vizibilă, dar și lacurile se vor vedea.

— Părerea noastră este că trebuie secate.

Primarul pufni cu umor:

— Dar cu luna ce faceți? O stingeți și pe ea?

Comisia rămase cam stingherită.

— Domnilor, zise primarul, Bucureștiul este un oraș mizerabil, fără nici o clădire cu adevărat grandioasă. Abia facem o cocioabă mai răsărită și gata, toată lumea se sperie. Atunci ce se face Parisul cu Notre Dame, Colonia cu catedrala și celelalte mari orașe? O să dărâmați de pildă Biserica Neagră din Brașov? Totul e inutil. Când vom construi orașul subteran, se vor născoci alte mijloace de distrugere. Au să ne pună dinamită, ca în mine.

— Domnule primar, zise unul din ofițeri, n-aveți nici o grijă, în competența noastră nu este să dărâmăm imobilele, și mai ales bisericile. Facem și noi un raport, cum ni s-a cerut.

— Ia ascultă, zise primarul ministrului de război, cu care de asemenea era bun prieten și care de altfel era în situație dependentă, fiindcă primarul era mereu tare politicește, în vreme ce ministrul era pentru întâia dată în guvern, ia ascultă, ce te-a găsit să-mi trimiți inspecții în cartierul meu?

— Nu știu nimic.

— A venit o comisie să raporteze dacă biserica mea nu atrage cumva inamicul. Sunteți ridicoli.

— N-am trimis nimic, pe onoarea mea!

Ministrul de război ceru lămuriri și înțelese că era o simplă inițiativă dintr-un birou, cu caracter informativ, însă pornită de departe, din atmosfera lui Pomponescu.

— Pomponescu, înștiințată el pe primar, arată un interes deosebit pentru biserica dumitale.

— Omul ăsta începe să devină agasant. Se ține de capul lui Ioanide.

— Ce s-a făcut, întrebă într-o doară Pomponescu pe acela care primise sugestia, cu ancheta asupra bisericii din punct de vedere defensiv? S-a depus raportul? Concluziile ar avea interesul lor tehnic pentru arhitecți.

— S-a depus, dar domnul ministru de război nu i-a dat nici un curs.

Pomponescu nu capitulă. Întrucât vorbind mereu de tradiție și religie căuta întotdeauna să capteze bunăvoința clerului, era vizitat de unii preoți în căutare de promovări. În această direcție își exercită presiunea sa înmănușată:

— Părinte, în proiectele mele de catedrală m-am izbit de unele dificultăți. Nu știu dacă nu există un canon precis, așa cum e cazul cu pictura.

— Există, domnule ministru, o tradiție respectată până mai deunăzi...

— De ce până mai deunăzi? Întrebă cu umor important Pomponescu. A călcat-o cineva?

— A cam călcat-o domnul Ioanide, cu biserica lui de fantezie.

— Nu e vina lui, dumneavoastră ați stat deoparte, fără să dați îndrumările de rigoare.

Preotul crezu a fi înțeles. În curând, în locul militarilor apără în piața cartierului un stol de sutane negre. Nu era propriu-zis o comisie, ci un fel de delegație din partea unui grup mai întins de preoți interesați de problema menținerii tradiției în construcția sacră. Printre ei era și un arhimandrit de la Patriarhie, ceea ce da comisiei o pretenție de oficialitate. Sutanele negre se plimbară multă vreme prin piață, se risipiră și se readunară, dădură din mâini, intrară în biserică, se suiră

pe schele, apoi merseră de asemeni la primar. Acesta, ca fiu de popă, îi primi cu familiaritate:

— Ei, sfințiile-voastre, ce interese v-aduc pe la mine? Vă place biserica mea?

— Ba tocmai că nu ne prea place.

— Ei aș! Dar ce are?

— Calcă canoanele noastre.

— Fugiți de-acolo! Care canoane? Am văzut biserică într-un vagon de tren și nu mai călca nici un canon.

— Asta nu e capelă improvizată, e biserică în regulă.

— Și? Ce cusur are?

— Nu inspiră sentimente religioase.

Primarul, temperament sanguin, plesni din palme.

— Are formă de cruce, are cruce deasupra, va avea sfinți înăuntru, ce mai vreți? Sentimentul religios e în noi.

— Este și în noi, dar trebuie să-l inspire și locașul.

— S-admitem. Ce vină are biserica mea?

— E păgână, trezește gânduri profane.

— Fugi de acolo, părinte, că mă faci să râd! Îți trezește oare cupola idei lumesti?

— Poate și ea. Parcă e un observator astronomic. Știința nu prea e în căsnicie bună cu religia.

— Ce observator, părinte? Bolta simbolizează tradițional cerul, locul unde a luat naștere lumea. Vasăzică, dacă s-ar vedea prin ea stelele, ai vedea în natură ceea ce altfel ai picta. Știe el Ioanide ce-a făcut. Bravo lui, sunt cu totul de partea sa!

— Dar nu se zăresc stelele, și atunci lipsește simbolizarea.

— Ziua se vede lumină, semn al creației, seara va fi un sistem special de iluminare. Toată pictura canonică se va executa, n-aveți grijă.

— Stâlpii sunt prea fioroși, nu sunt coloanele noastre răsucite. Seamănă a local de pierzanie, teatru, cinematograf.

— Sunt pilaștri puși în loc de coloane.

— Ca la un locaș păgân.

— Îi dați zor cu păgânătatea! Ați fost vreunul prin străinătate? Templele romane au fost prefăcute în biserici creștine, căci

crucea sfințește. Și turcii au luat Sfânta Sofia și au făcut-o moschee. Ideea fundamentală a unei biserici este grandoarea, inspirând sentimentul de respect pentru creator.

— Și bisericuțele noastre erau frumoase.

— O fi fost, nimeni nu neagă, însă la un oraș mare avem nevoie de biserici mărețe.

— De ce s-o faceți de ciment, ca abatoarele? Biserica strămoșească e din cărămidă.

— Știi că ai haz? O fac din ce am. Ce are de-a face materialul? Aș face-o și din sticlă dacă aș avea, din fier. Sunt biserici din piatră, din lemn. Betonul se încheie bine, rezistă și se toarnă repede. Nu crapă ca atâtea biserici mari de cărămidă. Nu mai e tehnica de altădată a marilor domuri, care înghițeau un material imens. Lumea e azi zgârcită cu astfel de opere. Am ciment, o fac din ciment; iese foarte frumos.

— Seamănă cu o biserică de-a catolicilor.

— Ba deloc. Va avea altarul și interiorul după tipicul nostru. N-are pe afară etaj, ca bisericile din Occident. Mitropolia din Iași nu-i și ea în stil clasic?

— Unde au să stea clopotele?

— N-a fost niciodată canon ca clopotul să fie în biserică. La multe a atârnat afară. Clopotele vor fi în campanila palatului comunal.

— Deci a unei instituții profane!

— Părinte, mă-mbolnăvești! Clopotnița n-are de-a face cu palatul, nu stă nimeni în ea. N-ai decât, dacă vei lua parohie, să-ți aduci clopotele lângă biserică.

Prelații devenită atenți venind vorba de parohie.

— Casă parohială va fi?

Primarul, om cu porniri familiare și umoristice, izbucni:

— Oho! Și ce mai casă! Ferice de cine o pica aici, în parohia mea!

— Aveți pe careva în vedere? glumiră cu intenție fină preoții.

— O să recomand Patriarhiei pe acela căruia o să-i placă mai mult biserica.

— Sfinția-ta, zise primarul unui episcop, spune-i patriarhului că mă agasează niște popi. Au venit să-mi inspecteze biserica. Întâi m-am trezit cu niște ofițeri. Toate astea sunt de ale lui Pomponescu. Cu asemenea mizerii, vă las baltă și nu mai fac nici o biserică. Să nu vă mai plângeți că scade sentimentul religios.

Autoritatea superioară află de ispravă și dădu instrucțiuni subalternilor să nu mai importuneze pe primar, de asemeni cunoscut vechi. Dimpotrivă, îi consilie să laude inițiativa și să încurajeze construcția de locașuri sfinte cu ajutoare din partea cetățenilor și autorităților civile.

— Ce s-aude, întrebă Pomponescu pe preotul în chestie, de ancheta de care mi-ai vorbit? Ar fi interesant să cunoaștem rezultatul ei, ca un îndreptar pentru arhitecți.

— S-a dus un comitet de preoți, văd totuși că Patriarhia tace.

Pomponescu se încruntă și căzu într-o meditație laborioasă. Printre curtenii săi era un funcționar superior la sectorul Cultelor, specializat în alcătuirea bugetului departamentelor. Primarul obținuse o subvenție de la acest minister, exclusiv spre a plăti pe arhitect și constructori. O mică sumă o primise de la un capitol existent, restul urma a se înscrie în buget. La reclamarea banilor, funcționarul pretinse că suma n-a fost trecută în buget. Într-adevăr, nu exista un titlu special, dar primarul, prin oamenii săi, demonstrează că suma exista sub o denumire generală, în care se subînțelegea și biserica lui. Chestiunea ar fi fost fără însemnătate, întrucât ministrul de la departamentul respectiv era gata a plăti subvenția. Însă nu avu puțința. Funcționarul pomponescian folosise capitolul respectiv pentru alte ordonanțări, aproape epuizându-l, a intra în alt capitol era imposibil, nu rămânea decât a cere o aprobare specială de la Ministerul de Finanțe. Afacerea trenă mult și când în fine primarul izbuti a drege lucrurile, trebui să accepte un termen îndepărtat, având în vedere încasările defectuoase ale statului. Așadar Ioanide rămase câțva timpără bani, lucru de care primarul se simți foarte stingherit. Primarul n-avea fonduri, toată afacerea se urnise grație îndărătniciei edilului. Inginerul constructor, mai puțin platonice, se supără și amenință

cu încetarea serviciilor sale. Sub aceste auspicii, în primăvară continuarea construcției apărea foarte periclitată. Ca din întâmplare, Pomponescu făcu la un banchet declarația că, deși are intențiile cele mai constructive, aprobă în totul vederile ministrului de finanțe de a se face economii. Anume cheltuieli de lux cad deocamdată pe planul al doilea în fața comandamentului de a îndrepta toate eforturile în vederea menținerii țării defensive a țării. Mai târziu vom ridica iarăși statui, palate comunale etc. Pomponescu nu zise «biserici», dar lucrul părea subînțeles. Astfel crezu a înrâuri asupra acelor care puteau oferi bani. Ioanide părăsise orice altă lucrare spre a se dedica construcției bisericii, astfel că bugetul lui personal fu dintr-o dată diminuat. Mai mult, spre a fi cu totul liber, lăsase un suplinitor la catedră, iar acum se simțea încurcat să retragă prematur însărcinarea pe care o dăduse. În timpul iernii nu putea construi. Firește, primarul se dădu peste cap a găsi bani, greutatea nu era a-i obține, ci a-i încasa. Formalitățile erau grele și se fixau termene pentru plata sumelor avându-se în vedere și cifra. Nu lipseau obiectiile amicale sau respectuoase, după caz:

— La ce vrei bani, primare?

— Pentru biserică, am fost lăsat în drum!

— Frumos lucru, nu zic, dar acum te-ai găsit, când bate războiul la ușă?

Primăriile primiră de la guvern ordinul, în care mâna lui Pomponescu avu un rol, să reexamineze bugetele și să le simplifice de tot ce nu este strict necesar. Primarul avu mult de furcă spre a demonstra că fondul pe care-l folosește nu e al primăriei, ci numai administrat de ea, un dar public. Principiul însuși de a colabora cu acest fond părea atins. Evident, primarul reprezenta o forță, care însă nu voia să se uzeze solicitând prea mult de la un guvern a cărui calitate legală o puneă la îndoială. Voia grațiozități, nu succese obținute prin luptă. Pomponescu reușise a crea cuvântul de ordine al renunțării la superfluu, și asta era de rău augur.

Ioanide, plictisit, deși mereu indiferent, macheta pentru el fiind o faptă suficientă, se-ntâlni iar cu Gulimănescu.

— Ce mai faci? Întrebă acesta, plin de râsete în ochi.

— Cu sănătatea bine. N-am bani!

— Cum asta? De la biserică și primărie trebuie să scoți o sumă enormă!

— Nici gând. E o încurcătură cu subvenția.

— Serios?

Gulimănescu spuse acest cuvânt cu un ton de surpriză și bruscă desconsiderare.

— La revedere! voi să scape Ioanide.

— Atunci tot e adevărat că Pomponescu a intervenit!

— Tot ce se poate. La primăvară îmi văd de cârpelile mele, și pace!

— Crezi că mai construiește cineva în împrejurarea de față?

— Așa sper.

— Biserica e o afacere bună. Păcat! Cu siguranță, n-au să-ți dea nici un ban, ca să te împiedice s-o termini.

— E ca și gata. Altă generație o poate sfârși.

— Ești optimist. Eu am auzit că Patriarhia se opune.

— Nu se opune. Baliverne!

— Crezi? Din anturajul lui Pomponescu am aflat că autoritățile militare cer dărâmarea bisericii pentru motive de apărare antiaeriană.

— Mofturi! A fost cineva într-o doară, nici unui om cu scaun la cap nu-i trece asta prin minte.

— Dar dacă într-adevăr ți-o distruge bombardamentul?

— Ar trebui întâi să fim bombardați. Nu văd nici un război. Și apoi, de ce întâi biserica mea și nu alte instituții?

— E vizibilă, cupola sclipește!

— În caz de bombardament e cel mai bun adăpost. Va fi un spital excelent. Contraforți de ciment, un monolit de ciment.

— Mi-e teamă că Pomponescu nu se lasă. Are să facă imposibilul să te desființeze.

— Țsta ar fi cel mai mic necaz al meu. Chinurile mele nu sunt de ordin profesional.

— Faci rău că te dezinteresezi. Ai dușmani mari, care te vor doborî. Trebuie să lupti, să le explici.

Ioanide ședea locului din curiozitate intelectuală, vrând să vadă până unde merge Gulimănescu.

— Să explic ce?

— Că dumneata ai dreptate, să începi a ralia lumea la părerea dumitale.

— Aici ai haz. Asta e o afacere între primar și mine. Îi place, bine, nu, la revedere!

— Eu văd lucrurile mai grav. Pot să te dea în judecată pentru risipire de fonduri.

— Apropo, zise deodată Ioanide, știi cu ce semeni?

— Cu ce? așteptă foarte interesat Gulimănescu, setos de un compliment.

— Cu o cucuvea!

Prezentându-se la Școala de Arhitectură, Ioanide luă cunoștință de o nouă meschinitate, pusă la cale, cu siguranță, din anturajul lui Pomponescu. Suplinitorul său, din delicateță, își prezentase demisia, sub motivul ocupațiilor multiple. Dar rectoratul școlii primi de la minister o adresă, fără a fi făcut vreo intervenție, că s-a aprobat ca în locul fostului suplinitor să funcționeze un altul, al cărui nume se comunica. Astfel, conform acestei adrese, Ioanide era ținut departe de catedră tot anul. Încurcat, rectorul ceru lămuriri și i se răspunse că ministerul a înțeles cum că Ioanide ceruse concediu pe tot anul, prin urmare suplinitorul care abandonase catedra fusese înlocuit cu un altul, recomandat de Pomponescu. Nu era în uzul școlii o astfel de procedare, autoritățile începuse însă de mult a neglija regulamentele în vigoare. Rectorul interveni energetic, înștiințând ministerul că o astfel de măsură n-avea legalitate. Ioanide renunțase la concediu, prin urmare își reluă cursul. Totuși, când statele de salarii reveniră vizate de minister, împreună cu ordonanța, se văzu că Ioanide fusese trecut numai ca titular, cu douăzeci la sută din salariu, restul sumei fiind ordonantat pe numele noului suplinitor, trecut din oficiu cu cerneală roșie. Acest lucru constituia un scandal și rectorul se supără și merse de-a dreptul la ministru. Lucrurile fură restabilite formal, cu toate acestea scandalul mai continuă.

Su-plinitorul, stimulat de Pomponescu, reclamă salariul prevăzut în statele de plată și pretinse a face cursuri. Veni înaintea lui Ioanide și intră îndrăzneț în sală, încât Ioanide, văzând la deschiderea ușii pe altcineva la catedră, se retrase, crezând c-a făcut o eroare. Rectorul preveni personalul școlii de a împiedica pe suplinitorul agasant să intre în localul instituției. Suplinitorul făcu un memoriu la minister și un altul lui Pomponescu, în calitate de profesor la școală și membru în guvern. Se plângea de abuzul lui Ioanide, care îl elimină brutal de la postul în care îl numise ministerul, confiscându-i salariul. Toate aceste lucruri erau complet ridicole pentru orice om de bun-simt, și de natură a trezi râsul. Însă Pomponescu, în criza lui de ură, țintea probabil la altceva: să creeze un caz Ioanide, o nevralgie morală care să producă jenă la pronunțarea numelui arhitectului. Instinctele sale și mai ales ale doamnei Pomponescu-consoartă dibuieră o cale justă. Ioanide făcuse adesea constatarea că proverbul «nu iese fum până nu faci foc» constituie o afirmație sociologicește neîntemeiată. Se poate fabrica fum din nimic, suflând cu putere. Într-o zi, în tramvai, Ioanide asistă la un incident caracteristic. Un borfaș vârâse mâna în buzunarul unui călător și-i trăsese afară portofelul. Vigilent, călătorul apucase mâna hoțului, smucindu-și obiectul și strigând la conductor să oprească, încercă să rețină pe răufăcător, ca să-l dea pe mâna vreunui sergent. Hoțul se smulse țipând că păgubașul e nebun și izbuti a se da jos din vagon, cu complicitatea altor călători, pe care Ioanide îi cunoștea din cursele sale zilnice ca fiind niște burghezi onorabili. Publicul se împărțise în două cu violență. Unii țineau cu păgubașul, alții luau apărarea hoțului, susținând că era un bărbat onest, că văzuseră cu ochii lor cum acela stătuse liniștit. Astfel, un fapt veritabil devenise o problemă și nevinovatul păgubaș se transformase într-un delicvent care insultase. «Țipă în stradă, zicea Ioanide, că un necunoscut te-a palmuit și îndată, printre cetățenii strănși din curiozitate, unii îți vor lua apărarea și vor afirma că au văzut cum ai fost atacat.» Prin urmare, de unde până atunci Ioanide fusese arhitectul care

construise o biserică extravagantă, acum devenea eroul unui scandal controversat, împărțind lumea în două tabere. Centrul difuziunii era în salonul doamnei Pomponescu.

— Jean, declara aceasta, e foarte încurcat de memoriul împotriva domnului Ioanide.

— Ce memoriu? Întrebă Aurora Suflețel, care știa prea bine despre ce e vorba.

— Domnul Ioanide și-a luat concediu pe un an și acum, răzgândindu-se, înlătură suplinitorul. Eu cred că n-are dreptate. Jean e încurcat, nu vrea să se amestece în această afacere. Totuși ministerul ar trebui să ia apărarea celor mai tineri.

Formula ultimă o deținea madam Pomponescu de la Gonzalv Ionescu, care luă apărarea suplinitorului, răspândind «cazul Ioanide» pretutindeni pe unde mergea. El susținea că Ioanide de obicei nu-și face cursurile, motiv ce ar fi trebuit să determine ministerul să-l înlăture sau să-l pensioneze. Hotărârea lui de a veni la curs ieșea numai din dorința malițioasă de a bloca drumul unui element tânăr merituos. Acesta era și cazul lui, al lui Gonzalv, împotriva căruia toți profesorii bătrâni conspiraseră să trăiască până la ultima vârstă posibilă. Se vede că suplinitorul recomandat de Pomponescu pusese la cale un fel de manifestație împotriva lui Ioanide în localul școlii, căci în sala de curs, la ieșire, Ioanide auzi un glas puternic încercând a striga ceva, rămas în stare de neinteligibilitate, din cauza intimidării și a intervenției imediate a celorlalți elevi. Manifestantul era un intrus și fu îndată expulzat din local. De altfel, tot incidentul se redusese la o veleitate de strigăt. Însă madam Pomponescu îl înregistrează îndată în salonul său:

— Am auzit că la cursul lui Ioanide au fost manifestații ostile, ce s-a întâmplat anume?

— Se vede că are inamici printre tineri!

— Nu-i de mirare, cu ideile lui bizare și-a înstrăinat toată lumea. Ar fi mult mai bine pentru el să se demită, să-și ia cel puțin concediu pe câțiva ani.

Gonzalv răspândi știrea că Ioanide, din cauza manifestației zgomotoase din sală, a trebuit să se retragă, neputându-și ține

cursul. Pomponescu se arată îngrijorat față de clientela lui din anticameră:

— Ce se petrece la Școala de Arhitectură? Aud că sunt turburări.

— Se vorbește de un incident la cursul lui Ioanide.

— Mi s-a spus, corectă Pomponescu, c-a fost o agitație care l-a împiedicat să țină curs.

Pomponescu reuși a determina, prin sugestie, pe un partizan, să strecoare într-o gazetă știrea «turburărilor de la cursul arhitectului Ioanide». Rectoratul școlii fu nevoit, cu toată repulsia de a scoate un eveniment din neant, să dea un comunicat «că nu se petrecuse absolut nimic la acea școală», motiv de întrebări și acesta pentru curioși.

— Ce s-a petrecut la cursul dumitale? Întrebă Gulimănescu pe Ioanide, privindu-l cu o curiozitate voluptuoasă.

— N-ai citit că nu s-a petrecut nici un eveniment neobișnuit?

— Ce are de a face? Chiar comunicatul e o dovadă că s-a vorbit despre un incident.

— Nu știu absolut nimic! Îi tăie vorba Ioanide.

— Dar cu suplinitorul ce ai făcut? insistă Gulimănescu.

— Nu mai am nici un suplinitor.

— Ai avut unul numit de minister, care pretinde că l-ai dat afară.

— Încurcături biurocratice, n-am mai recomandat nici un suplinitor.

— Cu toate astea, s-a depus un memoriu împotriva dumitale.

— Ce-mi pasă mie de memoriu?

— Dar dacă ministrul apreciază că luându-ți concediu pe întreg anul ai stricat situația suplinitorului?

— La ce oră iei masa? Întrebă Ioanide brusc, privind ceasul.

— De obicei la unu.

— Atunci e timpul să te duci. La revedere!

Dorința de a place lui Pomponescu fu cauza unui nou atac împotriva lui Ioanide, mereu pe o chestiune secundară, pe tema presupusului scandal de la Școala de Arhitectură. La ceaiul ei, de față fiind Pomponescu și câțiva din «prieteni săi

politici», madam Pomponescu aduse vorba de articol. Pomponescu făcu o mișcare de nedumerire.

— Ce articol?

— Cum, nu știi, Jean? Un articol în care se spune că Ioanide face parte din Mișcare.

Pomponescu făcu din buze numai gestul corespunzător cuvântului «aș».

— Nu crezi, zise madam Pomponescu, că e adevărat?

— Ioanide nu se vâra în politică, e cu desăvârșire inapt pentru acțiune.

— Mulți par așa nevinovați și în realitate sunt tari în intrigă. Unde e jurnalul, domnule Hagienuş?

Orientalistul se prefăcu complet zăpăcit și declară că l-a pierdut, însă implacabila madam Pomponescu îl găsi, dându-i-l să-l citească tare.

«Cu toată dezmințirea dată de rectoratul Școlii de Arhitectură — glăsuia articolul — noi persistăm a crede că s-a petrecut la acea instituție o manifestație împotriva arhitectului Ioanide, legitimată de purtarea profesională și politică a sus-numitului domn. Autor al unei biserici futuriste, care rupe brutal cu tradiția ortodoxiei noastre, domnul Ioanide e de fapt un ambițios, care, profitând de exaltația unor tineri, încearcă a-și deschide un drum cu ajutorul lor, însă ferit de orice riscuri. Numai profanii mai ignorează că arhitectul Ioanide este unul din fruntașii secreți ai mișcării subversive, în care intriguează cu întreaga sa familie. O fiică a sa, membră fanatică a acestei conspirații, a murit în împrejurări senzaționale, cunoscute bine inițiaților, dar pe care socotim prudent, din umanitate pentru numitul domn, să le tăcem. Fiul domnului Ioanide e notoriu printre studenți ca unul din șefii Mișcării. Însăși construcția bisericii și a palatului comunal sunt o demonstrație în numele acestei organizații conspirative. Să ni se spună cu ce bani se ridică aceste impunătoare clădiri. Turnul primăriei are scopul de a sluji drept foisor și punct de plecare al răzmeriței, iar biserica este catedrala Mișcării, a cărei direcție mistică e notorie.» Etc.

Pomponescu ascultă distrat lectura articolului, cu o compoziție a feței care nu era nici afabilă, nici indiferentă, nici dușmănoasă, trădând o continuă oscilație morală, un rău de mare spiritual. Cu toate că articolul ar fi fost de natură a-i satisface ranchiuna, nu era încântat. Ca om politic, știa că atacul are un element pozitiv, ridică din anonimat un om. Ar fi dorit să se vorbească de scandaluri meschine, diminuând figura arhitectului, nedemnitare la curs, lipsă de prestigiu; diatriba făcea din Ioanide o figură rebelă, un erou posibil al unei zile.

— I se dă prea multă importanță! observă Pomponescu. Ioanide conspirator! Asta sună a paradox.

— Cu toate astea, tot ce scrie aici e adevărat. Știi chestia cu fata...

— O nenorocire, să nu mai vorbim!

— Dar băiatul, Jean? Nu ți-a adus el o amenințare scrisă?

Pomponescu tăcu, fără a mai face pe avocatul acuzatului. Tot mai mult se răspândi, datorită insinuațiilor din casa lui, știrea, alimentată de altfel și de cei puși în chestie, că biserica ridicată de Ioanide era un centru de raliere al conspiratorilor. Unul din miniștri vorbi lui Pomponescu:

— Ce-i cu biserica lui Ioanide? E adevărat că e făcută pentru Mișcare?

Pomponescu nu mai apăra pe Ioanide și, fără a-l acuza, luă în serios zvonul.

— Așa spun unii. Adevărul nu-l știu.

Primarul fu convocat curtenitor de ministrul de interne.

— Ascultă, primare, umblă zvonul că biserica dumitale are o semnificație politică.

— Sigur că are! O operă edilitară și întărirea credinței strămoșești prin ridicare de locașuri sfinte sunt demonstrații de politică urbană și culturală.

— Nu asta, frate! Se zice că Mișcarea și-ar fi ales-o ca simbol.

— Vorbe de clacă! Ce-are de-a face Mișcarea cu biserica mea?

— Fondurile de la cine le-ai primit?

— De la dumneata, de la guvern, de la cetățeni maturi din cartier, negustori pașnici, care vor să aibă strană în biserică, nimic mai normal.

— Dar Ioanide ce fel de om e?

— Un talent excepțional și un om de ispravă. Nu există în România un arhitect de talia lui care să fi consimțit să ridice gratis o biserică. N-am putut să-i dau mai nimic, mi-au fost tăiate creditele.

— Se agață lumea de el din cauza băiatului.

— Ce poate să facă Ioanide? Să-și omoare copilul? Generațiile noi o iau razna, peste capul părinților. Ioanide n-are habar ce se petrece pe lume.

— Astea sunt și informațiile mele. Totuși, atacurile sunt plictisitoare, cine le pune oare la cale?

— Mă prind că-l lucrează Pomponescu. Sunt colegi la Școala de Arhitectură, și apoi nu știi că ideea lui fixă e de a construi Catedrala Neamului? Îl roade la inimă biserica mea, făcută de Ioanide.

— Să știi că asta este! Dar mai e un lucru supărător la mijloc. Canaliile astea din Mișcare fac atmosferă și ele în sensul lui Pomponescu, acceptând zvonul ridicării bisericii din inițiativa lor. Își fac reclamă cu opera dumitale. Știu pozitiv de la organele mele. Sunt în stare să se adune în piața dumitale ca să se acrediteze versiunea lor. Nu poți să dai, așa, un comunicat?

— Nu pot, firește. E cum aș da comunicat din senin că nu e adevărat c-am înnebunit. Toată lumea ar fi intrigată și rezultatul ar fi contrar.

— Atunci ce-i de făcut?

— Voi da lista ctitorilor și donatorilor, făcând cu acest prilej apel la noi ajutoare și donațiuni.

E ceea ce și făcu primarul, care obținu o subvenție chiar de la Pomponescu. Astfel, culmea ironiei, Ioanide primi o sumă de bani procurată chiar de Pomponescu. Nu fu singurul caz. Pomponescu mai subvenționează pe Ioanide fără să știe, și iată cum. Gaittany, intuind dificultățile pecuniare ale arhitectului

și vrând să-l oblige într-un mod delicat, medită de unde putea scoate o sumă și cu ce pretext ar fi oferit-o. Aducându-și aminte de planurile incomode donate de Pomponescu Casei de Artă, avu ideea de a face o retrospectivă permanentă a urbanisticii Capitalei, o secțiune cu machete și tablouri reprezentând vechi clădiri din trecut, Hanul lui Manuc, Turnul Colței etc., cartiere dispărute, precum și machete ale operelor principalilor arhitecți români și străini lucrând în țară. Pentru asta era nevoie de o amenajare specială a unor săli cu nișe, mensole și un sistem mai practic de iluminare. Atât reîntocmirea sălilor, cât și efectuarea machetelor cereau un arhitect și acesta putea să fie Ioanide. Gaittany se prezintă deci la Pomponescu cu o hârtie.

— Să trăiți, domnule ministru! Și cu mâna bătută iar în lemnul biroului, spre a atesta excelenta sănătate a lui Pomponescu.

— Aș! răspunse gestului Pomponescu. Aparențe! Mă simt obosit.

— Nu vreau să vă rețin atunci! Aveam o idee...

— Spune.

— Ne-am gândit la Casa de Artă să facem o secție specială permanentă de evocare a arhitecturii Bucureștilor, pe secole și pe arhitecți. În felul acesta, donația dumneavoastră ar fi integrată într-un tot.

— Poți s-o faci, ideea nu-i rea. Probabil ai nevoie de bani.

— Nimic nu vă scapă, domnule ministru! zise Gaittany în plină mare ținută a feței lui joviale.

— Cât? Întrebă Pomponescu.

— Am făcut aici un calcul minim, vi-l las să-l studiați, directorul de cabinet îmi va comunica aprecierea dumneavoastră.

Pomponescu știa ce înseamnă «directorul de cabinet», era organul prin care Gaittany își exercita inefabila sa presiune. Ministrul grifonă o rezoluție de aprobare, cerând organelor competente să refere suma de care se poate dispune. Gaittany se grăbi să iasă cu hârtia și se înfundă în alte zone ale ministerului, unde-și avea oamenii săi. În cel mai scurt timp puse mâna pe bani. Atunci Gaittany se ivi pe neașteptate în mașina

lui în fața casei lui Ioanide. Venise el, evitând a chema pe arhitect la Casa de Artă, dintr-o prudență congenitală. Deocamdată, Ioanide era un personaj de scandal, a nu fi văzut împreună cu el era mai bine.

— Domnule, intră în vorbă Gaittany, nescoțându-și decât o mână atunci când dădu mâna cu arhitectul, am misiunea din partea comitetului nostru să-ți solicit o lucrare, o mică lucrare e adevărat, dar pe care numai dumneata poți s-o faci eminent și în concordanță cu stilul localului restaurat de dumneata. (În sinea lui, însă, Gaittany zicea: «Nenorocitul, dacă face lucrarea și află Pomponescu, îmi aprind paie în cap, esențialul este de a-i oferi banii, să sper că nu va face exces de zel».)

— Anume? Întrebă Ioanide.

— Stai să-ți explic.

Și Gaittany îi debită planul lui. În acest timp Ioanide medita următoarele: «Nenorocitului ăstuia de Gaittany i-a intrat în cap, după spusele unuia și altuia, că sunt un fel de reparator de case. În loc să primesc comanda unui Coliseu sau a unor terme, tencuiesc subsoluri.»

— Sper că accepți! Încheie Gaittany.

— Ar fi absurd să te refuz.

— E-n regulă! strigă entuziast conservatorul Casei de Artă. Îți mulțumesc din toată inima.

— Pentru puțin! glumi Ioanide.

— Acum să trecem la chestiunea onorariului. Suntem în măsură să ți-l oferim îndată, fondul propriu-zis pentru construcție urmând a se livra la începerea lucrărilor.

— Când asta?

— La primăvară, la vară, nu e grabă!

— Atunci pentru ce-mi oferiți onorariul?

— Păi, ca să studiezi în tihnă planul, să întocmești proiectul.

— Am timp de ajuns cu o lună, două înainte.

Gaittany intră în panică și făcu eforturi de persuasiune.

— Am să-ți împărtășesc un secret. Dispun de o sumă de bani în scopul de care ți-am spus. Dacă nu închei acum

contractul și angajez lucrarea, te pomenești că mai târziu se răzgândește cineva și propune fondul pentru alt capitol. Îmi faci un serviciu personal dacă-ți ridici imediat drepturile, în felul acesta suntem siguri că vom avea secția de machete.

— Nu văd pentru ce te-aș contrazice. Când să viu să semnez angajamentul?

— De ce să vii? se alarmă Gaittany. Nu e nevoie să te obosești. Măine dimineață îți trimit prin curier suma și contractul. Semnează și gata!

— Nu pot să semnez contractul, zise arhitectul, până nu văd sălile! Onorariul soarbe în mod fatal din deviz, trebuie măcar să ai câteva indicații. Ori vrei să-mi faci un cadou?

— Nu suntem datori a da nici un cont nimănui, nu facem licitații, cum știi, e o chestie aproape privată, de resortul comitetului. Dar dacă vrei, adăugă Gaittany spre a nu deveni suspect și indelicat, te aștept mâine la orele unsprezece. Și închise brusc agenda, în care își notase ziua și ora. Apoi, spre a scăpa de tema periculoasă a arhitecturii, întrebă: Ce zici de evenimente? Crezi că războiul se va lichida brusc, sau va trena?

Ioanide știa că Gaittany știe cum că pe el nu-l interesează evenimentele politice. Totdeodată mai știa că însuși Gaittany nu se pierde cu firea de întâmplările cosmice. Prin urmare, arhitectul își zise: «Gaittany mă întreabă de evenimente ca să evite a aduce vorba de biserică și celelalte, subiectul lor exclusiv de convorbire. Mă „menajează“, în sinea lui mă consideră într-o poziție catastrofală.» Din maliție, se exageră pe sine însuși, conștient:

— Există vreun război undeva?

— Ei asta-i, glumești, zău, ha-ha-ha! Serios nu știi că e război? Polonia invadată, Franța, Anglia au declarat război Germaniei, Italia în dilemă.

— De pe schele n-am putut să aflu toate astea. Mă miram de ce țipă copiii cu jurnale pe stradă!

Auzind de schele, Gaittany se temu din nou, și ridicându-se se retrase în zâmbete și plecă, salutând din mașină o ultimă oră pe Ioanide, turcește, cu mâna la frunte, buze și inimă.

În scurtă vreme, toată lumea află că Ioanide n-are cunoștință de izbucnirea războiului.

Când, a doua zi, Ioanide se prezentă la Gaittany, biroul acestuia era plin de obișnuiții amici, care aveau acum două locuri de întâlnire diurne: unul ziua, la Gaittany, altul seara, la Pomponescu. La ivirea lui Ioanide, Panait Suflețel o zbughi pe o ușă ce ducea într-un birou alăturat. Arhitectul merse la fereastră și de acolo își comunică observațiile.

— Suflețel fuge mâncând pământul pe poartă. Mi-a mai făcut una ca asta pe stradă. Își închipuie probabil că am ciumă bubonică.

Toți, mai mult sau mai puțin, evitără privirile lui Ioanide. Acesta era un fenomen general, remarcat de arhitect de când în jurul lui se stârniseră discuții. Chiar și Gulimănescu, prezent de asemeni în birou și care pe stradă făcea ipoteze sinistre, aici, în tonul obștesc, lăsa capul în jos sau căuta insistent privirile altuia. Erau două gesturi care plictiseau cu deosebire pe Ioanide, prin jocul lor impenetrabil și absurd. Ioanide traducea mental mișcărilor în cuvinte, totuși, experiența îi spunea că translația nu era totdeauna justă, deoarece rezerva mentală a interlocutorului era uneori cu totul în afara prevederilor. De obicei tinerii, printr-un amestec de timiditate și nevoie de a-și păstra independența de conștiință, au — constatase Ioanide — acest obicei de a lăsa capul în jos, spre a-și ascunde o contrarietate sau a se uita fix în ochii unui terț, ca spre a-l chema drept martor al discordanței de opinii pe care nu îndrăznesc a o releva cu glas tare. Deci când păși în birou, toți, afară de Gaittany, foarte stăpân pe reflexele sale, schimbară priviri sau lăsară capul în jos. Sensul este, traduse Ioanide mimica celor de față: «Iată-l și pe Ioanide, care nu știe că a izbucnit războiul!»

— De unde vii? Întrebă Gaittany. Ți-am telefonat acasă spre a-ți reaminti și nu ai răspuns.

— Am fost la Școala de Arhitectură.

Cei de față lăsară ochii în jos, evitându-i, după aparenta intenție a gestului, o confruntare penibilă. Ioanide traduse astfel: «Îl dă afară de la catedră și el mai speră!»

«Este curios cum oamenii, printr-o răutate înnăscută și inconștientă, reflectă Ioanide, agravează situația altuia, numai spre a-l compătimi.» Comizerăția aceasta i se părea absolut stupidă, un fel de a-și arăta superioritatea: «Eu n-am să fac niciodată ca tine, mă voi feri de accidente tale.»

— Tema pe care le-am dat-o e biserica cu sfinți, asta e bună pentru o machetă.

Asistența, minus Gaittany, șezu smerită, ferindu-se de a arunca chibritul aprins într-un aer presupus a fi încărcat cu vapori de benzină. Interesant este că era așezată în cerc de-a lungul pereților, prinzând pe Ioanide în focul privirilor.

«Am înțeleș, interpretă arhitectul; am pomenit de biserică. Afacerea pentru ei înseamnă un faliment moral. Mă privesc cu milă.»

— Apropo, zise Ioanide tare, în expoziție ai de gând să pui și proiectele lui Pomponescu?

O mimică generală înregistrează această întrebare. «Pricep, își zise Ioanide, numele lui Pomponescu e teribil ca și al divinității, nu se poate pronunța aci.»

— Vrei să mergi jos, să vezi sălile? interveni Gaittany.

Ioanide însoți pe conservatorul Casei de Artă. Acesta îi arătă încăperile ce urmau a se consacra expoziției, îi prezentă contractul în baza căruia Ioanide era obligat a face numai planul de restaurație și a da ideea generală a muzeului arhitectonic, și-i plăti suma cu precipitație, spre a evita alte complicații. Ioanide mai avusese de a face cu Gaittany și-i cunoștea caracterul. Puse deci plicul cu bani în buzunar, fără a mai cere alte lămuriri. La întoarcerea în birou, constată că toate fizionomiile își reveneau brusc dintr-o mișcare mai agitată. Vorbiseră despre el în lipsă și acum înghițeau totul repede, reluându-și hieratismul. Gaittany încercă a mai schimba câteva vorbe înainte de a se retrage, însă nu izbuti a lega un dialog normal. Limbile tuturor păreau împiedicate și răspunsurile erau aruncate cu o suspectă stângăcie.

— E o toamnă superbă, zise Ioanide, uscată și senină, fără vânt, când frunzele cad în troiene. La București e somptuoasă

toamna fără ploaie, ploaia degradează totul, dă o impresie de groapă cu noroi. La Paris, dimpotrivă, ploaia este pigmentul autumnal care face să sclipească felinarele și dă contururi fine bulevardelor. Nu-i așa, domnule Hagienuş?

Regele Lear, denumit de când cu numărul de revistă într-un singur exemplar și Ulise, confirmă foarte fâstâcit:

— Da, da, chiar așa!

«Ce dracu au ăştia? se miră Ioanide. Parcă sunt condamnat la moarte. Hagienuş e limbut din firea lui, în mod normal mi-ar fi enumerat toate oraşele prin care a trecut.»

Agasat de mimica asistenței, Ioanide plecă. Și Botticelli îl plictisea la fel cu această mușenie semnificativă; cel puțin acela era din firea lui taciturn. Botticelli era foarte indignat de tot ce i se întâmpla arhitectului, totuși nu exprima pe față sentimentul său, ca să nu-l supere. Grija cuiva de a nu supăra pe arhitect îl scotea pe Ioanide câteodată din fire, producând efectul contrar. Madam Ioanide era printre aceste ființe prevenitoare. Ea îl exaspera declarându-l supărat, izbutind a-l irita de-a binelea când acesta era bine dispus, însă absorbit în gânduri.

— Ioanide, zicea ea, ți-aș spune ceva, dar văd că ești cam indispus.

— Nu sunt indispus, replica Ioanide.

— Pari totuși supărat, enervat.

— Pricepe odată că nu sunt enervat! continua arhitectul cu un început de agitație.

— Bine, așa o fi, atunci de ce ridici glasul?

— Madam Ioanide, devenea excitat într-adevăr Ioanide, ascuțindu-și tonul, nu sunt supărat și nu ridic glasul.

— Atunci e o impresie greșită a mea. Părei trist.

— Nu sunt trist, madam Ioanide, sunt vesel! striga Ioanide. Sau, mai exact, am fost vesel până adineaori.

— Nu înțeleg atunci de ce te iriți așa deodată.

— Mă superi susținând cu încăpățănare că sunt supărat, asta e.

În felul său și Butoiescu pornea de la premisa falsă că Ioanide trebuie să fie indispus în condițiile obiective în care

se află și se ferea să toarne gaz peste foc. Arhitectul ar fi voit să spulbere această impresie, dar nu putea din cauză că Botticelli fugea de discuție. Era greu să-i strigi: «Te-nșeli!», de vreme ce el refuza principial orice dezmințire, spunând parcă: «Păreră mea e neștrămutată!» Ioanide putea să scape de mimica altora, însă nu se putea dispensa de prezența lui Butoiescu. Acesta îi făcea impresia că pune la inimă necazurile de ordin profesional provocate de Pomponescu mai mult decât meritau. Sincer, Ioanide nu le acorda decât o minimă importanță. Când comisiile de ofițeri și preoți inspectară biserica, Botticelli făcu o figură meditativă și îngrijorată.

«Pentru ce te posomorăști așa, Botticelli? Îi zise Ioanide în intenție, fără a scoate realmente un cuvânt. Crezi că o să ne dărâme biserica? E un lucru imposibil. Noi nu dărâmăm nimic, fiindcă n-avem nici curajul inimiciției. Nu vezi că Pomponescu nu îndrăznește să mă lovească pe față, se teme să-mi pronunțe chiar numele? Mi-e frică nu de ostilitate, ci de oboseală. Noi n-ajungem niciodată cu marile proiecte până la acoperiș. Le abandonăm. De aceea am turnat biserica în beton armat și am acoperit-o repede. O să stea aici uitată, însă întregă.»

Când auzi de tăierea subvenției, Botticelli ascunse iarăși în ochi gânduri obscure.

«Ce crezi tu, îi zise Ioanide mental, că eu am făcut biserica pentru bani? Pot câștiga bani cât vreau. N-am ridicat-o nici măcar fiindcă îmi închipui că e vreo capodoperă și are să stea acolo la infinit. Tot ce construiește omul e dărâmat chiar de om. Altfel, generațiile următoare și-ar pierde energia, trăind în orașe arheologice, fără a putea adăuga nimic nou. Veneția va fi distrusă într-o zi cu dinamită chiar de italieni, ca să scape de obsesia acestui cimitir. De fapt, Veneția de azi e în bună parte un oraș de Renaștere, orașul mai vechi a fost treptat înlocuit. Azi orașul se dezvoltă spre periferii, încearcă a fugi de punctul mort. Prin urmare nu vreau să las un monument, ci numai să mă agit. Mărul nu se întrebă dacă nu e zadarnic a face atâtea fructe, se îndoiește sub povara lor. Prin urmare, te-nșeli crezând că sunt indispus.»

Butoiescu se încruntă din nou la incidentul de la Școala de Arhitectură.

«Te-nșeli, îi zise în același chip Ioanide, că mă turbur de asemenea fleacuri. În fond mă jignești socotind că niște manopere ale lui Pomponescu sunt de natură a-mi strica liniștea interioară. Astea sunt, dimpotrivă, dovezi de inferioritate din partea lui. Un om puternic lovește deschis. Are toate mijloacele la dispoziție, de ce nu ridică ostentativ catedrala lui în altă parte?»

Ioanide ar fi voit să spună toate aceste lucruri lui Botticelli, dar nu voia să deschidă el vorba. Îl cunoștea pe Butoiescu: ar fi fost în stare să nege c-ar fi gândit ceea ce pretindea Ioanide. «Detestabilă tensiune mută, mai gândea arhitectul, cauzată de confruntarea unui temperament deschis cu unul mocnit.» Ioanide înțelegea dialogul zilnic în acest mod firesc:

«Domnule arhitect, mari ticăloși, vor să vă pună piedici.»

«Vezi-ți de treabă, Botticelli, simple mizerii!»

«Ce-o să ne facem, domnule arhitect, fără fonduri? Rămânem cu biserica neterminată.»

«Fii pe pace, primarul e plin de energie, scoate bani din piatră seacă.»

Și așa mai departe. În chipul acesta toate gândurile obscure ar fi fost distruse și dialogul mental abolit. Dar Botticelli n-avea vocația stilului descoperit și Ioanide rămânea astfel înconjurat numai de semne din ochi, clătinături din cap și tăceri suspecte. Madam Ioanide însăși, care avea privirea francă și consolantă în cele mai atroce situații, evita convorbirea, în intenția laudabilă de a respecta liniștea arhitectului.

O altă mizerie se adăugă deodată, pricinuind iui Ioanide o indispoziție mai profundă. Casa în care locuia îi fusese cedată de proprietar pentru câțiva ani, termenul împlinindu-se în primăvară, deși posesorul, având alte imobile, nu se arăta grăbit să intre în casă. Scopul său fusese a-și plasa banii în ceva de valoare stabilă. Prin ce întâmplare Pomponescu se pusese în comunicație directă ori indirectă cu proprietarul casei locuite de Ioanide nu se știe, fapt este că acela, intimidat ori având

vreun interes a se avea bine cu ministrul, transmise printr-un avocat arhitectului somația de a părăsi îndată imobilul. Ioanide ar fi putut să facă contestație, dar chestiunea i se păru plicticoasă și în definitiv de prisos. În primăvară, în orice chip, ar fi trebuit să se mute. Deci acceptă somația. Însă personal era inapt pentru operația mutării, și a-și găsi o locuință cu chirie reprezenta pentru el o afacere ridicolă. De ani de zile locuia în case construite de el însuși. Madam Ioanide începu singură investigațiile, cu slabe rezultate. Nu găsi nici un apartament potrivit pentru natura ocupațiilor lui Ioanide, care reclamau lumină multă în camera de lucru. Atunci își dădu seama de neglijența arhitectului, care, având atâtea posibilități, nu fusese în stare a-și construi o casă proprie. Cum Tudorel declară că poate locui în oraș «la un prieten», Ioanide s-ar fi închis până la primăvară în odaia sa de la mansarda casei Hergot. O astfel de recluziune i-ar fi făcut bine. Dar i se părea cu totul deplasat să propună acest lucru Elvirei. Aceasta ar fi mers cu el oriunde, a sta sub același acoperământ cu neviovata Erminia i se părea jignitor. Erminia era o rivală din tinerețe. Butoiescu oferi arhitectului provizoriu un etaj al casei sale. Ioanide îl refuză, sub pretextul că nu suporta scările. În fond, muzeul de zidărie al lui Butoiescu îi făcea rău. Toate casele străine, la urma urmei, îl indispuneau. Ioanide locuia cu plăcere în cort, într-un șopron, într-o casă construită de el, ideea de a nu putea dărâma un zid la nevoie sau a schimba locul ușilor i se părea o tiranie. Avea demonul subjugării spațiului după imaginația sa, altă arhitectură îl sufoca. Atunci se întâmplă un lucru neașteptat. Madam Ioanide mărturisi soțului ei că a făcut rost de un teren de construcție prin apropiere, dotat cu canalizare, implorându-l ca de la primăvară să-și facă o casă. Ioanide nu așteptă alte explicații, merse pe teren și la întoarcere zise Elvirei:

— Am o idee! Vreau să știu dacă n-ai nimic împotriva. Până la primăvară aș face o cabană de lemn, în care am locui provizoriu.

— Acum, când trebuie să ne mutăm?

— În zece zile cel mult e gata.

Și, într-adevăr, Ioanide se ținu de cuvânt. Avea material, făcu repede o schiță cu creionul, fără a-și mai bate capul cu alte planuri, turnă un bazament de ciment, peste care puse un postament de cărămidă și deasupra întocmi o cabană spațioasă, cu geamuri late și cu obloane, iar înăuntru cu pereți din boiserie lăcuită. Scoase stâlpii orientali ai lui Saferian și-i folosi ca ornamente în prispa de la intrare. Instală sobe de teracotă, făcând exterior un horn de granit. Aruncă blocuri de piatră în chip de pavaj în jurul casei. Ca unul ce avea relații cu furnizorii, împrumută ceea ce-i lipsea și, înainte ca vremea să se strice, Ioanide invită pe Elvira să se mute. Pentru cărți făcuse rafturi date cu lac, de-a dreptul în perete. Isprava lui Ioanide făcu senzație. Pomponescu află firește de efectul sugestiilor lui, prefăcându-se tot așa de mirat ca și ceilalți.

— Ce s-a întâmplat cu Ioanide? Întrebă.

— L-a dat afară din casă! răspunse Gulimănescu.

— De ce?

— Proprietarul vrea să intre în posesia imobilului cedat temporar lui Ioanide.

— Mania lui de a locui în case de împrumut! Și acum unde se mută?

— Și-a făcut o cabană pe un teren al lui. Nu știam că-l are.

— Cum cabană? se miră Pomponescu, neobișnuit cu astfel de locuințe.

— Un *cottage* de lemn, foarte frumos, zise Hagienuş. L-am văzut eu, e mai luxos decât o casă de zid.

Într-adevăr, Hagienuş nu putuse răbda și, curios, mersese să vadă, deocamdată de peste gard, baraca lui Ioanide. Pomponescu fu cam dezamăgit de asemenea întorsătură.

— Domnule, zise Gaittany telefonic lui Ioanide, am auzit că ai construit o cabană de lemn. Vreau s-o văd. Am să vii la dumneata.

Și într-adevăr, mașina lui Gaittany se opri în fața curții cu casă de lemn, Gaittany contemplă stâlpii orientali de la intrare, acoperişul de olane, obloanele, ferestrele și execută cu mâna

o vultură însemnând: «Admirabil!» Apoi intră înăuntru, privi peste tot, deschise ușile, pipăi sobele, admiră rafturile și pereții de lemn lustruit și exclamă:

— Ești un bărbat eminent, ai făcut un lucru delicios! Te felicit!

Hagienuș nu putu răbda mult și se prezentă și el la ușa lui Ioanide, cerând admisiunea.

— Domnule Ioanide, spuse el, uite, mă jur, am spus totdeauna că Pomponescu nu procedează bine față de dumneata, te-am apărat cum am știut. Vreau să văd și eu cum ai făcut aici.

Și vizită casa de lemn, privind-o atent, ca să poată spune și altora ce a văzut. După aceea veni și Gulimănescu, fără a se mai anunța în prealabil.

— Toată lumea spune minuni despre casa dumată, dă-mi voie s-o văd și eu.

Și o văzu, punând mereu întrebări de ordin practic:

— De unde ai avut terenul? De unde ai luat lemnul? Cât te-a costat materialul?

Concluzia ultimă fu:

— Ai făcut o afacere. Chiar construindu-ți casă, rămâi cu o dependență pentru vară foarte comodă.

Panait Suflețel însuși nu rezistă și veni și el, având grijă a privi în dreapta și în stânga, spre a nu fi văzut că intra în casa lui Ioanide.

De acum încolo, în ciuda marilor evenimente, vizibile cu ochii prin scurgerea lamentabilă a refugiaților polonezi, cercul lui Pomponescu și cercul Gaitany nu mai vorbiră decât de cabana lui Ioanide. Acesta, în ultimul moment, mai făcuse o inovație. Combinând tradiția ardeleană și obiceiul foarte răspândit în Europa de a se pune pe zidul casei o imagine sfântă, aplică pe suprafața exterioară a cabanei, în apropierea tindei, o mare icoană pe sticlă ardeleană în roșu, verde și auriu, reprezentând pe Sfântul Gheorghe care omoară balaurul. Din simetrie, puse pe creștetul casei o mică cruce de fier forjat făcută din semicercuri, asemeni cârceilor de viță. Atunci se

răspândi îndată versiunea că Ioanide a căzut precis la misticism, sau că și-a făcut cabana ostentativ, ca o hieroglifă politică. Curiozitatea atrase pe unii membri ai Mișcării, care începură a trece în grupuri de câte doi-trei pe strada lui Ioanide. De asemenea se perindară prin fața casei un număr cu totul anormal de preoți. În sânul clerului se determinară două atitudini. Unii afirmau că a pune o icoană pe casă e o profanare, întrucât într-o locuință privată se petrec lucruri contrare vieții evanghelice. Alții, dimpotrivă, afirmară că Ioanide a recreștinat casa românească, punând-o sub scutul Bisericii. Zvonul ajunse și la urechile Hangerlioaicăi, care trecu în mașina mânăta încet prin fața cabanei, împreună cu Hangerliu și cu secretarul. Impresia ei fu foarte favorabilă:

— E un model de casă de țară rumânească, cu icoană și cruce. Ar trebui răspândit modelul la sate.

Hangerliu propuse atunci comandamentului Mișcării ideea și se luă rezoluția de a se provoca în fiecare sat, din îndemnul și cu ajutorul material și fizic al membrilor locali, construirea de «case creștine» în scop de propagandă. Bineînțeles, Ioanide n-avea nici umbră de bănuială de ceea ce se petrece pe tema refugiului său forțat. Madam Pomponescu, foarte intrigată de asemenea vâlvă, nemaiputând rezista curiozității, luă mașina, în care suise forțat pe Hagienuș, și merse în strada cu pricina, să privească din automobil opera lui Ioanide. Hagienuș se ascunse cât putu mai bine în cupeul mașinii, ca să nu fie descoperit.

— Asta nu e o casă obișnuită, Jean, zise madam Pomponescu la ceaiul ei. Ce nevoie avea să-și facă o astfel de cabană în București? Mă întreb dacă e permis a se construi case de lemn în Capitală. Putea să-și ia o casă cu chirie. E ceva bizar, cu icoană și cruce, cu stâlpi de piatră, un fel de pagodă. A făcut-o ostentativ, ca să stârnească vâlvă și să-ți dea a înțelege că nu se turbură de părerea ta.

Pomponescu, din ce în ce mai iritabil la numele Ioanide, își tortură mustața și nu dădu nici un răspuns. Dar a doua zi, simulând plimbarea la șosea, se abătu ca din întâmplare pe

strada lui Ioanide. Smărăndache, cu care era în mașină, zise, nu fără o săgeată în direcția ministrului:

— Asta e pagoda lui Ioanide!

— Da? se prefăcu surprins de accident Pomponescu.

Profesorul de beton armat își dădu imediat seama că Ioanide nu făcuse nimic bizar. În loc de a ridica o baracă provizorie, cu aproximativ aceeași cheltuială de muncă, înjghebase o casă de lemn în felul cum se construiau în Elveția sau în *ranch*-urile din California. Existau arhitecți specializați în această ramură, opere de renume. Pomponescu știa de un Carl Gromme din San Rafael, California. La întoarcere, casa lui i se păru pretențioasă și banală cu exhibițiile ei somptuoase. Ioanide cunoștea voluptățile simplității. Întrucât fapta lui Ioanide mergea în sensul pesimismului său, Pomponescu își permise a-i aduce laude.

— Am văzut întâmplător, zise cu un mare și în parte afectat sentiment de blazare, ceea ce numiți dumneavoastră pagoda lui Ioanide. E un *cottage* de lemn, confortabil și modest, făcut după toate regulile igienei moderne: aer, soare, electricitate, baie etc. Către asta se îndreaptă lumea modernă, nu spre marile fortărețe medievale ori spre *building*-urile americane. Tot ce a lăsat mai strălucit Renașterea în materie de arhitectură e neigienic și perisabil prin forța naturii. Știința înaintează mereu. Luvrul și Versaillesul nu mai corespund necesităților de azi ale unui mic impiecat. Arhitectura în mare rămâne valabilă pentru fabrici, teatre, palate publice și încă și aci sunt teorii în sensul întinderii orizontale a blocurilor industriale pe suprafețele verzi. Ne întoarcem la un bordei luxos și igienic, ce se poate cumpăra de la magazin și monta în câteva ore. Tehnicianul va înlocui pe arhitect.

Opinia lui Ioanide era alta. Oamenii nu construiesc din instinct practic, ci pentru a-și semnala viitorului trecerea pe pământ. Casa e un apel în pustiu. De aceea anticii, mai puțin căutători de confort și cu un mare sentiment al infinitului, construiau colosal. Având în vedere această teorie, Ioanide căută a-și salva machetele și, astfel, Calea Victoriei imaginară,

cu statui ecvestre de Strongylion și Euthykrat, fu cărată cu camionul, spre mirarea copiilor de pe stradă.

XXV

Nu ura lui Pomponescu fu nefastă lui Ioanide, ci o fatalitate pândind pe amândoi adversarii, fără distincție. În toiul toamnei, într-o zi în care orizontul se umplu de un nor roșcat ca provenit de la un imens incendiu îndepărtat, un ministru fu împușcat în plină stradă de câțiva membri ai Mișcării, vagabonzi mai degrabă, slujind drept instrumente de șoc. În același timp se semnală o încercare de rebeliune, lichidată în câteva minute. Atentatorii fură justițiați pe loc, poliția făcu în plus un mare număr de arestări. Gavrilcea, autor moral sigur al asasinatului și al încercării de răsturnare a guvernului, nu putu fi prins. Ședea probabil ascuns la Legația germană. Guvernul declară stare de asediu și redeschise dosarele vechi, puse la o parte din rațiuni politice. Astfel, Hangerliu, Tudorel și Cioarec (prins între timp) fură arestați și deferiți Curții Marțiale pentru omorârea lui Dan Bogdan. Hangerliu nu luase parte efectivă la agresiunea împotriva lui Dan Bogdan, însă erau mărturii precise că participase la organizarea ei. Cât despre Tudorel și Cioarec, aceștia loviseră personal cu pumnalele pe Dan Bogdan. Dovezile în privința lor erau zdrobitoare. Regele, pentru motive de stabilitate a tronului, dorea o sentință exemplară, care să sperie pe conspiratori, și în primul rând urmărea desființarea lui Hangerliu, mai periculos pentru imensele lui relații și veleitățile dinastice. Prin Hangerliu era ținută Hangerlioica. Procesul se ținu fără publicitate mare, contemplat cu rezervă de toată presa, din felurite calcule politice. În general, anume cercuri nu voiau să agraveze situația lui Hangerliu, cât despre membrii Mișcării, ei nu puteau tăgădui crima. În așteptarea desfășurării evenimentelor externe și siguri că lucrurile mergeau în sensul lor, ei trăgeau nădejde să câștige timp. Erau încredințați că Tribunalul Militar nu va îndrăzni să aplice o pedeapsă excesivă, și atunci durata osândeii

era fără importanță, luând în considerare izbăvirea iminentă. Pentru același motiv, rețeaua de familii aristocratice din jurul Hangerlioaicăi nu se agită, preferând discreția. Erau toți convingși că apoi Hangerliu va fi lăsat să fugă în străinătate. Surpriză: Hangerliu, Tudorel și Cioarec, proveniți din trei categorii deosebite, fură condamnați la moarte prin împușcare. Toate formalitățile fură grăbite, grația cu încăpățănare refuzată, osânda rămânând definitivă.

Ioanide presimțise de mult că Tudorel este vinovat, caietul cu memoriul nu-i lăsase nici o îndoială. Obișnuit de mult cu ideea, căzu într-o apatie totală, rău înțeleasă de cei din jurul lui. Părea cu desăvârșire indiferent. În realitate, știa că nu poate face nimic. Ioanide ascunse știrea Elvirei, iar aceasta, pentru care nu era un secret, o ascunse lui Ioanide. Dar se surprinseră amândoi cu jurnalul anunțând condamnarea (rar caz în care arhitectul cumpără pe furiș ziarul) și se confruntară în tăcere:

— Ce destin îngrozitor! zise madam Ioanide cu o stăpânire de sine aspră.

— În materie de copii suntem niște ratați, replică Ioanide.

Madam Ioanide imploră pe arhitect să facă tot ce-i stă în putință să obțină autorizarea de a vedea pe Tudorel. Ideea ei fixă era că absența părinților trebuia să fie apăsătoare pentru Doru în acea teribilă împrejurare. Favoarea nu era ușor de obținut, căci autoritățile voiau să se ferească de orice slăbiciune și să treacă repede la lichidarea chestiei. Ioanide alergă la Gaittany, singurul în măsură a-l descurca în asemenea afacere. Îl găsi cu câțiva, între care Gonzalv. Acesta comenta întâmplarea.

— Ai auzit, spunea, de Hangerliu? Închipuie-ti, implicat într-un omor! N-aș fi crezut.

Gaittany părea perfect bine dispus și complet desfăcut de interesele lui Hangerliu. De aceea și făcu cu mâna o tiflă prin aer, traductibilă: «Să nu mai vorbim de acel individ!» Însă Gonzalv n-avea tact și insistă:

— Parcă îl cunoșteai de aproape pe Hangerliu. Erați intimi!

Gaittany, schițând o mirare enormă și ridicând din umeri față de asistență, tăgădui:

— Dar de unde, domnule, te-nșeli!

— Nu sunteți rude? recidivă Gonzalv, inconștient de gafă, v-am văzut numele împreună într-un anunț mortuar.

— Ha-ha-ha! Încercă Gaittany s-o dea prin hohote, e o eroare a dumitale, nu știi despre ce e vorba.

— Curios, zise Gonzalv, toată lumea crede că aveți raporturi de familie.

Râzând, Gaittany își consultă ceasul și se îndreptă brusc spre Ioanide.

— Sunt al dumitale numaidecât! După aceea concedie pe ceilalți cu o bonomie fără replică: Așadar, ne revedem mâine!

După ieșirea lui Gonzalv și a celorlalți, fața lui Gaittany se metamorfoză brusc, scoțând la iveală o stare de spirit preocupată și un total dispreț pentru Gonzalv.

— Un tâmpit! califică Gaittany pe Gonzalv față de Ioanide, mă agasează de un ceas.

— Îți închipui pentru ce viu!

— Pentru Tudorel, probabil. Te-nșeleg! Sunt cu totul alături de dumneata! Ce nenorocire! Regret din suflet.

Și Gaittany bătu palmele și țâțâi din gură. Părea fals și convențional din obișnuință, și adevărul este că n-avea deloc sensul tragicului. Totuși emoția lui era reală și compătimirea onestă.

— Aș vrea să-l văd măcar și nu știu la cine să bat.

— Am să-nțerc. Chestiunea e strâns legată de cazul lui Hangerliu (nenorocitul!), vom face intervenții simultane. Se proiectează o intercesiune prin sfere înalte, poate avem noroc.

Gaittany promise lui Ioanide că-i va comunica îndată rezultatul tatonărilor și va veni să-l ia cu mașina. Ceea ce și făcu. În acele zile Gaittany fu văzut trecând foarte des în mașina lui, răsturnat pe spate și fericit ca într-o dioramă. Alergă în locuri nebănuite pentru mulți, îndemnat de solidaritatea de familie să salveze pe Hangerliu, cu intenția leală de a ușura de asemeni situația lui Tudorel, în măsura posibilităților. În

aceste pelerinaje diplomatice, fața lui își păstra mereu masca surâzătoare. Instinctul îi spunea că a te jelu e discreditant și fără efect. Și când solicita, Gaityany își păstra ascendentul, făcând parcă o favoare de a cere un serviciu. Vizită și pe Pomponescu, a cărui intervenție ca neutru putea să aibă o șansă de succes.

— Să trăiți, zise Gaityany plin de bună dispoziție lui Pomponescu, arătați mai bine ca oricând.

Și cu degetul bătu în lemn. În realitate, Pomponescu arăta rău, demoralizat.

— Cu ce te pot servi?

Gaityany nu pomeni decât de posibilitatea din partea părinților de a vizita pe condamnați, mărturisind că voiește această grație și pentru Hangerliu și pentru madam Ioanide (elimină deocamdată pe arhitect). Îndată ce era pus pe terenul umanității, Pomponescu își reprima indispoziția, avea amorul propriu de a fi elegant. Cu toată înverșunarea lui din ultima vreme, se produse din nou un sentiment de moderație.

— Uite unde a ajuns Ioanide cu zăpăcelile lui!

— Un nenorocit! Îl trădă Gaityany verbal, ca să câștige substanța.

Intercesiunea lui Pomponescu se dovedi foarte eficace pe lângă autoritățile militare, ministrul fiind idolul ofițerilor și al preoților, din cauză că după el cele două coloane de susținere ale patriei erau Armata și Biserica. Adevărul mai era că membrii guvernului se arătau foarte sceptici cu privire la eficacitatea sentinței, desfășurarea campaniei militare indicând un succes aproape sigur, măcar temporar, al infiltrației germane, prin urmare se expuneau unei posibile vindicte, formulate în mesaje sinistre, pe care le primeau mereu în scris sau telefonic. Întrucât îi privea, s-ar fi mulțumit cu publicarea sentinței, însă factorul decisiv se împotriva. Dădură deci autorizație Hangerlioaică și unuia din părinții lui Tudorel (tată sau mamă, la alegere) să vadă o singură dată pe condamnații la moarte. Gaityany duse personal acasă la Ioanide autorizația și explică discret că se fac presiuni pentru salvarea lui Hangerliu, ceea ce în mod

logic trebuia să ducă la comutarea pedepsei tuturor. Ioanide nu spera aceasta și, cu toate că nu dorea deloc moartea lui Tudorel, era în situația de a nu-și mai face iluzii. Putea să scape viața lui Tudorel, spre consolația Elvirei și, sentimental vorbind, și a lui. Dar nădejdea pe care o nutrise că Doru nu era amestecat în asasinarea lui Bogdan se spulberase. Chiar viu, Tudorel rămânea un criminal care înfipsese pumnalul într-un om fără apărare. Asta era o crimă banală, fără nici o scuză politică. Deci Tudorel avea să rămână un ocnaș, iar dacă, prin forța evenimentelor, s-ar fi salvat, nimeni nu l-ar fi spălat de pata notorie de a fi făptuit un omor. Criminalii aduși la bara justiției sunt eliminați chiar din viața politică, rolul lor fiind numai accesoriu și pentru faze pregătitoare. Iar în viața civilă cum s-ar fi mișcat Tudorel, tânărul care a ucis un profesor? În scurt, soarta lui Tudorel era pecetluită, după sentimentul lui Ioanide, și nu mai rămânea decât șansa umanitară de a menține în viață un om și a-l mângâia din când în când la ocnă. Nu aceasta era și părerea Hangerlioaicăi întrucât îl privea pe Hangerliu. Acesta, e drept, nu participase direct la crimă, dar și de-ar fi luat parte, Hangerlioica l-ar fi scuzat. Vedeă lucrurile brutal politic, socotea că un membru al familiei sale e autorizat să facă orice faptă ajutând la promovarea stirpei. Capetele domnitoare sunt pe deasupra legilor, intangibile, prin urmare criminali după ea erau cei care ordonaseră sentința de moarte. Pe Tudorel Hangerlioica îl compătimea, însă concepea moartea lui ca rezonabilă, dacă nu s-ar fi putut altfel. Tinerii curajoși dedicați cauzei unei familii legitime trebuiau să înfrunte primejdia morții. I-ar fi păstrat recunoștință în anele familiei ca unui servitor credincios. Cât despre Cioarec, Hangerlioica «se anfișa». Un individ oarecare, bun pentru asemenea lovituri. Hangerlioica, îmbrăcată ca o stareță violetă, trecu în ținută patetică pe la toți marii demnitari și șefi de partide, bineînțele anunțându-se prin secretar și păstrând ținuta de comandă chiar și în implorație. Prin rudele cu acces la palat, duse lamentele mai departe. În fine, făcu ocolul ambasadelor și legațiilor.

— *Aidez-moi, mon cher ambassadeur, striga ea, les misérables vont massacrer nos pauvres enfants!*¹

Era cam paradoxal să se ceară reprezentantului Franței sau al Angliei, state în război cu Germania, să intervină în favoarea unor partizani ai Germaniei, adăpostiți de Legația germană. Totuși, din considerații subtile, aceștia interveniră și în același timp transmiseră pe cale diplomatică mesajele pe care familia Hangerliu și anexele sale le trimiteau rudelor în străinătate. Din motive de politică externă, guvernele respective nu făcură demersuri oficiale, însă ajutară apelurile cu caracter particular. Astfel guvernul primi solicitații din partea lordului Charles Hampton, a lui Sir Davis Troubridge, a lui Viscount Robert Cundall, a ducelui de San Lucar la Mayor, a lui senor Don Diegos Buigas de Dalmau, a contelui Sanzei de Toulangeon, a marchizului Pedro de la Veaga de Armijo, a principelui de Belmonte, a baronului Wetzel, a contelui Nils Tornflycht și a altora cu astfel de nume inedite. Dar cheia apărării exterioare fu copia expediată de Countess Assheton-Jones a unei scrisori în englezește a lui Hangerliu, prin care acesta îi făcea un raport de transmis mai departe asupra Mișcării, descoperindu-se indubitabil ca un observator discret, în favoarea puterilor aliate, a întregii intrigi germane. Scrisoarea era, firește, autentică, contesa oferindu-se a prezenta originalul la cerere, și dovedea ceea ce știau și alții, că familia Hangerliu lucra pe cont propriu. Scrisoarea era cam în stilul acesta:

«My dear Countess, Do you know how this letter was written?»² Cu pușca într-o mână și cu căciula pe cap, la țară. Stăm închiși în casă sub pretextul vânătoarei, înarmați până în dinți și constituiți în bandă, spre a ne apăra de puterile care sunt puse pe urma noastră. Șeful stă intangibil, Gavrilcea,

¹ Ajută-mă, scumpul meu ambasador, mizerabilii ne masacrează bieții noștri copii (fr.).

² Dragă mea contesă, știi cum a fost scrisă scrisoarea asta? (engl.).

managerul nostru revoluționar, a fugit cu ajutorul nemților lui, numai eu trebuie să-mi fac aproape singur paza personală. Am ajuns un fel de lancu Jianu. Toată comedia provine din cauza unui belfer pe care l-au înțepat ai mei într-o criză de carbonarism. Bietul om n-a putut suporta tratamentul și a murit. Întâmplarea e cu totul dezagreabilă. Iată-ne cot la cot cu niște *murderes*¹, eu, cel din osul domnesc al lui vodă Hangerliu. *I am sorry. But first I must describe to you*² pe băieții noștri. Gavrilcea e un individ de cea mai suspectă proveniență, capabil de orice, cu un calm extraordinar. Suburbiile londrei s-ar mândri cu el. În ceață cred c-ar conduce douăsprezece omoruri simultan pe malul Tamisei și ar apărea pe urmă la Belfast. Are un dar de a fi prezent de la distanță nemaipomenit. De-aș putea să-l civilizez, l-aș recomanda pentru Intelligence Service. Când vreodată voi avea o „situație”, pe Gavrilcea îl destinez pentru paza personală și mediațiile secrete. Un altul, Carababă, *comme qui dirait* „*vieille femme brune*”, „*dark aged womman*”³, e un actor de duzină cu puseuri shakespeariene, care s-a lăsat împușcat într-un teatru, de poliție, la o reprezentație fantastică cu cagularzi. Ca spectacol, accidentul a fost foarte reușit. Cioarec e un monstru de cruzime, un măcelar mic de stat și pipernicit, care ucide la comandă, fără nici un fel de complicație teoretică. Zice că atunci când era mic toți îl chemau să le taie găinile și a rămas cu acest tic nevinovat. Un prinț ca mine trebuie din nefericire să aibă în suita sa și astfel de sicari. Am aici și un *segretario di stato*, un mic Machiavel, fiu al unui reputat arhitect Ioanide. Îl destinăm ca ministru de externe, deși e abia major. Băiat subțire, incapabil de maleficii, însă primind riscul pe cale cerebrală. E filozoful nostru politic și, fiind un fiu de gentleman, sper a-l atrage în sfera mea, adică a noastră. Imbecilii își închipuie că un Hangerliu va pactiza la infinit cu un Gavrilcea sau un

¹ Criminali (engl.).

² Îmi pare rău, dar în primul rând trebuie să-ți descriu... (engl.).

³ cum s-ar spune, bătrâna negricioasă (fr. și engl.).

Cioarec, specimene patibulare în solda unui neamț Fleischlein, care mânuiește afaceri de cafea și halva cu un armean senil numit Saferian Manigomian, acționar în Persia, India și Egipt și proprietar al unui vapor de transport. Însă armeanul e om inocent, care ne poate servi. Eu și cu tanti vom ști să frânăm aceste animale indispensabile și să stăm călare pe ele când va fi să întoarcem foaia. Spreei îi preferăm Tamisa și Sena, fiți fără grijă, *don 't worry*, așa să-i spui multonoratului *Earl. Yours truly, Hangerliu.*»

Hangerlioica, văzând slabele rezultate ale demersurilor, se gândi la o lovitură de mână forte. Cum s-au petrecut lucrurile întocmai nu se știe precis, dar se pot reconstitui aproximativ. Prin intermediul unui diplomat suedez, afin cu contele Nils Tornflycht, care la rândul-i era în raporturi de îndepărtată rudenie, prin alianță, cu Hangerliu, prințesa se puse în contact cu Legația germană, al cărei prag nu voia să-l calce fără a fi sigură de o primire binevoitoare. Este probabil că prințesa avu o convorbire personală cu reprezentantul german. Fapt e că Fleischlein apăru în palatul ei așa-zis, fiind în realitate o casă foarte largă. Este azi sigur că Gavrilcea era ascuns pe lângă misiunea germană, de unde, prin intermediari, conducea operațiile. N-ar fi exclus ca prințesa să fi *degnat* a-l vedea, primind de la el instrucții și nume utile. Trecând peste concesiile necesare pe care le făcu moralmente Hangerlioica, întâmplarea revelă în ea instincte de șef de bandă. Prințesa nu s-ar fi codit ca din mașină, cu secretarul alături, asistată de slugile sale, să ia cu asalt curtea, în cazul când ar fi crezut posibil acest lucru. Era inteligentă și temerară totdeodată, trecând repede de la aroganță la convorbirea convențională. Multe decenii de calm împiedicase manifestarea spontană a vocației Hangerlioicâi, acum mirosul de răzmeriță din aer, reînviind condițiile epocii fanariote, îi dezvăluia personalitatea comprimată. Hangerlioica adună în salonul ei un număr foarte mare de rubedenii de sex masculin, dintre cei cu desăvârșire valizi și mai ales tineri. S-ar fi crezut că prințesa dă o recepție.

Însă ușile erau păzite cu grijă. Hangerlioica ceruse autorității militare să-i fixeze, în baza autorizației, imediat, ora când putea vedea pe nepotul său. I se răspunse că atâta vreme cât condamnatul se afla încă în București nu putea fi văzut. Abia după două zile, când va fi transportat la un fort din afara orașului, vizita ar fi fost admisă. Autoritatea se oferea să vestească pe prințesă la vreme. Prin urmare, Hangerlioica știa sau credea a ști unde se află momentan Hangerliu. Planul ei era următorul: cincisprezece-douăzeci dintre membrii familiei, aleși printre aceia cu numele cele mai sonore, angajând cercurile înalte, cu profesiile cele mai decoroase, ofițeri superiori, atașați de legație etc., ajutați de câteva «canalii» necesare pentru a executa unele mișcări cerând îndemânare, vor pândi transportarea lui Hangerliu la fort, atacând duba și furând pe deținut într-o mașină, cu care îl vor conduce într-un loc sigur. Prințesa propunea să se vină cu mai multe mașini de felurite soiuri, printre care și un camion automobil, spre a se bara drumul vehiculului penitenciarului. Metoda era de așa natură, încât un cunoscător era îndreptățit a crede că prințesa a luat lecții de la Gavrilcea. Unii dintre atacatori aveau să vină anume în uniforme de ofițeri, spre a intimida garda și a o distra prin întrebări. «Locul sigur» era, nici vorbă, spațiul exteritorial al misiunii diplomatice germane. Printre cei de față în congresul de familie se afla și Gaittany, care, auzind despre ce e vorba, se ridică discret și o șterse pe ușă afară. Propunerea, oricât s-ar părea de curios burghezului timorat, nu scandaliză adunarea. Se produse numai unele obiecții.

— Dacă vom fi arestați și deferiți Curții Marțiale, aventura ar fi dezagreabilă nu numai pentru ofițeri, dar pentru familie în totalitate. Ar fi mai bine să ne servim de interpuși.

— Prostii! sări Hangerlioica. Să ne slujim de canalii, de mercenari, în care nu poți avea încredere? *Le roturier est lâche, vous savez.*¹ Esențialul este ca treaba să se facă de către

¹ Nu știi, mitocanul e laș (fr.).

oameni de lume. Dacă vă arestează și vă dă în judecată, va fi un scandal enorm. Ar trebui să târască la tribunal toate familiile bune. Chestiunea ar lua proporții europene.

După îndelungate discuții, se ajunsese la încheierea că ofițerii nu puteau lua parte la operație, întrucât asta ar atinge onoarea lor. Ar fi trebuit în prealabil să-și prezinte demisia, ceea ce ar fi atras atenția și era și inoperant, căci înainte de acceptarea ei rămâneau sub regimul militar, ale cărui reguli, în calitate de oameni bine născuți, erau datori să le respecte. O a doua obiecție se produse cu privire la număr. Prea mulți ar fi născut bănuieli la prima lor ivire. Deci era mai nimerit să se organizeze o bună informație asupra transportului prizonierului și, provocându-se un accident de automobil, Hangerliu să fie repede luat într-o mașină. Pe stradă, apărarea prizonierului era dificilă, mai ales față de niște persoane așa de respectabile. În cazul unui proces, toți membrii familiei și-ar fi dat demisiile din posturile lor publice și ar fi scuzat încercarea ca pornită dintr-o legitimă indignare pentru condamnarea unui Hangerliu fără dovezi serioase. Hangerlioica personal, aprobând planul și constituind un comitet restrâns din persoanele care se oferiră a executa lovitura, conduse operațiile, ținându-se în contact cu organizatorul ocult și având întrevederi secrete cu oameni propuși de acesta. Astfel află ziua și ora exactă când Hangerliu urma să fie scos din arest. Era să fie dimineața, nu prea târziu, între șapte și opt. În fond, admițând reușita primului act, adică răpirea lui Hangerliu, restul avea mari șanse de succes. Căci nu era greu a transporta pe Hangerliu dintr-o parte a orașului în alta. Era o afacere de câteva minute. Și într-adevăr, formal, întreprinderea reuși, din nefericire fără a fi de vreun folos prințului mîncător de semințe de floarea-soarelui. Zece persoane de cea mai bună extracție, distribuite în cinci automobile luxoase, ocupară felurite poziții în fața porții cu portieră a închisorii. Patru dintre ele, dispuse alternativ lângă un trotuar și altul în direcție contrară închisorii, cu botul spre oraș, barau drumul fără a bate la ochi. A cincea mașină se opri ca din întâmplare mai aproape de poartă, îndărătul dubei. Fuseseră

studiate felurite posibilități succesive. Dacă primii doi, cei mai voinici, credeau a fi în stare să dea lovitura, încercau, ajutați imediat de celelalte mașini care s-ar fi apropiat de-a-n-dărătelea. De notat că nimeni n-avea nici o armă asupra sa, contând numai pe intimidare. Voiau să lucreze *fair*. La opt și cinci portiera se deschise și un soldat pipernicit, cu prea mari bocanci în picioare, sări pragul prea înalt pentru el. Avea pușcă cu baionetă în mână. După el urmă un om tuns în cap, cu haine civile cam ponosite. Acesta era prizonierul. În urmă venea alt soldat cu arma. Atât. Duba fusese cu puțin înaintea trasă în fața porții. Cei doi membri ai clanului Hangerliu, îmbrăcați în cel mai *fashionable* chip posibil, se apropiară de micul convoi, primiți cu liniștită sfială de soldați, care nu bănuiau calitatea și intenția celor doi. Unul dintre aceștia puse mâna brusc pe umărul deținutului și-l întoarse spre el. La semnul celuilalt, mașinile de baraj se apropiară repede, constituind un impediment în calea dubei. Soldații, surprinși, nu apucară a face nimic, neînchipuindu-și că niște domni au de gând să răpească un deținut. Afacerea era ca și reușită și nici o mișcare anormală nu se petrecu în aceste secunde, când prizonierul întoarse capul spre domnul care îl apucase de umeri. Surpriză. Omul nu era Hangerliu, ci un individ oarecare, probabil un dezertor. Răpitorul clanului Hangerliu zise «pardon» cu o politeță naturală și intră în automobil. Toate cele cinci mașini dispărură într-o clipă și soldații urcară pe dezertor în dubă, fără măcar a comenta incidentul, a cărui semnificație n-o ghiceau. Cei zece conjurați se prezentară dezolați la prințesă. Aceasta era dinainte furioasă, căci primise de la autoritatea militară invitația de a merge la ora zece la fort spre a vedea pe Hangerliu.

— Mizerabilii! bătea ea cu palma în lemnul berjerei și cu pantoful (adaptat după nodurile degetelor) în parchet, ne-au tras pe sfoară. Crucea mării lor! L-au transportat acum două zile, dând ordine false, ca să nu bănuiască nimeni. *J'ai été dupe!*¹

¹ Am fost păcălită (fr.).

După o scurtă conferință, Hangerlioica socoti că imediat nu mai era nimic de făcut. Nu-i rămânea decât să meargă la fort și să studieze cu Hangerliu alte posibilități. În capul ei mijea ideea unei evadări cu ajutor exterior sau a unei fugi de sub escortă în ziua execuției. Hangerlioica era și romanțioasă și întreprinzătoare și se entuziasma în tinereță de isprăvile ducesei de Berry. Sentimentul ei dominant era însă în acest moment necazul de a fi înfrântă. Încă fanariotă, în fibra ei intimă dorea acum cu sete prăbușirea regimului cu concursul oricărei forțe străine, și în visurile-i agitate semna proclamații. Ședința fu deci suspendată până la noi dispoziții și Hangerlioica se ridică să plece.

— Unde este punga? strigă ea către fecior.

Acesta, înclinându-se ușor, îi întinse un mic pachet, frumos legat, în care se aflau semințe de floarea-soarelui, spre a fi înmânate condamnatului la moarte.

Ioanide primise și el avizul de a vedea pe Tudorel. Dată fiind repulsia lui pentru înfruntarea momentelor dureroase, ezită. Însă madam Ioanide dădea semnele unei oboseli morale grave. Luând de braț pe arhitect, ea zise:

— Prietene, doi copii pierduți este prea mult pentru mine. Nu pricep nimic, nu știu ce e bine de spus și ce nu. Ești bărbat, poate vei fi mai nimerit pentru el.

Arhitectul aprobă fără împotrivire și se lăsă purtat spre fort de mașina lui Gaittany, oferită pentru această împrejurare. Găsi pe Tudorel întins pe spate, cu mâinile sub cap, pe patul de fier. Celula era lunguiață, simplă, înaltă, destul de bine luminată de un geam mare cu gratii, o încăpere negricioasă, parcă destinată unui atelier de fierărie, nici voioasă, nici sinistră. Tudorel își petrecea ziua astfel culcat, cu ochii închiși fără să doarmă, în vreme ce noaptea era puțin agitat și se plimba prin odaie. Ideea abstractă a morții, tradusă în imagini de primejdie, îi fusese familiară până atunci și, precum scrisese în jurnalul său, trăise mereu sub obsesia ei. Însă moartea în agitația vieții e o simplă senzație tonică. Acum, Tudorel, scos civil din rândul viilor, își punea pentru întâia oară întrebarea

ce este moartea ca fenomen în sine. Nu-l interesa ce e pe urmă, aspectul metafizic al chestiunii, problema prezenta pentru el o latură strict fizică, asemeni durerii. Încă sănătos și viguros trupește, în ciuda unei slăbiciuni superficiale, nu putea intui trecerea de la o stare la alta. De aceea, ziua, pe lumină, căuta să se desprindă treptat din mediul luminos, să-și anuleze pe cât posibil procesul de viață. Stând astfel într-o somnolență meditativă, învăța a se dispensa de orice iritație a existenței. Reducția activității fiziologice i se părea posibilă și fără oroare. Noaptea însă lucrurile se schimbau. Nu putea la nevoie să renunțe la inerție și să deschidă ochii, deoarece un întuneric natural îl înconjura din toate părțile. Simțea că golul e insuportabil și se dădea repede jos din pat. Celula era noaptea foarte întunecoasă, fiind parcă la o depărtare teribilă de orice punct viu. Tudorel înțelegea că dacă moartea în plină luptă, în campanie, pe mare, este tolerabilă prin surprindere, așteptarea obosește nervii. De altfel, fiind viu nu putea înțelege ce înseamnă aceea «condamnat la moarte». Îi venea să râdă la ideea extravagantă că el era într-o astfel de situație, de admis numai în romane și cărțile de istorie. Apoi, ca unul ce luase parte la decizii grave, înțelegea că totul e foarte serios. Tudorel căută să stârpească și meditația asupra morții, și imaginile vieții și făcu eforturi spre a se fixa în ceva intermediar, evenimentul unic al executării sale. Făcu repetiții mentale, căutând ținuta cea mai solemnă, spre a lăsa în urmă-i o amintire neștersă. Își evocă după aceea adunările camarazilor comemorându-i statuia probabilă ce i s-ar ridica mai târziu, perpetuarea figurii sale în manuale. Era mereu încredințat că fapta sa ieșea din comun și va trebui să fie înregistrată în istorie. Evenimentele în desfășurare erau un semn sigur. Nu erau excluse din imaginația lui Tudorel și alte accidente. În ciuda pazei, printr-un lanț invizibil, soldatul care îi aduse mâncarea îi atrăsese atenția asupra unei mici bucăți de hârtie, pe care se făcuse a o examina și arunca pe tavă ca fiind fără importanță. Era un colț de jurnal, pe care cu un ac se înțepase un G, ceea ce însemna în limbajul lor convențional de mult

adoptat «Gavrilcea stă de veghe». Așadar, Gavrilcea era în siguranță și pregătea ceva. Poate avea de gând să-l scoată din fort, poate de asemeni știa despre vreo notă energetică din partea Germaniei sau chiar de un eveniment mai senzațional. Se aștepta să audă strigăte afară, zgomote de pași alergând în panică pe coridor, să fie strigat deodată: «Tudorel!» Cu aceste iluzii, nu în totul absurde, tânărul condamnat somnola întins pe pat, când auzi deodată o tuse și o voce gravă spunând: «Tudorel!» Sări în picioare, cu bătăi de inimă. Înaintea sa se afla Ioanide. Câteva clipe, Tudorel nu știa ce se cade să facă. A merge în întâmpinarea tatălui său, în condiția sa, putea să fie o îndrăzneală. Era, pentru tată-său, un banal ucigaș. Și Ioanide se codi, nedându-și seama ce e de făcut în asemenea împrejurare. Momentan, privindu-l pe fiul său, nu simți vreo durere morală acută, fiindcă nu-și închipuia cum un tânăr sănătos putea să moară. Încăperea nu sugera nimic dramatic, era ca o odaie proastă de internat. Văzând stânjeneala lui Tudorel, ca să înlătore ideea vreunei intenții de reproș, arhitectul merse spre el și-l îmbrățișă puternic și scurt. Apoi se așeză pe marginea patului, la unul din capete, făcând semn fiului său să se așeze la celălalt capăt, în dreptul căruia acela se și afla.

— Nu ni s-a permis decât unuia din noi să te vedem! zise arhitectul, neștiind ce să spună. Mamă-ta m-a însărcinat să-ți aduc acest pachet și asta.

Și întinse lui Tudorel o icoană miniaturală, imprimată în argint și legată cu un șnur. Condamnatul o luă tăcut și o vârî în buzunar. Urmă iarăși o pauză stânenită. În fine, Tudorel întrebă:

— Tată, ai citit caietul?

— Da! răspunse acesta.

— Atunci sper că înțelegi că nu sunt un delicvent ordinar.

— Ești numai un exaltat care te-ai rătăcit pe un drum iluzoriu. O eroare fatală a generației voastre. Puteați să vă dedicați unei cauze nobile. Regret că nu sunt de părerea ta, dar acum n-are nici un sens să-ți fac imputări. Intenția ta intimă a putut fi de bună-credință, asta e principalul.

— Îți mulțumesc, tată! zise Tudorel.

— În caietul tău am descoperit o observație adevărată, care la început mi s-a părut surprinzătoare, aceea a asemănării între mine și tine, fatală din nefericire pentru tine. Amândoi ne-am născut cu impulsul de a forța cursul naturii, tu cu fapta imediată, eu cu proiecte de edificii. Tu ai eșuat brusc, eu eșuez cronic. Am fost aruncați amândoi în condiții deosebite, și aceeași energie fundamentală s-a tradus la tine într-o prostie, la mine într-un miraj continuu. Eu se pare că am izbutit parțial, fiindcă am picat într-un timp fără furtuni, tu, mai nenorocos, ai nimerit o epocă tenebroasă, în care unii din voi ați confundat crima cu eroismul, creându-vă o morală echivocă. La urma urmei, cine știe cum va înregistra viitorul aceste reprezentării pe care le-am dat cu toții ca niște actori inconștienți? Fi-voi eu, care trebuia să-ți îndrumez pașii, considerat mai puțin vinovat decât tine? În tot cazul, regret că nu te-am ajutat să fii protagonistul unei cauze mai bune. Condamnatul sunt eu. M-am crezut patriot și m-am dezinteresat de viața publică, m-am pierdut în voluptăți intelectualistice și estetice (Ioanide se sfii, din pudoare, să adauge: și erotice), ca un Hagienuş sau un Suflețel. N-am fost mai înțelept decât Gonzalv Ionescu, care, ca să capete o catedră, ar primi reinstaurarea iobăgiei. Am crezut că arhitectura e totul și n-am priceput că întâi trebuie să te îngrijești de patria și de poporul pentru care construiești. Dacă imperialismul prusac va pune iarăși tălpile pe pământul țării noastre, vina va fi mai puțin a copiilor ca tine decât a părinților nepăsători, de soiul meu. Poate, mai târziu, dacă nu voi fi doborât de aceste dureri, mă voi reabilita. Îți cer iertare că nu te-am călăuzit în viață! De altfel, privind lucrurile absolut, ne jucăm, vai, fiecare rolul fatal impus de legea interioară a istoriei. Tu ești fiul meu și te-ai născut agitat, eu rămân acum, de vreme ce mai am de jucat un act, un mandatar al tău, căutând a repara prin opere pozitive ce va rămâne după zguduitura la care unii din generația voastră au supus prezentul. A dărâma este imediat odios, dar dacă nu dărâmi, cum și unde construiești? Acum, că suntem în perspectiva infinitului, îți spun: ai curaj și fii liniștit.

Un an sau o mie, în fața eternității, reprezintă aceeași cantitate. Amândoi suntem contemporani și vârsta noastră se măsoară după intensitatea vieții. În multe privințe tu ești mai matur decât mine, ai cunoscut emoții mie refuzate. Nici nu văd ce-ai mai face de aci înainte, în felul tău ai făcut o carieră rotundă. («Mint, cugetă Ioanide, ca să nu-ți amărăsc ultimele clipe!»)

— Tată, zise Tudorel, ce-ai făcut cu caietul?

— L-am ars!

— De ce?

— Fiindcă mi-era teamă că fiind găsit putea să slujească acuzării drept dovadă împotriva ta.

— Prin urmare, nu caietul în sine te-a indispus.

— În sensul în care ți-am vorbit, nu. O concepție de viață sincer trăită, bună sau rea, e din nefericire un adevăr istoric. Nu te-am înțeles și nu te-am aprobat, asta e altceva. («Nimeni nu te-ar aproba, gândi Ioanide, căci atunci și un criminal ar pretinde că are o concepție de viață. Dar pot eu să-ți spun asta, Tudorel, acum când mergi la moarte?»)

— Ți fac o rugămintă. Am refăcut caietul și l-am lăsat în cutia mesei. Pe acesta să nu-l arzi.

— Foarte bine!

— Va interesa poate pe alții, care pot înțelege.

Ioanide se ridică și după el Tudorel.

— Te las, zise arhitectul cu un aer concentrat. Ți spun la revedere pentru mine și pentru mamă-ta. Fii calm. Ți-am adus o sticlă de coniac, cu învoirea comandantului. Are să ți-l dea (arhitectul nu exprimă restul frazei: cu puțin înainte de execuție).

Apoi Ioanide strânse încă o dată în brațe pe Tudorel și ieși repede din celulă.

Când Panait Suflețel află de arestarea lui Hangerliu și de condamnarea lui la moarte, se îmbolnăvi din nou și se internă în sanatoriu. De data asta era bolnav de-a binelea de nervi. Îndeosebi în tot timpul procesului fu de o agitație neobișnuită. Se aștepta în tot momentul ca Hangerliu să mărturisească la proces că trimisese pe Gavrilcea să se adăpostească la el. Astfel devenea tainuitorul unor criminali.

— Sunt un om mort! țipa Suflețel în vârful patului, respirându-și părul alb cu degetele. Intru în pușcărie.

— Iti, căuta Aurora să-l calmeze, fii rezonabil, ia din doctoria asta. Ce vină avem noi că s-a trimis un individ la internat?

— Așa ar fi logic, dar te pui cu justiția militară? Are să mă cheme, să mă tortureze cu întrebările.

— Am să mă duc eu în locul tău, de vreme ce tu ești bolnav. Nimeni nu chemă însă pe Suflețel și la proces nu se aduse niciodată vorba de trecerea lui Gavrilcea pe la așezământul Hangerliu. Probabil nici nu se știa și, de altfel, acuzații erau judecați pentru afacerea Dan Bogdan. Nu mai puțin, Suflețel ședea într-o continuă panică.

— A venit, zicea infirmiera, un domn care dorește să vă vadă.

Suflețel țâșnea în sus, înfiorat.

— Militar?

— Nu, un domn civil.

— Cum e la față, gras, slab?

— E scund și gras, un domn mai în vârstă.

— Cum îl cheamă, n-ai întrebat? Spune-i că nu știi dacă doctorul permite, întreabă mai întâi de nume. Vizitatorul nu era altul decât Hagieniuș.

— Ce faci, domnule Suflețel, nu te mai scoli din pat? Ce Dumnezeu tânjești așa?

Suflețel răspundea printr-o întrebare:

— Ce se aude cu procesul?

— I-a condamnat la moarte, pe dumnezeul meu!

Când auzi acest lucru, Suflețel simți un vârtej. Pericolul său personal i se părea proporțional cu pedeapsa hărăzită condamnaților. Pe urmă se gândi că, dacă Hangerliu și Tudorel au fost osândiți, se terminase cu interogatoriile. Mai mult, era încredințat că împușcarea lui Hangerliu lichida orice martor al amestecului său în afacerea Gavrilcea. Dori deci cu egoism să fie împușcați și Hangerliu, și Tudorel, și toată lumea, ca să scape de o obsesie.

— Când îi execută? Întrebă Suflețel pe Gulimănescu, venit și el în vizită.

— Mi se pare că i-a împușcat, zise acesta, după un zvon prematur.

— În fine! răsuflă Suflețel cu inocență.

Dar nu ieși din sanatoriu decât când crezu că orice pericol este înlăturat. Avea ferma intenție să fugă în străinătate pentru câțeva vreme și întârzia facerea formalităților pentru pașaport numai fiindcă i se părea că cererea lui ar fi fost suspectă autorităților acum. În realitate, autoritățile nici nu știau de existența lui Suflețel.

O aprehensiune calmă, mai mult o plictiseală de a-și vedea membri ai familiei în impas și de a trebui să pareze atâtea întrebări, îl cuprinse și pe Gaittany. Însă acesta o traducea printr-o exuberanță maximă, mergând la toate reuniunile și recepțiile. El însuși organizează o expoziție a gravurii franceze la Casa de Artă, urmată de un ceai, la care desfășură toată arta lui de a ocoli dificultățile amenințătoare.

— Vasăzică, spuse de pildă Hagienuș, vom avea o execuție în curând.

— De ce nu iei ceai? Îl întrebă Gaittany fără nici o modificare a feței.

Crezând că n-a înțeles, Hagienuș insistă.

— Îi împușcă pe Hangerliu și pe ceilalți.

— Ei, așa-i că-i bun? E de o rară savoare, mai ales fără lămâie. Lămâia trivializează ceaiul, își continuă Gaittany ideea primă, părăsind pe Hagienuș.

Gulimănescu însă îl aduse înapoi la problema dintâi:

— Se dă ca sigur știrea că germanii au să ne înmâneze azi sau mâine o notă cu privire la condamnarea lui Hangerliu și Tudorel.

Deși o asemenea veste ar fi fost de natură să-l intereseze, Gaittany nu dădu semne de înregistrare exactă a cuvintelor lui Gulimănescu.

— O să facem și o expoziție a gravurii germane. Avem un Duhrer și un Grunewald. Recunoaște însă că gravurile franceze sunt admirabile. În special Callot! E-mi-nent!

Și Gaittany făcu o serpentină ascensivă cu mâna dreaptă prin aer, plantând cu zâmbete dulci și pe incomodul Gulimănescu. De Gonzalv scăpă, făcându-se a nu-l vedea, trecând de-a dreptul la madam Valsamaky-Farfara, căreia îi sărută mâna cu multă ceremonie. Dar și aceasta era obsedată de evenimentul condamnării, ca una de altfel ce se afla la periferia ultimă a clanului Hangerliu. Ea îl descusu în șoaptă pe Gaittany:

— Ce zici, domnule Gaittany, nu-i nici o speranță pentru nefericiții noștri? E îngrozitor, condamnați la moarte! Parcă n-am trăi 1939!

În situațiile dramatice la care, prin ariditatea sufletului său emoționabil scurt și la suprafață, nu se putea adapta, Gaittany avea o scăpare mimică, pe care o și adoptă. Ridică ochii la cer și oftă mecanic:

— Of, of, of, ce timpuri!

Și imediat, simulând necesitatea prezenței sale în altă parte, Gaittany părăsi și pe madam Farfara. Astfel, timp de două ore, Gaittany întreținu societatea cea mai intrigantă și mai setoasă de cancanuri, fără a scoate un cuvânt despre situația politică sau despre proces.

Hangerlioica nu fu satisfăcută de dispoziția sufletească în care găsi pe nepotul său. Se aștepta ca acesta să scrâșnească din dinți, să mediteze evaziuni senzaționale. Hangerliu, dimpotrivă, fluiera cu o mână în buzunar, în vreme ce cu altă mână, cu un cărbune pe care-l găsisese pe jos, se distra scriind pe pereți *faire dodo*¹ în felurite caligrafii. Asta era cea mai înaltă noțiune despre neant a prizonierului. Hangerliu, deși om fără penetrație psihologică excepțională, se orienta foarte bine în viață pe baza unei scheme de psihologie moștenite de la familie. Cum n-avea de a face cu genii, elementele lui erau infailibile. După oameni îl interesau caii și câinii de vânătoare. Filozofia îl lăsa totalmente rece și îi era perfect egal dacă universul ieșise din apă sau din foc. Prin educație

¹ A face nani (fr.).

se închina în biserică, mai cu seamă de față fiind Hangerlioica, religiozitatea intrând în politica oricărui apartenent la o clasă privilegiată. În imaginația sa, ținută secretă, vedea pe Dumnezeu și pe sfinți ca pe niște călugări de o igienă dubioasă. Ideea morții nu-l afecta decât social. Așa de popular în aparență, Hangerliu semnala îndată modificarea socială produsă prin decesul unui aristocrat. Știa precis dacă o familie mai are sau nu urmași în linie directă masculină sau feminină, ce ramură vine la rând în locul uneia stinse, ce domenii intră în patrimoniul unei familii. Afară de asta, cunoștea pe degete protocolul și putea da indicațiile cele mai precise asupra formalităților la înmormântare și a înveșmântării de rigoare. Cea mai mare eroare pe care o face omul nou este de a veni îmbrăcat cu exces la evenimente cerând simplitate. Hangerliu știa fără greș ce nu trebuie să porți și să faci în anume împrejurări. Meditațiile lui erau toate îndreptate în acest sens concret. Hangerlioicăi îi atrase atenția să avizeze pe nevastă-sa de a nu face prostia să vândă cărțile așezate pe dușumea pe nimic. Ele erau de mare valoare, și numai Sultana Manigomian ar fi fost în stare, făcând o expoziție și un catalog, să scoată preț bun pe ele. La toate propunerile Hangerlioicăi de evadare, osânditul strâmbă din nas. Întâi nu voia să se refugieze la boși, apoi, admitând că ar fi trecut provizoriu peste această susceptibilitate, știa că membrii Mișcării nu-l gustă și nu i-ar da vreun ajutor serios lui, de dragul său personal. Mișcarea îl folosea pe el și cercurile sale numai tactic, până la obținerea izbânzii, după aceea precis l-ar fi înlăturat. Faptul că prin simplu accident scăpau de el era pentru ei o afacere excelentă. Înlăturau o competiție supărătoare pentru mai târziu. Nici germanii n-aveau vreun interes să salveze și să întărească un factor care putea să lucreze împotriva lor. Le trebuiau instrumente mărunte, fără prestigiu internațional.

— Ei, și atunci? Întrebă Hangerlioica, de-a binelea supărată pe Hangerliu, uitând că e condamnat la moarte.

— Atunci, *messieurs, bien le bonsoir!*

— Ești nebun de-a binelea! zise Hangerlioaica, pentru care sentința era o enormitate, o glumă proastă, imposibil de executat, mai degrabă un capriciu de sus spre a o sili să se ploconească.

În clan erau mai mulți aviatori, dintre care unul, pilot emerit, cunoscut în străinătate, posedea un aparat propriu. Hangerlioaica îl incită, îl imploră, îl decide în fine să se plaseze cu avionul în apropierea locului de execuție, spre a lua pe Hangerliu și a-l duce în străinătate. Totul era ca deținutul să poată fugi de sub escortă până acolo, dar prințesa avea ideea, fantastică, e drept, că soldații n-ar fi tras după nepotul său. Credea că numele de Hangerliu vrăjește opinia publică. Lăsase vorbă nepotului său să fie atent când va auzi vâjâit de aeroplan și totodată avea promisiunea că i se va transmite prizonierului un mesaj pe aceleași căi pe care sosise lui Tudorel hârtia gravată cu G. În privința unei inițiative de răpire avu prilejul să constate că prințul avusese dreptate. Admiteau să-i dea azil lui Hangerliu, însă nu-și puteau risca oamenii pentru el personal. Ar fi trebuit să facă același lucru pentru Tudorel și Cioarec, cum era camaraderesc, ceea ce complica prea mult afacerea. Hangerlioaica găsi că e oportun să intensifice apelurile. Hangerliu-bătrânul avea legături prin corespondență cu un membru al familiei regale italiene, numismat ca și el. Prințesa ticlui o telegramă și merse la bătrân să ceară încuviințarea.

— *Il s'agit de lui sauver la vie!*

— *A qui donc*¹? Întrebă Hangerliu-numismatul cu nedumerire (era complet ramolit).

— *A votre fils, nom de Dieu!*

— *Lequel?* se informă numismatul, crezând că are mai mulți băieți, considerând probabil fetele ca fiind de sex masculin.

Răspunsul telegramei veni prea târziu, în sensul că cel solicitat făcuse demersurile necesare, din nefericire fără

¹ — Trebuie să-i salvăm viața !

— Cui? (fr.).

speranță de a obține un rezultat pozitiv, întrucât problema depășea sferile respective. Hangerlioaica se hotărî să ia taurul de coarne: ceru audiență la palat, urnind tot tribul ei. I se aduse la cunoștință că audiența nu putea fi acordată, însă din înalt ordin i se hărăzea favoarea de a asista la execuția nepotului său. Grația avea și o față sarcastică.

În vreme ce se petreceau aceste lucruri în legătură cu Hangerliu, al treilea prizonier, Cioarec, individ care făptuise multe crime și lovituri, trecea printr-o agitație nemaipomenită. N-avea pe nimeni la îndemână, deoarece rudele abia știau de urma lui. El, care cu atâta sânge rece, sau mai degrabă lipsă de sensibilitate, executase ordinele odioase ale conspirației, auzind că este condamnat la moarte, se albi ca varul și aproape leșină. Făcu o cerere de grațiere, redactată de el, în care declară că a făcut totul din ordin, că are frați mai mici și alte asemenea lucruri, sau absurde, sau de natură sentimentală. Câtăva vreme nutri o speranță nebună în efectul cererii de grațiere, apoi, când înțelese că aceasta va fi respinsă, frica lui luă forma unui delir furios. Nu mai era palid, ci injectat la față de sânge, ședea prostit, privind fix cu ochii turburi, sau zguduia ușa celulei, se învârtea între pat și fereastră. Cercetă cu de-amănuntul condițiile locului de reclusiune cu intenția vădită de a fugi. Dus la latrină, încercă de a o lua la goană. I se întări paza. Atunci deveni furios, sparse cana de apă. Făcându-se întrebări la autoritățile superioare, se obținu autorizarea de a i se administra un calmant, și astfel medicul închisorii îi făcu o injecție cu morfină, însă cu mare greutate, căci Cioarec, crezând că vor să-l omoare cu un toxic, începu să urle, să fugă prin celulă. În fine, potolindu-se relativ și înțelegând că injecția nu e mortală, deloc calmat moralmente prin stupefiant, țipă la cei care intrau în celula sa că Hangerliu și Tudorel, ca ciocoi, fusese grațiați și numai el dus la moarte. Cu toată această iritație, Cioarec dormea noaptea greu și convulsiv, gemând și tresărind în somn, și numai după ce se deștepta continua scandalul. Cioarec n-avea nici o filozofie, și ca atare nu-și punea probleme abisale, avea doar o frică instinctivă de

împuşcare şi nu era în privinţa aceasta mai complicat ca un mascar care guiţă când e dus la tăiere. Dacă ar fi fost cât de puţin sigur că ar fi fost iertat cu condiţia de a ucide cu mâna lui pe alţii, ar fi executat această propunere. De obicei oamenii care se tem de moarte se sinucid, părăndu-li-se, printr-un mister al psihologiei, mai acceptabilă pieirea prin propria iniţiativă. Privirile piezişe ale lui Cioarec intrigând, i se luară cu mare grijă toate obiectele ce i-ar fi putut sluji la vreun gest funest: lingură, curea. De fapt, ideea de a se sinucide nu trecu o singură clipă prin mintea lui Cioarec, în schimb îi încolţi gândul de a izbi plantonul cu ceva contondent, cu vasul de apă de pildă. Frica producându-i consumaţie de energie, nu sentimentul propriu-zis de mâhnire, prizonierul avea o foame devorantă, se plângea că i se dă mâncare puţină şi bea apă pe nerăsuflăte. Ai fi zis că voia să-şi păstreze toate forţele spre a da o luptă violentă în ultimul moment. Nu avea o noţiune precisă asupra datei când va fi executat, şi din vorbele cu intenţii liniştitoare ale celor care intrau în celula sa înţelese că s-ar fi putut să treacă mult timp până la ziua teribilă, poate şi un an, doi, cum se întâmplase cu unii. Această ipoteză opri procesul de panică la o fază tolerabilă. Cu toate astea, ori de câte ori se auzea zgomot la uşă, Cioarec sărea în picioare, în tendinţa de a fugi spre fereastră.

Primind seminţe de floarea-soarelui şi plictisindu-se grozav, Hangerliu culese cojile, alegându-le după culoare, şi constitui astfel două grupuri de piese, unele albe şi altele negre, din care, prin împerecheri şi anume semne, îşi făcu un joc de şah. Pe un eşichier dinainte zgâriat pe masă, dedublându-se, începu să joace şah cu el însuşi, conversând, clamându-şi victoriile şi înfrângerile. Jucându-se astfel, se izbi la mână cu un cui al mesei, al cărui vârî ieşea afară, şi-şi sfâşie un deget destul de serios. Văzând că sângele curge din abundenţă, Hangerliu ceru un antiseptic, declarând că e mai bine să ia precauţiuni decât să facă infecţie. De asemeni, supărându-l o măsea, care se clătina de mult, ceru să i se scoată, dorinţa ce i se îndeplini. Hangerliu nu-şi puse o clipă întrebarea dacă a fi împuşcat cu sau fără dinte

constituie vreo diferență. Fiind în viață, se purta după tipicul obișnuit, făcând cu totul abstracție de sentință. Din cauză că nu putea schimba încălțăminte și purta mereu aceiași pantofi, o ținută începu să-l supere la călcâi, motiv pentru care se rugă foarte amabil să i se bată ghimpele de fier cu ciocanul. Creșterea bărbii îl supăra și pretinse a fi bărbierit mai des și a i se tăia unghiile, pe care de altfel și le curăța zilnic de impurități.

Hangerlioica nu se astâmpăra, cu toate eșecurile suferite. Propuse ministrului de interne, indirect, o substituie a condamnatului cu un individ slab de minte, care consimțea să fie împușcat cu condiția să se facă familiei, foarte numeroase, o pensie. Exact vorbind, prostănacul nu adera la această nobilă idee decât fiindcă, redus mintal, nu pricepea sensul cuvântului «execuție». Ministrul respinse curtenitor această combinație, lămurind că afacerea depindea direct de autoritățile militare, controlate nemijlocit de factorul hotărâtor. Hangerlioica decise să facă gălăgie internațională, apelând la presa de dreapta franceză, direct prin memorii telegrafice și indirect prin rudele franceze. Era singura cale posibilă, deoarece statele interesate a susține Mișcarea tăceau, spre a nu-și trăda complicitatea. Nici Hangerlioicăi de altfel nu-i convenea recursul în această parte. Ea se sprijinea pe tema că Hangerliu aparținea aristocrației care dăduse câțiva domni României și că era la mijloc o răzbunare din partea dinastiei străine. Hangerliu nu acționase în numele puterilor centrale, ci în contact cu vechii aliați, dovadă scrisoarea către contesa Assheton-Jones, pe care guvernul român nu voia s-o ia în considerare. Prințesa ticlui o scrisoare vibrantă către Charles Maurras și Léon Daudet, cu gândul de a o expedia cu avionul celor doi polemști francezi. N-avu însă timp să pună în aplicare acest proiect. Convocase afară de aceasta doamnele române din înalta societate, afiliate operelor ei ortodoxe, cât și exponenți ai clerului, și compusese în acest scop o moțiune drastică, cu gândul de a declara că un regim care nu ține seama de tradiția țării și persecută familiile ilustre autohtone, introducând totodată pedeapsa cu moartea, neobișnuită la noi, se pune în discordanță cu spiritul solului. Avu neplăcerea să i se comunice că guvernul,

din înalt ordin, interzisesese această reuniune. Hangerlioica luă cunoștință de această avanie într-o poziție aproape comică. Îmbrăcată în toate maramele ei solemne, ședea pe o berjeră, cu un picior încălțat și altul gol așezat pe un taburet. Bătăturile, de prea multă mișcare, o supărau și chemase o pedicureză spre a-i îndepărta indurațiile de la degetele unui picior. Când auzi știrea, se ridică furioasă și făcu câțiva pași de agitație prin odaie, cu un picior în pantof și altul gol, strigând:

— *Sale boche! Faire ça à moi!*¹ Apoi se trânti din nou pe berjeră și scoase piciorul neîncălțat de sub fuste, arătând cu mâna: scoate-mi colțul asta! *Ca me fait un mal affreux!*² Scârbă, adăugă, suntem o forță: Hangerlii, Moruzești, Sturzești, Bibești, Brâncoveni, Cantacuzinești, Rosettești, Știrbey, Ghiculești, Văcărești, Bălșești, nu un venetic ca tine! Crucea mamei tale!

Cu o ultimă încercare, Hangerlioica luă mașina și merse la o moșie din apropierea Capitalei pe care o posedea și care era alăturată cu alta aparținând unei rude măritate cu un aristocrat francez locuind în Franța și exploatându-și domeniul printr-un administrator. Trăgea nădejdea să ridice pe țărani, cu coase, cu ciomege, și să-i aducă la locul execuției. Își închipuia că față de un asemenea obstacol plutonul ar fi ezitat să tragă. Era decisă la urma urmelor, de izbutea planul, să ia singură pe Hangerliu și să-l ducă în automobil. Voia să vadă dacă îndrăzneau canaliile să împuște o Hangerlioică și să facă măcel printre săteni. Țăranii nu se arătară deloc entuziaști de această propunere și mai dovediră pe deasupra un bun-simț exasperant. Majoritatea făcuse serviciul militar.

— Ostașul, zicea un țăran, dacă are ordin să tragă, trage. Eu să fiu unul, îndeplinesc porunca superiorului.

— Soldatul e țăran și el, zise Hangerlioica; să vedem, trage într-ai lui?

— Tragi și-n părinți dacă așa e porunca stăpânirii! fu răspunsul.

¹ Neamț scârbos! Să-mi facă mie asta! (fr.).

² Mă doare îngrozitor (fr.).

— Pe urmă, observă un altul, unde mergem noi așa, cu coase, cu topoare? Ce? Adică lumea e oarbă? O să ne întrebe ce și cum și o să ne oprească în drum.

— Da' de ce l-a osândit, cucoană? ceru lămuriri altcineva.

— Din ură pentru familiile noastre băștinașe, din care au ieșit domnitorii țării.

Hangerliaoica trăia într-un univers străin, închipuindu-și că țărani se puteau aprinde pentru un nume de domn efemer, pe care nici nu-l cunoșteau bine. Abia popa și vreo doi bătrâni știau că biserica este o ctitorie hangerliască. Demult, datorită mai ales propagandei socialiste, țărănimea trăia în alt climat, numai Hangerliaoica se izolase la un timp perimat.

— E greu, spuse un țăran, să întorci mortul de la groapă. S-au dus vremurile domnilor, parcă cine-i mai știe? Cuza, cât a fost el de Cuza, a trebuit să plece. Acum sunt alte rânduieli.

Chiar acest dialog era paradoxal, totuși țărani având oarecare noțiuni politice, iar unii dintre cei tineri fiind direct instruiți de Hangerliu, păstrară o ținută respectuoasă și nu respinseră principial ideea. Mărturisiră numai imposibilitatea materială de a o pune în practică.

— Cu stăpânirea e greu să te pui azi, nu mai e ca pe vremea bătrânilor. Atunci nu era poliție, nu era armată. Azi e telefon, e telegraf, știe guvernul când măcăie o rață. Pe urmă, vezi dumneata, cucoană, și de s-ar urni unii, nu poți conta. Unii se răzgândesc, la alții le e frică, pleacă cincizeci și ajung doi. Știm cum stau lucrurile, că la 1907 unii din noi am fost în răzmeriță. Nu-i unire între oameni, mai cu seamă când nu știi bine la ce merg. După socoteala mea, numai domni de-ai dumneavoastră ar putea să încerce, fiindcă pe ei îi doare. Noi, nu vă supărați, n-avem *relații*, ne trezim la ocnă, și cine ne mai scoate de acolo?

Prințesa plecă indignată, cu convingerea că *les roturiers*¹ degeneraseră cu desăvârșire. Doi țărani tineri care făceau parte din Mișcare comunicaseră confidențial Hangerliaoicăi că ei

¹ Prostimea (fr.).

s-ar fi urnit, dar n-aveau ordine. Dimpotrivă, li se spusese să stea absolut liniștiți până la noi instrucții. Asta însemna, după prințesă, că Mișcarea însăși era compusă din lichele. Hangerliaoica ar fi născocit cu toate astea și alte soluții, dacă n-ar fi fost înștiințată că a doua zi de dimineață la orele opt va avea loc execuția. O înștiințare similară primi și Ioanide, care vesti că nu înțelege a se folosi de favoarea de a fi prezent la împușcarea fiului.

După întrevederea cu tatăl său, Tudorel intră într-o fază de relativă resemnare, la care contribuia mult sentimentul că trebuia să fie demn. Își petrecea vremea meditănd la o sumă de probleme asupra cărora n-avusese prilej să gândească înainte. Deși extrem de tânăr, prin scrutarea vieții Tudorel căpătă o maturitate a spiritului excepțională, asupra tuturor chestiunilor făcea reflecțiuni lipsite de orice superficialitate. Ar fi fost în măsură, de i s-ar fi permis, să vorbească ore întregi prietenilor despre sensul vieții, ca un Socrate înainte de a lua cucută. Singurul neajuns era că nu se putea concentra mult asupra unui singur obiect. Iminența morții îi dădea impresia că se hazardează inutil să se fixeze într-o problemă, îi provoca un fel de nervozitate spirituală. Oamenii, își spuse el, oricât de bătrâni, nu pot gândi decât fiindcă au speranța de a mai trăi. Dacă s-ar anunța fiecăruia data precisă a morții, foarte mulți, deși conștienți și așa de a muri la o dată aproximativă, ar intra într-o psihoză gravă, care le-ar paraliza gândirea. Poate numai credințioșii fervenți într-o viață viitoare își pot păstra calmul interior.

Cu o zi înainte de execuție, prizonierii fură întrebați (fără a li se pomeni, firește, de evenimentul apropiat) dacă doresc hârtie de scris și cerneală. Cioarec privi așa de fioros, încât se renunță la ofertă în privința sa, Hangerliu și Tudorel acceptară. Hangerliu își diversifică distracțiile începând să-și caligrafieze numele atât de sânguitor, încât scotea limba afară, râzând singur de încântare când i se părea a fi atins o culme de îndemânare. Desena o coroană de ghimpi ascuțiți, prevăzuți cu câte-o perlă, iar sub ea scria: «Prințul Hangerliu». Calitatea de prinț însoțea toate inscripțiile sale. Renunțase la orice veleitate de

popularitate. Apoi făcea fraze de soiul acesta: «*Le Prince Handgerly a l'honneur de vous faire part de sa mort prochaine. Funeral private, by his special wish. I hope in due time to thank everyone individually. Ghost of the late Prince Handgerly.*»¹ Rupsese o bucată de unghie de la degetul mare al unui picior și o pusese într-un plic fabricat ad-hoc, pe deasupra căruia scrisese următoarele: «*Messieurs les historiens sont priés defaire attention: „Fragment d'ongle de l'orteil droit du feu Prince Handgerly en prison“.*»² Și alte năzdrăvănii de acestea.

În schimb, Tudorel profită de ocazie spre a-și pune pe hârtie gândurile sale febrile:

«Făcând comparație între conduita mea și aceea a lui Gavrilcea și ținând seama de rezultate, constat că am făcut o greșeală capitală din punct de vedere politic. Evenimentele se vor desfășura cu repeziciune în favoarea Mișcării, întrucât peste câteva luni cel mult, precum știu bine de la cel mai autorizat loc, va veni rândul României. Cu câteva luni mai târziu, condamnarea mea ar fi fost imposibilă. Și cu toate astea, eu, unul dintre șefii Mișcării, sunt scos din circulație în pragul victoriei. G. stă însă bine ascuns, conduce operațiile cu îndemânare. Eroarea mea nu este de a nu fi fugit, întrucât prezența mea aici era necesară, ci de a fi confundat două roluri fundamental diverse: acela de șef și acela de instrument. Am făcut literatură din cauză că Machiavel nu dă lămuriri în privința aceasta. Participarea mea la atacul împotriva lui Dan Bogdan, de altfel fără intenția expresă de a-l omorî, a fost o copilărie romantică, ce m-a vârat într-o afacere penală. Numai cercurile literare postume și în urma unei expoziții teoretice admiră atare gesturi, politicește un astfel de act apare la momentul respectiv compromițător. Să zicem că Talleyrand

¹ Prințul Hangerliu are onoarea a face cunoscut apropiatul lui deces. Conform dorinței defunctului, ceremonia va avea loc în cerc intim. Nădăjduiesc să pot mulțumi fiecăruia la timp potrivit. Fantoma răposatului Prinț Hangerliu. (fr. și engl.).

² În atenția domnilor istorici: Fragment din unghia degetului gros de la picior a răposatului Prinț Hangerliu, colectată la închisoare (fr.).

ar fi fost condamnat pentru asasinat în stradă cu furt, n-ar mai fi fost apt să devină ministru de externe. Omul politic conduce firele, dar nu ia parte personală la operațiile mărunte, bune pentru mercenari și sicari. Chiar camarazii mei ar fi fost în stare, o dată ajunși la putere, pentru a scăpa de concurență, să alimenteze zvonul că sunt un asasin și să se prefacă a ceda insistenței opiniei publice. G. are instinct politic. A fost amestecat în multe chestiuni dubioase, niciodată nu s-a putut formula totuși împotriva-i o acuzare precisă. A știut să câștige asupra mea, care-i sunt superior intelectualicește, un ascendent necontestat.

Ceea ce mă chinuie mai mult decât spectrul morții este bănuiala că am făcut o eroare grosolană. Tare mi-e teamă că tata are dreptate. Erou! Ce înseamnă un erou? Un individ care combate pentru o cauză măreață a umanității, pentru libertatea, pentru fericirea popoarelor! Saint-Just, atât de ponegrit de unii, visa *liberté, égalité, fraternité* și bineînțeles zdrobirea inamicilor in-dependenței Franței republicane. Comuniștii luptă pentru înlăturarea exploatarii omului și desființarea claselor. Dar noi pentru ce am militat? Pentru „noua ordine“, care va însemna, sunt sigur, mutilarea țării și antrenarea noastră în orbita Germaniei hitleriste. N-am avut nici o idee de valoare generală, ne-am făcut instrumentul intereselor unei puteri străine și ale unor clase egoiste. Hangerliu vrea să fie domn în „Rumânia“ chiar dacă aceasta ar rămâne cu un județ, marii industriași, bancherii, moșierii se tem să nu-și piardă avutul. Ca să-și păstreze fabrica, știu pe unul, care ne-a dat bani, dispus să cedeze toată Transilvania, sub cuvânt că ardelenii nu s-au asimilat. Partidele mari cu care noi am avut conciliabile sunt înțesate de burghezi timorați de comunism. Ne-am irosit tinerețea să apărăm de furtună o societate în prăbușire, care ne-a momit cu fonduri și ne-a adulat. Acești oameni primesc orice condiții, oricât de înjositoare pentru țară, din partea puterii care le făgăduiește să facă război Rusiei Sovietice. În miezul Mișcării e o agentură străină, și crezând că urmez învățătura lui Machiavel în folosul patriei mele, m-am înhăitat cu niște spioni nașiști, care vor s-o desființeze.

Stima pe care omul curent o are despre un altul derivă integral din versiunea oficială, deloc din calitatea intrinsecă. Plantonul de la ușa nu vede în mine decât un condamnat și, de frică să nu calce consemnul superiorului, mă pândește cu îngrijorare. Dacă aș încerca să fug, m-ar lovi fără milă cu patul puștii. Nu face nici cea mai mică nuanță între un hoț de buzunar analfabet și mine și-mi spune „mă”, fără bănuială că mă înjosește. De i s-ar demonstra prin mijloacele potrivite pentru mintea lui că sunt un Pascal, un Newton, sau cine știe ce mare bărbat de stat, nu s-ar zdruncina cu o centimă din certitudinea lui. După el, există două feluri de dimensiuni: aceea superioară, reprezentată de domnul sublocotenent, și aceea inferioară, înfățișată de mine. Așa fiind, se pune întrebarea: câți din cei care au auzit de cazul meu îmi vor acorda o cât de mică, nu stimă, ci măcar circumstanță atenuantă? Pentru toți sunt un „condamnat pentru crimă”. Ideea de a măsura faptele cu filozofia ce stă la baza lor nu le trece prin gând. Un borfaș de rând și Raskolnikoff sunt pentru ei totuna. Chiar concluzia dramatică a cărții lui Dostoievski este în fond că eroul însuși nu e la înălțimea concepției sale și capătă o psihoză de decăzut moral, strivit de căință. Dostoievski substituie eroului său o filozofie inferioară, filozofia sa proprie de conformist.

Când citeam cărți cu gravuri despre condamnați pentru crime politice, ca, de pildă, *Le mie prigioni* de Silvio Pellico, din care tata avea o ediție din 1848 cu litografiile reprezentând Spielbergul, îmi făceam o idee dramatică. Mi se părea că viața acestora decurge într-o continuă exaltare teatrală. Iată-mă aici. Ceea ce mi se părea invenție literară se întâmplă cu mine. Sunt condamnat la moarte și stau de o săptămână în această ultimă închisoare. Nu se petrece absolut nimic excepțional. Personalul închisorii mă tratează indiferent și birocratic, plantonul nu e nici bun, nici fioros, ar trece fără emoții de la ușa mea la grajd, nimeni nu pare să aibă noțiunea că se petrec „momente istorice”. Încât îmi vine să mă întreb: există astfel de clipe, ori totul e numai iluzie? Presupunând că

anume întâmplări lasă mai târziu ecouri, autorul lor e în imposibilitate de a le aprecia în valoarea lor spectaculară. Ceea ce mă surprinde este că petrec aci zile plictisitoare, con-sumate în gânduri meschine. Aștept masa cu anume curiozitate, încercând să ghicesc din ce se compune. Ipotezele sunt foarte limitate: supă de varză, iahnie de cartofi, mai rar fasole, o dată varză cu carne. După ce voi mânca din ultimul fel de mâncare mă vor vesti probabil că a sosit ora execuției. Acum o imagine din copilărie îmi revine brutal înainte. Servitoarea tăia găinile, după ce le dăduse, ca de obicei, porumb. Când le scotea gușa, răsturna cu economie boabele pe masă, neatinse. Astfel și mie, la o posibilă disecție, îmi vor găsi în stomac varză. În acest timp, spiritul meu vede numai statui de eroi și figuri ilustre: Catilina, Caesar, Cola di Rienzi, Richelieu, Cromwell, Wallenstein, N. Bălcescu. Arta detențiunii a degenerat, trivializându-se. Înainte erai aruncat într-o groapă umedă sau erai păzit cu onoruri și lux într-un castel. Însăși decapitarea se făcea cu paradă. Mă urmărește inexplicabil o imagine: executarea ducelui d'Enghien. Este hotărât: niciodată nu mi-am închipuit că voi fi condamnat la moarte, lucrul mi se pare cu totul insolit, așa cum mi s-ar anunța că am fost ales papă de conclav.

Punând mâna pe fierul patului mi-am pus deodată o întrebare: ce e fierul? De asemeni, ce este piatra? Ce sunt aceste felurite ipostaze ale materiei? Pentru întâia dată, fiind liber de alte preocupări, constat ce inexplicabilă e lumea. Ce înseamnă a fi om, de ce am mâini și picioare, de ce sunt așa și nu altfel? Până acum eram obsedat de noțiunea de istorie, ambiția mea era de a ieși din banal și de a lucra istoric. Acum, în fața morții, văd lucrurile biologic. Nu cumva sunt victima spiritului comun din lipsă de perspectivă? La picioarele patului meu, din cauză că picură pe jos resturi de alimente, s-a strâns un roi de furnici. Mă întreb dacă în cronica lor interioară mergerea unei furnici de la un picior al patului la celălalt nu se înscrie ca expediția lui Columb pe Atlantic. Dar de sus, de la unghiul meu de vedere, nu se vede decât un fenomen tipic, în care fazele n-au nici o

semnificație. Dacă actul de a voi să răstorni o ordine și a conspira e caracteristic biologicește speței umane, atunci eu sunt un simplu exemplu, fără nici o semnificație istorică. Dar să mă întorc la fierul patului. El e rece și insensibil. O simplă materie inertă. A muri înseamnă a trece de la starea de animal sensibil la aceea de obiect rigid. Prin urmare, într-o clipă voi deveni ca fierul și ca piatra, un simplu material ce se poate cântări, nimic mai mult. Dacă din acea clipă înainte cineva va spune către trupul meu „Tudorel“, e totuna cum aș striga eu „Mihai Viteazul“ la strachina în care mi-a fost adus borșul. Absurditățile existenței mă copleșesc de la o vreme. Nu pricep nici ce înseamnă aceea „a muri“... E o idee mai imposibilă decât oricare alta. Nu-i cu putință să mori, pentru că nu știi că există moarte decât fiind în viață. Prin urmare, viața e o condiție a morții.

Noaptea, veghind în pat, aud felurite zgomote, lătrături de câini, scârțâituri de greieri, țipete de cucuvele. Toate aceste ființe își trimit de bună seamă mesaje între ele. Sunt însă sigur că greierii își vorbesc despre lucruri cu totul străine de preocupările speței noastre. Greierul din perete nu știe că se află într-un zid de închisoare și că eu sunt condamnat la moarte. Cel mult comunică altui greier prezența sa aici, agravarea toamnei sau alte lucruri din sfera sa de viațuire. Există deci alături de noi o lume complet în afara cursului nostru, pentru care noi constituim un neant. O furnică s-a urcat pe gheata mea cu tendința de a urma călătoria pe pantaloni. N-avea desigur nici o bănuială că merge pe un om, și încă mai puțin pe un condamnat la moarte. Muștele care se așază pe textul operelor lui Shakespeare nu simt decât mirosul de cerneală sau de impurități. Umbra literelor rămâne în afara conștiinței lor. Muștele își spală labelle cu totul liniștite peste numele „Hamlet“.

Vrăbiile fac mare tapaj la fereastră. Și acestea se arată cu totul insensibile la drama mea. De ce, mă întreb, când sunt posibile atâtea miracole în lume, a lumina orașe întregi la învârtirea unui buton, a zbură, nu se verifică miracolul metamorfozei subite? Dacă Ovid, pe care-l traduceam în liceu,

ar fi spus adevăruri, m-aș preface într-o vrabie și aș zbura pe fereastră prin mica spărtură de geam pe care o văd de aici.

Mă gândesc ce noroc ar fi fost pentru mine să am de a face cu o civilizație tehnică inferioară posedând instrumente din epoca mea. Fiind licean, m-am gândit des la această ipoteză, care de ar fi realizabilă m-ar scăpa de unde sunt. Picat cu avionul, cu o mitralieră sau numai cu revolver, cu un gramofon și un aparat fotografic, în epoca lui August, aș fi cucerit singur tot Imperiul roman. Toată lumea s-ar fi prosternat la pământ la coborârea și suirea mea în aeroplan. Aș fi îngenuncheat Senatul roman, inclusiv pe Cicero, cu un revolver. De fapt, cam așa ceva au făcut spaniolii în America și englezii în Indii. Îmi trec prin cap idei desperate. Să am un preparat în chip de bomboană, pe care punându-l în gură să devin invizibil, ca să ies pe ușă nevăzut de nimeni când mi se aduce mâncarea. Sunt sigur, vai, că acest dispozitiv se va inventa mai târziu și într-o epocă în care se va găsi imediat un mijloc de a repera invizibilul, niște raze bunăoară anulând efectul de diafanitate.

Azi am avut puțină febră și n-am mâncat, refuzând totodată de a merge afară. A venit doctorul închisorii, care, după ce m-a pipăit pe obraz cu palma, mi-a luat temperatura cu termometrul. Aveam 39 de grade. Atunci m-a pus să-mi scot haina și m-a examinat la plămâni, negăsind, cum singur mi-a afirmat, nimic. M-a invitat să scot limba afară. „Încărcată”, a declarat el. M-a întrebat „dacă am avut scaun”. La răspunsul meu negativ, s-a înseninat. A înțeles toată corelația dintre fenomene și mi-a prescris niște prafuri antipirice și sare amară. Culmea ironiei este că a trebuit să le iau, întrucât personalul închisorii a înțeles rețeta nu facultativ, ci imperativ. N-au plecat de lângă mine până n-am luat mizerabila sare amară. Ah! Dacă prin miracol aș scăpa de aici, ca ministru aș ordona ca osândiții la moarte să fie lăsați să moară cum poftesc. Este ridicol asta: n-ai voie să mergi la zidul de execuție constipat.

Într-un fel, am înțeles filozofia doctorului și a comandantului închisorii: osânda la moarte e o pedeapsă morală, aplicată unui om sănătos, capabil de toate cristațiile conștiinței. Un nebun,

nedându-și seama ce se întâmplă cu sine, nu convine justiției. Prin urmare, esențialul e de a merge la execuție într-o stare sanitară perfectă, ca să simțim moartea. Nu suntem membri ai unei familii domnitoare incomode, spre a fi lichidați nu importă cum. Noi suntem „pedepsiți“. Dar și asta, după opinia mea, este o prostie. Suferința morală are un sens dacă trăiești mai departe, spre a putea să-ți dai seama de grozăvia ei. Ar fi rezonabilă dacă spiritul ar supraviețui și ar nota felul rușinos cum a trecut din ordinea istorică în cea eternă. În scurt, pedeapsa cu moartea este o reminiscență din epocile profund spiritualiste, în care osânda era considerată ca o simplă mutare a sufletului de pe pământ în cer. Dacă însă nu crezi în supraviețuirea spiritului, toată ceremonia apare absurdă. Cadavrul executatului e o piatră care nu va și niciodată că a fost un condamnat la moarte.

N-am reflectat adânc la substratul religiei, acceptând instituția Bisericii din rațiuni politice. Totuși, n-am fost de asemeni niciodată incredul total. Sunt prea aproape de atmosfera din copilărie. Mama, Pica vorbeau de morți ca existând efectiv, și când Pica a murit, mama era foarte preocupată de a face toate formalitățile pentru liniștirea duhului ei, pe care îl socotea foarte speriat. De aceea nu pot să mă dezbar de ideea că atunci când voi fi împușcat, după un moment de leșin, mă voi ridica de jos ca un abur și voi lua-o înapoi spre oraș.

Știi aproximativ ce gândește tata despre mine și-mi dau seama că e în stare a pricepe foarte multe lucruri. Am însă o nedumerire: ce zice mama de purtarea mea? Mi-e frică de mila ei, să nu se înduioșeze asupra mea ca victimă, ignorând orgoliul eroului.»

Ioanide nu spusese încă nimic Elvirei de știrea pe care o primise de la autorități. Se sculă de la șase dimineața și intră în odaia lui de lucru, în care așezase și pendulul lui Saferian. Se plimbă multă vreme prin cameră nervos, aci părându-i-se că ceasul merge prea repede, aci iritându-se de încetineala lui. Fizicește, ar fi dorit ca evenimentul să se petreacă mai

repede sau să fie amânat. Apoi, obosind, căzu într-un fotoliu în fața pendulului și se lăsă invadat de o stare de somnolență, la care contribuira mult și bățile profunde ale ceasului. Era o zi senină de toamnă târzie, rece, dar somptuoasă. Frunzele cădeau mari și roșii din pomi, cu o încetineală vizibilă. Ioanide căută să-și imagineze ce făcea Tudorel acum, emoția lui probabilă, actele preliminariei, pe urmă izgoni aceste reprezentări ridicându-se brusc de pe fotoliu, ducându-se la birou. Acolo, cu un creion în mână, schiță la infinit siluete de biserici, revenind des asupra cupolei sferoidale de sticlă. Jocul acesta mecanic îl fură treptat, făcându-l tot mai aplicat la lucru și răpindu-i noțiunea de scurgere a timpului. Deodată Ioanide tresări. O vibrație profundă și difuză ca a unei țitire imense se auzi, urmată de o notă mai scurtă; măsura se repetă, și apoi opt lovituri de o intensă rezonanță, însoțite de iradiatii sonice, se rostogoliră în odaie. Ioanide se ridică în picioare palid: «Tudorel nu mai există».

Spre a evita în plină turburare prezența oricând posibilă a Elvirei, arhitectul își luă pardesiul și pălăria și ieși pe stradă. Mergând așa fără țel, avu nenorocul de a se izbi față în față cu bătrânul Oprescu, care uitase complet incidentul în care arhitectul îi declarase că nu este el.

— Ce mai faci, măi Ioanide? Îi deschise Oprescu brațele cu naiv sentiment de protecție. Nu te-am mai văzut de mult.

Ioanide schiță un gest oarecare, spre a para întrebarea.

— Mă Ioanide, tu trebuie să ai copii mari, parcă așa mi-ai spus. Arhitectul făcu un gest de denegație.

— Cum? N-ai copii? Nu vrei să ai copii?

— Am avut! zise în fine plictisit și trist Ioanide.

— A! Care vasăzică, țu-au murit. E prost, foarte prost, îmi pare rău. Și eu am avut un băiat, care mi s-a prăpădit. Pe urmă am căpătat altul. Ce să faci? Fără copii nu poți trăi. Ai colea o căsuță, câțiva bani, cui să-i lași? Și din ce-au murit?

— Nu știu!

— Cum, n-ai chemat doctor, n-ai cercetat ce boală au avut?

— N-au murit de boală.

— Atunci de ce? Întrebă foarte intrigat Oprescu.

— Mi-au fost răpiți! zise Ioanide aproape calm.

— Cum se poate? Ți i-au furat țișanii când erau mici?

— Nu, mi i-a răpit fatalitatea. Pe unul l-am pierdut adineaori, la ora opt.

Și zicând aceasta, Ioanide se depărtă, făcând un gest de salut, serios, fără umbră de ironie, contemplat de bătrânul Oprescu cu mare curiozitate.

La fort, execuția se petrecuse într-adevăr exact la orele opt. Hangerlioaica venise cu o jumătate de oră înainte, în mașină, cu secretarul și feciorul. Nu i se îngădui să vadă pe Hangerliu de aproape. Însoțită de un ofițer și tratată cu mult respect, ca și când ar fi fost un personaj oficial, fu condusă pe un dâmb la un scaun, de unde se vedea bine locul execuției, lângă un zid, fără a fi posibilă o comunicare între ea și osândit. Ofițerul stătu lângă prințesă până la sfârșit, invitând-o cu mare deferență să ia loc pe scaun, care era de fapt un fel de fotoliu de fag pentru birou, cea mai decoroasă mobilă ce se putuse dibui pentru o față așa de simandicoasă. Scoaterea lui Cioarec din celulă se produse cu dificultăți. Condamnatul, congestionat la față, începu să urle, încercă a opune rezistență. Țipa că așteaptă grațierea.

— Cererea de grațiere a fost respinsă! i se spuse.

— Am mărturisiri importante de făcut, vreau să denunț autorităților lucruri pe care nu le cunoaște.

I se spuse că nu existau instrucții să se întrerupă execuția, i se atrase chiar atenția că ar fi bine să fie demn. Preotului, care căuta să-i dea edificare, exasperat tocmai de ideea morții pe care o sugera, îi răspunse cu brutalitate. Atunci îi legară mâinile la spate și-l târâră aproape pe coridoare. Urletul se prefăcu treptat în geamăt, congestiunea feței, în paloare cu emisiune de sudori, și violența fizică, într-o tremurătură continuă, cu scuturători mai puternice uneori. Fiindcă Cioarec se lăsa mereu pe vine, se hotărî să fie legat de un stâlp portativ pus pe un trepied, care servea la instrucția trupei. Tudorel primi vestea pălind puțin, luând voluntar o ținută demnă și cât mai

firească posibil. Foile de hârtie pe care făcuse însemnări le înmână ofițerului, rugându-l să le transmită tatălui său. I se aduse sticla de coniac lăsată de Ioanide și i se turnă într-un păhărel. La început Tudorel ezită, având sentimentul că nu e demn din partea lui să-și facă un curaj artificial. Pe urmă cugetă că bravada ar fi poate de prost-gust și un fel de indiferență morală față de tatăl său. Bău deci și, ca unul care nu obișnuia alcooluri, observă numai zâmbind:

— E foarte tare!

Hangerliu întâmpină pe ofițer și pe ceilalți cu moliciunea lui naturală, sculându-se și urnindu-se fără grabă. Zvârli pantoful drept din picior și ceru să i se bată cuiul care îl supăra.

— Noi, Hangerliii, zise el cu umor, avem piețița de la picioare fină. Tanti, vreau să zic prințesa, are niște bătăături formidabile. Lucrul este explicabil prin faptul că strămoșii noștri purtau meși și erau duși tot pe sus, de subsuori.

Un soldat veni deci cu un ciocan și bătu pe loc ținta cu pricina, după care Hangerliu, vârându-și piciorul în pantof, fără a se apleca, ajutat de soldatul îngenunchat, porni. Avea buzunarul plin de semințe de floarea-soarelui și spârgea din ele în timp ce mergea. Ba chiar oferi ofițerului cu insistență câteva, susținând că sunt excelente pentru întărirea musculaturii fălcilor. Hangerliu măncă semințe neîntrerupt până în fața plutonului, unde fu așezat la mijloc, între Tudorel și Cioarec, acesta din urmă legat de parul mobil. Hangerliu schiță un salut amical lui Tudorel, însă fără exces de emoție, lui Cioarec îi întoarse spatele, prefăcându-se a nu-l vedea. Acesta, legat la ochi cu o basma, gemea și tremura. Hangerlioica urmărea scena de la distanță, încercând zadarnic a transmite un semn nepotului său, care era cu totul ocupat cu spargerea semințelor, în așa fel că atunci când se comandă foc se prăbuși încet alături de ceilalți, cu o sămânță în gură. Hangerlioica, între secretarul și feciorul ei, se ridică în picioare plină de mânie și, mișcând pumnul înspre pluton, repetă de câteva ori, pe diferite tonuri:

— Putorilor, putorilor, ați ucis un tânăr român din os domnesc!

XXVI

Invadarea Danemarcei de către trupele germane trecu ne-comentată de Gonzalv Ionescu, care la acea dată (9 aprilie 1940) era ocupat cu tipărirea unui nou memoriu de titluri și lucrări, fiindcă auzise că se pregătește în mod serios o reorganizare a învățământului superior. De asemeni îl lăasă rece debarcarea germanilor în Norvegia. Când edițiile speciale vesteau cu litere mari, la 10 mai, atacul împotriva Olandei, Belgiei și Luxemburgului, Gonzalv chestiona pe Hagienuş în ce stadiu se afla proiectul de a pensiona pe unii profesori mai în vârstă. La 14 iunie 1940, ziua căderii Parisului, Gonzalv năvăli emoționat în biroul lui Gaittany, ticsit de amicii comuni.

— Ai auzit? zise gâfâind Gonzalv.

— Da, domnule, răspunse Gaittany, a căzut Parisul!

— Nu asta, frate, corectă Gonzalv cu un dispreț absolut pentru problema franceză, s-a hotărât să fie pensionați din oficiu, cu toate drepturile, indiferent de vârstă, profesorii universitari cu treizeci de ani de activitate la stat, fie în administrație, fie în învățământul secundar. Conțescu e în funcțiune de la vârsta de douăzeci și doi ani, are mai mult de treizeci și cinci de ani vechime.

Când, mai târziu, Transilvania fu împărțită în două, Gonzalv emise opinia că profesorii de origine ardeleană au datoria de a se transfera în regiunea cedată, spre a nu abandona elementul românesc. Își făcuse socoteala că astfel s-ar degaja un număr de catedre din București. Deși Gonzalv era român curat și trăise într-o atmosferă patriotică, obsesia catedrei îl vițiasse complet. Când Gaittany îi spuse că vede foarte probabilă o ocupație germană, Gonzalv declară:

— Lasă, domnule, că așa ne trebuie, prea ne-am făcut de cap! Numai nemții au să ne arate cum se organizează o universitate.

Gonzalv Ionescu, în ciuda forfotei celorlalți, venea de la o vreme zilnic la Academie, cerând mormane de cărți, de pe care își scotea fișe. Punea la cale un atac general asupra operei

lui Coștescu, dovedindu-i erorile, plagiatele, lacunele și mai ales carența bibliografiei. După ideea sa, o astfel de scriere critică ar fi dat lovitura de grație lui Coștescu în momentul când măsura pensionării ar fi fost definitiv decisă. Lui Coștescu îi ajunsese la ureche această manoperă, și cu toate că el era convins de meritul operei sale, nu rămase indiferent. Era sensibil la critică și așa de obișnuit a trăi în sfera universitară, încât ideea pensionării îl alarma. Era bine văzut și cu relații solide și i se spusese că în cazul unei pensionări de profesori (din motive politice), nu putea fi vorba de el sub nici un cuvânt. Dimpotrivă, i se propunea rectoratul, pe care Coștescu, din motive de sănătate și spre a putea lucra, îl refuză. Nu mai puțin prudent și bănuitor, Coștescu lua în considerare orice ipoteză și ar fi fost curios să știe dinainte ce obiecții îi face Gonzalv, ca să le poată întâmpina cu maxim de argumente. Ca să atragă atenția asupra activității sale, Coștescu sugeră discret că va împlini șaiszeci de ani. Rudele sale răspândiră acest eveniment și se născu astfel ideea de a pregăti un volum omagial pentru Coștescu și un banchet, la care opul i s-ar fi oferit. Gonzalv Ionescu fu desigur invitat și el să colaboreze și să contribuie cu un articol în care polemiza de fapt cu Coștescu, în sensul că trata din nou o chestiune studiată de acela, citându-l o singură dată, apoi ignorându-l total în cursul lucrării și umflând aparatul critic cu informație inedită. Coștescu trebuia să înțeleagă cât de superficial tratase chestiunea. Natural, procedeul lui Gonzalv trecu neobservat organizatorilor, numai Coștescu remarcă intenția. După opinia lui, Gonzalv nu spunea nimic nou, ci doar înșira titluri de articole și cărți fără raport la problemă. Coștescu își rezerva să-l înțepe pe Gonzalv la timpul oportun, citându-i articolul la lista operelor fără nimic fundamental (avea acest obicei), deocamdată apariția omagiului i se păru de cea mai mare importanță. Sărbătorirea lui Coștescu avu loc puțin după căderea Parisului, în sala de festivități a unei școale de menaj, a cărei directoare era o rudă a lui Coștescu. Fură trei șiruri de mese și câteva mai mici în odăi adiacente. Atunci se observă că reputația lui Coștescu părea

a se fi întins asupra tuturor departamentelor. Numeroase ministere fură reprezentate prin secretarul general sau cel puțin printr-un director. Procedul fu acesta: acolo unde secretarul general era un Coțescu, delegatul oficial fu un director, și invers. Nu mai puțin veniră toți Coțeștii, care se dovediră a constitui singuri un adevărat aparat de stat. Gaittany, Hagienuş, Gulimănescu, Sufleţel (din nou calmat, prin împuşcarea lui Hangerliu) nu lipsiră. La banchet nu se vorbi decât politică externă și internă, și lucrul nostim fu acesta, că familia Coțescu se divizase în tabere și se combătea în public, de altfel cu destulă măsură și fără a diminua cordialitatea între ei. Astfel, un Coțescu, profesor universitar, fără însărcinare administrativă, apostrofa pe Coțescu-secretar general:

— Când plecați de la putere? A venit timpul eroic al partidelor puternice, care să facă față evenimentelor. E rândul nostru.

— N-aveți decât, zicea Coțescu-secretar general către celălalt Coțescu, îți ofer locul meu oricând.

— Îl primesc, răspundea acesta din urmă, tot o să facem mai mult decât voi!

Asemenea dialog îl făcu pe Gonzalv Ionescu să înțealegă că atacul direct împotriva lui Coțescu n-avea sorți de izbândă, cel mai nimerit mijloc rămânând acela de a-și face pe cât posibil un aliat din el. Concluzia banchetului demoraliză complet pe Gonzalv. Acesta se aștepta ca la sfârșitul mesei să se ofere lui Coțescu o decorație. Semnalase o anume mișcare printre personajele oficiale. Banchetul în sine și prezentarea omagiului nu i se păreau incompatibile cu retragerea onorabilă a adversarului său. Însă la servirea prăjiturilor, un membru al corpului didactic, care nu era un Coțescu după nume, dar pentru inițiați reprezenta totuși un membru al familiei, căci ținea în căsătorie o fată din grupul Coțescu, scoase din buzunar un text și citi un fel de moțiune, prin care, avându-se în vedere eminentele servicii științifice ale lui Coțescu, se propunea printr-un decret menținerea pe viață a acestuia la catedră. De emoție, lui Gonzalv vinul cu sifon pe care îl sorbea îi ieși pe

nas. Toți semnară moțiunea, inclusiv Gonzalv. Însă Gonzalv, după un moment de panică, își reveni, zicându-și că evenimentele se precipitau cu atâta repeziciune, încât un decret, și de-ar fi ieșit, n-ar fi avut șanse de a rămâne în picioare. Apoi sănătatea lui Coțescu îi apărea mereu precară. Mai curând sau mai târziu, Coțescu ar fi fost eliminat de la catedră. Primejdia era să nu fie adus în locu-i tot un Coțescu. Prin urmare, Gonzalv n-avea altă scăpare decât să fie asimilat de Coțești. Chiar la banchet, trăgând cu urechea, aflase că preocuparea lui Coțescu era de a găsi un soț pentru o nepoată a sa, pe care o ținea în casă. Nu putea să-i dea zestre, însă ar fi vârat-o în învățământ, acordând totodată ocrotirea eventualului soț. Fata avea vreo douăzeci și șase de ani, și în ce privește vârsta soțului, Coțescu nu era dificil, aprobând cifrele respectabile. De înclinare nu aducea deloc vorba, Coțescu fiind scutit de orice romantism. Se gândea că o fată singură la acea vârstă era stingheră și ar fi venit clipa când el nu i-ar mai fi putut da vreo asistență. Și în afară de asta, Coțescu, dacă tolera până la un punct celibatul bărbatului, nu putea suporta ideea femeii nemăritate. Pe Erminia o persecuta mereu cu întrebarea: «Când te măriți?» și-și lua angajamentul să-i găsească un bărbat dacă accepta mijlocirea sa. Gonzalv, luând notă de intenția lui Coțescu, după o matură deliberație, începu să frecventeze casele Hergot și Coțescu, renunțând la convorbiri de specialitate și întreținându-se mai mult cu femeile asupra vieții de familie. Văzu firește și pe nepoata în chestiune, care era un tip de învățătoare cu totul docilă direcției lui Coțescu, așteptând ordinele acestuia fără veleități de a le discuta. Lui Gonzalv nici nu-i plăcu, nici nu-i displicu, energiile lui sufletești erau adunate în altă parte. Fapt este că Gonzalv aruncă discret sugestia că ar voi să se căsătorească și totodată că nepoata lui Coțescu nu i se părea nepotrivită. Când nu mai fu nici o îndoială asupra acestui deziderat, Coțescu chemă pe Gonzalv.

— Să nu te superi, îi zise, am auzit că vrei să te însori. După câte știu, ești căsătorit.

— E adevărat, răspuse Gonzalv, dar...

— Nu vreau să fiu indiscret, probabil nu vă învoiți.

— Poate nici asta n-ar fi exact, explică Gonzalv. Soția mea actuală e foarte debilă și nu poate suporta creșterea a trei copii. În cazul meu, am nevoie de o femeie cu vocație pedagogică. Ne despărțim prin bună înțelegere.

— Așa da! aprobă Coțescu.

Pe Coțescu, faptul că Gonzalv ar fi fost divorțat de trei neveste și ar fi adus într-o nouă căsătorie trei copii nu-l speria deloc. Gonzalv îi apărea o partidă foarte bună pentru nepoata lui. Chiar din punct de vedere profesional îi surâdea ideea de a domestici pe inamicul său științific, trecându-l printre elevii săi. Coțescu redacta mental o notă în felul acesta: «Domnul Gonzalv Ionescu, fost elev al nostru, actualmente distins cercetător și profesor...» I-ar fi creat o catedră. Deci stimulează pertractările dintre Gonzalv și madam Coțescu, ajungând descoperit la faza ipotezei unei căsătorii între Gonzalv și nepoată. În urmă interveni o schimbare de proiecte. Coțescu avea la îndemână pentru Erminia un pretendent. Acestuia i-ar fi convenit mai bine nepoata lui Coțescu, în vreme ce nepoata însăși, fără a mărturisi pe față, se vedea că nu era entuziasmată de perspectiva de a crește copiii altuia. Dimpotrivă, Erminia vorbea foarte călduros de copiii lui Gonzalv, pe care îi îngrijise când fuseseră bolnavi. Deci Coțescu, fără a renunța definitiv la proiectul 1, scoase la iveală și un proiect 2, în virtutea căruia nepoata s-ar fi căsătorit cu pretendentul Erminiei, iar Gonzalv ar fi luat-o pe aceasta din urmă. Practic, lucrurile ajunseră acolo că lui Gonzalv, Coțescu îi propuse a-i oferi în căsătorie fie pe nepoată, fie pe Erminia. Numele soției rămânea însă discutabil și Gonzalv trebuia să le accepte pe amândouă, sub rezerva de a primi pe una din ele atunci când urma să se ia hotărârea ultimă. Astfel Gonzalv începu să pețescă două femei deodată.

Când posibilitatea unei alianțe cu Coțeștii avu șanse suficiente de realizare, Gonzalv puse chestiunea față de soția sa, întâi mai acoperit, apoi cu totul fățiș. În substanță începu

prin a-i spune că situația lui devine disperată dacă nu capătă o catedră. Și-a ratat scopul însuși al vieții sale. Singura posibilitate în vedere e aceea de a ocupa catedra lui Coștescu, însă acesta nu vrea să plece, iar presupunând că se retrage sau moare, e în stare să lase un membru al familiei. Nu este altă cale decât să se pună bine cu Coștescu, să intre în familia lui.

— În aparență, conchise Gonzalv, faci un sacrificiu, dar salvezi viitorul copiilor, dintre care unul e al tău. Dacă izbutesc să capăt locul ce mi se cuvine, atunci ei vor fi copiii profesorului universitar Gonzalv Ionescu, vor avea o stare civilă ca lumea. În fond, nu-ți cer decât o despărțire formală, pentru că sufletește vom fi mereu alături. O tristă necesitate. Evident, nu voi face pasul acesta înainte de a-ți procura un rost. Ai o licență, mi s-a promis un loc în învățământ sau unul la un minister. Coștesții sunt tari pretutindeni. Chestiunea e de a căpăta catedra. Pe urmă divorțez și ne refacem căminul.

Atât de persuasivă fu argumentația lui Gonzalv, încât pe încetul soția a treia se converti și începu să popularizeze ea însăși ideea, mărturisind la toți dorința de a ușura cariera lui Gonzalv. Ioanide se întrebase altădată ce daruri secrete avea acest Gonzalv, lipsit de orice atracții fizice și morale, care îl făceau accesibil femeilor. Chestiunea nu era pusă bine. Gonzalv n-avea nici o însușire, însă nu suferea de complex de inferioritate în materie sexuală. Când decidea să se însoare, punea aceeași insistență sâcâitoare ca și în afacerile lui științifice, și cum femeile vor să se mărite, Gonzalv sfârșea prin a fi victorios. Gonzalv era omul care avea întotdeauna «intenții serioase». Treptat, ideea despărțirii deveni un program comun celor doi soți, care nu mai trăiau împreună decât spre a nu distruge căminul înainte de vreme. Soția lui Gonzalv se aranjă, obținând un post, și era așa de sentimentală, încât ar fi acceptat divorțul imediat, cu gândul că face un act sublim. Gonzalv nu voia totuși să precipite divorțul. Dorea să pună întâi lucrurile la punct dincolo și numai după ce obținea asigurări ferme să treacă la operația despărțirii. Înclina și el tot mai mult pentru soluția căsătoriei cu Erminia și în acest scop furniza soției sale toate datele trebuincioase ca să poată judeca, cerându-i avizul.

— Frate dragă, spunea Gonzalv către soția sa, Erminia are după părerea mea un avantaj enorm asupra nepoatei lui Conțescu. E adevărat că e mult mai în vârstă, deși e sănătoasă, bine conservată. Calitatea ei esențială este că iubește copiii și știe să-i îngrijească. Ai văzut când au fost bolnavi ce concurs ne-a dat! Cu ea copiii nu vor suferi nimic și pe deasupra vom avea și pe Hergot.

— Și eu sunt de părere, consimțea soția, s-o iei pe Erminia. E și fină, și totodată o gospodină desăvârșită.

— Totul depinde de Conțescu. Dacă-i intră în cap să iau pe nepoată-sa, voi fi nevoit s-o iau, e viitorul meu și al copiilor în joc.

Erminia înregistra aceste tocmele într-un mod foarte original. Nu pomenea direct de ipoteza căsătoriei, dar nici n-o repudia scandalizată, arăta o indiferență prietenoasă. Hergot se simți cam îngrijorat de posibilitatea de a rămâne singur, și atunci Erminia îi zise:

— În nici un caz nu te-aș părăsi. De altfel sunt vorbe curate, de asta îmi arde mie acum?

Într-adevăr Erminia, foarte inocentă sufletește, nu trecea prin nici o criză din acelea caracteristice fetelor bătrâne, era complet sănătoasă moralmente și bunul-simț n-o părăsise un moment. Totuși ideea căsătoriei nu i se părea principial incompatibilă cu persoana ei din punct de vedere civil. Ca aproape unanimitatea femeilor, Erminia considera celibatul drept inferioritate și, de câte ori se mărita o fată, lua parte la acest eveniment de aproape sau de departe cu cea mai deplină satisfacție. O fată măritată era, după ea, salvată de oprobriu, intrată în rândul lumii.

— E frumoasă viața unei fete bătrâne ca mine, explica ea, tihnită și fără complicații. Cu toate astea, am adesea sentimentul că sunt o infirmă. Pe urmă, trebuie să recunosc, o fată bătrână cade la manii, vede lumea sucit. Sunt mulțumită cum sunt, dar nu sfătuiesc pe o fată să nu se mărite. O căsătorie rea e mai bună decât celibatul.

Ioanide, melancolic, distrat, trecea din când în când pe la Hergot ca să stea de vorbă. Spunea lucruri cu totul indiferente în aparență, trădând însă preocupările sale interioare. Astfel, odată zise:

— Câinele meu Ștolț are adesea ochii tot așa de profunzi ca și ai lui Shakespeare!

Într-o astfel de vizită, întrebă fără nici o maliție pe Erminia:

— E adevărat că vrei să te măriți?

— Aș! răspunse zâmbind Erminia, e o idee care a intrat în cap cumnatului meu. Astfel de proiecte la vârsta mea cer gândire și răzgândire.

Prin urmare, nu nega cu destulă energie.

— Că te-ai mărita, asta nu-i o crimă, observă Ioanide. Am aflat însă că vor să-ți dea pe ăsta (arhitectul evită dinadins numele), care are trei copii.

— Copiii sunt drăguți, răspunse Erminia deplasând ușor chestiunea, totdeauna mi-au plăcut.

— Nu copiii altuia!

— Uneori parcă sunt mai simpatici ai altuia, îi adopti prin alegere, fără riscuri, decât să te pomenești că ai dat la lumină ființe cu care n-ai nimic comun.

— Într-adevăr, sunt riscuri, bolborosi Ioanide ca pentru sine. Atunci Erminia își dădu seama că, fără să vrea, din neatenție, spusese niște cuvinte ce puteau să pară o aluzie la Ioanide.

— Cine iubește copiii în general, corectă ea, îi acceptă pe toți.

— Atunci e cu totul altceva. Una este a dori să ai progenitură, alta e să iubești copiii. O femeie nu procrează spre a face colecție de prunci, o împinge instinctul de conservare a speței. De obicei, adoră copiii din rațiuni estetice și sentimentale oamenii care ei înșiși n-au copii și nu simt nevoia să-i facă. Călugărițele sunt foarte bune pedagoge. Mi se pare că tu și Hergot sunteți în situația asta, amatori de fenomenul infantil.

— Tot ce se poate! recunosc Erminia.

— Dar atunci n-ai nevoie să te măriți.

— Nici n-a fost vorba serios de așa ceva. Totuși căsătoria nu înseamnă numaidecât satisfacerea nevoii de a avea copii.

— Înțeleg! Atașamentul pentru un om.

— În cele mai multe cazuri, îmi închipui. Dar la anume vârstă, cum sunt eu, mai poate fi vorba de atașament? Idealurile

noastre rămân acelea din tinerețe, peste care e greu să trecem. Dacă m-ar cuprinde nebunia să mă mărit (o glumă a lui cumnatu-meu, te asigur), m-ar împinge alt sentiment: acela de a scăpa de compătimire. Mulți se căsătoresc *in extremis*, pe patul morții, numai să apară în fața lui Dumnezeu cu taina îndeplinită. Nunta ca simplă formalitate obsedează pe bieteles femei.

— Prin urmare, îți repugnă viața monahală.

— Nu știi în ce sens ieși acest termen. Mă simt bine așa cum sunt și nu concep căsnicia decât ca o prietenie. La vârsta mea e tot ce pot dori.

— Hergot este un astfel de prieten.

— Hergot e frate, și încă și mai puțin, un copil care are nevoie de guvernantă. Vrei să-ti spun adevărul? Am visat de atâtea ori această absurditate: ca un om să se răstească la mine. Să-mi dea porunci absurde, în fine, să mă călăuzească. Ce vrei, noi, femeile, rămânem cu superstiția bărbatului.

— Crezi că... amicul... îți va fi un astfel de mentor?

— Ți-am spus că totul e o glumă, nici nu m-am gândit la asemenea ipoteză. Dar așa cum este, pentru altcineva, nu pentru mine, crezi oare că nu îndeplinește condițiile? Are o țintă în viață, știe ce vrea.

— În privința asta n-am ce zice, e de o fermitate impresionantă.

— Ghicesc ce vrei să insinuezi. Dar spune drept, un om care își convinge nevasta să divorțeze ca să-i înlesnească drumul în viață n-are o anumită energie? Tocmai actele acestea, nedelicate după concepția bărbaților, zăpăcesc pe unele femei. Sunt cu totul incapabilă de exaltare, ca una care de mult m-am decis să trăiesc așa cum sunt azi. Nu-ți expun deci punctul meu de vedere. Pe multe femei le-am văzut scuzând nestatornicia bărbaților, luând-o drept o dovadă că nu întâlnise încă idealul lor. Zadarnic i-ai face procesul bietului om în cazul când o femeie ar primi să-l ia divorțat de o a treia nevestă. Un bărbat, oricum ar fi, găsește scuză în ochii unei femei, mai rar o femeie în ochii unui bărbat.

— Într-un cuvânt, socotești că amicul nostru merită interesul unei alte femei.

— Din moment ce a interesat pe trei, probabil că va interesa și pe a patra.

— Din punct de vedere logic, spuse Ioanide cu o melancolică nepăsare, fără umbră de ironie, raționamentul e infailibil. Asta e o chestiune. A doua mi se pare următoarea: nu privești căsătoria cu repulsie.

— Cum oare aș privi-o astfel? Tu însuși te-ai căsătorit.

— Nu asta. Am vrut să spun, tu, în situația în care te afli, nu repudiezi cu totul ideea căsătoriei.

— Nu m-am gândit niciodată să mă căsătoresc.

— Vorbesc de ideea căsătoriei, după atâția ani dedicați unei vieți de reclusiune.

— Dacă cineva în situația mea s-ar căsători, m-aș mira, dar n-aș osândi-o.

— Asta e sinonim cu a spune că tu însăși te-ai căsătorit.

— Nu e chiar sinonim. Spun numai că, deși celibatară, nu sunt ipocrită și admit că forma mea de trai nu e cea mai perfectă. Dar, mă rog, de ce insiști asupra acestui lucru? Știi bine că nu e nimic serios, de ce pari oarecum iritat?

— Nu sunt iritat, zise calm Ioanide, sunt gelos. Între noi există de mult un pact tacit care este egal cu un matrimoniu, un contract moral de a rămâne puri unul față de altul, asemenea unui stareț și unei starețe uniți prin separație. Așa s-a întâmplat cu Sfântul Francisc și cu Sfânta Clara. Acum tu vii și calci pactul.

Erminia râse cu mulțumire interioară.

— Poate că ai dreptate tu, zise ea, totuși, în împrejurarea că aș face prostia, eu cred că nu te-aș trăda, așa cum tu nu m-ai trădat căsătorindu-te. Sunt ordine de lucruri cu totul deosebite. Tu n-ai pierdut nimic din spiritul tău de altădată iubindu-ți soția, iar eu, te asigur, am rămas și voi rămâne oricând, chiar într-o regretabilă aventură, o celibatară. Niciodată, măritată, n-aș deveni o veritabilă soție, aș lua în pensiune pe lângă Hergot încă o persoană. Îți explic de atâta vreme un lucru pe care nu vrei sau nu poți să-l înțelegi. Nu mă tentează schimbarea felului de viață, nu concep ce ar însemna aceea

să iubesc pe cineva. Sufletul meu a îmbătrânit călugărește. Mă ispitește (dar numai în imaginație) gândul de a poseda, înainte de a cădea în a doua bătrânețe, un act care să mă scutească la șaptezeci de ani de denumirea «domnișoara Hergot». Nu pricepi? E îngrozitor pentru o babă să fie pentru toți «fată bătrână». Visez în orele mele capricioase o căsătorie morganatică, o ceremonie prin corespondență cu un om pe care n-am să-l văd niciodată. Vreau să pot răspunde atunci când pe fața cuiva citesc cuvintele ironice «fată bătrână»: «Pardon, sunt măritată, permite-mi să-ți prezint pe soțul meu». Dar fii pe pace, totul nu-i decât o glumă.

Altă dată, Erminia spuse lui Ioanide următoarele:

— Toată afacerea asta cu căsătoria care te intrighează nu-i pentru mine decât o distracție. Gust și eu, grație cumnatului meu, emoția de a auzi vorbindu-se despre nuntă în jurul meu. Și când eram copii făceam asta. Fetele se joacă cu păpușa, înseamnă asta că-și dau seama ce este cu adevărat maternitatea? Încep și eu la bătrânețe să mă joc iar cu păpușile. Atât. Dacă ar fi ceva serios, aș face altă figură.

Așa gândea rațiunea Erminiei. Însă în fundul sufletului ei mocnea o altă minte, feminină, care emitea alte judecăți. Erminia se trezea meditând ce ar face dacă Conțescu ar îndemna-o cu tot dinadinsul să se mărite. Nu era așa de independentă încât să-și permită a renunța la suportul familiei și nu se simțea capabilă de a trăi cu totul liberă. Avea mici manii, tabieturi, nu s-ar fi despărțit de dantelele ei și mai puțin de casă. Deci în secret, Erminia, admițând ipoteza oricât de absurdă a măritişului, încerca o spaimă. Se temea de noua formă de viață, pe care, cu toată instrucția ei abstractă, nu și-o putea închipui concret. Hergot avea aceeași educație sufletească. Vorbea după carte și din experiența medicală de toate misterele fiziologice, întrucât îl privea personal suferirea de o pudoare acută. Nu-și scotea niciodată haina în fața cuiva, fugea înspăimântat când era surprins în cămașă de noapte. Că Erminia plasa un vas nocturn acoperit cu broderie în odaia de la mansardă a lui Ioanide, asta era altă chestiune. Tot așa,

vorbea fără reticență de diareea copiilor. Când însă venea vorba de viața ei intimă, Erminia era de o discreție îngerească și niciodată Hergot, necum altcineva, n-a văzut-o spălându-se pe cap. Aceste operații intime se făceau la anumite ore și într-un secret absolut. Se înțelege deci emoția profundă a Erminiei la gândul unei vieți în comun cu altcineva. Intimitatea și-o reprezenta ca prietenia dintre ea și Ioanide, a lua masa împreună, a pregăti așternutul într-o odaie separată, a călca efectele de îmbrăcăminte.

Pentru aceste motive, întrevederile cu Gonzalv aveau un ton mult mai rezervat decât convorbirile în glumă cu Ioanide. Atunci vorbea tot cu ocoluri și cu eufemisme. Gonzalv începu a o vizita cât mai des, încercând s-o convingă de potrivirea dintre amândoi, spre a face din ea un aliat în contra intenției lui Coțescu de a-l însura cu nepoată-sa.

— Dragă domnișoară, zicea Gonzalv cu insistența lui tipică, domnul Coțescu îmi propune să mă căsătoresc cu nepoata dumisale.

— Foarte bine, zicea Erminia surâzând, e potrivită pentru dumneata, supusă, fără pretenții.

— E prea mare diferență de vârstă, domnișoară dragă, n-are să se simtă bine într-o casă cu trei copii. Spune și dumneata. Copiii au nevoie de o mână expertă, o femeie prea tânără nu le impune respect.

— Atunci, domnule Gonzalv Ionescu, nu divorța. Soția dumitale actuală ce cusur are? E o femeie admirabilă.

— Admirabilă, recunosc și eu, zicea Gonzalv, toate soțiile mele au fost excelente. Ea însă dorește despărțirea din interese superioare. Facem un sacrificiu în favoarea copiilor.

— Ești sigur, se îndoia Erminia cunoscând pe Gonzalv, că este trebuință de un astfel de gest oarecum dureros? Un bărbat energic ca dumneata învinge în viață și fără a-și distruge familia.

— Am meditat bine amândoi, eu și soția actuală, nu-i altă cale. Trebuie să primim sacrificiul.

— Să zicem! Dar dă-mi voie să te întreb: cum vei iubi pe noua soție dacă te-ai despărțit cu greu de cealaltă?

Acı Gonzalv se oprea numai momentan, încurcat în ce privește alegerea argumentelor. În fond, nu iubea în sensul veritabil al cuvântului nici o femeie, soție fiind pentru el sinonim cu mamă și îngrijitoare a copiilor. Ținea numai la copii.

— Consimțirea voluntară a soției ușurează situația. Voi avea o stimă deosebită pentru noua soție, care m-a înțeles și m-a ajutat.

— Am să pledez pentru dumneata pe lângă nepoata lui Coșescu.

— Nu cred că e cea mai nimerită alegere, repet, pentru motivele pe care le-am spus. Evident, mă voi supune, fără a-mi lua responsabilitatea.

— Atunci ce e de făcut, domnule Gonzalv?

— Domnul Coșescu nu exclude și o altă soluție mai potrivită, pe care o aprob bucuros. Văd însă că oscilează.

— Care soluție, domnule Gonzalv?

— Nu v-a spus?

— N-am prea fost atentă la ce spune el; știi dumneata, o fată bătrână ca mine își vede de murăturile, de conopida și de dantelele ei.

— Am înțeles că dorința sa, desigur și a dumatile, ar fi o unire între... În fine, mi-a împărtășit că n-ați repudia ideea căsătoriei.

— Eu? se miră blând Erminia. Eu sunt o biată celibatară, inaptă a mai intra în rândul lumii. Am un pensionar de care îngrijesc, pe frate-meu, n-aș dori să mă despart de el.

— Nici n-aș fi de părere să vă despărțiți. Am trăi foarte bine împreună. Mai ales copiii au nevoie de un doctor plin de afecțiune.

— Și așa frate-meu și cu mine îi vom ajuta când va fi nevoie.

— Totuși, dorința mea este de a mă recăsători.

— Îți urez tot norocul, domnule Gonzalv Ionescu, ori de câte ori dorești un sfat, ți-l voi da. Deocamdată, după cât văd, nu ești un om liber. Abia după obținerea divorțului vei putea să te gândești la o nouă căsătorie.

— Nu văd necesitatea de a proceda la divorț înainte de a avea o perspectiva sigură. Soția mea nu-mi va face nici o dificultate.

— Soția dumitale e o femeie admirabilă.

— Urmez întocmai sfaturile ei. Ai putea, dragă domnișoară, să-mi dai un răspuns?

— Ce fel de răspuns?

— În chestiunea de care am vorbit. Dacă ai agreea o căsătorie.

— Oh, domnule Gonzalv, îmi pui niște întrebări cu totul noi pentru mine. N-aș fi crezut că la vârsta mea am să primesc astfel de propuneri.

— Te rog să reflectezi.

— O fată bătrână se gândește cu greu la asemenea lucruri.

Astfel, badinând fără maliție și lăsând drumul deschis, Erminia purta cu vorba pe Gonzalv, pe care era hotărâtă să-l respingă, deși cu turburare. Văzând că întâmpină dificultăți singur, Gonzalv începu să vină cu copiii de mână. Aparent avea mai mult succes astfel, întrucât Erminia se emoționa de copii, îi trata cu prăjituri și bomboane și se arăta foarte mulțumită în prezența lor. În fond, însă, Erminia avea puțința să elimine orice tratative și să întoarcă astfel conversația încât ea să cadă numai asupra micilor vizitatori.

— Văd, dragă domnișoară, zise de pildă Gonzalv, că copiii țin foarte mult la dumneata.

— Și eu la ei! mărturisi Erminia. Copiii țin la celibatari.

— N-ar fi mai bine atunci să luăm o hotărâre cu privire la ceea ce am vorbit?

Erminia căuta în minte un răspuns de evaziune. Atunci fetița declară deodată că-i e sete.

— I-e sete, se salvă celibatara, a mâncat prea multe dulciuri, mă duc să le aduc apă rece.

Erminia conduse cu multă atenție pe copii, diminuând astfel considerabil interesul pentru Gonzalv.

— Câinele meu Ștolț, spunea Ioanide cu alt prilej Erminiei, de altfel ca mai toți câinii, are o moralitate superioară lui

Gonzalv. Nu concepe separația în nici un chip. Din momentul în care m-a ales drept stăpân, soarta lui a fost pecetluită. Nu mă va părăsi niciodată. Când uită ai casei să-i dea de mâncare, caută prin alte părți un os sau dezgroapă o rezervă, reproș nu-mi face niciodată. Dacă îl iau la drum, oricât de înfometat, părăsește mâncarea. De sunt supărat, așteaptă să-mi treacă. Așadar, fidelitatea lui pentru mine e un imperativ categoric, nu un sentiment interesat. Cât despre Gonzalv... subcaninitatea lui este evidentă.

— Își iubește copiii totuși!

— Fiindcă îi consideră ai lui, sentiment egoist. Superioritatea omului se revelă în sentimente de origine cerebrală.

— Atunci Ștolț al tău e un cerebral?

— Firește! E un câine eminentemente mintos.

Întrucât își închipuia că existența soției sale constituie o piedică în tratative, Gonzalv își convinsese nevasta să facă o vizită Erminiei, spre a-i declara că n-ar fi afectată de o recăsătorire a soțului ei. Aceasta luă ca pretext dorința copiilor de a revedea pe Erminia.

După multe ocoluri, madam Gonzalv Ionescu își adună curajul și zise:

— Bieții copii, în curând o să trebuiască să mă despart de ei.

— De ce? Întrebă Erminia făcându-se a nu ști nimic.

— Aș fi o piedică în drumul carierei lui Gonzalv. A suferit atâtea nedreptăți...

— Și consimți a-ți părăsi soț și copil numai pentru o astfel de socoteală?

Soția lui Gonzalv oftă imperceptibil.

— N-aș fi fericită dacă l-aș vedea mereu indispus. M-aș simți vinovată. Existența este imposibilă cu un om, oricât de delicat, care nutrește sentimentul că și-a stricat cariera din cauza femeii. Am cunoscut o tânără doamnă care-și iubea foarte mult soțul, însă a divorțat, neputând suporta indispoziția secretă a acestuia din cauza criticilor rudelor, care-i reproșau că a luat o femeie de condiție socială inferioară.

— Păcat! observă Erminia.

— Bărbații au multe necazuri pe care noi le ignorăm din cauză că ei sunt tăcuți. La început l-am crezut pe Gonzalv mulțumit de situația lui. Abia cu încetul mi-am dat seama că trăiește într-o veșnică agitație. Este ființa cea mai nefericită de pe lume, tresărind la cel mai mic zvon de publicări de catedre vacante, cheltuindu-și banii la tipărirea memoriilor. N-am fost o singură dată cu el la teatru. Ba să nu mint, o singură oară am fost la un matineu, dar el a plecat după actul întâi, fiindcă i-a spus un cunoscut că a apărut o modificare a legii învățământului superior în Monitorul oficial. S-a dus să caute numărul. Gonzalv nu va fi ca toți oamenii decât când i se va da o catedră. Domnul Coștescu i-ar face un mare serviciu dacă l-ar ajuta, ar face alt om din el.

— Din nefericire, cumnatul meu e tot așa de încăpățânat în chestiile de catedră. Am impresia că profesoratul universitar e un vițiu ca și morfinomania, de care e greu să te dezbari. L-ar ajuta, cu condiția să facă parte din familia lui, mai mult sau mai puțin.

— De aceea m-am hotărât și eu să mă despart, o fac cu dragă inimă, și cine l-ar lua n-ar trebui să aibă nici cea mai mică îndoială de resentiment din partea mea.

— Ai un caracter rar. Arhitectul Ioanide, un prieten de-al nostru, te-ar admira.

— Nu mi se pare că fac ceva deosebit. O căsătorie care împiedică pe toți să se simtă bine laolaltă e o formă goală. Vom fi prieteni mai departe, de dragul copilului. Gonzalv se poartă foarte delicat cu fostele lui soții, trebuie să recunosc asta, nici una nu i-a păstrat ranchiună. Sunt bărbați cu însușiri mai mari, este totuși și acesta un dar de a nu fi urât de femeile de care te-ai despărțit.

— Frumos din partea dumisale!

Ioanide îi zise Erminiei în aceeași chestiune:

«Gonzalv e un vrăjitor, să nu râzi, un Casanova *sui generis*. Byron și Chateaubriand ar eșua lamentabil, cel puțin în sfera în care se-nvârtește. E așa de convins de avantajul pentru o femeie de a se mărita cu el, încât produce o fascinație, un

fenomen de persuasiune absurdă. N-are tracul ieșit din considerația pentru femeie. În locul lui Dante, decât să facă atâta misticism, ar fi cerut pe Beatrice de nevastă și ar fi obținut-o imediat. Oricare dintre oamenii comuni are mai multe șanse la femei ca marile temperamente. Însă numai aceia care eșuează dureros dau nume dragostei.»

— Prin urmare, vezi, continuă soția lui Gonzalv, că este absolut liber și divorțul rămâne o chestie de ordin secundar.

— Ar trebui spuse astea nepoatei lui Coțescu, ca să știe.

— El n-ar prefera pe nepoată, după câte am înțeles, trage nădejde în altă direcție.

Și Erminia și soția lui Gonzalv lăsară un moment capul în jos, făcând o pauză în conversație. Erminia în acest timp își curăța rochia de un fir mic de ață albă.

— Poate că merg prea departe cu indiscreția, zise madam Gonzalv Ionescu, însă el zice că i-a propus Coțescu să se căsătorească cu dumneata.

Erminia râse în felul ei îngăduitor, ca o călugăriță căreia i se propune să fugă îmbrăcată bărbătește și călare din mănăstire.

— Coțescu e posibil să fi spus asta, are mania matrimonială. Dar te întreb pe dumneata: se potrivește un asemenea proiect cu vârsta și cu felul meu de viață de până acum?

— Dacă ar fi vorba numai de acestea, piedica n-ar fi așa de mare cum îți închipui.

— Simt un fel de copilărească satisfacție auzind că se vorbește despre căsătorie în casa mea, însă când îmi vin în fire nu pot să nu râd. E imposibil. Nu vreau să spun că domnul Gonzalv nu merită toată considerația, dar dacă suntem prieteni, ce ne trebuie mai mult la această vârstă?

— El vede lucrurile altfel.

— Mi-e teamă că cumnatul meu, din ignoranță, produce încurcături. Nici soră-mea nu mă cunoaște bine. Ea s-a născut spre a fi căsătorită, eu m-am născut celibatară. Sunt de o speță deosebită.

— Nu pot să insist. A face pe pețitoarea soțului meu mi-este penibil. Am vrut doar să se știe că nu sunt o piedică.

Gonzalv fu foarte dezgustat de aceste contrarietăți și merse la Coțescu.

— Ei, întrebă acesta, te-ai înțeles cu Erminia?

— Am sentimentul că ezită, probabil așteaptă o sugestie de la dumneata.

Coțescu era un om căruia, ca și lui Dan Bogdan, îi plăcea să dea de probleme inextricabile privind pe alții, spre a le rezolva în rate. Simțea o satisfacție deosebită la orice complicație nouă. De altfel, Gonzalv îi picase în mână, și câtă vreme îl purta cu vorba în privința căsătoriei, îl imobiliza în calitate de competitor al catedrei.

— Mă mir, zise Coțescu, credeam chestiunea aranjată. Iată un ce neprevăzut. S-o constrâng n-am calitatea și nici nu cred c-ar fi bine; să apelăm la serviciile soției mele. Ca soră, are alte mijloace de persuasiune.

Coțescu expedie deci pe Gonzalv la sora Erminiei, care fu fără înconjur de părere că ideea soțului ei nu era convenabilă. Erminia n-ar fi devenit niciodată o bună soție, era obișnuită să trăiască împreună cu fratele ei. Pe urmă, Gonzalv nu cunoștea un amănunt. Erminia, tocmai poate pentru că nu era aptă pentru viața conjugală, era extrem de sensibilă și la o vorbă inofensivă plângea și se considera nefericită trei zile încheiate. Madam Coțescu încercase s-o țină în casă la ea spre a o scoate mai la lume, dar se izbise tocmai de inconvenientul susceptibilității. Erminia era rezonabilă numai în căminul părintesc, între mobilele cu care copilărise și cu fratele ei. Gonzalv nu trebuia să-și facă iluzii în privința iubirii de copii a Erminiei. Da, când copiii veneau în vizită și erau ai altuia, Erminia murea după ei, era în stare să le dea tot ce avea. Însă dacă ar fi stat mai mult cu ea, chestia s-ar fi schimbat. Hergot însuși, marele iubitor de copii, avea același caracter. De s-ar fi scuturat un trandafir, copiii ar fi fost de vină, fiindcă au alergat prea tare și au mișcat creanga. De ar fi picat cerneală pe un rotocol de dantelă, ar fi fost tragedie. Firește, Erminia era o femeie de o gingășie extremă, nu s-ar fi plâns direct. Dar ar fi arătat atâta mâhnire la pătarea

dantelei, ar fi încercat atâtea procedee să scoată pata, încât s-ar fi văzut îndată că pentru ea întâmplarea echivala cu o catastrofă. La fel, Hergot ar fi ridicat foile scuturate de jos, le-ar fi adunat pe o farfurie și le-ar fi mirosit oftând cu atâta insistență, încât ar fi ghicit oricine că și-a pierdut buna dispoziție. Hergot și Erminia aveau amândoi obsesia de a ține parchetul bine lustruit. Când aveau covoare mai multe, preocuparea era mai moderată. Acum, că parchetele erau goale, panica era în raport direct cu suprafața. Hergot zărea petele de praf lăsate de ghețele vizitatorilor și suferea vizibil. Conformitatea lui de caracter cu Erminia era așa de mare, încât nu mai trebuia să atragă atenția prin cuvinte sorei sale. Îi arăta numai mutește cu degetul locurile maculate, și atunci Erminia venea repede cu o flanelă îmbibată de ceară și dregea punctele nevralgice. Altă dificultate apoi. Nici vorbă că Gonzalv, având copii, avea să aibă trebuință de o servitoare tânără cel puțin. Ei bine, Erminia nu îngăduia în casă decât femeia bătrână rămasă de la părinți, care la rândul ei era o tirană și nu suferea nici un ordin străin, având socotelile și planurile ei. Acestea și altele fură informațiile oneste, poate dinadins exagerate, pe care madam Conțescu le dădu lui Gonzalv Ionescu. Pretendentul se sperie și raportă totul soției sale, cerându-i sfatul. Soția lui Gonzalv zise că Erminia i se păruse o ființă foarte așezată, însă din moment ce ea însăși atrăsese atenția asupra metehnelor ei de celibatară, era de crezut că tot ce spusese soră-sa putea fi adevărat. O fată mai tânără ar fi mult mai potrivită și deci a accepta pe nepoată era poate cea mai bună soluție. Așadar, Gonzalv reveni la Conțescu și-i destăinuă opinia doamnei Conțescu.

— Dacă este așa, zise geograful, să ne îndreptăm în cealaltă direcție. Aci se ivește de la început o dificultate.

— Care? Înghiți din sec Gonzalv.

— Am promis-o pe fată, nu precis, firește, altcuiva. Trebuie să-mi retrag cuvântul.

După puțin timp, Conțescu mărturisi că promisiunea dată celuilalt nu era un impediment serios, deoarece prevenise că totul fusese un simplu proiect. Important era a se câștiga

adeziunea fetei. Gonzalv începu așadar să vină cu copiii de mână în casa Coțescu și să aibă întrevederi cu nepoata acestuia. Nepoata nu părea să aibă repulsie pentru copii, dimpotrivă, îi mângâia, era exuberantă cu ei. Totul părea a fi în regulă. Indispoziția mergea în altă parte. Fata nu gusta conversațiile în timp ce Gonzalv era căsătorit.

— Dumneata, zise ea, vrei să te căsătorești. Prea bine! Că ai mai fost căsătorit nu prezintă atâta importanță. Sunt cazuri dese de nepotrivire. Însă dumneata n-ai divorțat încă.

— Problema divorțului e ca și rezolvată, domnul Coțescu și doamna știu bine acest lucru. Soția mea consimte, poate oricând să «confirm».

— Nu te supăra că insist, trebuie să admiți că nu-i tocmai normal. Soția spune că primește, cu toate astea nu divorțați, asta înseamnă că-i vine greu să se despartă. N-aș vrea să fiu cauza spargerii unui cămin. Dacă dumneata ai fi despărțit de soție, situația ar fi alta. O femeie iese pe stradă cu logodnicul ei, se întâlnește cu el, are prilej în fine de a-l cunoaște de aproape. Cu dumneata nu pot să-mi iau această libertate fără să comit un act nepermis. Într-un cuvânt, ești încă un om însurat.

— De, cântări Coțescu argumentele nepoatei, comunicate de Gonzalv, fata are și ea dreptatea ei. Cred că asta se poate aranja.

Adevărul este că lui Gonzalv îi era frică să se despartă fără garanții. Atunci recurse la o stratagemă. Repartiză pe fiecare copil mamei sale respective, iar pe ultima soție o trimise la o rudă a ei. Astfel rămase singur în casă. Făcu chiar hârtiile de cerere de divorț și le arătă lui Coțescu și nepoatei, însă de fapt nu erau depuse la tribunal. Invită înadins acasă diferiți cunoscuți, ca din întâmplare, ca să constate că trăia singur.

— Parcă erai căsătorit, unde ți-e soția? Întrebă Gulimănescu.

— M-am despărțit!

— Cum așa? Ai copii.

— Le-am dat la fiecare copilul respectiv. E mai pedagogic. Au crescut, fiecare dorește să-și vadă mama.

— Și așa te simți bine?

— Mă simt nu se poate mai prost, de aceea, cu părere de rău, va trebui să mă căsătoresc din nou. Soția mea din urmă a fost sfătuită de medic să ducă viață liniștită. Copiii o oboseau. În interesul sănătății ei, am făcut un sacrificiu.

Oricât ar fi mistificat Gonzalv pe cunoscuți, aceștia aflaseră ceva, iar Smărăndache înflori totul. După versiunea acestuia, Gonzalv își ascunsese nevasta, în scopul de a se căsători cu alte două deodată, cu Erminia și cu nepoata lui Coțescu. După manevra despărțirii corporale, Gonzalv își reluă cu mai multă încredere vizitele la nepoata lui Coțescu, ba chiar izbuti a o aduce acasă la el. Nepoata profesa anumite idei libere, în sensul că o fată trebuie să treacă peste orice considerații formale spre a-și asigura fericirea. Anume lecturi pedagogice înrâurise asupra moralului ei. Când văzu paturile copiilor, nepoata întrebă:

— De ce mai ții paturile, dacă copiii s-au dus la mamele lor?

— S-au dus provizoriu, până mă căsătoresc. Apoi îi readuc acasă. Cum? Să-mi gonesc copiii? Ai avea inimă să mă lași să comit această crimă?

— Nu văd ce crimă ar fi, din moment ce ei stau mult mai bine la mamele lor. Pentru mine ar fi niște copii vitregi.

— Vasăzică, nu-i iubești?

— N-am vrut deloc să spun asta. Dimpotrivă, țin foarte mult la copii. Însă sper să am și eu. Fiecare își iubește copiii proprii.

Gonzalv fu și mulțumit, și dezamăgit. Zelul prolific al pretendentii îi plăcea, însă el înțelegea că toți pruncii produși de soțiile sale sunt exclusiv ai lui și voia să-i vadă laolaltă. Își exprimă această nedumerire față de Coțescu.

— Așa sunt femeile. Cred că asta e o chestie pe care nu trebuie s-o iei în seamă serios. Îți ții copiii în altă parte la început, pe urmă, tot aducându-i din când în când pe acasă, nepoată-mea are să se obișnuiască. Doar în familia ei au fost șaisprezece copii, ea e al doisprezecelea.

Pertractările între Gonzalv și nepoata lui Coțescu continuară. Aceasta din urmă trecu la alte bănuieli:

— Orice-ar fi, arăți a fi nestatornic. A divorța de trei ori nu e normal. Mă întreb dacă ești capabil de iubire.

— Au fost împrejurări nenorocite, independente de voința mea.

— Eu te rog să știi dinainte, nu pot concepe aventura. Asta va trebui să fie ultima dumitale experiență.

— Pozitiv! o asigură Gonzalv.

— Singura scuză pe care ți-aș găsi-o este că nici soțiile dumitale n-au ținut la dumneata excesiv. Ușurința cu care actuala dumitale soție consimte să se despartă dovedește indiferență.

— Face asta din devotament, având în vedere viitorul copiilor.

— O căsătorie reprezintă un act serios și cine intră în ea se apără cu toate forțele. Nu-ți voi permite să neglijezi căminul.

— N-am să dau nici un prilej de reclamație.

În fond, pe Gonzalv francheța cam pedantă a limbajului fetei îl speria. Hotărî să fie cu ochii în patru, să nu scape din vedere în prealabil catedra. Madam Coțescu, sinceră, îi făcu portretul nepoatei:

— Coțescu n-are idee ce este o femeie, sunt datoare să te previn. Fata asta e bună, nu zic nu, însă așa cum o vezi, cuminte și sfioasă ca o învățătoare, să știi că e foarte temperamentoasă. Nu dezordonată. Este de o onestitate ireproșabilă. la toate lucrurile în serios și când îi intră ceva în cap, apoi cu greu o mai întorci din drum. A fugit de la părinți, unde erau copii mulți, ca să poată urma la școală, și făcând imposibilul a absolvit școala normală. A mai vrut să se mărite, dar totdeauna fără chibzuială. Primul logodnic a fost tuberculos și era și mai tânăr decât ea cu doi ani. Susținea că ea l-ar vindeca și că are obligația de a-l lua chiar bolnav, deoarece i-a promis. Băiatul a murit, din nefericire sau din fericire. Al doilea era un băiat, iar mai tânăr decât ea, care nu terminase liceul. Intrase târziu, din cauza greutăților de familie, și era în clasa a VI-a la vreo nouăsprezece ani. Deci minor. Ea avea vreo douăzeci și doi, douăzeci și trei. De altfel, se cunoșteau, fiind

din același sat. De la ea știu că au făcut jurământ să se ia și fata s-a hotărât să aștepte până ce băiatul devine major și termină măcar liceul. Îl ajută ea, cu bani. Și de data asta n-a avut noroc. Băiatul, amețit de alții, s-a dus în Spania, unde a murit în războiul civil. Deci vezi cum e ea. Nu ține socoteală de vârstă; mai tânăr, mai bătrân, nu importă, totdeauna de fapt un bărbat mai slab decât ea, fie prin tinerețe, fie prin maturitate. E aprigă în dragoste, geloasă, tiranică, în stare de orice sacrificiu, pentru firile pasionale e foarte bună. Și-ar apăra bărbatul cu pușca în mână dacă ar fi cazul. N-a știut unde a plecat logodnicul al doilea, că mergea și ea după el. E de la munte, din familie haiducească. Eu mă întreb: dumneata, om așezat, cu copii, o să te împaci cu ea? Pe urmă, să știi: toți din familia ei au copii mulți, șapte e numărul cel mai mic, o soră are doisprezece, la părinți, cred că ți-a spus Conțescu, au fost șaisprezece și trăiesc aproape toți. După un timp de zvăpăiere, toți se așază la casa lor și fac copii. Sunt sigură că va avea și că va voi să aibă. Mi-a și spus. Nu s-ar simți bine în casă goală, asta e spiritul familiei. Pe ceilalți n-are să-i suporte. Tată-său, care a mai fost însurat, și-a gonit copiii făcuți cu prima nevestă.

Își râdea madam Conțescu de Gonzalv? Deloc. Nu-și putu ascunde un zâmbet, totuși povesti aceste fapte, perfect adevărate și care n-aveau în ele nimic anormal, dat fiind mediul în care se petreceau. Nu voia să aibă responsabilități pe urmă. Surorile acestei nepoate erau în fiecare an gravide. Toată vremea erau ocupate numai cu scutece și biberoane. Era imposibil să le inviți laolaltă, pentru că ar fi oferit un spectacol grotesc. Oricare altul în locul lui Gonzalv, la preavizul așa de dezinteresat al doamnei Conțescu, ar fi făcut o retragere grabnică. Însă maladia morală de care suferea Gonzalv și pe care Smărăndache o botezase «catedromanie» era neiertătoare. Își zise că procreația nu depinde exclusiv de soție și că ar fi fost în măsură să saboteze excesele de zel. Consultă deci din nou pe Conțescu, de la care îndrăzni a cere precizuni în privința situației pe care i-ar procura-o. Strâns cu

ușa, după multe ezitări și amânări, Coșescu zise că, bineînțeles, avea să lase, la terminarea operei sale științifice, catedra sa lui Gonzalv, numindu-l peste câțiva ani, când lucrările vor fi foarte înaintate, suplinitor, spre a-l prezenta astfel oficial forurilor universitare. Până atunci îi va crea o conferință pe lângă catedra sa. Cu toate că Gonzalv nu se mulțumea cu o simplă conferință, era totuși ceva, o pătrundere în Troia, conferința se putea transforma în catedră, în calitate de conferențiar al lui Coșescu avea certitudinea de a urma la o catedră plină. Ar fi devenit un protejat al marelui clan al Coșeștilor, tare oricând. Acum începu agitația lui Gonzalv pentru crearea conferinței. Coșescu era destul de influent, într-o vreme când ministerul avea toată inițiativa. Ar fi putut deci obține de sus ceea ce voia. Fie scrupul formalist, fie instinctul de a arăta lui Gonzalv cât de dificil este serviciul pe care i-l cere, Coșescu alege calea de a propune consiliului profesoral să solicite ministerului crearea postului în chestiune. Și acest lucru l-ar fi putut face fără tapaj. Coșescu însă redactă lista profesorilor titulari, și stabilind numărul care ar fi constituit majoritatea începu să studieze, față de Gonzalv, caracterul fiecărui profesor și să emită cele mai întristătoare suspiciuni. Unul avea un protejat al lui și, admitând crearea unui astfel de post, ar fi cerut ca el să se înființeze cu altă titulatură pe lângă catedra lui. Sau cel puțin să se mai ceară un post pentru el, ceea ce ar fi determinat ministerul să refuze atâtea creații noi. Pe altul nu se putea conta. Spunea da înainte de a intra în sala de consiliu, iar acolo studia fețele și făcea propunerile cele mai scandaloase. De exemplu, zicea: «Dacă reușita depinde de votul meu, îl retrag», sau «Votez alături de majoritate, la sfârșit». Sau se abținea. O dată a cerut voie să meargă până la closet și a fugit.

— Țștia sunt oamenii, constată pesimist Coșescu către Gonzalv cel plin de sudori reci.

Mai era și altă greutate după Coșescu: adunarea laolaltă a numărului suficient de profesori. De obicei, aceștia cereau informații, spionau, aveau pretenția să li se comunice exact

ordinea de zi, iar dacă într-adevăr li se împărtășea, atunci se consultau la telefon și la prima conferință în mod sigur lipseau aproape toți. Pe urmă reapăreau, după jocul secret de opinii, niciodată în număr suficient spre a lua o decizie.

— Atunci ce-i de făcut? Întrebă alb ca varul Gonzalv.

— Vom lupta energic! Îl încurajă Coțescu. Părerea mea este că trebuie să procedăm academic, pipăind dispozițiile spre a ști unde este punctul slab. Oamenii sunt susceptibili, și dacă-i iei cu binișorul, izbutești.

Sfatul lui Coțescu fu ca Gonzalv să facă vizite pe rând tuturor profesorilor, rugându-i să sprijine propunerea. E de prisos a nara odiseea lui Gonzalv. În fond, nu întâmpină rezistență, ci o dispoziție enormă de a discuta cazul, de a cere lămuriri și păreri altor colegi.

— La ce trebuie o astfel de conferință acum? Complicare inutilă a programului.

— De ani de zile strig să mi se creeze o conferință și nu m-ascultă nimeni.

— E o chestiune importantă, nu pot să dau un răspuns înainte de a mă consulta cu specialiștii.

— Dacă obții majoritatea, sunt al dumitale.

— Nu mă pricep deloc în materia asta, să mă ierți că nu m-amestec.

Cam de acest soi fură răspunsurile culese de Gonzalv. Cu toate astea, după câteva ședințe ratate din cauza absențelor, chestiunea fu pusă și recomandarea se decise fără nici o dificultate. Gonzalv se simți alt om. Însă catedra universitară e un joc asemeni aceluia al speranței practicat de Inchiziție și descris de Villiers de l'Isle-Adam. Cererea consiliului nu însemna mai nimic fără aprobarea ministerului, care și acesta era dependent de hotărârile Consiliului de Miniștri și de bunăvoința ministrului de finanțe. Cum se pregătea o reformă a învățământului, rezoluția ministrului fu: «Se va avea în vedere în noua lege a învățământului superior». Gonzalv nu fu prea entuziast de această victorie platonice, însă Coțescu îl corectă:

— În afacerile universitare trebuie să ai noroc și răbdare. Ceea ce am obținut e foarte important. Nu mai avem nevoie să punem problema în consiliu altă dată, repetăm pur și simplu adresa la timpul oportun. Apoi ministerul s-a obligat, putem face uz de promisiunea lui; iar față de un nou ministru ne vom folosi de ea ca de un document prealabil.

Gonzalv, de altfel, strecură în două gazete știrea că ministerul a hotărât crearea prin noua reformă a unei conferințe de geografie.

— Te felicit! zise Gaittany către Gonzalv, ai făcut un pas înainte.

— Crezi? se îndoii amar Gonzalv. Mai am mult de luptat.

Coștescu îl asigurase totuși că va obține în mod sigur înscrierea conferinței și că formalitatea trecerii prin consiliu o voise numai spre a nu avea aerul că lucrează pe deasupra. În caz de schimbări, cererea era sprijinită pe majoritatea în regulă, nu opera unei hotărâri de culise. Convingându-se de bunele intenții ale lui Coștescu și dându-și seama că fără sprijinul lui n-ar fi fost capabil să facă nimic, Gonzalv se decise să pornească divorțul. Tocmai se îndrepta spre tribunal, pe sălile căruia întâlnea de obicei pe avocat, când se întâlni cu Smărăndache.

— Unde mergi? Îl întrebă acesta din urmă.

— Mă duc la tribunal, pentru chestia mea.

— Divorțul? Ce? Mai divorțezi?

— E un lucru convenit între noi.

— N-ai auzit nimic de Coștescu?

— Nu! tresări Gonzalv.

Smărăndache scoase din buzunar un jurnal de format mai mic și care era inspirat de Mișcare. Aci, sub un titlu amenințător, era publicată o listă de profesori cărora li se făgăduia fără menajamente scoaterea de la catedră. Mai toți Coșteștii figurau acolo. Mai înainte, o astfel de listă ar fi provocat doar ridicări din umeri, ca un lucru nesperat. Acum însă, în ultimele săptămâni, lucrurile se schimbaseră radical. E de ajuns a spune că, deși ministru, Pomponescu era trecut pe această listă.

Autoritățile nu avuseseră curajul de a confisca numărul. Guvernul era în derută, lumea în alarmă, și membrii Mișcării, care până atunci șezuseră ascunși de frica arestării și împușcării, ieșeau acum sarcastici în plină stradă. Grupuri suspecte se aglomerau la colțuri de stradă, elevi de școală mergeau *in corpore* pe trotuare. Absorbit exclusiv de conferință și matrimoniul lui, Gonzalv nu bănuia nimic.

— Bine ai făcut că mi-ai atras atenția! mulțumi Gonzalv lui Smărăndache. Pot să iau măsuri la timp oportun.

Gonzalv alergă la Coțescu și aduse vorba de listă. Coțescu nu arăta emoționat, zâmbi chiar cu incredulitate.

— Dacă au ei pe altcineva mai bun decât mine, n-au decât să-l puie!

Gonzalv cugetă în sinea lui că el era foarte bun să înlocuiască pe Coțescu și imediat se gândi că n-ar strica să ia contact cu sferile Mișcării îi era totuși frică, și experiența, confirmată și de liniștea ciudată a geografului, îi spunea că familia Coțescu e o rețea puternică, în care intrau și membri ai Mișcării. Însuși Hagienuș îl confirmă în această opinie:

— Ți-ai găsit să-l dea afară pe Coțescu! Mi s-a spus că lista e redactată tot de un Coțescu, asistent și membru în Mișcare. Se preface că se atacă. Dacă nu izbutesc să vină ceilalți, aceștia vor spune că sunt victime puse pe lista neagră. Pe dumnezeul meu!

În consecință, Gonzalv decise să fie încă rezervat și să stea în expectativă neutră. Însă conversațiile matrimoniale fură sistate, iar acțiunea în divorț, amânată. Soția legitimă cu copilul respectiv fu rechemată acasă temporar, spre a pune în ordine căminul, grav compromis din cauza unei diplomații anxioase. Gonzalv nu îndrăzni încă a readuce acasă câteșitrei copiii, de teamă să nu afle Coțescu și să tragă de aci concluzia că a părăsit gândul căsătoriei. Un timp se mulțumi deci să treacă zilnic pe la locuințele fostelor soții, lucru obositor. Ideea de a-și ține copiii dispersați îi era nesuferita și Gonzalv suferea vizibil din cauza aceasta. Oricâtă încredere avea în mamele respective, susținea că numai un bărbat cu criterii științifice poate să

dea bune îndrumări pediatrice. Îi era frică grozav ca nu cumva copiii, aruncați în medii deosebite, să nu ia din nou vreo boală contagioasă. În fine, educarea lor lăsa de dorit, întrucât acasă Gonzalv avea un program pentru toți trei, pe care acum căuta a-l aduce la îndeplinire succesiv, trecând de la unul la altul. Se interesa de alimentația fiecăruia.

— Ce i-ai dat de mâncare azi? Crezi că-i e de ajuns?

Aducea de la el câteva alimente considerate nutritive și le distribuia în scopul ca toți să aibă o bază comună a hranei. Se iveau și alte dificultăți. Distribuindu-și progenitura, Gonzalv nu avusese vreme să le dea echipamentul necesar. De altminteri, având în vedere creșterea continuă și gradația fără salt, ultima soție făcea schimburi de efecte, găsind că ciorapii vechi ai băiatului mai mare se potriveau băiatului mai mic. Așadar, Gonzalv era mereu pe drumuri pentru mărunțișuri. De pildă, se constatasese că jambierele unui băiat erau desperecheate, una din ele aparținând perechii mai mici a celuilalt. Atunci Gonzalv alerga la cealaltă soție, sau acasă, scoțocea, ancheta, până reconstitua perechile. Era trimis pe la magazine să cumpere obiecte trebuitoare. Un neajuns serios îl găsea Gonzalv în imposibilitatea de a plimba copiii. Din motive de igienă și din plăcere paternă, Gonzalv se obișnuise a face aproape zilnic o cât de scurtă preumblare cu băieții și fetița, la șosea sau la Cișmigiu, cu care prilej le administra și puțină instrucție, arătându-le spre exemplu lebăda, semnalându-le păsările. Acum, trecând peste primejdia de a fi văzut de cineva din familia Conțescu, era obositor pentru copii a umbla de la o casă la alta, în scopul de a se aduna și a merge apoi la șosea. Nu mai luăm în considerare faptul că locuințele celorlalte foste soții nu i se păreau lui Gonzalv suficient de confortabile. În cele din urmă, consultându-se cu soția ultimă, părintele îngrijorat hotărî a readuce seara într-o trăsură copiii acasă până la alte dispoziții. Toate aceste sâcâieli alterară simțitor sănătatea lui Gonzalv, care începu să slăbească și să dea semne de consumpție fizică. Ocupat ziua cu copiii, ședea până noaptea târziu să lucreze la opurile sale geografice.

Instabilitatea politică îl determină pe Gonzalv să caute o bază de operație mai largă decât familia Conțescu, spre a avea un titlu de reclamație sub orice regim. Fiind un om care fugea tactic de legăturile deschise de partid, imaginează un instrument strict profesional. Aruncă propunerea creării unei asociații a doctorilor în științe și litere, în scopul de a combate unitar pentru o mai largă înțelegere a savanților tineri rămași neîncadrați (de fapt, Gonzalv nu era așa tânăr). Câțiva aderenți fură găsiți și se putu redacta o moțiune ce stârni oarecare campanie în presă. Asociații solicitau lărgirea numărului de posturi universitare și până atunci reînființarea examenului de docență, care ar permite tinerilor învățați să facă prelegeri libere la facultăți, dând posibilitatea forurilor științifice să aprecieze valoarea elementelor până acum neutilizate. Gonzalv își zicea ca dacă se admitea acest principiu și obținea docența, atunci situația lui față de Conțescu ar fi mai independentă. Înmarmat cu moțiunea, Gonzalv începu să ceară audiență miniștrilor și secretarilor generali, care, fiindcă venea în fruntea unei delegații, îl primiră distrați și zâmbitori, promițând mecanic tot sprijinul, însă cu gândul la alte probleme mai grave. Mai mult, Gonzalv compuse în afară de moțiune și un memoriu, pe care îl înmână, tot în delegație, șefilor de partide sau locuitorilor lor, prin care, în numele tineretului cu doctorat (A.D.Ș.L.), ruga partidele să înscrie în programul lor justele doleanțe ale acestora. Aproape numai cu contribuția sa personală dădu la tipar moțiunea Adeșeleului (cum zicea Smărăndache) și memoriul și împărți broșura la toate notabilitățile politice și culturale.

— Am făcut tot ce era posibil să fac, declară Gonzalv; aștept încrezător.

În realitate, fizionomia sa dezmințea această versiune, căpătând o crispație de amărăciune înrudită pe departe cu aceea a lui Pomponescu, deosebirea fiind totuși că ministrul își făcuse din blazare un gest monden, în vreme ce fața lui Gonzalv exprima lamentația.

Trecând ocazional prin piața unde Ioanide ridicase biserica, Gonzalv rămase surprins. Apăruse și palatul municipal, inclusiv

campanila. Totul era turnat în beton și în parte și umplut cu cărămidă. Se lucra.

— Poftim! zise Gonzalv indispus. Pe vremea asta se găsesc bani pentru construcții de lux. În schimb, nu se înființează o nenorocită de conferință.

Într-adevăr, Ioanide își continuase opera nestingherit, cu concursul solidului primar. Executarea lui Tudorel atrăsese atenția asupra cazului său de tată nenorocos și făcuse să fie uitat arhitectul. Pomponescu nu îndrăznise a pronunța numele lui Ioanide într-o împrejurare așa de atroce, cu toate că indispoziția lui nu scăzuse, și astfel, prin efectul labilității părerilor și sentimentelor, chestiunea bisericii fu complet abandonată. Îi fu cu neputință doamnei Pomponescu să stârneasă un cât de mic comentariu în această direcție, deoarece asistența nu remarcă deloc încercarea, nebănuind că se mai poate preocupa cineva de lucruri perimate. O chestiune nu se transformă în scandal decât într-un anumit moment prielnic, apoi opinia publică se imunizează și devine indiferentă. Cunoscuții nu mai arătau interes nici pentru, nici contra lui Ioanide și ca atare nu mai reacționau la sugestiile familiei Pomponescu. Marea este cu desăvârșire uitată iarna, și numai la apropierea verii imaginea ei revine ademenitoare în minte. Scandalul Ioanide fusese părăsit brusc și în mod natural, fără putință de a fi realimentat prin aceleași mijloace. În acest abandon, Ioanide ridică construcția. Fapt și mai ciudat. Pe măsură ce nesiguranța și panica intrau în guvern, primarul obținea fondurile cu o regularitate aritmetică. În lipsa direcției de sus, birourile lucrau mecanic, prin acte reflexe, executând operațiile curente, și astfel ordonanțele se plăteau la vreme. Fenomenul era nu se poate mai interesant. În timp ce lumea umbla absorbită pe străzi, în căutare de știri și interpretări, și orașul părea, tot mai mult, moralmente, o cetate cu cartiere în flăcări către care se îndreaptă cetățenii, într-o piață liniștită, lucrătorii își vedeau de treabă pe schele, stimulați de Butoiescu și inspecțiați de Ioanide. Chiar oamenii din cartier nu zăreau turnul, nici enormul corp al primăriei. Din anume părți ale

Capitalei, campanila lui Ioanide începea să se vadă profilată pe cer, asemeni turnului Palatului Comunei din Florența sau turnului del Mangia din Siena, și nimeni nu se întreba ce este acel stâlp masiv, acoperit cu plăci de marmură, care domină orașul. Dacă Ioanide ar fi umplut acum Calea Victoriei cu statui ecvestre de bronz, nu s-ar fi observat noutatea. Arhitectul își dădea seama de altfel de acest fenomen. Tot ce azi produce senzație într-un oraș cu monumente vechi și atrage atenția în virtutea reclamei seculare făcute prin școală — spunea el — a apărut mutește, adesea în indiferența generală. Contemporanii nu salută cu trâmbițe operele prin care se vor semna în viitor și pe care artiștii le construiesc ca cârțițele pe sub secolul lor. La ordinea zilei este Pomponescu.

Într-un fel, Gonzalv era de acord cu Ioanide în măsura în care constata nepăsarea în fața oamenilor de merit. Însă nu putea înțelege recunoașterea decât ca o faptă imediată. De aici decurse melancolia sa, pe care o comentă cercul Gaittany, evident în mod malițios. Gonzalv era convins că dacă ar fi trăit în altă țară sau nu s-ar mai fi reîntors de la studii făcea o altă carieră. Măcar liber-docent tot ar fi fost. Orice altă meserie afară de aceea de profesor universitar i se părea lui Gonzalv meschină și nu invidia soarta nici unui om ilustru fără grade în învățământ. Îl ispitesea în ea onoarea ce i se părea că derivă din greutatea accesului. Era singura profesie conferind un soi de nobleță cu trepte după abolirea boierilor. Treptele se numeau: conferențiar, agregat și profesor (zis și profesor plin, prin analogie cu ministeriatul plin, față de subsecretariatul de stat). Gonzalv nu ignora mizeriile incalculabile strâns legate de această ierarhie, însă ar fi răbdat totul pentru a pătrunde în ea. Din punct de vedere strict social, condiția de extrauniversitar era preferabilă aceleia de conferențiar sau agregat. Gulimănescu, el însuși profesor, se arăta foarte prevenitor față de un particular oarecare, oricine, după filozofia lui, putându-i fi util. Dacă însă afla că e membru al învățământului universitar, întreba îndată:

— Ești profesor?

— Conferențiar! zicea acesta.

— Aaaa! exclama Gulimănescu cu o decepție așa de jignitoare, încât se vedea îndată că punea un conferențiar sub umanitatea obișnuită.

Și într-adevăr, într-o adunare amestecată întindea mâna oricui mai întâi, însă conferențiarilor la urmă. Pe aceștia îi știa în dependență fatală și prin urmare nu făcea eforturi de a-i cultiva, afară de cazul când unul din ei era pe cale a fi chemat profesor. Atunci Gulimănescu trecea de la desconsiderare la o zgomotoasă demonstrație de prețuire. Agregajii erau mai me-najați, dar nici cu ei Gulimănescu nu-și putea reprimă plăcerea de a-i denunța inferiori.

— Am auzit că ești profesor! zicea bunăoară.

— Da! Sunt profesor de fiziologie vegetală!

— Profesor plin?

— Deocamdată agregat.

— Vasăzică, ești numai agregat... Ei, îmi pare bine!

Coțescu, om de altfel plin de respect față de semenii săi, devenea nedelicat din inconștient tic profesional. El avea urâtul obicei de a compătimi pe agregajii și conferențiarii, aducându-le aminte mereu poziția lor în ierarhia universitară. Un fizician recoltă succese științifice mondiale, fiind pretutindeni citat ca un învățat de mare viitor. I se ofereau posturi importante în străinătate, pe care era decis să le primească din motive tehnice: ar fi avut la dispoziție laboratoare inexistente în țară. Încă de când își luase doctoratul fusese numit conferențiar la facultatea unde era profesor Coțescu, fără a profesa, fiind mereu în străinătate. Acum, sosit pentru scurtă vreme în patrie, tânărul savant se simți dator să facă o vizită oamenilor de știință români și profesorilor. De conferință aproape nici nu știa și era gata a o abandona suplinatorului. Coțescu îl ascultă cu mult interes; deodată îi spuse aceste cuvinte:

— Totdeauna am pus speranță în dumneata; ai merita o situație mai bună decât aceea de conferențiar, după umila mea părere ai putea fi chiar agregat, poate chiar profesor.

Și Coțescu sublinie cu intenție pe *chiar* și pe *poate chiar*, iar la ieșire, conducând pe vizitator, recidivă:

— Repet: meriți să fii *chiar* agregat!

Atât de mult ținea Coțescu la calitatea lui de profesor plin. Newton și Laplace n-ar fi inspirat geografului nostru o stimă mai mare fără titlurile cuvenite. Gonzalv cunoștea toate aceste mizerii și ce-l așteaptă dacă ar fi conferențiar pe lângă Coțescu. Însă când vreunul emitea părerea că ierarhia în învățământ e absurdă și că nu se pot admite profesori buni și profesori mai puțin buni, Gonzalv protesta. Dorea inegalitatea, fiindcă visa să facă la timpul său cu voluptate mici mizerii conferențiarilor. Atracția universității consta, pentru el, mai ales în ceea ce-l plictisea acum, în manoperele din consiliu, în plăcerea de a amâna un candidat luni de zile și ani, în a-l ține în anticameră și a-l amăgi cu promisiuni. Gonzalv avea și el un *Weltanschauung*, ca și Ioanide, în care monumentele jucau rol neînsemnat. Iubea pacea, în care înfloresc studiile și prosperă universitățile. Lumea o împărțea în două: în universitari și public indiferent. Pe cei dintâi îi visa îmbrăcați în togă cu hermină, diferențiată însă după grade. N-ar fi admis ca un agregat să se confunde cu un profesor plin. Imagina biblioteci bine ținute la zi, încălzite iarna, cu lămpi electrice pe fiecare masă și cu pupitre rezervate pentru profesori. Și-ar fi înfipt cartea de vizită cu titlul complet: «Gonzalv Ionescu, profesor titular la Facultatea de științe București». Catedra, «în interesul învățământului», și-o închipuia dotată cu numeroase conferințe, șefi de lucrări și asistenți, astfel încât aparițiile sale în anume împrejurări să se producă în mijlocul unui întreg stat-major. Îi trebuiau fonduri pentru un buletin lunar și găsea nimerit ca universitatea să aibă o tipografie și o editură proprie. Ideea de «a lucra», *cum pleno titulo*, apărea delicioasă fanteziei sale, și accentul ar fi căzut în special asupra polemicii. Numeroase «erori strigătoare la cer», dovezi de neinformație și «neglijență științifică» semnalate în lucrările profesorilor actuali ședeau culcate pe fișele sale fără a fi divulgate, de teama de a nu-și face dușmani în consiliu. Toate aceste disimulații ar fi fost în fine suprimate. Gonzalv avea intențiile cele mai bune de activitate și probabil că multe din

acuitățile lui împotriva actualilor profesori s-ar fi moderat când le-ar fi devenit coleg. Tot ce era onest și bun în Gonzalv era intoxicat deocamdată de nerăbdarea de a pătrunde într-un corp așa de închis. Durerea și plăcerea derivau din dificultate. Nimeni nu mai fusese profesor universitar în familia lui și titlul i se părea o izbândă rară, ca aceea de a deveni un lord. Soția lui Gonzalv, îngrijorată de înfățișarea proastă a bărbatului ei și de somnul lui agitat, chemă un doctor, care consilie mai ales liniște, detașare de preocupările zilnice, adică tocmai ceea ce nu putea îndeplini Gonzalv. Câtă vreme idealul apăruse inaccesibil momentan, fusese calm și ironic, fixându-și cu nădejde o dată mai îndepărtată a realizării. Acum, că trata căsătoria cu nepoata lui Coțescu și obținuse recomandarea pentru crearea conferinței, având asigurări că va fi lăsat în cele din urmă la catedră, acum Gonzalv era agitat. Orice zvon din sfera lui de preocupări îl excita. Bombardarea Londrei, care emoționa pe toți și pentru motivul că se așteptau ca astfel de atacuri aeriene să se încerce asupra oricărui oraș, și deci și asupra Bucureștilor, nu obținut din partea lui Gonzalv nici cea mai mică atenție. De câte ori i se aducea vorba de război, se irita de-a binelea, ca de cancanuri neserioase. În schimb, fu brutal izbit de campania începută în favoarea desființării universităților din provincie, devenite inutile prin lipsa de populație școlară (se zicea), și a înglobării lor în Universitatea de la București. Coțescu afirma că în chipul acesta catedra lui ar fi triplată, căpătând și doi conferențieri. Gonzalv fu dureros sensibil la acest neprevăzut șoc și făcu o febră de origine nervoasă, care-l ținu două zile în pat.

XXVII

Zăpăceala politică din ultima vreme poate fi înțeleasă prin aceea că Gavrilcea în persoană, încălțat cu cizme, păși încet și neturburat în anticamera lui Pomponescu, e adevărat, foarte puțin populată, și ciocnind puțin la ușa ministrului, intră în biroul acestuia, unde nu stătu decât vreo două minute, după

care tot atât de liniștit ieși, luând-o pe stradă, la pas, ca un om fără ocupație, dornic de plimbare. A doua zi guvernul căzu. Pomponescu șezu închis în casă câteva zile, apoi simți nevoia să ia aer. În mod normal, după depunerea portofoliului, Pomponescu rămânea cu destui «amici politici» ca să-și permită menținerea unei mici curți. Acum toți dispăruseră ca prin farmec și Pomponescu fu nevoit să iasă singur. O luă pe jos spre șosea, în speranța de a întâlni pe cineva, într-atât melancolia de unul singur îi displăcea. Nu dădu cu ochii de nimeni și ajunse la Bufet, ca niciodată, fără suită. Se așeză pe o bancă și privi la rarii trecători. Nici unul nu-i dădea vreo importanță, lucru foarte natural, pe care îl înțelegea prea bine, Pomponescu însuși bucurându-se de incognito când era ministru. Însă acum nepăsarea pietonilor îl întrista. Deși normală, ea îi atrăgea atenția asupra superficialității prestigiului când nu e întemeiat pe o opinie statornică de oameni cu convingeri. Toată zarva la sosirea în automobil a unui ministru e făcută pe simpla abstracțiune a funcției. În fond, onorurile se dau automobilului. Înainte Pomponescu își oferea demisia cu oarecare voluptate, deoarece în opoziție era și mai considerat. Miniștrii îi făceau curte, îi satisfăceau toate gusturile, de teama interpelărilor în Parlament. Cel puțin atunci Pomponescu avea sentimentul de a promova un gen valabil în sine, polemica. Acum, însă, această eră părea cu totul depășită. Parlamentul fusese desființat și Pomponescu nu mai avea altă scenă de manifestare decât Școala de Arhitectură, de unde, potrivit listei din jurnal, nu era cu totul exclus să fie demis, motiv pentru care amânase prezentarea la catedră. Lui Pomponescu postura de mare victimă nu-i repugna și în altă împrejurare și-ar fi zis că după oarecare scurgere de vreme, nemulțumirile inerente unui regim nou vor trezi simpatie pentru oamenii răsturnați și și-ar fi reconstituit astfel o aureolă și o anticameră. Acum însă Pomponescu vedea haotic. Era convins că Germania va invada tot pământul, cucerind Africa, Asia, eliberând India, debarcând în Anglia și, prin anexiunea Canadei, amenințând Statele Unite. Unica șansă ar fi fost să

aștepta, după sfatul lui Gavrilcea, în care caz de-abia de aci înainte ar fi fost arbitru al situației. Făcând un calcul greșit, sub presiunea soției sale, era de astă dată un om cu totul scos din uz. Cincizeci de ani, își închipuia el, lumea nu s-ar mai fi putut ridica de sub lovitură, deci pentru generația veche, căreia îi aparținea, soarele apusese. O singură nădejde să se facă uitat ca om politic, să-și reia activitatea sa de arhitect, de mult abandonată, ridicând o operă mai modestă în aparență, dar mai trainică. Întorcându-se acasă, Pomponescu avu impresia că Gonzalv Ionescu, trecând prin preajma lui, a întors înadins capul, ca să nu-l salute. Cu patru zile înainte, același individ aștepta în anticameră intervenția lui Pomponescu în chestiunea doleanțelor Asociației Doctorilor în Științe și Litere. Pomponescu se dedică câteva zile, în odaia lui de lucru, problemelor arhitectonice. Își trecu în revistă toate schițele și planurile, se întrebă dacă avea vreo posibilitate să întreprindă o lucrare. Ideea «catedralei» i se păru în acel moment irealizabilă, mai ales de când, într-anume chip, Ioanide i-o luase înainte. Pomponescu bănuia că Ioanide îi poartă o ură atroce și că acum, după ce pierduse doi copii pentru motive politice, va juca un rol de frunte în noul regim. Toate loviturile posibile de la el le aștepta și, deși nu-l vedea plasat nicăieri, presupunea că după faza de pipăire, formându-se guvernul definitiv, Ioanide va milita cu siguranță. Nu asta constituia plictiseala cea mai mare. Răsfoindu-și proiectele, Pomponescu încercă un sentiment de oboseală și descurajare. Proiectele i se păreau banale sau înzorzonate, descoperirea în ele cusururi iritante, pe care, dacă ar fi fost mai tânăr, le-ar fi eliminat. Acum nu mai avea entuziasm. Invidia din nou pe Ioanide. Condiția de a izbuti într-o artă e de a avea un suflet mereu tânăr și de a te corecta singur, cu o încredere neșrămutată. Cine are superstiția opiniei altuia și tremură de toate strâmbăturile din nas nu construiește nimic. Greutatea este de a ieși din faza critică a elaborării, când toți cei care te văd la lucru sunt sceptici sau batjocoritori, neputând să se așeze în perspectiva viitorului. Calitatea lui Ioanide, invidiată de Pomponescu, era impertur-

babilitatea, incandescența sub durata faptei. În momentul de față Pomponescu nu mai credea în el însuși.

Împins de o forță imperioasă, fostul ministru merse într-una din zile la biserica lui Ioanide. O văzuse în grabă din automobil, acum voia s-o studieze de aproape, ca specialist. Tresări pur și simplu când zări palatul comunal cu turnul. Piața avea un aspect impunător, inedit pentru București, unde sistematizarea e deficientă. Un spațiu atât de vast, dominat de două monumente simetrice, făcea o impresie curioasă de gravitate. Părea transportat cu totul din altă civilizație. Pustietatea pieței contribuia de asemeni la solemnitatea decorului. Pomponescu fu nevoit să-și mărturisească, nu fără strângere de inimă, că-i plăcea concepția. Chiar dacă i-ar fi făcut unele obiecții, nu putea să-i nege simplitatea. Ceea ce în primul moment păruse riscat apărea acum extrem de academic. Ioanide ridicase biserica având înaintea ochilor orașul de mâine, fără nici o considerație față de efemera improvizație momentan vizibilă. Dărâmasse cu imaginația tot cartierul de cocioabe. Pe când se învârtea astfel în jurul pieței spre a studia biserica și campanila, Pomponescu se auzi interpelat de la spate de un glas cunoscut:

— Ce zici? Nu e așa că cimentul a biruit?

Întorcând capul, văzu pe Ioanide îmbrăcat ca lucrător, cu șapca pe cap. Pomponescu, încă sub impresia că arhitectul trebuia să fie un dușman implacabil al său, privi înspre el incert. Ioanide însă era acela de totdeauna și-i vorbea exact ca în cancelaria Școalei de Arhitectură sau la cercul lui Saferian, brusc cordial și mai ales profesional.

— În fond, continuă el, asta e opera dumitale, eu pentru prima oară lucrez astfel de chestii în beton. Ți-am împrumutat principiile și am căutat un contur de monument festiv, adaptabil materialului. Putem iscăli împreună.

— A ieșit un lucru interesant! zise Pomponescu intimidat și totodată cu emfaza lui caracteristică, de astă dată spre a-și ascunde surpriza.

— Ce-a ieșit nu știu, mă tem că totul rămâne așa cum este. Biserica asta severă este pentru mine un fel de Curte-de-Argeș

în care am zidit umbra a doi copii. Sunt un Meșter Manole dublu. Și nu mă aruncă nimeni de pe schele, lumea nu e invidioasă de opera pe care am făcut-o, fiindcă, precum observi, trece indiferentă, absorbită de alte preocupări. Vine furtuna, nimeni nu se uită în sus.

Pomponescu se despărți de Ioanide nu reconciliat cu acesta, ci și mai indispus în fundul sufletului. Nu mai simțea ură împotriva arhitectului, ci un fel de ciudă. Ioanide nu-l onorase pe Pomponescu nici măcar cu o mișcare de antipatie, ignora totul, ducea candoarea până la jignire. Savantă prefăcătorie, spre a gusta căderea ministrului, sau sinceră bunătate? Se îndoi că Ioanide putea fi așa de infernal după o dramă zguduitoare. La întoarcere, Pomponescu se întâlni cu Gaittany, care, venit cine știe de unde, era așteptat de automobilul lui. Avea fizionomia cea mai radiantă cu puțință.

— Să trăiți! zise el fostului ministru, fără nici o titlatură, spre a evita degradarea.

— Ce-i cu Ioanide, întrebă Pomponescu, nu obține nimic în noua formație?

— Bietul Ioanide! exclamă Gaittany, dar de unde, e complet în afara evenimentelor, nici nu vrea s-audă, se pare chiar că e în contra regimului.

Și Gaittany, cu o gingășie exagerată, plecând capul ceremonios, întinse mâna lui Pomponescu și-l concedie în mijlocul străzii, urcându-se în mașină, de unde îi mai trimise un salut subtil condescendent. Această aroganță moale indispușe pe Pomponescu, pentru întâia oară în viața sa plantat în drum așa de expeditiv. Pe urmă află cu mult sânge rău că directorul său de cabinet, recomandat de Gaittany, se menținuse și sub noul ministru, în vreme ce Gaittany însuși avea o trecere nebună ca rudă a răposatului Hangerliu, pe care încercase a-l salva de la moarte. Pe toți cei căzuți, folosind vocabularul lui Ioanide, Gaittany îi califică «dobitoci», «nenorociți», tratându-i discret cruțător, ca pe Pomponescu, însă expeditiv. Era în prețuia de a căpăta o sinecură, cu titlu vag, foarte remuneratoare, dotată cu două automobile și un

camion. Numai Smărăndache, care alerga în toate părțile, având în noul regim numeroși colegi din generația lui, nu căpăta nimic. Intra oriunde, ca de obicei, era primit de toți în chipul cel mai familiar, însă nu-i trecea nimănui prin minte să-i ofere vreun post.

— Nu face de tine birocrăția, îi spuse unul; tu ești un element mobil, ne poți aduce servicii și așa.

Smărăndache fu singurul care — din speranță dezamăgită și dintr-o veche educație de a întreține relații cu toată lumea, indiferent de cădere sau suire, — frecventă mai departe pe Pomponescu. De la el ex-ministrul află ce se petrecea la biserica lui Ioanide. Fără știința acestuia și din inițiativa noului primar, se târnosi în pripă locașul, deși n-avea picturile canonice și nu era terminat nici interior, nici exterior. Se făcu în această circumstanță o procesiune fantastică și sinistă totdeodată. Centurii întregi de tineri cu cizme intonară în cor cântece, care în încăperea nudă provocară teribile ecouri. Dalajul bazilicii fu umplut de lumânări aprinse, înfățișând simbolic pe «morții noștri», iar patru uriașe făclii se ridicau, asemeni unor palmieri între trestii, în amintirea celor patru victime: Pica, Tudorel, Hangerliu și Cioarec, ale căror figuri, pictate sumar, se suspendară pe pereți. Cioarec, care murise de frică, fusese sanctificat! De asemeni, pe locul execuției, acolo unde fusese cuierul pe care stătuse legat Cioarec, se înfipseră iarăși lumânări, și un pluton de tineri în cizme îngenunche.

Hangerlioica jucase un mare rol în acest autodafé, întrucât interesul ei era de a face din biserica lui Ioanide un locaș hangerliesc. Ea veni îmbrăcată în doliu teatral, în care se drapă din cap până-n picioare, lăsând să i se vadă numai crucea de aur de pe piept. Panait Suflețel și cu Aurora erau și ei de față, și admiratorul lui Virgil și al lui Tibul îngenunche și execută mari cruci ori de câte ori Hangerlioica făcea acest lucru. Portretul mâncătorului de semințe de floarea-soarelui, denumit și «marele nostru prieten», apăru pe un perete al apartamentului lui Suflețel, așa cum apăru pe coridoarele internatului. De altfel, la Casa de Artă, Gaittany înjghebă imediat o expoziție

retrospectivă cu imagini și obiecte demonstrând participarea marilor familii boierești, în frunte cu Hangerliii, la evenimentele istorice capitale. Hangerlioaița, luând aer de primă doamnă a țării, binevoi a onora cu prezența ei această manifestare «rumânească». Parastase volante în aer liber se mai organizează și în alte puncte ale Capitalei, precum și în provincie. Portretele celor patru (Hangerliu, Pica, Tudorel și Cioarec) erau așezate jos pe caldarâm, aprinzându-se în jurul lor vreo câteva zeci de lumânări și risipindu-se flori, în vreme ce unii membri ai Mișcării ședeau, mereu cu cizme, îngenuncheați, alții făcând drepti de gardă. Ioanide, urmărit de aceste fantome, se închisese în casă și scosese din calea sa portretele copiilor, pe care-i declara «nenorociți», târâți ca strigoi într-o bufonerie sinistră. Pomponescu ascultă cu un fior lăuntric aceste știri, ce-l afectau cu mult mai mult decât pe Ioanide. Avea motivele lui secrete să fie emoționat. Într-o seară trecu o procesiune goyescă de preoți tineri, centurii în uniforme și cizme, toți cu făclii în mână, cântând în cor, răspândind în aer un fum de lumânare și o lumină oscilantă. Cum casa lui Pomponescu nu era departe de bulevard, flacăra multiplă a procesiunii înroși strada lui, și ex-ministrul avu câteva minute bănuiala că purgatorialul cortegiu se îndreaptă răzbunător înspre locuința-i. Cortegiul trecu și strada își relua tonul umbros. Ceea ce îl indispucea pe Pomponescu în mod deosebit era tăcerea telefonului. Cu toate că mulți supărători îl agasau, lucru pe care îl vindeca delegând pe cineva în funcția de telefonist, țârâitul continuu zi și noapte îi da sentimentul de a fi centrul unui interes larg. În vreme ce el dormea sau își lua cafeaua cu lapte, numeroase persoane se gândeau la el, aveau nevoie de el. Devenise curios să știe cine telefonează și ce vrea. De prisos a spune că, în foarte multe cazuri, era chemat de personajele cele mai de seamă, încât avea astfel noțiunea sigură că numele său e pe buzele tuturor. Acum, deodată, telefonul amuțise. Zile întregi, nimeni, dar absolut nimeni nu-l chema, cu toate că înainte, chiar nefiind în guvern, relațiile sale erau foarte largi. Pomponescu căpătă din cauza asta un

fel de neliniște. Tresărea la cea mai mică iluzie de sunet, i se părea că aude zgomot de sonerie. Când suna madam Pomponescu la bucătărie, confundând zgomotele, tresărea, ruga să se ducă cineva la telefon. Aparatul, din cauza atingerilor, emitea numai câte-o bătaie scurtă, repede suprimată, motiv de emoție din partea lui Pomponescu, care se aștepta la o chemare obișnuită. Crezând că aparatul s-a deteriorat, reclamă la Societatea Telefoanelor, de unde i se răspunse că totul era normal, dovadă că vorbeau cu el. Pomponescu avea pe de o parte sentimentul că ziduri groase de plută îl separă de restul umanității și că s-a produs un fenomen monstruos de amnezie a opiniei publice cu privire la persoana sa, pe de altă parte, aerul mut începea să-i cânte la ureche, geamurile, mobilele vibrau, zuruiau, încât Pomponescu nu mai putea distinge între zgomot și liniște. Ceasornicul din buzunarul vestei pocnea îngrozitor. Într-o zi, soneria telefonului zbârnâi cu putere, făcându-l să sară în picioare. Ex-ministrul se duse singur la aparat, plin de palpității.

— Doctorul Fessler? fu întrebarea glasului necunoscut.

— Greșeală! răspunse Pomponescu demoralizat.

Plictisit, începu să scoțoească prin hârtiile sale, să reia cunoștința de arhiva lui internă. Dădu peste o tipăritură curioasă, grotescă pentru un cititor nepregătit, și care era a unui unchi al tatălui său, colonelul Remus Pomponescu. Acesta întocmise o genealogie a neamului său ca și când ar fi aparținut aristocrației (era un obicei acesta printre ofițerii superiori): *Biografia familiei Pomponescu cu a ramurilor sale laterale: familiile Cociu, Pienescu, Cristidi, Deleanu, Radovici, lucrată de colonelul Remus Pomponescu. Tipărită de autor cu concursul binevoitor al fiului și ginerelui său. La Tecuci, 1920.* Colonelul trăda tot spiritul stirpei, importanța excesivă dată relațiilor, exagerarea lucrurilor mărunte: premii școlare, decorații, avansări. Toate acestea erau consemnate cu o naivă mândrie în memoriul genealogic. Colonelul făcuse o ispravă eroică, pentru care garnizoana îl propusese la decorare. Hârtia în chestie era transcrisă în întregime:

«Nr. 5721
19... septembrie în 5 zile
Garnizoana Tecuci
căt-re
Divizia V-a

Loco

Cu onoare se înaintează suplica comercianților de giuvaericeale H. Schuller, Rebeca Bleiveis și Sofia Bleiveis, din strada Națională, care în noaptea de 29 august au fost atacați în propria lor locuință de o bandă armată de răufăcători și a căror viață și avut au fost salvate prin intervenția și curajul colonelului Pomponescu Remus din Regimentul 6 Călărași, care și-a expus propria sa viață și a soției sale, doamna Elena Pomponescu, institutoare în acest oraș, care a dat soțului ei un concurs eficace spre a salva pe cei atacați.

Faptul este cunoscut de toți cetățenii, iar noi, care am cercetat la fața locului, afirmăm că fără această intervenție era să se înregistreze o prădăciune în inima orașului pe artera cea mai principală pe lângă crima ce urma ca o consecință a alarmei pe care înspăimântații negustori au încercat a da.

Fapta colonelului Pomponescu nu este unicul caz de această natură, căci stă în firea acestui curagios brav militar tendința de a-și expune propria-i viață și a altora, pentru a veni în ajutorul celor în pericol, întrucât luând informații am dovedit că colonelul Pomponescu și-a mai dat o dată viața scăpând de la moarte pe soția maiorului din cavalerie Sachelane, fapt însemnat în raportul nr. 172/19... » etc.

Colonelul făcea în broșura lui o caracterizare morală, totdeauna elogioasă, membrilor mai însemnați ai familiei, la paragraful soției sale găsind de cuviință a cita și o poezie dedicată acesteia de «răposata noastră artistă română A. Ciupagea Mateescu»:

Știi de ce ești mai frumoasă
Decât toate la un loc?

Ai blândețã îngerească,
Iar în ochi-ți dulce foc.

Colonelul mai scrisese o «lucrare foarte importantă», relativă la mitraliere. Toate decorațiile erau înșirate, ale autorului și ale altor membri ai familiei. Interesul publicației consta în faptul că unchiul trecuse, se înțelege, și pe nepotul său, urmărindu-l din copilărie, astfel:

«Cumnata mea l-a crescut ca o mamă iubitoare, dându-i o educație, astfel că e complet sănătos și a trecut din clasă în clasă tot premiant întâi. Nepotul meu posedă următoarele certificate și diplome:

1) Certificat de absolvire a claselor învățământului urban cu nr. 53 din 27 iunie 1896, obținut la finele anilor școlari:

Cl. III-a cu Media Generală 8 (60/100), iar la Purtare 9

Cl. IV-a cu Media Generală 8 (80/100), iar la Purtare 9»

și așa mai departe. Nu lipsea nici amănuntul că la căsătoria părinților lui Pomponescu, colonelul, «în fața unei frumoase societăți», ținuse o cuvântare începând așa: «Onorată adunare, sunteți chemați a săvârși unul din principalele acte ale vieții omenești, act prin care două inimi sincere își întind mâna, dându-și reciproc cuvântul» etc. Urma o apreciere asupra «minunatelor opere de arhitectură» ale lui Pomponescu, «recunoscute de toată străinătatea ca fiind un avânt nou în ramura clădirii în tradiția noastră veche, motiv pentru care a fost distins cu numeroase decorații». Pomponescu râse amar răsfoind ilarianta broșură, recunoscând totuși că ea cuprindea singurul elogiu deschis și din inimă asupra operei sale. Aceasta fusese soarta lui, să fie adorat de familie și adulat în afară. Numai distincții oficiale și onoruri, niciodată discuție.

O suferință penibilă îi pricinui lui Pomponescu goliciunea anticamerei. El era un om care nu putea nici să mănânce liniștit la masă dacă nu-l aștepta cineva în sala pentru musafiri. Oricât era de mizantrop, ex-ministrul nu se putea dispensa de oameni și era intrigat chiar când numai media vizitatorilor scădea. De la obișnuinții casei afla ce se petrece în lume, se

documenta fără a fi nevoit să intre în cafenele. Căci Pomponescu mergea la restaurante, la anume reuniuni, ca acelea ale lui Saferian, niciodată la cafenea. Nu-i plăcea să fie un factor neglijabil, tratat familiar de oricine. La Saferian avea un loc de onoare, intrarea sa producea emoție, la restaurant ținea capul mesei. Anticamera lui era un soi de cafenea în care Pomponescu făcea apariții austere. Prin cercul său, prin acela al soției sale, avea, în cuprinsul casei, o redacție zilnică de știri. Gaittany, Hagienuş, Gulimănescu, Sufleţel, Smărăndache și alții, îndată ce puneau mâna pe un zvon, alergau drept la Pomponescu și, chiar dacă nu dădeau ochii cu ministrul, transmiteau vestea prin directorul de cabinet, funcționând și acasă, ca un fel de secretar particular.

— A venit domnul Sufleţel, zicea acesta, care spune că Hagienuş vinde vin pe furiş, ca să nu afle copiii lui.

— Da?! se distra Pomponescu. Aud că are o viță excelentă de Bordeaux, nu ne poate vinde și nouă?

Numai acest fapt, de a afla din propriul său birou, prin delațiune, ce se întâmpla în sfera intelectualilor, îi dădea o mulțumire. În anticamera lui se iscau uneori adevărate mici scandaluri printre «amicii politici» ori printre amicii intelectuali. Pomponescu se informa din biroul său, în rate, de toate fazele incidentului, și când se întâmpla a ieși afară, perfect documentat, cerea să afle concluzia:

— Ei, cum s-a soluționat disputa?

Pomponescu era curios, amator de intrigi, de la distanță, fără a se amesteca direct. Asculta cu amabilitate tot ce bârfeau alții, nu întrerupea pe soția lui în comentariile ei, personal nu arunca gaz peste foc, ci păstra o figură îngăduitoare. Acum, când anticamera era goală, se simțea privat de un aliment diurn, lipseau raportorii, în frunte cu Smărăndache. Astfel, nu mai avea pe cine să întrebe: «Ce mai zice Gaittany, ce s-a mai discutat la Saferian, cum mai stă Hagienuş cu Petrică al lui, în ce stadiu se află sănătatea lui Conțescu, ce mai construiește Ioanide» și alte de acestea. Un continent întreg dispăruse, ca și acoperit de apă. Asupra lui Pomponescu făcea

impresie defectă a oamenilor săi și, din birou, trăgea cu urechea la cea mai mică trosnătură, părăndu-i-se că cineva a intrat în anticameră. Uneori suna servitoarea și întreba dacă ușa e deschisă, întrucât a auzit zgomot de pași. I se răspundea că nu fusese nimeni. Câteodată deschidea singur ușa de la birou și privea în anticameră, unde avea aproape întotdeauna neplăcerea să nu găsească nici un vizitator. Madam Pomponescu propuse, din motive de economie, să nu se mai încălzească vasta sală de primire, însă Pomponescu respinse ideea, deoarece, credea el, după un timp de zăpăceală lucrurile își vor lua aspectul lor normal. Ca să fie sigur că n-are iluzii, ținea ușa deschisă la birou, spre a zări pe eventualul musafir de anticameră. Pe urmă, devenind nervos, începu a se plimba de-a lungul casei, trecând din birou în sala de primire și de aci în salonul doamnei Pomponescu, abandonat și el. Văzuse odată un film în care o pereche tânără aștepta în mod penibil invitații, care nu mai veneau, la o serată, până ce, ora fiind înaintată, își dădură seama că nu mai este nici o speranță. Însă întrucât îi privea, faptul se explica într-un mod simplu. Invitațiile nu fusese, din greșeală, transmise. Chiar și mai înainte, când casa lui era frecventată, Pomponescu era nervos dacă un invitat întârzia. Își simțea toată ziua stricată. Odată, fiind ministru, poftise la prânz pe un tânăr, fost elev al lui, abia întors din străinătate, care însă, nefiind suficient de atent și neînțelegând bine vorbele ministrului aruncate în învălmășeala sălii de audiență, omisese a veni. Lucrul era fără importanță, deoarece era vorba de o masă obișnuită, la care Pomponescu mai făcea loc la două-trei persoane, pe care voia să le onoreze printr-o audiență mai familiară. Un altul ar fi uitat. Însă Pomponescu poseda memorie bună, și în vreme ce la minister era absorbit în probleme grave, cu gândul la masă își compusese o listă de întrebări. Avea ambiția de a face impresie asupra tânărului și de a smulge de la el o judecată asupra persoanei sale. Văzând că nu sosește, Pomponescu întârzie masa, puse pe directorul de cabinet să facă cercetări telefonice asupra invitatului, în fine, se așează la masă indispus.

Cea mai gravă atingere ce se putea aduce lui Pomponescu era de a nu veni la invitație. Măgulit cu toate onorurile posibile în cursul zilei, rămânea ulcerat de o defecțiune din partea invitatului special. De fapt, Pomponescu era afectuos și se umbra din cauză că din mulțimea de cunoscuți alesese pe cel mai candid, după opinia sa, căruia voia să-i facă favoarea unei confesii sincere. O neglijență din partea acestuia cântărea mai mult decât o felonie a unui partizan. Om cu un număr enorm de cunoscuți și de rude, Pomponescu era mereu în căutarea unui prieten, pe care îl dorea sau mai bătrân decât el, sau mai tânăr. I se părea că numai astfel, cu multă experiență sau încă necontaminat de răutățile vieții, un om prezenta garanții de a fi un suflet delicat și deschis. Se temea de persoane ca Ioanide, sigure de sine, zdrobindu-l parcă prin sentimentul superiorității. Tinerii au încă o neîncredere în ei înșiși, care-i face respectuoși. Un fenomen foarte dureros pentru Pomponescu era acela de a nu fi invitat la rându-i de alții. Saferian își făcea o datorie, înainte, să amintească în modul cel mai îndatoritor că este ziua ceaiului și să spere că va voi să-i facă bucuria să vină, fără el reuniunea neavând nici o șansă de succes. Acum Saferian nu-l mai chema, din cauză însă (ceea ce nu știa Pomponescu) că acesta nu mai făcea adunări acasă. Sultana le înlocuise cu întâlniri de o factură aproape comercială la magazine, unde înjgheba expoziții și mici festivități în scop de reclamă. Invitarea lui Pomponescu deocamdată i se părea improprie și de altfel credea că fostul ministru n-ar accepta-o. În schimb, Gaittany o ținea numai în mese și recepții la Casa de Artă, la care se ferea să poftască pe Pomponescu, pentru motivul că-l socotea indezirabil și nu voia să-l pună față-n față cu actualii săi vrăjmași. Gavrilcea era personajul invitat sistematic de Gaittany cu cele mai mari prevențiuni și onoruri. Ar fi fost de ajuns ca Gavrilcea să observe cu degetul un mizerabil desen pentru ca Gaittany să se extazieze și să exprime prin rotații aeriene de mână adeziunea lui totală la judecata aceluia. Odată, la o astfel de sindrofie semioficială, improvizată fără un motiv precis, numai spre a

se face curte lui Gavrilcea, așa cum altădată se făcuse lui Pomponescu, Hagienuș puse întrebarea:

— Ce-o mai fi făcând Pomponescu? Nu l-am mai văzut de mult.

Gaittany ridică ochii spre cer și suspină încet, ca să nu răspundă.

— Poate că trebuia invitat! Își dădu Gulimănescu părerea.

Atunci Gaittany semnală în ușă un personaj și zicând «par-don» se îndreptă cu brațele deschise spre el. Și în alte împrejurări directorul Casei de Artă se făcea a nu fi atent când se pronunța numele lui Pomponescu, dovedind o distracție curioasă. În cerc foarte intim arunca însă câte-un «nenorocitul» la adresa fostului său sărbătorit. În schimb, fiindcă Gavrilcea întrebase de Ioanide și se mirase că nu-l vede, Gaittany telefonă îndată arhitectului:

— Să trăiești! Aici Gaittany. Domnule, ești centrul preocupărilor, omul zilei, lumea întreabă insistent de dumneata. De ce nu vii la reuniunile noastre? Joia viitoare avem o întâlnire amicală, un ceai, te solicit în mod deosebit; dacă nu vii, contramandez, fără dumneata n-are nici un haz, ne lipsești foarte mult.

Ioanide răspunse că după accidente ce i se întâmplaseră, zgomotul social îl indispucea. Se întâmplă un lucru și mai paradoxal. Gavrilcea, care, fără a avea un rol clar în noul regim, era o forță de culise, un soi de comisar al guvernului, sugeră ideea să se glorifice jertfa lui Tudorel dându-se așezământului Boldescu-Kapri denumirea Casa de Artă «Tudor Ioanide». Un observator atent ar fi prins sub zâmbetul de capitulare al lui Gaittany o indispoziție secretă, înăbușită cu hohote de râs și o exuberanță suspectă. Găitănăștii aveau, ca și Hangerliiii, un egoism familial rezistent, și donația nu fusese propusă decât spre a evita ieșirea imobilului din sfera familiei Boldescu-Kapri, înrudită cu Gaittany. Ioanide prezenta pentru Gaittany, în forul lui intim, un om nou oarecare, agreabil și de temut prin reputația lui într-un sens sau în altul. Gaittany știa că oamenii care stârnesc scandal în jurul lor sunt victorioși

mai devreme ori mai târziu, prin urmare îl avea în vedere. Însă a abandona numelui său o afacere înjghebată de rudele sale îl jignea. Totuși, nu obiectă nimic și adoptă repede noua denumire după ce obține asigurări că toți termenii conveniți se vor respecta. Acesta era esențialul. Timpul trece și rectifică totul. Așadar, în biroul lui Gaittany se ivi, în locul portretului lui Boldescu-Kapri, fotografia foarte mărită, încadrată într-o ramă somptuoasă, a lui Tudorel. Pe plicurile și en-tête-urile hârtiei de corespondență, o bandă lipită arăta schimbarea. Se făcu și o recepție specială în memoria lui Tudorel, la care Ioanide primi o invitație scrisă. Însă Ioanide nu răspunse nimic și nu apără la festivitate. O neliniște cuprinse pe Gaittany: prezența proiectelor lui Pomponescu în sălile de jos. A le ține mai departe i se arăta ca o primejdie serioasă; a arunca — drept o nedelicateță. Se decise a le înapoia lui Pomponescu. Desigur, și acest gest i se înfățișa lui Gaittany drept foarte jenant, totuși avea o scuză, dorința de a salva opera profesorului de beton armat de distrugere. O scrisoare oficială fu întocmită în acest sens:

«Stimate domnule, întrucât prețioasa colecție de proiecte și schițe donate de dumneavoastră Casei de Artă „Tudor Ioanide“ se află actualmente, din cauza resistemizării ordonate de minister, în pericolul de a fi risipită, socotim că e mai util din toate punctele de vedere să vă reîncredințăm numita colecție.»

Gaittany ordonă strângerea tuturor tablourilor laolaltă și le expedie cu mașina acasă la Pomponescu. Omul de serviciu socoti că e mai bine, spre a se număra piesele după inventarul ce-l avea în mână, să le întindă de jur împrejurul anticamerei ex-ministrului, pe fotolii și pe canapele. Când Pomponescu dădu cu ochii de ele, încercă un sentiment atroce și-și mușcă buza de sus cu violență. Un asemenea afront era cu totul inedit pentru el. Văzându-și schițele pentru Catedrala Neamului, avu un zâmbet amar. Nu numai nu construisese catedrala, dar proiectele înseși îi erau înapoiate ca lucruri jenante și fără

valoare. Madam Pomponescu sângeră și mai mult sufletul lui Pomponescu prin insistența ei:

— Ascultă, Jean, parcă donaseși proiectele Casei de Artă, de ce ți le-a trimis înapoi?

Pomponescu ridică din umeri întunecat.

— Este o lipsă totală de cuviință. Ce vrea să zică asta resistematizare? Fără donația ta? Dar ai oferit fonduri pentru amenajarea sălilor!

— Să lăsăm asta! zise Pomponescu nervos.

Madam Pomponescu-Mamy și madam Pomponescu-Maman nu înțelegeau deloc sensul evenimentelor și continuau să vadă în Jean un arbitru al situației. Acesta, din cauza lipsei de societate, nesimțindu-se bine singur, prelungea dejunul și participa la un ceai zilnic, după amiază.

— Se înșeală dumnealor dacă își închipuie că se pot dispensa de experiența și de prestigiul tău! zicea Mamy. Nu sunt în țara românească mulți oameni ca tine.

Pentru întâia dată Pomponescu, în ciuda firii sale congenital infatuate, simți o stânjenire în fața acestor elogii fără control, ieșite dintr-un amor propriu abuziv.

— Vremurile s-au schimbat radical, afirmă el sumbru, experiența noastră este perimată.

Deși madam Pomponescu declara a voi să protesteze contra necuviinței lui Gaityany, Pomponescu ordonă subreței să ducă toate proiectele în odaia de lucru și să le așeze lângă un perete, unul peste altul, cu fețele întoarse. Găsi că nimeni nu este obligat a primi o donație pe care n-o apreciază. Imaginile din câmpul arhitecturii începură să devină odioase fostului ministru, care, spre a se distra, încercă să facă lectură. Neorientat în literatura mai nouă, se întoarse la autorii lui preferați în tinereță pentru sentimentalismul lor. *Fort comme la mort*¹ de Guy de Maupassant fu lectura sa timp de două zile. O pagină îl indispușe prin analogia îndepărtată cu cazul lui. Eroul,

¹ Puternic ca moartea (fr.).

pictorul Olivier Bertin, deschidea *Le Figaro*, unde citea un articol intitulat *Peinture moderne* cu aluzii la arta sa:

«...ces quelques mots, à la fin d'une phrase, le frappèrent comune un coup de poing en pleine poitrine: „l'Art démodé d'Olivier Bertin...”

Il avait toujours été sensible à la critique et sensible aux eloges, mais au fond de sa conscience, malgré sa vanité légitime, il souffrait plus d'être contesté qu'il ne jouissait d'être loué, par suite de l'inquiétude sur lui-meme que ses hesitations avaient toujours nourrie.»¹

Pomponescu lăasă volumul fără a merge cu citirea până la sfârșit, însă, cum îl pusese deschis pe masă, îl izbi o ilustrație reprezentând pe Olivier pe patul său de muribund în urma unui accident de circulație. Pictorul ținea ochii închiși și avea mustăți.

Gaîtany, la rândul lui, mai primise o mică atingere, pe care o înregistrează fără murmure. Fostul lui șofer, Ion Munteanu, scăpase ca prin miracol de execuție, deși fusese unul din participanții al asasinarea lui Dan Bogdan. Printr-o lipsă de consecvență, poate prin manopera unui funcționar cu simpatii pentru Mișcare, fusese eliberat după câțva timp, ca nemaifiind util instrucției. Când se făcu arestarea asasinilor, Munteanu dispăruse. Acum, reapărut, pretindea o situație, și Gavrilcea îndemnă pe director să inventeze pentru el postul de secretar general, care ar fi însemnat anularea autorității însăși a lui Gaîtany. Automobilul având precădere asupra altor considerente și primindu-se sfatul din partea familiei de a nu se abandona poziția care, pe lângă alte rațiuni, asigura pensia văduvei donatorului, sugestia fu acceptată și Ion Munteanu se dedică de aici înainte problemelor de artă. Făcuse rost din

¹ ...aceste câteva cuvinte, la sfârșitul unei fraze, îl loviră ca un pumn în plex: „Arta demodată a lui Olivier Bertin...” Fusese totdeauna sensibil la critică și la elogii, dar în adâncul conștiinței sale, în ciuda vanității sale firești, suferea mai mult când era contestat decât se bucura de laudă, ca urmare a neîncrederii în sine însuși, pe care șovăielile sale o alimentaseră totdeauna (fr.).

altă parte de un automobil relativ mai modest, și scoțând afară câteva obiecte războinice — săcălușe, archebuze, halebarde — își constituise un apartament la Casa de Artă. Toate hotărârile se luau acum cu avizul lui Munteanu, iar Gaittany își manifesta agasarea (pentru psihologi) numai prin gestul de a-și face vânt, chiar și iarna, cu o foaie de hârtie sau o broșură, oral găsind orice idee «perfectă» și «în regulă». Astfel, Munteanu veni cu propunerea să se illustreze și memoria eroicului Cioarec. O fotografie la minut fiind dibuită, se obținu o copie gigantică, pe care servitorul, la indicațiile secretarului general, o bătu în perete, înrămată, în dreptul imaginii lui Tudorel.

— E-n regulă! zise Gaittany în culmea entuziasmului și făcându-și vânt cu un catalog artistic.

Dar începu să scurteze ședințele la Casa de Artă, să abandoneze totul, afară de mașină, secretarului general, ba chiar să lipsească zile întregi, dedicându-se celeilalte sinecure pe care o agonisise. Grupul său (Hagienuş, Sufleţel etc.) era în tratative cu Sultana spre a relua reuniunile la Saferian. Ion Munteanu fu acela care puse pe Gaittany într-o încurcătură gravă. Fostul șofer, găsind că Pomponescu trăiește prea tihnit după trădarea pe care o făptuise, ca să atragă atenția opiniei publice că e cazul să se gândească la administrarea unei exemplare pedepse, organiză o demonstrație. Legă portretele victimelor Hangerliu, Tudorel, Pica, Cioarec de automobil, scoțând și pe cele două din biroul lui Gaittany, și constitui un pluton bizar de tineri cu cizme și cu mari lumânări aprinse. Fără a fi prevenit despre ce e vorba, Gaittany fu invitat a se urca în automobilul astfel împodobit, și convoiul satanic se îndreptă spre strada lui Pomponescu. Acolo unitatea se opri în fața casei fostului ministru și, așezându-se într-un careu, iluminând cu facile imaginile morților, intonă, sub conducerea lui Munteanu, un număr de cântece lugubre, compuse de un cântăreț de bar. Unul din ele se termina prin acest refren:

Strigăm în ciuda sorții:
Să ne trăiască morții!

După producția muzicală, unitatea țipă în cadență: «Răz-bu-na-re! Răz-bu-na-re!», chemând pe Pomponescu și amenințându-l. Zărind iluminarea de făclii din fața casei sale, Pomponescu se apropie de fereastră și privi. Ex-ministrul era infatuat, dar nu laș. Placiditatea lui naturală, mândria înnăscută îl împiedicau să dea semne de frică. Nu încerca teamă, ci o amărăciune adâncă, în care se amestecau, fără voia lui, accese de ură împotriva lui Ioanide, al cărui nume îl persecuta. Nu făcu altceva decât să-și muște mustața și se duse apoi la birou, unde se așeză, aparent nepăsător. Gaittany fu o cauză esențială a salvării lui Pomponescu, întrucât, văzând unde fusese dus, făcându-și vânt cu batista, în ciuda frigului, și ascunzându-se în fundul cupeului, stăruie pe lângă Munteanu să curme o reprezentare incompatibilă cu funcția lor. Munteanu, păstrând, cu tot fanatismul, un fond de recunoștință față de Gaittany, ordonă întoarcerea automobilului și astfel trupa lipsită de idoli se întoarce și ea cu lumânările. Madam Pomponescu, înspăimântată, ceru audiență Hangerlioicăi și-i solicită protecția în virtutea faptului că Pomponescu intervenise pentru Hangerliu. Prințesa știa aceasta, dar era mai ales necăjită de scandalul ce se făcea cu Cioarec și chiar cu Ioanide în detrimentul memoriei prințului. După socoteala ei, numai Hangerliu fusese victimă, ceilalți erau niște simpli accidentați. Mentalitatea ei era aceea a aristocraților care întrebau un individ dacă e «născut», «né», înțelegând a fi de extracție nobilă. Restul oamenilor nu e născut, ci făcut. Și încă și aici era o rezervă de făcut: căinii și caii lui Hangerliu aveau un *pedigree*. Hangerlioica nu ascundea veleitatea de a lua ea în mână frânela răzmeritei și întocmise o listă de rubedenii de împins în locurile de comandă. Dăduse câteva declarații la ziarele din străinătate și pregătea o slujbă religioasă impozantă în amintirea lui Hangerliu la Mitropolie, cu care prilej ar fi luat parte fetele de la orfelinat și unitatea militară căreia îi aparținuse prințul, plus numeroasa familie și membrii ambasadelor. Așadar, prințesa se arată serviabilă și propuse două soluții: una ca Pomponescu să se adăpostească un timp

la orfelinat, unde paza la poartă era mare și călcarea pragului de către turburători, un lucru riscat; a doua, să plece în străinătate pentru câtăva vreme, caz în care prințesa i-ar fi procurat imediat un pașaport. Pomponescu ascultă calm și posomorât cele două propuneri, mușcând numai un colț al buzei, și le respinse pe amândouă, ca nevrednice de persoana lui și impracticabile. Nu era demn de un Pomponescu să se ascundă printre fete de orfelinat, și unde? În casa lui Suflețel, în fond un ridicol adulator din clientela lui. Suflețel îl văzuse pe Pomponescu pe bulevard, în semiobscuritate, și, ca și în cazul lui Ioanide, o luase la goană, ca și când un monstru înfricoșător se îndrepta spre el. Suflețel, cu toate ordinele prințesei, era în stare să nu-l primească sau să părăsească locuința, lăsându-l într-o poziție caraghioasă. Cât despre a pleca în străinătate, era o imposibilitate: Pomponescu nu-și putea lăsa pe mamă-sa și soția infirmă în voia soartei. Plecarea era relativ ușoară, întoarcerea putea să-i fie refuzată. Să ia pe cele două femei cu sine, de asemenea apărea dificil și riscant. În cazul unei închideri a graniței, nu avea cu ce să le întrețină în străinătate. Pomponescu, trăind de ani de zile în confort și bunăstare, ca parlamentar și ministru aproape fără întrerupere, se speria de mizeriile vieții nomade. N-ar fi putut trăi într-o cameră mobilată oarecare și n-ar fi suportat regimul de pensiune. Prin urmare, hotărî să rămână mai departe pe loc, deocamdată în concediu de la catedră până la o nouă întorsătură a lucrurilor. Pomponescu luă obiceiul de a ieși pe stradă seara, mergând numai pe bulevard, între Piața Victoriei și Piața Amzei, ca să fie în mijlocul lumii, totuși nu în centrul propriu-zis, unde putea fi recunoscut.

În loc să contemple arborii ca un întristat romantic, se oprea în fața unui magazin oarecare — drogherie, tapițerie — și privea serios toate obiectele din vitrină. Urmărea astfel un client care intra și ieșea din prăvălie, se distra participând la actele altora. De vreo două ori se întâlni cu Smărăndache, care îl salută cuviincios ca totdeauna și se opri fără prudență. Era singurul care, nerăsplătit cu nimic, nu arăta ingratitude.

Smărăndache îi rezumă, firește, lui Pomponescu toate micile evenimente, fără să-i împărtășească convingerea lui intimă, confirmată mai târziu de fapte, că Mișcarea nu se va mulțumi la simple demonstrații zgomotoase de stradă și că după o aparentă acalmie a instalării va trece la represalii crunte și la o politică de răsturnări. Gavrilcea propusese ca teatrul unde murise Carababă să se numească Teatrul Carababă. Sugestia nu fusese însă primită, deoarece localul era particular. Munteanu susținea ca strada unde căzuse asasinat Dan Bogdan să ia numele de strada Cioarec. Gulimănescu sprijinise cu zgomotoasă tărie propunerea. Însă Munteanu nu era mulțumit cu această singură reparație a memoriei; cerea și comandarea unei statui, care să-l reprezinte pe Cioarec cu o mână pe piept și una în aer, primind vitejește gloanțele plutonului. Saferian își aștepta vaporul să plece în Orient, după ce credea că și-a vândut toate lucrurile din casă, pe care însă Sultana le muta la apartamentul de jos. Demirgian și Sultana începuseră a face afaceri bune cu piperul strâns de Saferian. Îl vindeau în cantități infime cu preț de speulă. Numai ei aveau cacao, ciocolată veritabilă și alte rarități de acestea. Petrică al lui Hagienuș fusese făcut maior, trecând ca un element care simpatizase clandestin cu Mișcarea. Se dădea drept sigură trimiterea lui într-o misiune în Germania. Prin el, Hagienuș căpătase înapoi gratis cavoul, deoarece Gavrilcea, care era de fapt posesorul în numele Mișcării, nu mai avea ce face cu mormântul. Cu concursul lui Saferian, restituția fu aranjată și formal. Acum se iscase din nou cearta dintre Hagienuș și copiii. Cel dintâi susținea că trebuie să depună iarăși osemintele soției sale, copiii afirmau că mormântul e buclucaș și nu oferă liniște moartei și erau de părere să-l vândă a doua oară. Chestiunea se afla încă în litigiu, însă Smărăndache afirma că Hagienuș ceruse concursul lui Ioanide să-l ajute să deplaseze statuia soției sale și s-o ascundă în anume loc, pentru a o salva astfel de vânzare. Smărăndache mai destăinuia că era acum perfect stabilit că locul pe care Ioanide își construisese cabana fusese cumpărat prin intermediul doamnei Valsamaky-Farfara cu o

sumă de bani obținută prin vânzarea unor bijuterii ale doamnei Ioanide, lucru pe care arhitectul îl descoperise mai târziu, ceea ce-l determinase să cumpere, când făcuse rost de bani, alte giuvaerice, știind bine cât suferă madam Ioanide când e lipsită de găteți. Gulimănescu susținea pe față că închiriasse în mod conștient apartamentul la *Deutsche Buchhandlung*, știind că prin asta face un act îndrăzneț, ce putea să-i fie fatal. Acum avea tot dreptul să ceară o răsplată. De altfel, își procurase prin Fleischlein, pe preț derizoriu, un frigorifer electric spațios, importat pe numele librăriei în chestiune, precum și un aparat fotografic excepțional. Căpătase pe deasupra gratis un mare număr de lăzi solide cu mânere de sfoară, în care fuseseră aduse în țară nu se știe ce obiecte de către Fleischlein. Despre Gonzalv Ionescu, Smărăndache spuse că acesta, când se propuse aducerea la îndeplinire a planului de înlăturare a lui Pomponescu, îl aprobă cu energie, zicând că Pomponescu lipsește sistematic de la catedră de ani de zile, însă propuse ca în locul catedrei de beton armat, existând după informația lui și la Politehnică, să se înființeze una de geografie, întrucât cunoașterea solului sub raportul peisajului și al materialului este de cea mai mare importanță pentru arhitect. Arta arhitecturii, nefiind abstractă, nu se poate dispensa de geografie.

Pomponescu încercă să-și însenineze gândurile în colocvii cu Ioana. Nu s-ar putea spune că aceasta îl primi cu indiferență, având în vedere placiditatea ei obișnuită. Însă îl trată cu o privire stânjenită, în care se ghicea compătimirea. Ceea ce se petrecuse înainte cu Ioanide se repeta acum cu Pomponescu, într-un mod mai grav, deoarece pe cel din urmă lumea nu și-l putea închipui decât puternic. Pomponescu n-avea fizionomia nepăsătoare a lui Ioanide, chipul fiindu-i melancolic și sfidător. Se vedea că se resemnează cu dispreț. Indolenta repeta toate gesturile ei de intimitate încetinite, ca și conștientă de inutilitatea lor. Se purta ca o consolatoare trimisă din oficiu la un condamnat la moarte. Acest lucru plictisi pe Pomponescu, mai ales că Ioana făcea goluri enorme în vorbirea ei, și așa de

altfel sobră, sugerând o preocupare apăsătoare. În privința asta era mult mai normal interiorul familial al lui Pomponescu, unde cele două Pomponești nu abdicaseră o clipă de la pretențiile lor. Spre a umple lacunele orale, Indolenta ședea în fața pianului și, întocmind câteva acorduri, își acompania niște solfegieri vocale de fantezie, intonând când mai stins, când mai tempestos, ceea ce i se păru lui Pomponescu, doritor de conversație, foarte inoportun. Chiar și când intra în vorbă, Indolenta se arăta urmărită de o idee fixă, aceea de a ști dacă în noile împrejurări se va putea menține la Operă și prin cine.

— Stăm cu foarte mare grijă, zicea întrerupându-și vocalizările; se zvonește că vor primum personalul Operei.

— Ce-are de a face Opera cu politica? răspundea Pomponescu. Indolenta nu luă în considerație îndată opinia lui Pomponescu, ci gâlgâi o frază de exercițiu. Abia după ce o învărti de câteva ori făcu o pauză.

— Așa se spune, cu toate astea.

După un alt debit de sonori, Indolenta puse o chestiune precisă, ce-i ședea, se vede, mai demult pe suflet.

— Cunoști pe Munteanu?

— Cine e ăsta?

— Nu știu, el se ocupă cu tot ce privește manifestarea de artă.

— O fi Munteanu, șoferul lui Gaittany, identifică ironic Pomponescu.

— Așa ceva. E foarte tare. Și Indolenta emise o gamă furtunoasă, răscolind totodată cu degetele dinții pianului. Apoi se opri. N-ai putea să intervii la el?

Pomponescu surâse cu amărăciune.

— Nu am nici o relație cu acest domn, dar te poți adresa lui Gaittany.

— Este o idee, recunosc Indolenta. Așa am să fac.

Mai târziu, Ioana dădu drumul unei alte judecăți ce stătuse mocnită în creierul său.

— Ce carieră a făcut Gavrilcea ăsta, un necunoscut până mai ieri!

Ex-ministrul ridică din umeri.

— E foarte puternic, protecția lui contează. Cred că, dacă trăiau, Tudorel și Pica ar fi fost azi la ordinea zilei. Ai văzut ce vâlvă se face în jurul lor? Ioana fluieră o arie de operă, bătând cu câte un deget claviatura pianului. Apoi urmă: Au să le facă o comemorare la Operă, cu care prilej se va executa o cantată în amintirea lor. Aș fi voit să mi se încredințeze mie executarea ei. Parcă îl cunoșteai pe Gavrilcea...

— L-am asistat odată ca martor într-un proces. Nu mai am raporturi cu el.

— Atunci cine îl cunoaște de aproape?

— Cred că tot Gaittany.

— Bine zici!

Din această conversație rezulta că Indolenta nu hrănea nici o repulsie pentru Munteanu și Gavrilcea, admirând fără rezerve pe deținătorii puterii efective. Ca și Gaittany, avea cultul reușitei practice în viață, motiv care o făcea să se încline fără examen critic în fața învingătorului. Indolenta, care era foarte amatoare de muzica lui Puccini, nu i-ar fi dat acestuia personal, presupunând că ar fi înviat și s-ar fi prezentat în fața ei, nici o importanță atâta vreme cât se afla de față directorul Operei. Autoritatea administrativă fascina pe Indolenta, și Pomponescu nu-și făcea iluzii: o cucerise pe Ioana ca ministeriabil. Pomponescu, făcând aceste reflecții secrete, își aduse aminte de o întâmplare caracteristică. Fiind ministru, participase la sărbătorirea unui mare intelectual român, care își depășise vârsta activității reale, având nouăzeci de ani și fiind ca om un uitat. Toți oratorii vorbeau de opera lui trecută și neglijau pe bătrânul care, târându-și pașii, se așezase pe un scaun în marginea sălii, neputându-se urca pe tribună. Publicul din sală, necunoscând decât portretul din tinereța autorului, expus sus, ignora pe bătrânul de pe scaun, și când acesta începu să tușească zgomotos și să-și sufle nasul cu o lipsă senilă de discreție, glasuri sâsâiră:

— Sst! Liniște!

La ieșirea lui Pomponescu, care vorbise foarte elogios despre sărbătorit (îi plăceau aceste gesturi publice de

generozitate), bătrânul, voind să se apropie de el, fu împiedicat de un comisar, care, făcând drum lui Pomponescu, strigă servil:

— Faceți loc, să treacă domnul ministru!

Alții din sală împinseră pe sărbătorit spre a fugi după ministru, încât bătrânul, impotent, rămase în urma tuturor și ieși pipăind cu mâna pereții, spre mirarea oamenilor de serviciu, care nu pricepeau ce căutase în sală, la o astfel de vârstă. În situația aceasta se afla acum și Pomponescu, călcat în picioare de oameni năvălind spre puternicii zilei, cu toate că numele lui gol mai inspira respect retrospectiv. Asta nu înseamnă că Indolenta, femeie foarte binecrescută, dădea cumva a înțelege lui Pomponescu că-l socotea diminuat. Impresia ieșea indirect din marea considerație pe care o concedia oamenilor noi. Starea ei de spirit se exprimă exact în această condoleanță:

— Nu trebuie să fii indispus. Vei mai fi ministru.

De aci Pomponescu înțelese că pentru Indolenta faptul de a nu mai fi ministru era dureros. Ex-ministru ar fi voit ca Indolenta să-i vorbească astfel: «Ce bine-mi pare că ai demisionat! Pentru un om politic, ministeriatul e o pierdere de vreme birocratică, ce nu sporește cu nimic reputația lui. Cei mai mari bărbați de stat au fost aceia care au refuzat intrarea în minister.»

Din contra, Indolenta zicea așa:

— Gavrilcea! Am auzit că vine prim-ministru, de pe acum învârtește toate. Ce noroc pe el, ce carieră fulgerătoare! Dar de Gaittany ce zici? Inteligent om! Mereu în picioare, oricând el e tot așa de tare. Barem acum e mână-n mână cu Gavrilcea și Munteanu.

Dacă ar fi spus aceleași lucruri față de Ioanide, Ioana n-ar fi fost așa de inconștient cruntă, căci pentru Ioanide, Gavrilcea și Munteanu erau zero, și un minister însemna o funcție sterilă și fără valoare. Însă Pomponescu era (cu anume rezerve intelectualiste) exact de părerea Indolentei, din care cauză suferea de a se vedea pipăit pe răni.

Indolenta nu arăta din punct de vedere sentimental o diminuare a interesului, totuși, acum, acest stil moderat i se

părea lui Pomponescu insuficient. Înainte Indolenta tăcea ascultând respectuoasă pe Pomponescu, acum tăcea de asemeni, în vreme ce acesta voia exuberanță. I se păru că loana simte o stânjenire să iasă cu el în oraș, cum făcea înainte.

— Ce zici, întrebă el, de o preumblare la șosea?

— Dacă ții cu orice chip, merg, însă e așa de umed și frig afară și întuneric!...

Pomponescu renunță. El nu era omul să taie firul de păr în patru, ca Ioanide, și să imagineze dialoguri interioare și interpretări multiple. Avu sentimentul că loana evită să fie văzută cu el și ca atare nu mai discută.

— Rămânem atunci acasă, se resemnă.

Cu toate astea, Indolenta era îmbrăcată ca de oraș și după o oră începu a fi distrată și a privi pe geam. Prin urmare, totuși avea de gând să iasă. Deci Pomponescu se ridică să se retragă.

— Vin poimâine! zise el.

— Nu! se rugă Indolenta, de altfel scuturându-l de praf pe palton, înconjurându-l cu atenții. Nici poimâine, nici răspoimâine. Am repetiții! Ce vrei? Tu m-ai îndemnat să intru la Operă.

Altă dată, după comemorarea lui Tudorel la Operă, unde cântase Cantata, Indolenta, fără să intuiască prevențiunile lui Pomponescu, se cheltui în laude cu privire la Gavrilcea:

— A vorbit foarte frumos. Nici nu m-așteptam. Acum îmi explic de ce are trecere.

Ioanide ar fi întreat-o, auzind asemenea aprecieri: «Dar despre furunculele lui ce zici? Sunt tot așa de aprinse?»

Pomponescu nu vedea lucrurile la fel. Cultul succesului intrase într-atât prin familie în sângele său, încât cuvintele loanei îi erau penibile pentru adevărul pe care îl admitea în ele. Din moment ce Gavrilcea parvenise, meritul constând în acest unic fapt nu se putea tăgădui. Pomponescu se sili să elimine din convorbirea sa cu loana tot ce avea raport la viața publică și să transforme colocviul într-o intimitate sentimentală. Indolenta acceptă jocul numaidecât, așa cum o actriță primește a repeta până la perfectă punere la punct scena

sărutării. În mișcările ei era ceva factice. În felul cum îmbrățișa și săruta, în tolănirile ei pe divan, se ghicea jocul teatral. Scena mecanizase, transformând în reflexe, viața emotivă a loanei. Un gest îndeosebi șocă pe Pomponescu. Cum ex-ministrul ședea pe o margine a sofalei, cu un picior încovoiat sub sine, Indolenta se întinsese pe spate și-și rezemase capul de trupul lui Pomponescu. Sofaua fiind îngustă, un picior al Indolentei atârna jos, și genunchiul dezgolindu-se, spectacolul din punct de vedere plastic era destul de grațios. Chiar ideea de a sta astfel în tăcere, îndesați unul într-altul, într-un amurg de iarnă, în casă, era agreabilă. Însă tăcerea loanei nu era o muțenie meditativă, ci o somnolență fizică. O lene câștiga tot trupul său, provocând un căscat care, deși acoperit cu mâna, părea animalic. Fălcile Indolentei trosneau fără echivoc, cu toate că orice gând de grosolanie se înlătura. Totul fiind efectul unei anatomii prea viguroase, admirabile de la distanță, Pomponescu se simți foarte singur lângă pocnirea fălcilor statuare. El însuși voinic, nu gusta atletismul erotic, și când săruta avea un soi de pudoare și parcă se temea să nu fie surprins. De altfel, niciodată Pomponescu nu trecea la note mai viguroase înainte de a începe cu gesturile de civilitate, cum erau sărutarea mâinii și înclinarea. Pomponescu era același om și pe stradă, și în intimitate, și surprins acasă n-ar fi oferit nimic nou. Cum purta în permanență mănuși ieșind în oraș — de piele iarna și de ață vara, niciodată de lână — orice întrevedere cu loana debuta prin scoaterea grăbită a unei mănuși. Când se despărțea de loana, după relații dintre cele mai corporale, la ușă Pomponescu îi săruta mâna scoțându-și pălăria. Între femei, în general, Pomponescu nu făcea nici o distincție, toate părându-i-se respectabile și primind de la el aceleași omagii. Exceptând, firește, personalul de serviciu. Dar și în acest caz (pricină pentru care era apreciat), dacă, evident, nu scotea melonul în fața subreței și nu-i săruta mâna, în severitatea ținutei sale păstra mereu o conduită respectuoasă, neridicând glasul, folosind expresii care obligă, ca: «Dacă vrei», «dacă ai vreme», «dacă ești așa de bună»,

«ai bunătatea», și mulțumind invariabil cu «mersi». În linie generală, Pomponescu nu putea suferi brutalitatea, și o înjurătură în gura lui era gaură în cer. Ceea ce-și permitea Hangerlioica nu-și îngăduia Pomponescu, om dintr-o clasă care se supraveghează și se ține de reguli mai degrabă decât de instincte. Prețuia grațiosul în toate. Nu suferea paharele grele, farfuriile masive, prefera paharele de *baccarat* pe picior, tacâmurile de argint. Petrecherile cu zgomot îl enervau, gusta o forfotă în surdină, de așa natură încât oricând glasul său să fie auzit. În general, stilul vieții zilnice a lui Pomponescu era acela al audienței și al recepției, unde un căscat sună foarte rău. Așa de susceptibil de la o vreme față de brutalități, Pomponescu exagera ca într-o halucinație căscatul Indolentei. Într-o noapte o visă într-un mod îngrozitor, prin contopirea unor imagini reale. Ex-ministrul fusese impresionat afară din cale de procesiunea de lumânări din fața casei sale și de corpul plutonului cu cizme intonând:

Strigăm în ciuda sorții:
Să ne trăiască morții!

Mergând pe seară la Indolenta, fu surprins la deschiderea ușii de o scenă bizară, în măsura în care nu-i înțelegea rostul. Ioana cânta gâlgâitor și strident, cu două sfeșnice cu lumânări aprinse în mână, pe care le depunea pe covor. Obsedat de procesiunea de lumânări, Pomponescu crezu că ioana îi face o demonstrație. Impresia fu mai mult subconștientă, de o secundă. Cum Indolenta începu să râdă și merse către el cu mâinile deschise, Pomponescu se dumeri îndată despre ce era vorba. Indolenta repeta rolul din *Tosca*. Nu se putu totuși dezbăta de un sentiment surd de neplăcere. Visul pe care îl avu fu următorul: Un escadron de tineri cu cizme, cu făclii aprinse în mână, înainta vertiginos înspre el, având în frunte pe Indolenta, care, statuară, înveșmântată grecește, cu mâinile întinse, ținând în fiecare câte-un sfeșnic, cânta «Să ne trăiască morții», apropiindu-se cu gura deschisă spre el,

într-o căscătură uriașă, rezolvată cu o trosnitură de fălci. Pomponescu se deșteptă cu o impresie dureroasă. Prinsese oroare de muzica vocală și de solfegiu. În acest timp, Indolenta era din ce în ce mai aferată, ședea toată ziua la pian, își ținea gâtul învelit într-un fular și se trata cu *chaudeau*-uri, spre a-și menaja glasul. Era ca o atletă care-și raționează toate eforturile musculare. Pomponescu află din gazetă sensul acestei igiene. Indolenta cântă în curând lieduri germane la un festival de amiciție germano-română organizat de Fleischlein, cu patronajul Legației Reich-ului. Indolenta nu era decât o cântăreață pe care substratul concertelor n-o interesa. Important pentru ea era să cânte și să aibă un public care s-o aplaude. Din acest unghi de vedere, neînțelegerea Pomponescu-Indolenta provenea dintr-o criză comună: Pomponescu, în lipsa succeselor de oratorie și de audiență, voia să fie aplaudat intim de Indolenta, iar aceasta dorea același lucru. Amândoi erau în felul lor niște actori care se plictiseau în tete-à-tete, Succesele loanei nu se puteau explica decât prin relațiile strânse cu aceia care determinau recrutarea elementelor. Chiar din vorbele ei, Pomponescu înțelese că se ducea des la Gaittany și întâlnea acolo pe Munteanu. Deși n-avea nici un indiciu din care să scoată o interpretare excesivă, un fapt era clar: Indolenta n-avea vreme să consoleze pe Pomponescu. Acesta nu se mai duse multă vreme pe la ea și avu strângerea de inimă de a nu mai primi nici un mesaj, nici un cuvânt de reproș.

Pomponescu era obișnuit să aibă la masă câte un invitat cel puțin. Când anticamera era plină, reținea pe rând câte unul. Acum nu mai avea de unde face alegere și prânzul și cina erau foarte morocănoase. Madam Pomponescu urmări cu telefonul pe cunoscuți, dar aceștia fie nu răspundeau, fie se scuzau. Numai Smărăndache veni de vreo două ori și o dată Hagienuş, care înainte de a intra pe poartă privi cu grijă în toate părțile. Nu era laș în halul lui Suflețel, totuși avea convingerea că o relație deschisă cu Pomponescu nu-i fără risc.

— Spune și dumneata, domnule Gaittany, dacă am sau nu dreptate. Domnul Pomponescu mi-a făcut bine, nu pot să

tăgăduiesc. Însă dacă mă văd ăștia că am de a face cu el, sunt în stare să mă dea afară. Să fiu nenorocit tocmai la bătrânețe?

Pomponescu, întâlnind pe Gulimănescu, avu intenția a-l invita la masă. Dialogul ce urmă între ei îl determină să renunțe.

— N-ai luat nici o măsură de precauție? Întrebă Gulimănescu cam familiar, eludând toate vechile titluri aplicate lui Pomponescu.

— Ce măsură să iau?

— Să te pui în siguranță, pentru orice eventualitate.

— Nu pricep.

— E vorba ca dumneata și încă vreo doi să fiți dați în judecată.

— De câte ori cade un guvern, zise Pomponescu cam sceptic, se promite un proces.

Gulimănescu luă o mină extrem de gravă.

— De data asta se pare că este foarte serios, faci rău că iei lucrurile în glumă.

Pomponescu nu scoase nici un cuvânt, dar cu un fel de plecăciune exprimă ideea: «Fie ce-o fi!»

— Gavrilcea spune peste tot că se va institui anume pedeapsa cu moartea.

Pomponescu mușcă puțin buza de sus, nu de spaimă, ci din neplăcerea de a se vedea astfel minimalizat de Gulimănescu.

— Plecarea în străinătate era soluția cea mai nimerită.

Ex-ministrul surâse melancolic.

— Unde locuiești? Întrebă Gulimănescu.

— Acasă la mine. Ce întrebare!

— Poate că nu strica să fi transferat averea pe numele altuia. Se vor confisca averile foștilor demnitari.

Pomponescu izgoni cu mâna spectrul vindictei.

— La catedră te-ai întors?

— Nu, zise Pomponescu. Sunt în concediu.

— E mult mai bine. Te-ai fi expus manifestațiilor ostile. De altfel, mi s-a spus azi la minister că va ieși în curând în Monitor decretul de destituire a profesorilor ostili Mișcării.

Pomponescu, cu un gest distrat, acceptă și acest pahar.

— Ioanide e tare acum, conchise implacabilul Gulimănescu, numai el ar putea opri decretul. Din nefericire, e supărat pe dumneata.

Ex-ministrul renunță a mai pofți la masă un oracol atât de sinistru și-i întinse mâna foarte obosit. Ar fi preferat să se întâlnească cu Ioanide. Pomponescu ar fi dorit să stea de vorbă pe larg cu un om bine informat ca Gaittany, spre a-și face o idee justă asupra situației. Simțea nevoia de a se întoarce la catedră și a se dedica de aci înainte numai problemelor de specialitate. Nu îndrăznea să forțeze lucrurile prea devreme și, mândru cum era, nu voia să pară a solicita ceea ce putea avea fără discuție. Urma deci să estimeze adevăratul raport de forțe. Cu anecdotiști ca Smărăndache și prezicători lugubri ca Gulimănescu nu era chip să-și facă o noțiune justă. Pomponescu trimise o carte de vizită lui Gaittany, exprimându-și părerea de rău de a nu-l fi văzut de mult. Termenii erau puțin ambigui. Pomponescu totuși, știind că Gaittany poate citi printre rânduri, spera că va da un semn de viață. A treia zi Pomponescu primi o telegramă cu următorul cuprins: «Vii mulțumiri pentru frumoasele cuvinte. Gaittany.» Atât. Gaittany se făcea că nu-nțelege. Chiar și întâlnirile la masă cu cele două Pomponești deveniseră torturante pentru Pomponescu. În special madam Pomponescu-mamă dădea semne irecuzabile de debilitate mintală, întrucât, incapabilă de a percepe realitățile, sufoca pe fiul ei cu iluziile-i absolut deplasate.

— Când ai să te hotărăști să reintri în minister? insista ea.

— Tot mereu vorbești de minister! Mai sunt și alte țeluri în viață! cauta Pomponescu s-o corecteze persuasiv.

— Cine s-a născut cu vocația asta trebuie să persevereze.

— Mi-e de-ajuns, zicea Pomponescu.

— Da, dar datoria ta e să slujești țara când e la strâmtoare, nu să stai în casă nepăsător.

— Mamă, te rog, să lăsăm asta, miniștrii nu sunt eterni. Sunt alții care vin la rând.

— Nu pot fi toți ca tine, cu experiența ta.

Cu tot orgoliul său, lui Pomponescu îi venea să spună:

«M-au dat afară și m-amenință cu darea în judecată».

Aceste cuvinte nu le pronunță niciodată, din cruțare pentru bătrână. Era greu, după douăzeci și cinci de ani de continue demnități, a convinge o femeie că totul s-a sfârșit. Femeile arată uneori o obtuzitate extraordinară, ambiția lor transportată asupra unui bărbat se convertește într-o tiranie absurdă. Pentru prima oară Pomponescu intuiește în mândria ingenuă a mamei sale o caricatură a infatuării lui. Madam Pomponescu-Mamy, încercând a modera zelul soacrei, nu era mai puțin agasantă.

— Desigur, zicea ea, *maman* se grăbește. Orice ministru după demisie așteaptă în opoziție să se uzeze noul guvern. În curând însă Jean își va lua inițiativa.

Păreră aceasta i se păru lui Pomponescu și mai lipsită de bun-simț, tocmai fiindcă avea aparență rezonabilă, în vreme ce mamă-sa bâiguia inveteratele ei ambiții copilărești. După atâtea asasinat și execuții, după ce nu ținuse seamă de preavizul lui Gavrilcea, care vorbise desigur în numele unei puteri mai considerabile, nu mai era nimic de sperat. Era un timp nou, în care inofensivului Ioanide i se putuse întâmpla acel lucru grozav. Cu o zi înainte de demisia cabinetului, Gavrilcea intrase, cum am văzut, fără jenă în odaia de lucru a ministrului și, așezându-se pe un colț al biroului cu un picior spânzurat în jos, îi spusese odios de blajin aceste cuvinte:

— Nu vreau să prejudesc asupra întâmplărilor ce vor urma. Ne-ai trădat. Cum mi-ai făcut odată un serviciu, vreau să fiu caritabil și să te previn că moartea voluntară e mai demnă decât să fii împușcat acolo unde au căzut morții noștri.

Și cu astea, Gavrilcea își lăsă și celălalt picior în jos și plecă fără grabă. Acest lucru nu-l știau Pomponestii, și încă de l-ar fi aflat nu l-ar fi luat în serios. De vreme ce suportaseră atâtea evenimente, asasinarea lui Dan Bogdan, omorârea unui ministru, executarea lui Hangerliu și Tudorel și celelalte, desigur că, așa cum se întâmplă cu mulți oameni, nu raportau niciodată întâmplările la propriul lor caz. Pomponescu era pentru ele o

ființă intangibilă, pe care n-ar fi îndrăznit nimeni s-o vulnereze. Cu toate astea, expresia «morții noștri» a lui Gavrilcea cuprindea în ea o nuanță de fanatism, depășind experiențele de până atunci. Între nevinovatul «Rege Lear» și Gavrilcea era o distanță seculară, și orientalistul vorbea de riturile nocturne ale morții cabirice, citând o disertație de Guthberleth. («Pe dumnezeul meu, domnule Pomponescu!») În biserica lui Ioanide, care era acum mereu deschisă, se improvisase un altar, pe care era expusă numai fotografia lui Cioarec, înconjurată de sute de lumânări. Tineri de ambe sexe, studenți în toată firea, îngenuncheau în fața lui Cioarec și ședea așa prosternați zeci de minute. Ioanide ar fi zis că a greșit construind biserica în beton armat, fiindcă acum n-o mai poate dărâma. Trăgea nădejde că se va găsi cineva să pună dinamită în ea. (Ioanide afirmase în realitate că biserica lui era încă nesfințită canonic și că cimentul producea probabil asupra minților un fel de delir, care trebuia neutralizat prin pictură.)

Pomponescu avu un moment iluzia că va putea să lucreze ca arhitect, ceea ce nu mai făcuse de mult. La Ioanide se prezentă un negustor cu bani, care avea un teren foarte îngust într-un colț de stradă, bine situat, pe care ar fi dorit să construiască un cinematograf. Ioanide vedea neted numai suprafețele exterioare. Altfel, gândea clădirea în sine și apoi căuta terenul. Aci era o problemă mai degrabă de economie și de spațiu. Lucrând în beton și punând sala la etaj, spre a economisi parterul pentru intrare, vestiare, casă, putea ieși ceva, cu condiția unui calcul abil al echilibrului de mase. Pentru asta era mai nimerit un arhitect care să fie totdeodată și un bun inginer. Deci Ioanide îl trimise pe negustor la Pomponescu, să încerce dacă acela primește.

— Dumneata ești domnul Pomponescu? Întrebă negustorul, care nu mai auzise niciodată de el, nici ca arhitect, nici ca ministru.

— Eu sunt! confirmă Pomponescu încercând a-și face un suflet modest la începutul carierei.

— M-a trimis domnul arhitect Ioanide la dumneata. Dacă te-a recomandat el, am toată încrederea.

— Mă rog...

— Domnul arhitect Ioanide mi-a spus că ceea ce vreau eu trebuie făcut în beton, și numai dumneata ești specialist.

Pomponescu avu la început bănuiala că Ioanide îi face farse. Dar, aducându-și aminte de fizionomia tristă a aceluia, de strania lui lipsă de ranchiună și de pierderea celor doi copii, respinse această ipoteză. Înțelegând despre ce este vorba, Pomponescu se dedică zelos lucrării și ședea acum închis în biroul lui ca să studieze elementele și să întocmească planul. Astfel uită aproape cu desăvârșire de recentele lui necazuri și de preavizul lui Gavrilcea. După câțva timp convocă pe client, îi expuse concepția și-i înmână o schiță, analizând clădirea din toate unghiurile de vedere posibile, ca s-o cerceteze acasă. Clientului nu-i plăcu, nu din motive estetice, ci pentru rațiuni de distribuție. Voia ca anume dimensiuni să fie mai largi și unele detalii de interior, precum scara, puse altfel, fiindcă așa-i convenea. Se plânse lui Ioanide. Zadarnic îi demonstrează acesta că, dat fiind terenul disponibil, posibilitățile de folosire a spațiului sunt limitate și că fără discuție planul lui Pomponescu, din punct de vedere tehnic, reprezenta unicul mod de a împăca cerința clientului cu problema rezistenței materialului. Restul era chestie de gust, putându-se face rectificări pe ici, pe colo. Negustorul, considerând arhitectura ca o magie capabilă de a viola necesitatea inclusă în coordonata spațială, nu se lăsă convins și restitui lui Pomponescu schițele, prezentându-i reclamațiile sale. Acesta rămase foarte surprins la început. Nu era obișnuit să fie contrazis. Chiar și mai tânăr lucrase mai ales la construcții publice, unde cuvântul său era ascultat fără șovăire.

— Omule, zise el cu o pedagogie ce trăda iritația morală, pune-mă să-ți schimb stilul, ornamentele. Arată-mi un model, ca să văd ce-ți place, și-ți fac. Cât despre distribuția interioară, ținând seamă că ai nevoie de o sală de spectacole de atât pe atât, cu atâtea locuri, pe o astfel de suprafață, nu se poate în alt chip. Știința se opune. Afară de cazul când vrei să-ți cadă în cap toată binaua.

Clientul ascultă foarte incredul argumentația lui Pomponescu, care îl invită să mai consulte și pe alții și apoi să-i comunice dacă s-a hotărât să adopte proiectul. Negustorul plecă și de atunci nu mai dădu nici un semn. Astfel, prima încercare profesională a lui Pomponescu, după căderea din minister, se soldă cu un eșec, și arhitectul, care pierduse comanda, aruncă toate schițele într-un sertar și reveni iarăși la lectura lui Maupassant. Își împărțise ziua după un program foarte rigid. Dimineața, după ce își făcea cu atenție toaleta, intra în sufragerie, îmbrăcat cu îngrijire, bărbierit și pieptănat, făcea ritualele civilizației, lua cafeaua cu lapte și schimba câteva cuvinte fără importanță cu cele două femei. Apoi cerea jurnalele și le răsfoia în fața lor. După această operație săruta mâna lui *maman* și tâmpla lui Mamy și trecea în biroul lui, unde scotea de prin sertare hârtii și însemnări, le citea atent, le clasa, le lega cu șnur subțire, aruncând la coș, mărunțite, hârtiile netrebnice. Dacă auzea vreun zgomot în anticameră, mergea uneori până la ușă, să vadă de n-a venit cineva. După masă trecea în salonul doamnei Pomponescu pentru cafea, prilej de a simula viața socială, intrând într-o conversație în care evita problemele mari și se întreba mai ales despre soarta feluritelor rude nevăzute de mult. Pe seară, Pomponescu ieșea puțin, strecurându-se printre pomii bulevardului. La cină apărea în smoching. Odată consimți a juca domino cu cele două femei și păru mulțumit de a fi câștigat. Nefiind obișnuit a se culca devreme și consumându-și ani de zile serile în picioare prin saloane, Pomponescu, neavând ce face, se plimba prin odăile ale căror lustruri erau feeric aprinse fără nevoie și se oprea de multe ori în fața rafturilor de cărți din birou, de unde scotea câte-un volum, pe care îl răsfoia rezemat de dulap. Se purta ca și când în jurul său ar fi fost grupuri mari de persoane, și el, în toiul conversației, ar fi mânuit volumul numai spre a găsi un amănunt util discuției. În fine, scotea o țigară (fuma foarte rar) și, aprinzând-o, o fuma în anticameră, așezat pe un fotoliu. După aceea săruta mâna doamnei Pomponescu-mamă și, zicând bună seara, se retrăgea în dormitor. Aci sta câtva timp,

întins pe spate, cu mâinile pe deasupra plăpumii, într-o poziție de reverie și în așa fel încât nimic nu se clintea în toaleta sa, și o batistă *fantaisie* pe care o purta în buzunarul de sus al pijamalei se păstra îndoită exact ca într-un smoching, apoi întorcea comutatorul și adormea în această postură solemnă.

XXVIII

Ioanide observă că în unele privințe caracterul doamnei Ioanide se modificase. Se îmbrăca mai modest, deși mereu cu îngrijire, ședea ceva mai mult acasă, fără a renunța la vizite, și mai ales nu mai cerea bani. Fenomenul părea cu atât mai curios cu cât nici o economie substanțială nu intervenise. E adevărat că prin moartea Pichii și a lui Tudorel cheltuiala fusese parțial micșorată, nu atât însă încât să justifice acest echilibru. Disciplina economică recentă a doamnei Ioanide mergea până acolo încât dacă Ioanide uita să dea banii necesari întreținerii casei într-o lună, madam Ioanide nu-i reclama. Într-un singur punct Elvira nu se abătuse de la formula ei sufletească: sistema de a menaja prin discreție liniștea lui Ioanide, care ducea câteodată la rezultate contrare. Oricât Ioanide își cruța soția după moartea copiilor, fu în imposibilitate de a nu se supăra o dată. Într-o dimineață, arhitectul rugă pe madam Ioanide, fiindcă ieșea în oraș, să-i cumpere un anume tuș, ce i se sfârșise și care devenise rar. Madam Ioanide se întoarse acasă la vremea mesei. Arhitectul o văzu intrând pe poartă, o auzi urcând scara la etaj să-și lase mantoul, apoi recoborând în sufragerie. Peste puțin, madam Ioanide chemă pe arhitect la masă. Ioanide era un om care, când încredința cuiva o misiune oricât de neînsemnată, aștepta cu nerăbdare îndeplinirea ei și pretindea ca mandatarul să dea un raport imediat. Este tocmai ceea ce nu făcea Elvira. Așadar, cei doi soți se așezară la masă, madam Ioanide calmă, respirând încă aerul rece al străzii, Ioanide preocupat numai de tușul lui, din a cărui lipsă nu putuse lucra în cursul dimineții. Madam Ioanide începu să mănânce, Ioanide la fel, cu stări de spirit deosebite, cel din urmă curios să vadă când i se va raporta despre tuș.

— Este o mizerie, zise madam Ioanide. Nu mai poți găsi nimic decât cu prețuri fantastice. Nu se află mirodenii. Trebuie să rogi pe Saferian să-ți dea.

Ioanide nu zise nimic, întrebarea ce-i mocnea în gând fiind: «Ce-ai făcut cu tușul meu?»

— Nici cafea nu mai este, și-n tot cazul cu prețuri exorbitante.

Conștiința lui Ioanide nu conținea decât o idee: «Tușul».

— Prăvăliile Manigomian, continuă madam Ioanide, fac o speculă îngrozitoare, probabil acaparează totul. Nu-nțeleg cum Saferian, un om așa de treabă, s-a vârat în afacerea asta. Dar asta e o chestiune secundară. Ceea ce mă indispuie este că în fiecare magazin, în loc de icoane sunt portretele lui Tudorel și al lui Cioarec, cu candelă sub ele. Doru lângă un criminal de rând! Asta ne face de răs. Doru n-are nevoie de o asemenea tristă reputație postumă, păcat este că și-a pierdut viața, bunul cel mai scump.

Ioanide zise în gând: «Tușul!»

— N-ar fi rău, spuse madam Ioanide, să intervii pe lângă acest nefast Gavrilcea să ne scutească de o asemenea onoare penibilă.

«Nu-mi spui nimic de tuș!» gândi arhitectul, din ce în ce mai impacient.

Astfel urmă colocviul între madam Ioanide și amușitul Ioanide, fără ca cea dintâi să facă vreo cât de mică referință la comision. Madam Ioanide se ridică de la masă, invitând pe Ioanide să treacă în odaia de lucru.

— Ți-aduc cafeaua acolo!

«Sper, își zise mental arhitectul, că acum mi-aduce tușul.»

Dar depunând ceașca de cafea pe masă, madam Ioanide nu aminti nimic de tuș și se mișcă spre ușă, aproape în vârful picioarelor, ca să nu turbure gândurile arhitectului, care privea cu insistență la o schiță, numai ca să-și înăbușe ciuda. Când văzu că madam Ioanide vrea să iasă pe ușă, bătu cu palma formidabil în birou, provocând revărsarea cafelei pe farfuriară.

— Unde este ce ți-am spus? Țipă el ieșit din fire.

— Ce, Ioanide?

— Tușul!

— Ah, zise Elvira, cum m-am speriat, credeam că cine știe ce este!

— Madam Ioanide, când ți-am încredințat o misiune, trebuie să-mi comunicî îndată cum ai îndeplinit-o. N-am tuș, nu pot lucra.

— N-am vrut să te supăr!

— Să mă superi, spunându-mi ce ai făcut?

— Firește, știind că te iriți.

— Nu mă irit, madam Ioanide, fără motiv. Unde este tușul?

— N-am găsit. Nu se găsește nicăieri. Tot Saferian am auzit că are, adică Sultana, uite, mi-a dat vânzătorul chiar adresa lor. Au depozitat tuș chinezesc.

— Spune așa, madam Ioanide!

Această scenă stârni imaginația arhitectului, care se plimbă în lung și-n lat prin odaie spre a se potoli. Supărarea lui nu venea din incidentul cu tușul ca atare, neglijabil în sine, ci din semnificația pe care i-o atribuia. Mania asta de a menaja dusese la tăinuiri culpabile, din care cauză pierise Pica și Tudorel. Mizerabil sistem acesta de a înconjura un om cu un zid de tăcere! Ioanide nu cunoștea situația casnică a lui Pomponescu, fiindcă și-ar fi dat seama de dezavantajul excesului contrar. Pomponeștile sfreddeau sufletul lui «Jean» prin indiscreție, prin acea colaborare tiranică la toate gândurile lui. Neștiind aceasta, Ioanide închipuia, plimbându-se prin casă, un exemplu mai pregnant. Trimitea în gând pe Elvira să vadă ce este cu începutul de incendiu care i se spusese că izbucnise la primăria construită de el. Elvira, întoarsă acasă, își vedea liniștită de treabă și ștergea bibelourile de praf.

«Ai fost în oraș?» întreba Ioanide impacient.

«Da, Ioanide, e o vreme mizerabilă.»

«Asta văd eu și de aici.»

«Ce vezi de aici e simplu spectacol într-un fotoliu. Afară e vijelie ca pe Marea Nordului.»

«Mda!» (Ioanide nu descosea explicit pe Elvira, ca să dea la iveală toată absurditatea caracterului ei.)

«Te dă peste cap, cu umbrela zbori.»

«E interesant!» observa ironic (în imaginație, firește) Ioanide, așteptând să vadă până unde merge scandalul.»

«Un acoperiș de tablă a fost dezvelit și aruncat în stradă ca un simplu cearșaf, înaintea mea.»

«Acum e pericol de foc!» sugera plictisit Ioanide problema esențială.

«Chiar treceau pompierii pe stradă!» răspundea cu totul inocentă Elvira.

«Ascultă, madam Ioanide, țipa arhitectul, unde te-am trimis eu?»

«În oraș, Ioanide, pentru ce te enervezi?»

«Nu oriunde în oraș, ci la primărie.»

«Așa e, am fost la primărie.»

«Atunci, stimată doamnă Ioanide, nu mă fierbe atâta, spune-mi ce-i cu focul?»

«A ars primăria, Ioanide, n-am vrut să te supăr.»

Cu privire la diminuarea aparentă a cheltuielilor, arhitectul concepu în curând legitime bănuieli. Faptul de a constata că Elvira vânduse din bijuterii spre a cumpăra un teren dovedea că de fapt nu-și schimbase firea, ci numai modul de a-și procura banii. Ioanide se ferise a-i face reproșuri pentru un gest atât de delicat, care îl salvase de la rămânerea pe drumuri. Acum însă, după o trecere de timp, socotea că principiul în tot cazul era greșit. Elvira nu trebuia să uzeze de mijloace ascunse, chiar cu bune intenții. Era un fel de escrocherie de binefacere. Ioanide susținea că femeile au o morală cu totul deosebită de a bărbatului, fraudă constituind baza. Întâlnindu-se cu un client, acesta îl surprinse prin următoarea declarație:

— Suntem în regulă acum, ți-am plătit și restul datoriei.

Ioanide era în mod curent păcălit de clienți cu felurite sume, din cauză că, plin de gentileță și neglijent, uita să le reclame. În timp ce clienții nu-i mai aduceau aminte.

— N-am această impresie, răspunse Ioanide, parcă îmi mai ești dator.

— Ferească Sfântul! replică acela. Am avut o deosebită plăcere de a achita restul doamnei Ioanide.

Arhitectul îl privi nedumerit și nu obiectă nimic, spre a nu trăda o discordie familială. Abia sosit acasă, chemă pe madam Ioanide și o întrebă dacă era adevărat că primise banii.

— E adevărat, Ioanide, ce găsești anormal?

— Este anormal că faci asemenea fapte fără să-mi spui mie.

— Cu toate astea, individul îți datora o sumă.

— Sunt de acord, e un bandit.

— Tocmai de aceea, te-am ajutat să intri în drepturile tale.

— Perfect, însă cu știința mea.

— Cu știința ta! Adevărul este că tu nu știai că-ți mai datorează bani.

— Știam, nu știam, a face lucrurile fără mine este a mă pune într-o situație ridicolă.

— Este mai ridicol să te lași păcălit de un oarecare.

— Madam Ioanide, așa vreau eu, să fiu păcălit! Ai comis o indiscreție. De unde ai aflat că mi-este dator?

— Mi-a spus Butoiescu. O mulțime de inși îți datorează încă bani.

— E treaba mea!

— Slăbiciune de caracter pe care vrei s-o colorezi. Ți-e rușine să reclami drepturile tale. În fond, am vrut să-ți dau o mână de ajutor.

— Nu te amesteca, mă conduc foarte bine și singur!

— Dar aveai nevoie de bani, Ioanide, nu fi absurd!

Și dialogul urmă după acest calapod, într-o continuă disensiune de principii. În chestiuni de bani, madam Ioanide n-avea false pudori, și atâta vreme cât modul era onorabil, și-i procura cu stăruință. A cere restituirea unui împrumut, plata unei datorii, a împrumuta chiar, a vinde, orice mijloc, în fine, în limitele bontonului era bun. În privința asta, Sultana, madam Farfara, Elvira și chiar, până la un punct, Erminia erau surori. Erminia fusese de câteva ori surprinsă de Ioanide în dispută cu olteanul.

— Ascultă, negustorule, cât am să-ți dau?

— O sută doi lei, domnișoară.

— Pe ce?

— Păi, e ceapa, cartofii...

Erminia inspecta socoteala făcută pe hârtie de jos în sus și de sus în jos.

— Îți dau o sută de lei, că mi-ai luat prea mult pe conopidă.

După ce olteanul, ca să sfârșească odată și să capete banii, întindea mâna, Erminia îi dădea nouăzeci de lei.

— Păi ce-mi dai aici, domnișoară? Face o sută!

— Bineînțeles, o sută, însă acum o lună ai uitat să-mi dai rest cinci lei, iar acum o săptămână a trecut în plus de la mine cinci lei, neavând mărunțiș.

Olteanul își deplasa căciula pe cap, uimit de așa memorie. Erminia nu proceda astfel din avariție, ci din sentimentul exactității și al justiției. Și — ce e mai ciudat — delicata, dezinteresata Erminia se căina de ciudă când, întoarsă acasă, băga de seamă că a fost înșelată la un magazin, reținându-i-se mai mult. Uneori, dacă mai era posibil, mergea să reclame.

«Îngerii, zicea Ioanide, au în iconografii aspect efeminat ca să se poată înțelege de ce sunt implacabili. Numai cine are sentimentul zădărnicii neglijează valorile diurne. Ce importanță are dacă la construirea Colisseului arhitectul a primit sau nu toți banii? Monumentul e atât de impunător, încât arhitectul trebuie să fi fost însuși emoționat de opera lui și să fi uitat termenii tranzacției.»

Ioanide află că Elvira mai urmărise cu succes și alți debitori și că era în curs de a mai executa câțiva. După o oarecare luptă cu sine, Ioanide abdică și dădu mână liberă Elvirei să urmărească pe debitorii săi, cu condiția de a fi încunoștințat. Observă că acum, când, dintr-un sentiment de decență, renunțase la orice agresiuni erotice, victimele sale câștigau ascendent asupra-i în forma ofertei de protecție. Ioanide devenise un bărbat administrat de femei, căzuse într-o măsură oarecare în situația lui Pomponescu. «Nu sunt decât două căi de ales pentru un bărbat, își zise el: a domina sau a fi dominat.» Îl stăpânea în primul rând umbra Pichii, din considerație pentru care ducea un regim de viață purificat, în contradicție cu temperamentul lui sanguin. Elvira, profitând de această

austeritate, îl controla economiceste de la distanță, suplinind lipsa lui de energie. Madam Valsamaky-Farfara conspira și ea mereu cu Elvira, coborând glasul când îl vedea apropiindu-se. Ce puneau la cale cu atâta mister? Desigur, ceva «spre binele lui». Sultana apăru și ea la orizont, tot așa de insistentă, de data aceasta în direcție practică. După conciliabule cu madam Ioanide, primind probabil plenipotență, expuse în fața arhitectului planurile sale de viitor.

— Domnule Ioanide, e foarte frumos aici la dumneata, pot să zic încântător. Totuși, ca arhitect, ai nevoie de un atelier mare, de spațiu.

— N-am nevoie, stimată doamnă Demirgian.

— Ba da! Își reafirmă ideea autoritar Sultana.

— În fine, asta e părerea dumitale, nu vreau să te contrazic.

— Afară de asta, e pericol permanent de incendiu.

— În nici un fel, hornurile sunt de piatră, complet izolate. În America nu se construiește decât din lemn.

— Nu-i durabil.

— Dacă nu ceri absurdități, rezistă mai mult decât o casă obișnuită de cărămidă, când lemnul e bine impregnat cu gudron.

— Pentru dumneata trebuie ceva impunător, ca să se știe că ești arhitect.

— Se știe acest lucru. Ce, arhitecții trebuie să locuiască în turnuri?

— Domnule Ioanide, îl lua Sultana mai diplomatic, dar tot atât de ferm, vrem noi să te plasăm într-un palat.

— Se schimbă chestiunea. Din păcate, nu am cu ce să-l fac.

— Ești ridicol cu ideile astea de mizerie, Ioanide! se indigna Elvira. Butoiescu, constructorul tău, un om simplu, are două case, un arhitect de talia ta își construiește ce vrea.

— Butoiescu strânge cărămizi, grinzi, piatră, își face din adunătură.

— Cu atât mai mult tu!

— Madam Ioanide, eu sunt artist, nu manoperă. Ce-mi dați zor cu locuința? Nu cunosc casa lui Giotto, lui Bramante, lui

Palladio, lui Mansart, lui Poppelmann și ceilalți. Oamenii aceștia au construit pentru alții. O singură scuză aveți: nu sunt de talia nici unuia. Însă casă nu-mi trebuie.

— Tot ce spune e paradă, observa madam Ioanide către Sultana, îi plac încăperile somptuoase, face cu clienții convenții neserioase, prin care e lezat în drepturile lui, cerându-le să-l lase să locuiască un timp în casele pe care le construiește. Suntem niște oameni care au trecut pe rând prin adevărate palate.

— Asta e altceva, stimată madam Ioanide. Îmi iubesc opera atât timp cât cred în valoarea ei. Afirm că, dacă aș fi construit Catedrala din Colonia, aș fi dormit pe jos, înăuntrul ei, un timp. Pe urmă mă blazez, opera mi se pare meschină și mă mut. Ce folos aș trage de mi-aș face o locuință? Ar trebui s-o vând mereu. Baraca e altceva, e un cort de meșter.

— Totul e interesant ca paradox în conversație, practic nu ne convingi, zicea Sultana, și vom decide fără avizul dumitale.

— Asta-mi place! Nu cumva mă somați să-mi ridic o casă?

— Ba chiar așa! Artiștii sunt niște copii care au nevoie de un guvernor.

— Și?... În ce chip mă veți constrânge să-mi construiesc o casă?

— Făcând o combinație, încât să ai la dispoziție tot materialul de care ai nevoie. Dumneata, care ridici catedrale și campanile comunale, vei ști să-ți înjghebi un apartament.

Planul Sultanei era de a încredința lui Ioanide construcția imobilelor din terenul parcelat pe care se afla baraca însăși a arhitectului. Un grup de oameni bogați, spre a-și investi banii în ceva, cumpăraseră aceste parcele spațioase și plănuiau să-și facă un mic cartier luxos, înainte de a se întâmpla vreun alt eveniment supărător. Imobilele ar fi fost dimensional mai mult sau mai puțin uniforme și în același stil, însă cu detalii care să le dea personalitate. Ioanide era priceput în a face zece fațade aparent identice și cu toate astea inefabil distincte. Primind o asemenea comandă, putea să-și ridice o casă și pentru el, fără nici un scrupul, totul ar fi fost prevăzut în contract, deoarece angajarea s-ar fi făcut pentru parcul în complexul lui.

— Aș face un lucru bun dacă mi-ar permite să locuiesc pe rând câte-un an în fiecare imobil.

— Asta nu se poate, ripostă Sultana, cafegiii mei nu pricep asemenea subtilități.

Erminia își exercită și ea sentimentul de protecție, într-o formă mult mai modestă. Dar, în fine, mobilul era același. Ioanide, în alergările lui profesionale, dorea înveșmântare simplă, și vara purta tricou și haină de lucrător. Pe frig ar fi dorit un pulover lăptos și mănuși de lână, ca să poată sta afară pe teren, căci Ioanide își începea și de multe ori termina lucrările și iarna. Elvira nu-și bătea capul cu astfel de lucruri, n-avea răbdare, în comerț arhitectul nu găsisese nimic mulțumitor. Erminia surprinse asemenea dorință și începu să culeagă elemente pe departe.

— Ce culoare preferi?

— Iată o întrebare curioasă! Accept tot spectrul solar.

— Nu m-am exprimat bine. Ce culoare preferi la îmbrăcăminte?

— Ah! asta depinde de epocă, de sex, de semnificație. Dominicanii în alb fac foarte mare impresie, mai ales pe ziduri cenușii. Cred că de aceea Florența e așa de neagră. Savonarola era dominican. Romanii cultivau albul și roșul de purpură, medievalii — roșul și negrul.

— Complici lucrurile, ca de obicei. Un pulover în ce culoare l-ai vedea?

— Credeam că-mi pui o întrebare mai savantă, de optică. Puloverul nu merge decât alb. Dar pentru ce?

— Nimic. Voiam să știu pentru mine.

După o distanță apreciabilă de timp, ca să nu fie suspectă, Erminia, umblând cu o sfornică pe lângă Ioanide, îi cerea voie să vadă ceva, din curiozitate. Obținând permisiunea, îi măsura distanța dintre umeri, îi petrecea sfornică pe sub brațe, încercuindu-i bustul, apoi, cu gândul în altă parte, șoptea «bine» și dispărea o clipă cu sfornică, spre a o întinde asupra unui metru și a nota dimensiunile. Mai târziu, Erminia revenea.

— Vrei să întinzi puțin pumnul? Așa, ca să văd lățimea. Și cu sfornică măsura pe coama încheieturilor spațiul de la

arătător până la degetul cel mic. Altă dată veni cu o întrebare și mai curioasă:

— Ce număr porți la încălțăminte?

— Patruzeci, zise Ioanide.

— E imposibil, frate-meu poartă patruzeci și trei.

— Este știut că oamenii blânzi și sentimentali au laba piciorului mare. Doctorul însuși poate să explice. Probabil sunt demineralizați, de unde o sporire a suprafețelor osoase. Individizii caustici au oasele mici.

Erminia asculta incredulă această teorie, apoi venea cu o coală de hârtie desfăcută și cu un creion.

— Pune piciorul aici!

— Ce vrei să faci? Ai căzut la practici magice?

— Nu te mișca!

Cu creionul, Erminia, îngenunchind, descria conturul ghetei.

— Într-adevăr, ai piciorul foarte mic.

— Omul îndeobște, fiind un cerebral, își diminuează, ca speță, din ce în ce membrele. Numai cangurului îi cresc enorm picioarele de dindărăt și coada, în formă de trepied. Maimuța, dimpotrivă, agățându-se de pomi, are brațele mai mari. Omul nu mai are nevoie de membre inferioare de când a inventat vehiculele, iar mâna e o simplă cheie. Vom deveni rotunzi ca o planetă.

— Ești bun, propunea Erminia fără să pară a lua în seriozitate teoriile lui Ioanide, să îndoii puțin cotul?

Ioanide făcând cu docilitate ceea ce i se punea, Erminia lua o măsură cu sforcica de la încheietura umărului până la încheietura pulsului.

«Erminia asta, își zicea Ioanide, clocește ceva!»

Într-adevăr, într-o bună zi, Ioanide primea prin mijlocirea Elvirei un pachet în care găsea un trusou întreg de obiecte executate în lână cu andrelele: fular, mănuși, ciorapi, pulover, totul după jurnal.

— E superb, zise madam Ioanide, eu n-aș fi fost în stare să-l fac!

Ioanide și Elvira sufereau mereu de pierderea Pichii și a lui Tudorel, însă acest lucru, pentru observația superficială și mai ales în ultima vreme, nu se vedea. În primul rând era o explicație simplă. Nu există o gesticulație prin care să exprimi sentimentul tragicului. Urletul, plânsul, smulgerea părului, toate acestea sunt mai mult semne convenționale admise un minut. Înainte de tristele întâmplări, Ioanide ar fi crezut că moartea copiilor lui era echivalentă cu o catastrofă casnică. Însă când Pica muri, Ioanide constată că nu-și putea modifica purtarea cu nimic. În chiar acea zi mâncase, băuse, circulase prin odaie, se purtase la fel ca în celelalte zile. Cu atât mai mult după un an, schimbarea era neglijabilă. Durerea fizică e mai concretă decât cea morală, produce un spasm vizibil, durerea morală modifică subtil concepția noastră de viață. Ea este ca o schimbare de regim optic. Și iarna și vara obiectele au aceeași formă, însă calitatea luminii solare este diferită. Ioanide și Elvira vedeau lumea în alt ton. Încolo se purtau aproape exact ca înainte. Ioanide redevenise paradoxal în vorbire. Elvira își reluase frivolitatea ei. Cu toate acestea, un dezechilibru se putea zări. Cât timp copiii trăiau, Ioanide și Elvira duceau o existență distrată și anonimă. S-ar fi zis că nu se grăbeau să dea vieții intensitatea maximă, întrucât contau pe durata ei. Copiii erau neglijăți de aproape, însă, privind chestiunea transcendental, erau ținta vieții. Ioanide făcuse de altfel, după moartea copiilor, o reflecție curioasă. Faza de uniune strânsă între două persoane se caracterizează printr-un aparent dezinteres. Ioanide și Elvira, în timpurile lor cele mai cordiale, se neglijau enorm. Ioanide pleca dimineața într-o parte și Elvira într-alta. Se întâlneau la vremea mesei și dormeau noaptea sub același acoperământ. În total, calcula Ioanide, în douăzeci și patru de ore, contactul mai strâns cu Elvira se reducea la douăzeci de minute. La fel și cu copiii. Prin urmare, treizeci de ani de existență comună se reduceau la vreo doi ani de comuniune concretă.

«Dacă aș fi știut, zicea Elvira, care adopta și ea concluziile acestei reflecții, că Pica are să moară așa de curând, aș fi stat toată ziua de vorbă cu ea, aș fi făcut așa ca să nu pierd nici o

clipă din viața ei. Așa cum m-am purtat, am fost în bună măsură străină de ea.»

Totuși, Elvira n-avea dreptate. Este imposibil ca doi oameni să stea față-n față fizicește în permanență. Obosind, nu se mai percep, și în fond distanța morală se restabilește pe alte căi. Despărțirea e necesară pentru a gândi la celălalt. «Așadar, medita Ioanide, condiția principală spre a fi alături moralmente de cineva e de a-l gândi ca trăind. Despărțirea diurnă nu constituie o separație, dimpotrivă, un prilej de dezvoltare de la distanță a relațiilor.» Știind că Elvira, Pica, Tudorel sunt în căminul lui, Ioanide dusese o viață în aparență nepăsătoare, din cauza calmului pe care i-l procura conștiința că ceilalți membri ai familiei lui sunt o realitate. Dezechilibrul venea acum din faptul că Ioanide și Elvira știau că Tudorel și Pica nu mai sunt. Energiile altădată îndreptate subteran spre un scop rămâneau acum neîntrebuințate. De unde o anume agitație. Începură să trăiască exterior, să se substituie copiilor, făcându-și din persoana lor un scop în sine. Deveniră mondeni. Acesta era veritabilul motiv pentru care Ioanide, acum, când s-ar fi părut că are nevoie mai puțin decât oricând de o casă proprie, primi propunerea Sultanei. Voia să strângă lumea, să se cheltuiască. Ioanide construi parcul în sens superior comercial, fără a face paradă de originalitate. Adoptă un stil admis și uniform, punând accentul asupra confortului. Casa lui însăși nu era în «stil Ioanide» evident. Exteriorul era simplu, geometric și nud. Toată atenția arhitectului căzuse asupra salonului, pe care îl făcuse la etaj pe toată întinderea construcției. Era o sală impunătoare și somptuoasă, lungă aproximativ de cincisprezece metri, cu plafonul în casetoane de lemn negru, obținute prin încrucișarea a două serii de grinzi de stejar, de care atârnau trei mari lustruri de cristale venețiene. Ușile erau scunde, cruțând pereții, iar la un capăt al sălii se afla un șemineu de marmură cu o țesătură înflorită de sculpturi vegetale și anatomice, mergând până spre tavan. Piesele sculpturale erau copii după Jean Goujon. Pendulul lui Saferian, cu nudurile sale de lemn, era și el așezat la un perete lateral,

între două fotolii. Sonurile pe care le scotea erau surprinzătoare din cauza acusticii sălii. De observat că Ioanide nu puse parchet pe jos, ci dale de travertin spongios, bine lustruite și exact lipite, încât podeaua revela, ca și plafonul, schema ei geometrică în forma unui grătar de linii. De altfel mijlocul fusese acoperit cu covoare. Mobilele nu umpleau interiorul, ci ședeau ca niște ornamente de sine stătătoare, în grupuri. Dar detaliul esențial care producea impresie asupra vizitatorului era un vitraliu, care se întindea de la ușa exterioară de intrare a casei (făcută din fier și sticlă mată și părând relativ scundă) și până sub acoperiș, constituind astfel un perete translucid al scării de piatră și al vestibulului ce ducea la salonul de sus. Vitraliul reprezenta în toată înălțimea lui o față în profil și în gest hieratic, alergând parcă în vijelie cu părul suflat de vânt. Asta era Pica. Ioanide plănuise vitraliul pentru biserică, însă de când Cioarec devenise sfântul oficial acolo, renunțase la ideea primă. Acum se poate înțelege substratul mondenității lui Ioanide și a Elvirei. De fapt, ei dădeau recepții în memoria Pichii și contau pe surpriza la intrare și ieșire, când vitraliul, puternic luminat de lumina electrică, cădea în atenția musafirilor. Atunci puteau face o aluzie cât de mică la Pica și aveau certitudinea că acela care pleca lua cu el o impresie neștersă. Pe pereții interiori, de-a lungul scării, Ioanide făcuse câteva aplicațiuni de mici basoreliefuri și medalioane. Ideea îi venise prin Hagienuş. Acesta încerca să-și vândă pe furie piesele arheologice. Într-o zi, orientalistul intrase repede în casa lui Ioanide, având la subsuoară un obiect greu, acoperit în jurnale și legat cu sfori, pe care îl lăsa obosit pe covor. Apoi merse să privească pe geam.

— Domnule Ioanide, se rugă el în ton lamentabil, fă-mi un bine, ține-mi-le dumneata obiectele mele arheologice, altfel se prăpădesc, mi le iau copiii. Poate găesc pe cineva care să le cumpere, un om de carte, să le păzească cum le-am păzit și eu.

Hagienuş desfăcu pachetul și scoase la iveală un fragment de metopă ce reprezenta pe Perseu tăind cu cuțitul capul

Meduzei, care semăna cu o mască comică. Îndărăt se zărea capul unei babe, nu alta decât Minerva.

— Le cumpăr eu! zise Ioanide.

— Faci o faptă bună, pe dumnezeul meu, domnule Ioanide, salvezi o colecție strânsă cu trudă.

După Gorgonă, Hagienuş aduse înfăşurat în jurnal un medalion destul de mare, înfăţişând un cap de războinic, cam în stilul Verrocchio. Coiful era făcut din piese îmbucate ca și coada racului, iar coama lui era un mic dragon solzos. Apoi Hagienuş veni cu un cap de bărbat grec cu barba plesnită într-o parte, remarcabil prin impresia de păr uns cu ulei pe care o făcea marmura; după aceea cu un mic basorelief asirian narând asediul cetății Susa, sub Assurbanipal. Un soldat bărbos, îngenuncheat cu arcul deasupra capului, zvârlea o săgeată spre zidurile fioroase ale fortăreței. Și altele de soiul acesta. Hagienuş posedă și o căldare-trepied de bronz, bătând în verde, obiect autentic chinezesc.

— Mi se rupe inima, plângea Hagienuş, uite, mă jur, mă consolez că și le dau dumitale, om care știi să prețuiești. Am colindat lumea ca să le adun.

Ceea ce nu-l împiedica să se tocmească. În general însă le dădu foarte ieftin, pentru că instinctul de colecționar era mai tare în el, și modul cum prindea în perete Ioanide piesele, de-a lungul scării și chiar în salon, îi plăcea. Avea ocazia acum, la seratele arhitectului, să-și prezinte singur obiectele, ca un director de muzeu. Transportarea tuturor pieselor nu fu ușoară și Regele Lear justifică și porecla de Ulysse. Petrișor îl urmărea pe stradă și se posta chiar în fața casei lui Ioanide. Hagienuş ieșea, după sfatul arhitectului, prin curtea vecină, pe altă stradă a parcelării, sau trimitea pachetul dinainte, prin Suflețel, iar el intra râzând viclean, fără nimic în mână.

Toate aceste cumpărături și înfrumusețări presupuneau din partea lui Ioanide bani. Îi avea. Acum, că nu mai făcea caz de artă cu orice preț și renunțase descurajat la ideea unui București în stil grec, primea un număr foarte mare de comenzi. Devenise arhitectul la modă. În ciuda evenimentelor, se construia înfrigurat,

deoarece oamenii cu depozite de bani, luându-se unul după altul, îi vârau în imobile. Și Saferian, la îndemnul Sultanei, își făcuse o casă alături de Ioanide. Biserica acestuia și palatul municipal de cartier rămăseseră neterminate și la construcția din urmă fiarele de la stâlpii de beton ruginiseră în aer. Nu se gândea nimeni a continua lucrările. Prin urmare, Ioanide construia comercial, primind chiar sugestiile clienților, făcându-le gustul, însă cu decență. O dată pe săptămână, seara târziu, după teatru, uneori la douăsprezece și chiar la unu noaptea, Ioanide și doamna dădeau un soi de recepție — dacă este să socotim numărul mare al invitaților și faptul că din cauza aceasta ședea în picioare pe grupuri. Ioanide și Elvira, amândoi îmbrăcați în negru, însă cu amănunte înviorând tonul sumbru al veșmintelor (cravată cu dungi roșii ori albastre la unul, colier și brățară la cealaltă), primeau musafirii de o parte și de alta a ușii, aproape totdeauna având a răspunde la întrebări asupra vitraliului. Exact la ora legiuită, se auzea mașina lui Gaittany, care curând după aceea apărea în ușă cu brațele întinse superlativ.

— Sărut mâinile! Să trăiești! se adresa el succesiv către cei doi, apoi, exclamând cu mâinile spre tavanul cu lustre de cristal, dând o revizie cu ochii întregului salon, adăuga: Domnule, e admirabil! Superb! Ești un bărbat plin de daruri, e-minent! Ești cel mai mare arhitect român.

— Bună seara! Îi răspundea invariabil și râzând Ioanide.

Pe urmă sosea madam Valsamaky-Farfara, fardată minuțios și raționându-și gesturile feței ca să nu-și strice pictura. Ioana, impozantă ca o statuie greacă, venea și ea. Apăreau Hagienus, Suflețel, Gulimănescu, mai rar Saferian, adus cu greu de alături. Suflețel era singurul care distona total cu arhitectura interioară, întrucât, din cauza părului vâlvoi de prea deasa trecere a degetelor prin el și a pantalonilor în burlan, nu era paralel cu nici o dimensiune. În schimb, marele spațiu îi permitea să gesticuleze în timpul conversației în toată voia. Venea întotdeauna cu Aurora. Smărăndache și Smărăndăchioaia erau nelipsiți. Chiar și Hergot și Erminia participau, cea din urmă în rochie cuviincioasă de dantelă

închisă, care o arăta cam balonată, deoarece începuse să se îngrașe, din cauză că mânca prea multe dulciuri. Hergot aducea câteodată violoncelul, în salon existând nu departe de șemineu (ce servea drept mică bibliotecă, apartamentul având calorifer) și un pian cu coadă. De ordinar, după ce se strângeau toți invitații, se desemnau grupurile. Femeile (Ioana, Erminia, madam Farfara, Smărăndăchioaia, Sultana și în trecere și Elvira) se adunau lângă șemineul gigantic, în jurul impecabilului Ioanide, ras în cap. Acesta era statul lui major. Și când se deplasa, fenomenul se petrecea colectiv, încât spre a găsi pe Ioanide era de ajuns a căuta grupul femeilor. Hergot și Erminia făceau uneori mici ședințe muzicale, pe care, răsturnat într-un fotoliu, Gaittany le comenta cu degetele prin aer. Reuniunea de obicei nu ținea mai mult de două ore, iar Gaittany, care obișnuit nu suporta să stea atât de mult într-un loc, admitea o excepție în cazul de față. Ioanide nu scotea o vorbă despre evenimentele diurne și nu făcea aluzie la persoane din afară. Totuși, în grupuri se recapitulau toate anecdotele zilei.

— Pomponescu, spunea Gulimănescu, iese numai noaptea, pe sub pomi.

— Nenorocitul! Îl stigmatiza Gaittany.

— Moirele nu iartă! sărea Suflețel. Tyche, zeița Fericirii, și Agathodamon, Norocul, l-au abandonat.

— Dar Conțescu ce face? Întreba cu intenție malignă Gulimănescu.

— Gonzalv este dezolat, răspundea Smărăndache. Conțescu se simte din ce în ce mai bine.

Într-o noapte, lustrele începură să se clatine întâi ușor, apoi din ce în ce mai vizibil, și o uruitură se auzi într-o îndepărtare imprecizabilă.

— Cutremur! strigă madam Valsamaky.

Ioana, care, în picioare lângă pian, cânta tocmai o arie, transformă ultima notă într-un țipăt, în vreme ce Suflețel se aruncă sub pian, cu pieptul pe covor, gândind că pianul îl va apăra de Nemesis.

Acest țipăt teatral, mai mult decât fenomenul terestru în sine, produse panică și femeile se îndreptară spre ușă, încercând a lua după ele și pe Ioanide.

— Nu e nici un pericol, zise el calm. Această casă nu se va dărâma.

Într-adevăr, nici una din construcțiile lui Ioanide nu suferi de pe urma cutremurului, și Ioanide primi după aceea un număr incalculabil de comenzi de reparații. Însă fenomenul care agravă panica asistenței, aruncând o notă de supranatural, deși totul se lămurii apoi, fu următorul. Din cauza deplasării mecanismului, pendulul lui Saferian începu să bată la infinit până la desfășurarea întregului arc, acompaniind clătinările lustrelor de cristal cu suave melodii de harfă.

XXIX

Timpul trecea fără ca lui Pomponescu să i se întâmple ceva dezagreabil, așa cum prevestise Gavrilcea. S-ar fi zis că toată lumea uitase de el. Însă acest lucru era de natură a afecta pe fostul ministru. Mergând la Școala de Arhitectură să ridice o sumă de bani, în fond mai mult spre a pipăi atmosfera, fu tratat cu neglijență. Secretarul uită să-i ofere un scaun și întârzie excesiv într-o convorbire cu altcineva. Doi colegi întâlniți pe sală nu-i dădură nici o importanță, nici într-un sens, nici în altul. Pomponescu se întoarse dinadinsul pe Calea Victoriei și avu neplăcerea de a constata că nu producea nici o senzație, în ciuda faptului că trecuse pe lângă persoane care-l cunoșteau. Îl întrebă de altminteri pe Smărăndache:

— Ce zice lumea despre mine?

— Nimic! răspunse acela cu un aer foarte sincer.

Într-adevăr, nimeni nu pomenea numele lui Pomponescu, și chiar când venea vorba de el, nu mai reacționau cu stimă sau cu teamă de a se compromite. O întâmplare neînsemnată produse o impresie adâncă asupra lui Pomponescu. Invitase la masă pe Smărăndăchioaia și pe Smărăndache, întâlniți accidental pe bulevard. În ziua hotărâtă, la prânz, așteptă

posomorât până la ora unu, tresărind la cel mai mic zgomot. Invitații nu apăreau. Smărăndache nu comitea niciodată asemenea înconveniențe și madam Pomponescu își explica nevenirea lor prin faptul că nu înțeleseseră bine ziua și ora, ceea ce Pomponescu excludea. Până la două, ex-ministrul refuză să se așeze la masă, după aceea rugă pe cele două femei să prânzească, în vreme ce el, reclamând numai o cafea, se retrase în birou. La ora trei, Smărăndăchioaia ceru scuze telefonic, sub cuvânt că a fost la Gaittany, la Casa de Artă, o recepție foarte interesantă, pe care nu s-a îndurat s-o părăsească. Nici nu-și dădea silința să acopere că între una și alta nu era alegere. Pomponescu trase o concluzie foarte amară, nu mai era considerat.

De la această întâmplare se produse cu Pomponescu un lucru nemaiconstatat înainte. Profesorul de beton armat nu mai ieșea din casă și ședea toată ziua somnolând pe canapea în birou, fără a citi, cu ochii pe jumătate închiși, pironiți în tavan. Când soneria telefonului zbârnâia (fenomen foarte rar), nu se mai ridica să răspundă, și dacă venea subreta, cu un semn al mâinii o deconsilia să meargă la aparat. Un amic politic care voi să-l vadă, spre a-l consulta, nu fu primit, cu scuza că Pomponescu e indispus. De pe canapea, ex-ministrul trecea câteodată pe un fotoliu, înfundându-se în el și privind cu insistență un punct în gol. La eticheta zilnică păstrase toate obișnuințele, venea la masă, mânca distrat și fără apetit, desfăcea jurnalul și-l depunea înainte de a-l fi citit. Adesea era cu totul neatent și când madam Pomponescu îi puneă o întrebare, neștiind că se adresează lui, nu răspundea nimic. Începuse să slăbească și în mustață apăruse o pată albă. Somnolarea din timpul zilei îi producea în mod firesc insomnia noaptea, și madam Pomponescu îl auzea mergând pe întuneric prin odaie. Dormitorul, foarte mare, era despărțit în două printr-o cortină albastră de velur, și fiecare dormea într-un despărțământ. Aceasta, având în vedere infirmitatea doamnei Pomponescu, care avea trebuință la culcare de asistența subreței. Zgomotul, natural, nu era mare, madam Pomponescu

simțea totuși pașii soțului ei călcând cu o acustică surdă pe covorul păros. Alt fenomen era acela că Pomponescu nu mai privea direct în ochi pe ceilalți, manifestând o timiditate curioasă pentru caracterul său. Nu arunca ochii pe geam deloc, renunțând la orice viziune a lumii exterioare, stând de ordinar în așa chip încât să aibă înaintea sa pereții, tavanul, spații, în sfârșit, închise. Este iarăși clar că, deși venea la masă și în linii generale se purta sociabil, încerca neplăcere când era surprins în birou și dădea curs cu dificultate chemărilor. Ar fi preferat să fie lăsat singur. O dovadă a silei sale de oameni fu un amănunt constatat de madam Pomponescu. Printr-o greșală regretabilă, se servi lui Pomponescu cafeaua în birou fără zahăr, complet amară. Când se prinse de veste acest lucru, madam Pomponescu veni în persoană cu bucăți de zahăr pe o farfurioară. Prea târziu! Pomponescu băuse cafeaua amară, ca să nu cheme pe nimeni, pentru că, era lucru știut, îi plăcea foarte dulce.

— Ascultă, Jean, îi zise madam Pomponescu, aprobată de *maman*, tu nu te simți bine, nu vrei să chemăm un doctor?

— N-am nimic, răspunse silnic ex-ministrul, ce să constate doctorul?

— Arăți obosit, prea dormitezi toată ziua.

Pomponescu avu un zâmbet amar.

— Altceva n-am de făcut!

— Înainte lucrai, făceai studii asupra catedralei. De ce stai?

Profesorul de beton armat râse în sine, fără a scoate un cuvânt.

— Nu te consuma zadarnic, interveni *maman*, va veni vremea când vor alerga toți la tine. Fără tine nu se poate.

Pomponescu privi pe bătrână cu o clipire stranie, ca și când i s-ar fi părut nebună.

Madam Pomponescu, mereu dârză, începu să suplinească golurile din salon convocând rude din partea ei și din partea soțului. Astfel, de la un timp, cu toată schimbarea de persoane, o după-amiază era suficient de însuflețită. Pomponescu, după

o singură participare, se scuză și nu mai apăru. De altfel avea și dreptate. Convorbirea era de așa soi, încât concluzia ei era că familia suferise o lovitură ireparabilă prin căderea lui Pomponescu. Musafirii păreau a veni mai mult spre a se informa dacă mai e vreo speranță pentru Pomponescu, sau spre a-i smulge unele informații utile. Astfel, unul care avea interese la Ministerul de Lucrări Publice, unde fusese Pomponescu, îi zise:

— Cred că ai relații cu noul ministru, n-ar putea să te refuze.

Și, cum Pomponescu privea interogând din ochi, acela continuă:

— Aș avea o chestiune de rezolvat, poate îmi dai o mână de ajutor.

Toți, prin urmare, aveau în cap aceeași idee și nu puteau să-și închipuie un Pomponescu fără nici o trecere publică. Nu se deosebeau întru nimic de ceilalți obișnuiți ai anticamerei. La fel ca și ei, fericeau pe puternicii zilei, insinuând indirect mărimea catastrofei lui Pomponescu. O verișoară a doamnei Pomponescu mai făcu în plus și această declarație:

— Nu vă plâng deloc, cu averea pe care o posedați puteți trăi ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat.

Avea deci ideea că Pomponescu adunase ca ministru un avut considerabil. Acest lucru nu era exact. Într-adevăr, profesorul de beton armat nu se afla momentan în primejdia de a muri de foame sau a-și restrânge trenul casei. Însă în calitate de om politic nu strânsese ceea ce s-ar fi putut numi avere. Atunci când, ceva mai tânăr, făcuse construcții publice, obținuse mari sume de bani, pe care le depozitase la bănci sau le transformase în acțiuni. Astfel cele două Pomponești aveau asigurată o existență onorabilă în cazul când nici o furtună n-ar fi atins viața economică. Încolo, Pomponescu cheltuia veniturile normale, și în momentul când căzuse de la putere avea în casă din remunerațiile sale o sumă care i-ar fi ajuns un an cel mult. Dacă ar fi fost înlăturat de la catedră și s-ar fi aflat în imposibilitate de a lucra ca arhitect, după o vreme Pomponescu ar fi trebuit să aibă recurs la veniturile constituite celor două femei. Câțiva ani de zile cel puțin,

lucrurile n-ar fi fost așa de negre, totuși Pomponescu le văzu astfel. Cândul de a fi întreținut de femei îi era intolerabil. I se înfipsese în creier ideea, mai ales în urma retragerii din partea negustorului a propunerii de a construi cinematograful, că va cădea în mizerie. Era sigur că nimeni nu-i va da nici o comandă și că va ajunge la mari umilințe. Crescut toată viața în belșug și biruind fără efort, Pomponescu n-avea curaj să înfrunte viața, și de altfel instinctul îi spunea că, dacă un anonim se poate adapta oricăror împrejurări, un om notoriu este expus vexațiilor și refuzurilor. În acea vreme, soarta oamenilor din categoria ex-ministrului nu părea așa de dificilă. După o fază sinistră, regimul arăta înclinări de compromis cu fostele partide, de a căror tacită încuviințare puterile agresoare aveau nevoie. Însă Pomponescu părăsise partidele și înșelase totdeodată și Mișcarea, astfel că acum era pus la index de toți. Impresia lui în tot cazul era că destinul îi este pecetluit. Când își aducea aminte de povestea aruncării în stradă a lui Ioanide, se cutremura. Credea în această posibilitate, pentru că ultima deplasare a arhitectului era opera sa. Întrucât îl privea, se temea de confiscarea casei, care era pe numele său. Exprimându-și prin aluzii teama de a nu ajunge ca Ioanide, fu ironizat de madam Pomponescu:

— Ce tot îl căinezi pe Ioanide? Are un adevărat palat și dă recepții senzaționale.

Pomponescu privea incredul, deoarece expresia «bietul Ioanide!» aruncată de Gaitany se popularizase. Era o apelație căreia îi corespundea un adevăr subtil și totodată o glumă a superficialilor, în primul rând șocați de luxul arhitectului.

— Unde te duci, domnule, așa îmbrăcat din ac? E vreun bal undeva? Întreba unul.

— Nu, domnule, nu știi? Azi e reuniune la «bietul Ioanide».

Pomponescu nu mai puțin îl vedea pe «bietul Ioanide» alungat și din baraca lui într-o magherniță, câștigându-și existența cu penibile mici reparații.

Un alt simptom al alterării caracterului și sănătății morale fu modificarea pentru un timp a instinctului de grijă corpo-

rală. Pomponescu, care nu ieșea niciodată din dormitorul lui nebărbierit nici spre a da la o parte cortina de velur dinspre madam Pomponescu, ședea acum zile întregi neras. Firele de barbă, în care negrul se amesteca cu albul, îi acopereau fălcile și-i dădeau un aer speriat. Nu mai cerea să se schimbe și, când i se puneau la îndemână cele de trebuință, uita să le ia. În mod normal, Pomponescu, chiar dacă nu ieșea din casă, posedând o vastă recuzită vestimentară, se schimba de cel puțin două ori pe zi, întrucât salonul, anticamera și biroul lui reprezentau locuri de exhibiție. Dimineața apărea cu un costum de ținută zilnică, la prânz, dacă reținea pe cineva, își puneu un sacou negru cu cravată adecvată, schimbându-și de asemeni batista, la cinci își arbora smochingul tivit. Astfel de mutații în toaletă le practica Pomponescu chiar dacă n-ar fi fost decât cu Pomponeștile, ba chiar și singur. Acum pentru întâia dată fu văzut ieșind din dormitor cu o haină de casă de molton, pe care n-o folosea decât spre a trece la camera de baie. Cum era neras, produse puțină spaimă subretei, care nu-l recunoscuse. Normal, Pomponescu examina dimineața și seara în sufragerie un termometru așezat afară, în dreptul geamului, și un barometru aneroid de perete, nu departe de fereastră. În modul acesta, când părăsea sufrageria, seara, aproape fără excepție făcea observațiile sale meteorologice:

— Mamy, temperatura e scăzută și barometrul la uscat, să știi că peste noapte vom avea ger. Să spui servantei să pună lemne în sobele de teracotă.

Acum, când nu se mai rădea, Pomponescu nu mai consulta nici barometrul. În privința toaletei, presupunând că soțul ei a pierdut îndemânarea de a se rade singur, madam Pomponescu aduse un frizer în casă, care plictisi pe ex-ministru prin aceleași indiscreții auzite de la toți. Ca să nu-l mai vadă în ochi, Pomponescu, amenințat cu prezența lui, se bărbierea singur, dar numai stimulat.

Această criză ținu vreo două-trei săptămâni, apoi deodată Pomponescu își reveni, spre bucuria celor din casă. Începu din nou să se bărbierască singur înainte de a ieși din dormitor,

să-și schimbe hainele, să fie ceva mai atent la masă și să privească la termometru și la barometru. Ieși o dată din casă, apoi zile întregi își petrecu timpul, foarte aferat, în birou. Părea că studiază ceva, căci madam Pomponescu găsi pe masă un tratat de chimie, deschis la un capitol ce se ocupa de nitrili. «Se numesc nitrili corpii care se nasc prin eliminarea a două molecule de apă din sărurile amonice ale acizilor organici sau prin eliminarea unei singure molecule de la amidele corespunzătoare. Clasa aceasta de corpi a fost creată de Dumas la 1847.»

Într-adevăr, Pomponescu începu a deveni foarte activ și continuă cu sârguință lucrările sale în birou. O parte din această activitate era dedicată arhitecturii. Pomponescu nu făcea planuri de construcții, ci — lucrul era ușor de ghicit și fu verificat în urmă — recapitula întreaga sa operă, consemnând-o într-un memoriu. Își întinse prin odaie proiectele înapoiate de Gaitany și privindu-le făcea observările sale la capitolul respectiv. Pomponescu voia ca posteritatea să știe ce lucruse, ce principii aplicase și, fiindcă socotea mai obiectivă lumea de mâine, îi sugera propria sa părere despre el însuși și care se conducea de principiul relativității. Toate schițele și proiectele înrămate sau găsite prin sertare fură numerotate cu grijă, catalogate la sfârșitul memoriului și apoi așezate în ordine într-un pachet. Când termină această lucrare, Pomponescu păru foarte bine dispus, făcu o mică plimbare pe bulevard și la masă bău puțin vin și fu mai comunicativ. Emise chiar câteva aforisme în legătură cu activitatea umană, luând ca punct de plecare felicitările doamnei Pomponescu că-și vede din nou de arhitectură.

— Tot ce facem, zise el sentențios și cu vechea lui infatuare, conține un merit prin faptul că reprezintă o mișcare în veșnica strălucire a omului de a cunoaște și de a crea. Unii au mai mult noroc, alții mai puțin, însă nu se poate contesta că opera marilor artiști nu ar apărea fără dibuirile artiștilor mai modești dinaintea lor. A te întreba dacă fapta ta a reușit sau nu e un nonsens. Important e să fi făcut tot ce-ți stă în putință. Dacă viitorul va decide că Ioanide are geniu (aci Pomponescu luă o atitudine

ironică, însă dulce, fără maliție), eu mă închin în fața acestei sentințe. O minte obiectivă îmi va acorda și mie o părticică de merit.

— Cum, Jean, sări Mamy, tu pui pe Ioanide mai presus de tine?

— Astea sunt excесе de bună-creștere! Îl ironiză *maman*.

— Nu-mi pot permite să clasific, răspunse Pomponescu, nu am această cădere, spun numai că, dacă unul e mai merituos decât mine, am și eu satisfacția datoriei împlinite.

— Nu admit, Jean, asemenea teorii! rezistă Mamy cu încăpățănare. Ce-i dai zor cu recunoașterea viitorului? Lucrările pe care ți le-a încredințat statul, demnitățile pe care le-ai avut și le vei mai avea, decorațiile și altele nu sunt o dovadă că toată lumea te prețuiește?

Pomponescu luă o figură foarte contemplativă, rămânând mereu politicos, și ocoli răspunsul direct.

— Sunt oameni, spuse el, care prin împrejurările sociale, prin ambiția celor din jurul lor sunt împinși în profesii pe care nu și le-ar fi ales singuri din simplă vocație. Ei le îndeplinesc bine prin educație, pot fi buni savanți, buni generali. Însă când vine omul născut, totul se răstoarnă. Caesar ca militar nu e opera mamei lui.

— Ba da! sări atinsă *maman*, deși n-avea nici o noțiune despre situația familială a lui Caesar. Fiii sunt oglinda mamelor.

— Nu trebuie să te superi, răspunse împăciuitor Pomponescu, asta e adevărat într-un sens general, însă dacă mama vrea ca fiul să devină Shakespeare, e o problemă dificilă.

— O mamă are instinct, vrea numai binele copiilor.

Pomponescu nu agravă discuția și trecu la alte chestiuni. Ideile acestea le mai spusese și altora și apăsau în permanență de la un timp pe sufletul său; acum, fără să vrea se vede, le exprimase față de cele două femei, care nu înțeleseseră deloc starea lui de spirit. Ex-ministrul se despărți foarte afabil de *maman* și de Mamy, cu toate civilitățile de rigoare.

După memoriul de lucrări arhitectonice, Pomponescu își adună laolaltă cursurile de la Școala de Arhitectură, al căror

text îl revăzu cu grijă, apoi feluritele articole publicate în broșură sau în revistă, întocmi de asemeni o bibliografie și scrise un scurt memoriu asupra sensului operei lui științifice și rezultatelor sale. Apoi legă totul. Și în privința asta emise câteva idei către Smărăndache, care îi făcu o scurtă vizită.

— Am văzut cursurile și lucrările mele teoretice. Evident, foarte multe lucruri sunt depășite. În știință, un minut e fatal. Nimic nu rămâne acolo în picioare, încât a fi ajutat mergerii spre adevăr este singurul merit. Cine mai învață azi chimia după Lavoisier? (Cuvântul *chimie* venea des de la o vreme în conversația lui Pomponescu, și în afară de tratatul găsit de madam Pomponescu, ex-ministrul mai avea în sertar, din vremea studiilor, câteva flacoane cu cristale mari și mici, printre care unul cu un fel de sare albă pe fund, pe care scria C.N.K.)

De la această operație, Pomponescu trecu la alta. Își colectă absolut toate actele familiale: amintirile, scrisorile, fotografiile, arhiva casnică, sortă totul, legă, în fine, redactă un alt memoriu, care principial semăna mult cu *Biografia familiei Pomponescu* întocmită de unchiul său, cu deosebirea că nu era umoristică și nu se oprea la mărunțișuri. Era de fapt mai mult o autobiografie a fostului ministru. Ea începea astfel (dovadă că simțul critic nu lipsea autorului):

«Se pare că o forță atavică ne împinge să facem ceea ce au făcut și înaintașii noștri, oricât de discutabilă ne-ar apărea opera lor. Am înaintea mea o broșură scrisă de unchiul meu, colonelul Remus Pomponescu, asupra familiei noastre și care m-a făcut să râd cu lacrimi când am citit-o, cu toată stima pe care o aveam pentru acest brav militar. Azi simt și eu nevoia să pun pe hârtie câteva lucruri privitoare la familia mea și la mine, ceea ce înseamnă că un instinct ne îndeamnă pe toți să apărăm continuitatea sângelui.»

Pomponescu evoca copilăria lui, figura unor membri ai familiei, inclusiv pe aceea a unchiului biograf, și schița viața lui politică. În încheiere, neavând copii, se adresa nepoților, cu nădejdea că izbânzile și greșelile lui nu vor fi fără nici un folos pentru ei și progenitura lor. Într-un cuvânt, profesorul de

beton armat se trata mai puțin ca individ, cât ca un inel din stirpea Pomponeschiilor. Mândria de corp începea să învingă orgoliul individual. Memoriul fu legat și sigilat. Întâlnind pe Hagienuş pe bulevard, Pomponescu îi spuse următoarele, fără nici un motiv aparent, desigur sub impresia preocupărilor lui recente:

— Îți dau toată dreptatea că ții la copiii dumitale — buni sau răi, nu importă. Regret că împrejurările m-au împiedicat să am copii. Progenitura noastră e calea materială prin care ni se propagă spiritul, și dacă uneori, în primă generație, avem dezamăgiri, a doua generație vine cu o reabilitare. Oamenii sterili se agită prea mult spre a-și supraviețui, avizează la mijloace desperate, cum ar fi notorietatea. Sângele este totuși cel mai sigur mijloc de a rezista neantului. Sunt familii care n-au dat nici un om excepțional în adevărata putere a cuvântului, dar care durează de sute de ani. A te regăsi în toate documentele și a avea speranța să fii regăsit în cele următoare ție liniștește spiritul.

— Îmi pare bine, domnule Pomponescu, că găsesc un om care să mă înțeleagă!

— Inscripțiile funerare pe care le-ai colectat dumneata nu dau nume ilustre în câmpul științei sau al artelor, ci nume de familii. Cu excepția unei elite preocupate de adevăr, omenirea caută să se salveze social de uitare. În fiecare din noi rezidă un biet om comun, care și-aduce aminte de părinții și bunicii lui și încearcă a-i înscrie pe o piatră.

— Pomponescu a început să filozofeze, comunicară Smărăndache și Hagienuş celorlalți.

— Interesant! constata Gaittany, prudent și mirat că se aduce în vorbă numele lui Pomponescu. (Pentru el nu exista ceea ce nu era la ordinea zilei.)

Un alt fenomen semnalat de puținii care înțelegeau pe fostul ministru ignorat de cercurile în care era sărbătorit altădată fu interesul pe care-l manifesta de la o vreme pentru felul de trai al celor pe care nu-i mai vedea. Parcă voia să-și reconstituie o imagine stinsă.

— Ce mai face Ioanide? Tot așa paradoxal?

— La fel, însă nu mai umblă după femei. De când i-a murit fata, s-a schivnicit (convorbeau Pomponescu și Smărăndache).

— Parcă aud că dă recepții luxoase, e monden.

— Într-adevăr. E un stareț sociabil, care admite lume în parloar.

— Cum e salonul lui?

— Imens, luminat de trei candelabre de cristal și cu un enorm șemineu sculptat în fund.

— Totdeauna a avut el mania asta a decorului, care l-a împiedicat să se realizeze. (Pomponescu, după cum se vede, nici acum nu acorda lui Ioanide un merit absolut.) Și ce mai plănuiește?

— Nimic. A renunțat la ideea de a construi un oraș, s-a convins că e o himeră, acum repară și clădește orice. Câștigă foarte bine.

— Dar Gaittany ce mai face?

— Are două mașini superbe, una de zi și una de seară.

— E un om pe care l-am invidiat adesea. N-are nici o veleitate de a face vreo faptă neobișnuită, se consumă liniștit ca om de lume. (Aici Pomponescu se înșela. Gaittany avea ferma convingere interioară că toți ceilalți sunt niște simpli meseriași, «puși în valoare» de perspicacitatea lui. Acesta era și motivul pentru care se debarasa repede de cei căzuți în discredit. Se temea să nu fie tras la răspundere.)

— Între douăsprezece și unu este la Casa de Artă o reuniune foarte reușită.

— Dar Saferian ce mai face?

— S-a mutat lângă Ioanide și a lăsat tot comerțul în seama Sultanei. Acum vine el câteodată la Ioanide să-și asculte pendulul pe care i l-a dăruit.

— Saferian e un oriental pentru care comerțul e un pretext de a avea de a face cu lumea.

— Poate pentru el! Sultana face speculă în toată regula. Este aproape precis că ea îi procură numărul cel mai mare de clienți lui Ioanide.

Pomponescu zâmbi cu îngăduință.

— Fapt este că fără un astfel de instrument un arhitect riscă să rămână fără clientelă. În familia noastră virtutea comercială a fost complet absentă. N-am produs decât militari, profesori, magistrați.

În chipul acesta Pomponescu întreba despre toți, înlocuind percepția directă cu ancheta. Conversația sa mai atinse și un alt subiect. Când madam Pomponescu-Mamy sfătui pe Pomponescu să-și menajeze sănătatea, madam Pomponescu-mamă observă impetuos:

— În familiile noastre toți au fost voinici și sănătoși tun. Pot să zic că cei mai mulți au murit de bătrânețe.

Pomponescu făcu atunci aceste reflecții:

— În anume condiții, longevitatea constituie o povară pentru individul însuși. Când ai ajuns la bătrânețe, în situația de a trăi într-o lume pe care n-o mai pricepi și nu poate să te priceapă, când, într-un cuvânt, îți supraviețuiești, mă întreb serios dacă merită să prelungești o asemenea agonie morală.

Madam Pomponescu-Mamy se scandaliză.

— Dar cum asta, Jean, tu recomanzi sinuciderea?

— N-am zis c-o recomand, bătu în retragere Pomponescu, totuși o scuz.

— E o erezie totală, declară și madam Pomponescu-mamă; bătrânii trebuie să trăiască atât cât le îngăduie Dumnezeu, ca să îndrumeze pe cei tineri.

Câteva expresii veneau mereu în gura doamnei Pomponescu-mamă. Una era : «când o fi și-o fi să mor odată, cât mai târziu posibil», de unde rezulta că vedea moartea, întrucât o privea, ca un fenomen foarte îndepărtat; alta: «nu mai e ca altădată», indiciu că tot ce se petrecea în prezent i se părea absurd; în fine: «Jean, nu trebuie să admiți asta», trădând ostilitatea ei pentru tot ce sta în contra intereselor lui Pomponescu sau ale generației sale. Pomponescu însuși se rușina de acest egoism al mamei sale, care, afară de asta, profesa un hedonism exagerat, în baza căruia o faptă neaducând satisfacții imediate nu prezenta nici un interes. «La ce folosește asta?!» întreba ea stereotip. Onoarea socială,

chiar și bizuită pe un fals, era tot ce prețuia. Luându-se drept centru al lumii, madam Pomponescu-mamă agreea sau detesta oamenii după chipul cum se purtau cu ea. Cine îi săruta mâna foarte intimidat și-i bătea în strună, constatând totodată că arăta bine la față, putea fi sigur de bunăvoința ei. Madam Pomponescu-mamă n-avea nici o compătimire pentru un om despre care s-ar fi spus că e un bărbat plin de valoare, însă nerăsplătit de noroc. Nu toți, era părerea ei, pot fi egali în viață. «Dumnezeu a lăsat o ierarhie pe care n-avem dreptul s-o discutăm.» Bineînțeles, avea siguranța că fiul ei stă în fruntea acestei ierarhii. Asta denota poate și un fel senil de a vedea, dar și o filozofie a familiei, ușor de controlat și la Pomponescu. Acesta din urmă mai înțelegea însă că viața ridică, în ciuda prevederilor noastre, forțe obscure și vii, care și când sunt absurde se pun în calea celor bătrâni. Gavrilcea și tagma sa erau dintre acestea. Pomponescu, cu toată repulsia, din pur calcul, ar fi dorit să conjure aceste forțe noi, să le aduleze și să se lase acceptat de ele, cu rezerva mentală că mai târziu le-ar fi domesticit și sfârâmat. Acum însă avea sentimentul că jucase rău și vedea totul apocaliptic, încât suficiența mamei sale i se păru lui însuși grotescă. Se întreba ce ar deveni ea în caz de revoluție, mizerie, incapabilă cum era de o cât de mică filozofie a vieții. Hangerlioica, așa măreață și inflexibilă în sinea ei, știa să se mlădieze, să negocieze, ar fi fost în stare să vândă zarzavat în piață, constituindu-și o ceată de subalterni în această branșă, din Hangerlii. Gaitany își ascundea aroganța internă în cele mai mari umilități și izbutea totdeauna să mistifice pe toți. Asta ar fi voit în fond să facă și Pomponescu, dar nu putea. O mâhnire profundă îl cuprindea la ideea de a se umili și orice diminuare a respectului din partea altora îi provoca suferință. Așa de victorios în viață, Pomponescu se descoperea într-o clipă un inadptabil. Lunga lui carieră fusese un accident favorizat de clemența timpurilor. Prin urmare, discuția dintre el și cele două femei se făcea din planuri de gândire ireconciliabile și constituia două monologuri paralele. Pomponeștile concepeau lucrurile absurd dogmatic, Pomponescu vedea de la o vreme totul în devenire catastrofală.

— A trăi spre a constata ruina a tot ce-ai făcut în viață e dureros. E cum ți-ai vedea casa în flăcări. Sunt fericiți aceia care dispar la timp, proiectând totul în viitor.

— Nu ia foc nici o casă, se supăra madam Pomponescu-mamă. Lumea rămâne așa cum au așezat-o bătrânii înțelepți, și dacă zurbagii tineri vor s-o răstoarne, vina e a cui nu-i bate la spate.

Pomponescu nu mai deschise vorba despre aceste chestiuni cu cele două femei, însă lui Hagienuş îi spuse aceste cuvinte semnificative:

— Aș vrea să mă deștept peste o mie de ani, să văd ce a rămas din lumea noastră de azi.

Este clar că Pomponescu suferea de un sentiment placid de zădărnicie. Acesta nu mergea până la dizolvarea noțiunii de eu, căci ex-ministrul adăuga imediat:

— Abia atunci îmi voi da seama ce a mai rămas de pe urma mea.

În această fază, Pomponescu începu să pună la aceia puțini pe care-i întâlnea întrebarea: «Ce se mai zice despre mine?», la care, firește, cu greu putea avea un răspuns sincer și satisfăcător.

— Sunteți privit, zicea Smăărăndache, cu aceeași stimă ca întotdeauna.

— Stimă, stimă, ce înseamnă asta? Îmi mai acordă lumea un rol în viitor, sau mă consideră un om sfârșit?

— Natural, căuta Smăărăndache să sofisticizeze inteligent, sub impresia momentului, toate personalitățile trec printr-o eclipsă. După aceea va veni dezamăgirea și toți se vor întoarce spre figurile familiare.

— E o ipoteză amabilă a dumitale, zicea Pomponescu cu glasul pompos cu care distribuia laude când era tare; înțeleg din ea adevărul crud că sunt o figură a trecutului.

— N-am vrut să spun asta!

— Nu te sfii deloc, concluzia firească, rezultând din fapte, aceasta este. Mă resemnez.

— Totuși lumea vă acordă importanță nu numai sub raportul situațiilor publice. Sunteți un om de cultură de o deosebită rezonanță.

— Cultură, ăsta e un termen vag, toți sunt astăzi oameni de cultură.

— Dar întâi de toate este în dumneavoastră arhitectul, creatorul!

— Spune drept, domnule Smărăndache, ai auzit pe vreunul prețuind în ministrul Pomponescu pe arhitectul Pomponescu?

— Cum nu?!

— Îmi permiți indiscreția să te întreb cine?

— De pildă, Ioanide.

— Mă mir, aud că mă face dobitoc.

Smărăndache roși puțin.

— E o expresie a lui familiară, pe care ne-o aplică la toți, fără intenție rea.

— Și ce spune Ioanide?

— Că sunteți un maestru al echilibrului, putând construi și pe un metru pătrat, în evantai.

— Mă consideră deci un tehnician. Totuși e frumos din partea lui.

Hagienuș aduse vorba despre oratorie, observând că acum nu se mai vorbea, se dădeau numai comenzi militare.

— Hei, unde e vremea când se îndesa lumea să te asculte vorbind, domnule Pomponescu!

— Crezi, stimula profesorul de beton armat, că discursurile mele erau de natură a produce plăcere cuiva cu totul dezinteresat?

— Cum vorbești, domnule Pomponescu, superi pe Dumnezeu! Discursurile dumitale erau eveniment. Ce? Mulți oratori ca dumneata avem noi?

— Oratoria e o artă puțin durabilă și, afară de rare excepții, dă numai satisfacții imediate. Recunosc doar că am avut un public credincios. Sentimental vorbind, am amintiri plăcute, asta e tot.

— Un prieten al băiatului meu spunea că erai foarte iubit ca profesor.

— E posibil, n-aș tăgădui, este însă cam mult de când n-am mai profesat. În învățământ, distanța e periculoasă. Am avut cu toate astea elevi foarte devotați.

În urma unor astfel de dialoguri, Pomponescu păru mai înviorat și începu acum să facă unele plimbări prin oraș. Se ducea la clădirile pe care le construisese el, le contempla lung pe din afară, apoi se despărțea de ele. Cutreieră astfel orașul timp de câteva zile. Sentimentele pe care le încercă fură foarte contradictorii. Unele clădiri i se părură izbutite, altele contestabile, în tot cazul nu reacțiile de ordin critic îl reținură, cât amintirile ce se legau de respectivele lucrări. Își rememora împrejurările în care construisese fiecare edificiu, oamenii cu care venise în contact. În convorbiri, Pomponescu evoca tot mai des oamenii pe care îi cunoscuse în copilărie și tinereță, părănd a nu-l interesa prezentul.

— Când a murit, *maman*, unchiul Paul?

— Acum treizeci de ani!

— Mânca îngrozitor!

Într-adevăr, acest unchi al lui Pomponescu, semănând la statură cu el, cu deosebirea că era mult mai corpolent și avea o bărbuță de mușchetar, mânca și bea abundent, fără să se bage de seamă, păstrându-și sprinteneala și o permanentă binevoitoare prezență de spirit față de doamne. Era un Pomponescu vesel, deschis, redondant și neinfatuat. O mică deosebire de dozaj, și un om se distinge profund de un cvasi sinonim al său. Pomponescu semăna la umor cu o altă rudă, o mătușă dinspre mamă, care avea aceeași statură și purta decolteuri, preferând a sta în picioare, spre a-și expune întreaga siluetă. Pe cât era de solemnă corporal, pe atât era de sfioasă și de blândă. Mustața și-o mușca tatăl lui Pomponescu, care era însă foarte nervos și câteodată izbucnea în plâns. Infatuarea și ironia fuseseră în tinereță ale doamnei Pomponescu-*maman*. În somn, Pomponescu nu mai visa deloc evenimente și persoane recente. Gaittany, Ioanide și ceilalți nu apăreau niciodată în reprezentațiile sale onirice, nici măcar cele două Pomponești. Se vedea mereu în casa în care trăise copil, de vreo șase-șapte ani, stând de vorbă cu unchi și mătuși dispărute. Tată-său de asemeni era prezent. În fiecare seară visul era cam același,

ca și când memoria s-ar fi oprit la o unică vârstă. Curios, Pomponescu visa că trebuia să se ducă la școală și nu învățase lecția, scria pe tăbliță și pe caiet liniat, lipea *Abzibild*-uri pe cărți. Obișnuit, îndată ce se deștepta, uita totul. Odată, însă, visul fu așa de clar, încât îl ținu minte, și atunci constată surprins că se fixase într-o vârstă atât de îndepărtată de aceea de azi. Aceste vise stăruitoare stârniră lui Pomponescu o curiozitate pe care n-o mai avusese altă dată, să vadă mormântul tatălui său. Informându-se direct de la *maman* asupra figurii și locului, prevăzut cu câteva flori, merse fără a spune nimănui la cimitir, și acolo privi câțva timp mormântul tatălui său, bine îngrijit, deși învechit ca stil, și aruncă peste el florile. La întoarcere descoperi după simpla descripție, aproape fără să vrea, cavoul lui Hagienuş construit de Ioanide și se învârti puțin în jurul lui, ca un simplu specialist.

Într-o dimineață, la cafeaua cu lapte, cu *Universul* în mână, madam Pomponescu-mamă scoase o exclamație de oroare.

— Iată o lipsă de gust, a te spânzura! E un caz aici la «Întâmplări din Capitală». Unul care se agață de cuiul de la lampă. Închipuie-ți surpriza familiei când dă de o asemenea scenă oribilă! Dacă vrei să te sinucizi, alege alte căi, mai decente.

— Ai început să admiți sinuciderea? Întrebă Pomponescu surâzând.

— Ba deloc, dragul meu, zic așa pentru cei care au această nefericită pornire.

— Și cu ce ai vrea dumneata, *maman*, să-și ia viața un astfel de nenorocit, cu revolverul?

— Oh, nu! Și asta e respingător. Un văr al meu, îl știi tu, s-a împușcat în tâmplă. Și acum mă cutremur când îl văd înaintea ochilor cu gaura de la cap, întins pe covorul încleiat de sânge.

— Atunci ce recomanzi dumneata, *maman*! Întrebă amabil și ironic totodată Pomponescu.

— Otrava, domnule. Sunt atâtea toxice care înlătură și chinurile nenorocitului și trista priveliște pentru ai săi. Pomponescu, sorbind o gură de lapte, zise cu umor:

— Iau notă, *maman*, de teoriile tale. Într-altă zi, întâlnindu-se cu Hagienuş, Pomponescu îl rugă să vină puţin pe la ei, întâmplându-se a fi aproape de casă.

— Domnule Hagienuş, zise Pomponescu căutând prin sertarele biroului său, când am fost în Egipt, am cumpărat de la un anticar un zodiac, care zicea el că e autentic, adică din vremea faraonilor, uite-l.

Şi Pomponescu scoase o bucată de bazalt patrulateră, lungă ca o tavă şi de un negru-verzui, pe care erau săpate în două coloane nişte figuri, în manieră curent egiptiacă. Semnele zodiacale erau foarte clare şi realistice tratate. Se zăreau Vărsătorul, Peştii, Berbecul, Taurul, Gemenii, Cancerul, Balanţa, între care veneau mici grupuri de oameni.

— Ei, ce zici, domnule Hagienuş?

— Este veritabilă, domnule Pomponescu, seamănă cu zodiacul de la Tentyr. Asta a slujit ca un fel de piatră de fundaţie la ridicarea unui templu. După felul cum sunt aşezate semnele zodiacale şi constelaţiile, arătând aspectul cerului în acel moment, se poate calcula anul. Totul este de a studia situarea aştrilor prin raport la soare. Există efemeride perpetue, prin care se poate determina poziţia aştrilor, de pildă ale lui Caslant. Am *Astronomia antică* a lui Bailly. Aş putea, consultând şi un astronom, să-ţi spun precis.

Faţa lui Hagienuş râdea toată de voluptate şi mâinile nu i se mai desprindeau de pe bucata de bazalt. Pomponescu scoase din alt sertar o coală mare de hârtie cafenie şi se apucă să împacheteze zodiacul.

— Dacă îl găseşti aşa de important, dă-mi voie să ţi-l dăruiesc. O mică amintire din partea mea.

Hagienuş plecă aproape ameţit de bucurie, dar în drum spre casă se opri. A fi văzut de copiii săi cu bucata de bazalt i se părea primejdios. Se întoarse şi o luă spre Ioanide. După ce-i trecu puţin entuziasmul şi Hagienuş dată cu aproximaţie piesa, care după el era din anul 2086 înainte de Cristos, o vându lui Ioanide, şi astfel bazaltul lui Pomponescu luă loc pe peretele de la intrare, deasupra scării. Şi Smărăndache primi în dar ceva.

— Am aici, îi zise Pomponescu, o fotografie făcută la Paris pe când eram student. Mereu o rătăcesc și o regăsesc. E mai bine s-o dau cuiva. Fiindcă arăți oarecare interes pentru mine, îngăduie-mi să ți-o ofer.

Și Pomponescu, după ce făcu o dedicație dedesubt, o înmână lui Smărăndache. Subretei îi dădu cinci napoleoni de aur, așa ca din întâmplare, zicându-i:

— Am găsit prin cutiile mele cinci napoleoni de aur pe care îi am de mult. A-i schimba e păcat. Din ei, dacă le pui toartă, faci un mic colier. Ți-i dau ca un mic cadou pentru zelul dumitale.

Subreta, foarte veselă, arată cadoul doamnei Pomponescu, care nu văzu în acest gest decât o firească generozitate. Puțin după aceea, Pomponescu făcu o vizită la Școala de Arhitectură, unde înmână rectorului un fond bănesc, cu rugămintea de a-l divide în câteva premii sau ajutoare, în anii imediați, la studenții mai buni, fără multe formalități și cu evitarea întâzierilor ce ar putea reduce la neant suma. Cu acest prilej, Pomponescu schimbă unele vorbe cu câțiva din colegii săi. După ce ieși pe poarta principală, se reîntoarse și dădu portarului o mie de lei, sumă destul de apreciazabilă încă pentru acea vreme și care smulse de la acesta saluturi și plecăciuni. Acasă, în birou, Pomponescu părea a studia ceva în secret, căci când intra cineva, își schimba repede poziția și se făcea a privi la altceva, împingând totodată discret cu mâna sertarul în care ținea flacoanele. Lua cu grijă cheile de la toate cutiile, ceea ce nu era în obiceiul său de până atunci. La ceaiul doamnei Pomponescu, foarte puțin frecventat și numai de rude, veni odată și madam Valsamaky-Farfara. Dispariția definitivă a lui Pomponescu din casa Ioanei nu era un lucru prea regretabil, totuși madam Farfara, care cunoștea firea placidă a fiicei sale, își zicea că nu e politicos a întoarce spatele brusc unui om șarmant, căzut în dizgrație. Pomponescu apărură și el în salonul soției sale, îmbrăcat în nelipsitul lui smoching, ornamentat cu o batistă imaculată.

Sărută mâna doamnei Farfara cu multă gentileță, întrebând-o de sănătatea ei și a Ioanei. În special insistă asupra acesteia din urmă.

— Ce mai face artista noastră? Ce mai cântă?

Madam Farfara îl informă că Indolenta deține rolul principal în *Tosca*.

— Atunci trebuie neapărat s-o ascultăm, zise Pomponescu. Vom veni cu toții.

— Îmi pare bine, Jean, declară madam Pomponescu, că te-ai decis să ieși la un spectacol. Era și timpul. Te neurastenizezi stând în casă și lucrând.

— Într-adevăr, recunosc și madam Valsamaky-Farfara, bărbații sunt mai slabi de înger decât femeile, cad la gânduri din te miri ce.

— Crezi asta, madam Valsamaky? o întrebă Pomponescu.

— Sunt convinsă.

— De pildă, în cazul când unul din soți l-ar pierde pe celălalt, care din ei, după părerea dumitale, ar suporta mai bine accidentul?

— Cu siguranță femeia! interveni anticipat madam Valsamaky-Farfara.

— Posibil. Ce vă face să presupuneți asta?

— Nu am cercetat cauzele, vorbesc doar din experiență. Răposatul bărbatu-meu era foarte îngrijorat când mă îmbolnăveam și știu bine că se zăpăcea cu totul când pierdea pe cineva din familie. Eu, când a murit el, am suferit, firește, și acum îl regret, dar n-am murit din pricina asta. E o putere în noi de a ne resemna în fața morții, poate, îmi închipui eu, din cauză că femeia e absorbită de copii și e împinsă de instinct să aibă grija celor care rămân. Madam Ioanide a suportat moartea copiilor cu o liniște extraordinară, deși o cunosc bine și știu că e neconsolată. I-a dat putere ideea că Ioanide e sensibil și trebuie să-l susțină.

— Socotești dumneata, doamnă Farfara, că o femeie rămasă singură poate înfrunta viața?

— Ai haz, Jean! zise madam Pomponescu-mamă. Eu sunt văduvă de atâția ani și te-am crescut cum știi. În femeie sunt puteri nelimitate.

— Bărbații sunt rezistenți într-alte lucruri: la muncă, la război, încolo nu sunt în stare să-și fiarbă un ceai.

— Nu știu, zise Pomponescu râzând, cât adevăr general se cuprinde în afirmația dumitale; întrucât mă privește, însă, ea mi se potrivește perfect.

— Jean, dădu un exemplu madam Pomponescu, dacă n-are cine să-i aducă acasă un pahar cu apă, se duce la restaurant. Trebuie neapărat să fie cineva să-l servească.

Pomponescu asistă împreună cu cele două Pomponești și cu madam Farfara, într-o lojă, la o reprezentație din *Tosca*, urmărind actele cu cel mai mare interes. Avea un cornet de bomboane mici, foarte parfumate, din care oferea din când în când. Indolenta cânta și juca bine, deși s-ar fi putut face o observare: cânta prea declamator și juca prea rece. Gestul patetic înlocuia emoția propriu-zisă. Smărăndache o numea maestră de balet. Făcea gesturi perfect gimnastice, bune de prins în reflectoare. Totuși interpretarea era originală, și când, înaltă, solemnă, puse sfeșnicele cu lumânările aprinse lângă cadavrul ministrului de politie, aplauzele răsunară violent. Un glumeț zise «bis», sala adoptă absurd această moțiune, și astfel «cadavrul» fu nevoit să mai stea culcat jos, spre a se repeta scena. Conform înțelegerii, Ioana părăsi teatrul îndată după căderea definitivă a cortinei și se alătură grupului Pomponescu, întrucât ex-ministrul dorea să ofere doamnelor un mic supeu la «Capșa». La acest supeu, Pomponescu fu mai «șarmant» ca oricând. În special pentru Ioana se strădui să evoce toate cântărețele celebre pe care le auzise în țară și străinătate, căutând a le descrie jocul, a le sugera nuanța execuției, cu intenția de a dovedi că Ioana era comparabilă cu ele, având totuși ineditul ei. Cu acest prilej se născu o controversă foarte filozofică. Ioana, susținută și de madam Farfara, era pesimistă în privința satisfacțiilor artei vocale.

— Ai succes cât ești tânără și ai voce, pe urmă toată lumea te uită!

— Asta e soarta actorului în general, a artistului care interpretează, o consolă Pomponescu.

Madam Pomponescu-*maman* nu era de același aviz.

— Din moment ce ai căpătat un nume, nu importă dacă mai ești aplaudat ori nu.

Ioana însă susținea contrariul.

— Nu numele de pe afiș mă încântă, cum mă cheamă îmi este indiferent. Toată bucuria este de a cânta în fața unei săli care te înțelege. Fără public, un cântăreț nu există. Renumele e vorbă goală. O dată ce te-ai dat jos de pe scenă, nu-ți mai dă nimeni nici o importanță.

— Aceasta este, zise Pomponescu, o mică mizerie a acestor arte. În schimb, ele dau satisfacții violente și imediate, pe care nu le obțin ceilalți artiști. Cine oare s-a oprit vreodată în fața unui monument arhitectural să aplaude? Nici cele mai ilustre capodopere de sculptură nu sunt ovaționate. Aci onorurile sunt stinse, accesibile numai celor care citesc cărți. Totuși, condiția dumneavoastră nu e așa desperată cum vă închipuiți. Artiștii interpreți mari trăiesc prin cultul creatorilor contemporani care i-au cunoscut. Amintirea unei Rachel, a Fanny-ei Elssler, a Eleonorei Duse e mereu vie. Se va găsi poate un literat ilustru care să te nemurească.

Indolenta ridică din umeri cu scepticism.

— Închin paharul, rezumă discuția Pomponescu, în speranța că posteritatea va fi generoasă cu cântărețele, cu actorii, cu oratorii, cu toți aceia care au avut succese de moment.

— Ce bărbat încântător este Pomponescu! zise madam Farfara către Ioana în drum spre casă. E un om mereu egal și atent cu femeile. Nu l-am pomenit vreodată îmbufnat. Și gândește-te că se află într-o situație destul de neplăcută.

A doua zi Pomponescu ieși ca de obicei din dormitor bine bărbierit și îmbrăcat cu îngrijire într-un costum de zi, căruia nu-i lipsea batista fantezi la piept. La cafeaua cu lapte întrebă cu o nuanță de glumă pe madam Pomponescu-mamă ce mai scrie în *Universul* și ce evenimente catastrofale se petreceau în lume. Aceasta îi răspunse că nu e nimic important, numai comunicate de război. În cursul dimineții, Pomponescu șezu în biroul său, unde scrisese un număr de scrisori, pe care, lipindu-

le, le puse într-un sertar. Alta o lăsă pe masă, acoperind-o cu o bucată de marmură slujind ca press-papier, înainte de masa de prânz se plimbă prin anticameră, prin salonul doamnei Pomponescu și privi pe fereastră cum fulguia ușor. La masă fu suficient de comunicativ și întrebă pe soția sa dacă totul este în regulă în gospodărie și nu-i lipsește ceva. După masă Pomponescu reintră în birou și se întinse pe canapea, unde subreta îi aduse cafeaua. Deschise o carte pe care o luase din bibliotecă: Elias Metchnikoff, *Studien uber die Natur des Menschen. Eine optimistische Philosophie*. Ochii îi căzură la întâmplare pe aceste rânduri: «Am cunoscut o fetiță de religie ortodoxă care era așa de convinsă de frumusețile paradisului, încât în timpul unei boli grele aștepta moartea cu nerăbdare». Pomponescu nu credea în paradis, de aceea deschise alt capitol, mai pozitiv. «Omul are vârsta arterelor sale.» Acest aforism i se păru prea material. Lăsând cartea lângă el, Pomponescu șezu câteva timp fără gânduri, apoi adormi. Pe la cinci, schimbându-și costumul și punându-și smochingul tivit, ieși în oraș și făcu o plimbare pe jos pe bulevard. Cumpără de la o farmacie niște doctorii cerute de madam Pomponescu-mamă. Masa de seară decurse în modul cel mai normal și Pomponescu vorbi ca de obicei, deși cu o ușoară pironire în gol de reverie, neremarcată de cele două femei.

— Cum este pe stradă, Jean? Întrebă madam Pomponescu.

— Este frig, totuși se simte o vibrație a aerului, se apropie primăvara. În curând vor ieși mugurii.

— Și de nu s-ar vedea muguri, eu am în februarie-martie o anume neliniște. Sângele se subțiază, se vede, și dă nervi.

— Ce vrei, Mamy? Asta este viața, o continuă neliniște. Cu mult după ce se terminase masa propriu-zisă, Pomponescu mai ședea zâmbind către cele două femei, gata de a răspunde la întrebările lor. Mușcă o bucată de măr rămasă în fața lui. Apoi, văzând că mamă-sa își acoperă cu mâna un căscat, se ridică, zicând:

— E târziu. Trebuie să ne culcăm!

Înclinându-se în fața mamei sale, îi sărută mâna, apoi sărută pe tâmplă pe madam Pomponescu. De acolo trecu la geam, unde examinează termometrul, și alături de perete — barometrul.

— Timpul e umed, Mamy. Să știi că are să ningă abundant.

Cu aceste cuvinte, Pomponescu, pășind impunător, deschise ușa sufrageriei, încovoiindu-se foarte puțin.

A doua zi fu găsit pe pat mort, nedezbrăcat. Pe noptieră se afla un pahar cu apă în parte golit și un mic flacon cu un fel de sare pe fund. Probabil imediat ce intrase în dormitor băuse puțină apă, din obișnuință, apoi, întinzându-se pe pat, luase cianură de potasiu.

XXX

Gonzalv Ionescu, după un timp de expectație prudentă, fu nevoit să admită că Ermil Coșescu era mai tare ca oricând. Nu numai că nu fusese dat afară, dar i se propusese rectoratul. Tinerii din familia sa, înscriși în Mișcare, pătrunzând în ministere, apăraseră pe toți membrii familiei, deplasându-i doar spre a-i ascunde și promovând pe aceia care stătuseră în umbră. Coșescu refuză calitatea de rector, zicând că înțelege să se dedice exclusiv catedrei și științei. Acestea fiind, Gonzalv își dădu seama că destinul său era legat de voința lui Coșescu și, cu cei trei copii de mână, începu din nou vizitele la profesorul de geografie, la nepoata acestuia și la Erminia. Chestiunea căsătoriei fu din nou adusă în discuție și Gonzalv ceru lui Coșescu să decidă cine va fi viitoarea soție.

— Asta este o chestiune secundară, zise Coșescu, care se va rezolva cum va fi mai bine când vei fi liber. Totul e să obții divorțul, altfel e greu să propunem unei femei căsătoria cu un om încă însurat. Îndoiala atârnă și ea în cumpănă.

Deci Gonzalv porni acțiunea de divorț, cu hotărârea fermă de a face toate întârzierile posibile, ca să nu rămână mistificat de Coșescu. Acesta, din partea lui, uzând și el de o încetineală iritantă, părea totuși de bună-credință, și Gonzalv îl însoți în persoană la minister, la secretarul general, când geograful so-

licită înființarea cât mai grabnică a unei conferințe pe lângă catedra sa, luându-se ca argument vechea decizie a consiliului, sprijinită acum printr-un memoriu întocmit de titularul însuși. Înăptuirea unui sfert din visul lui Gonzalv părea iminentă, întrucât, apropiindu-se primăvara, înscrierea în noul buget a postului era posibilă. Cu astfel de îndoieli și bucurii trăia Gonzalv într-un cămin sumbru, căci nu s-ar fi putut pretinde soției sale să fie încântată, când deodată Coțescu căzu bolnav, și încă foarte grav. Boala începu printr-un accident. Lui Coțescu i se făceau injecții cu calciu, după recomandarea medicului, și cu această împrejurare, deși totul decurgea ireproșabil din punct de vedere antiseptic, se produse un edem, care la rându-i provocă tumefacția întregului braț. Temperatura crescuse îngrijorător, câteva zile viața lui Coțescu atârna, după credința doctorilor, de un fir de ață, deoarece se credea că va face septicemie.

— Cum se află bietul Coțescu? Întrebă Gaittany pe Gonzalv, care ședea aproape toată ziua la căpătâiul lui Coțescu, alergând între ședințele de veghe pe la cunoscuți, să-i țină în curent.

— Ce este de sperat oare, domnule Gaittany, de la un om bolnav dinainte, care a făcut septicemie? Este chestie de ore.

— Țț, țț, țț! făcea din buze Gaittany cu o falsitate evidentă.

Totuși septicemia nu se declară, căci tumefacția brațului dădu înapoi și edemul dispăru aproape complet, lăsând locul fără inflamație acută. Prin urmare nu putea fi vorba de infecție. Temperatura, cu toate acestea, nu scăzuse decât relativ, păstrându-se statornic la un nivel destul de ridicat. În schimb, un obraz al lui Coțescu se umflă grozav sub ochi, fără să fie dureros la palpație.

— Te doare vreun dinte? Întrebă doctorul.

Nu, pe Coțescu nu-l dureau dinții și examenul stomatologic nu descoperi nici un focar. Mai probabil era că, încercând a-și potoli cu degetul un prurit facial, dăduse naștere la acea inflamație. Ochii lui Coțescu, și așa plângători, lăcrimau neconținut, în vreme ce obrazul umflat îi dădea aspectul bufon al unui prunc râzând.

— Cum mai este Coțescu? se informă și Gulimănescu.

— Din ce în ce mai rău, în ciuda scăderii temperaturii. A început să se umfle. Nici vorbă, are o boală gravă, ce n-a fost încă diagnosticată.

Coțescu, simțind niște mâncărimi pe la buze, se scărpină cu unghiile, și astfel buzele, exacerbate, se umflară grotesc. Înfrățirea bolnavului era apocaliptică, și cum ședea astfel, cu capul monstruos pe pernă, stârnea și milă, și râs și părea foarte grav bolnav. Întrebat însă cum se simte, Coțescu, făcând mari eforturi de a se ajuta de buzele sale de harap, răspunse în ton jălalnic:

— Mă simt mai bine!

— Foarte frumos! Îl încurajă doctorul. Ai vreo dorință, vreo nevoie?

— Mi-e foame! zise în mod surprinzător Coțescu.

Cui îi e foame nu poate să-i fie rău; nu mai puțin doctorul, care cunoștea bine dosarul medical al geografului, avu o mică bănuială. Recomandă luarea imediată de sânge și analizarea lui sub raportul cantității de zahăr. Buletinul de analiză denunță un procent de glucoză în sânge peste cifra normală, însă nu prea mult. Totdeodată, analiza urinei, făcută pe câteva micțiuni în curs de două zile, revelă slabe glicozurii, o dată o simplă umbră nemensurabilă și altă dată nimic. Așadar nu putea fi vorba de un diabet declarat și, după opinia medicului, nu inflamația provenea din sporirea zahărului în sânge, ci invers, inflamația provocase acel spor. Doctorul prescrie injecții de mici cantități de insulină, al căror rezultat fu dispariția completă a inflamațiilor și restabilirea unei fețe necomice.

— Am auzit, zise Hagienuș către Gonzalv, că Ermil Coțescu s-a mai îndreptat puțin.

— Aș! tăgădui Gonzalv plictisit, s-a dezumflat la față, încolo are o temperatură care nu cedează, în jurul lui 38 de grade.

Într-adevăr, acesta era un fenomen ce intriga pe medici. De unde putea veni temperatura acum, când orice punct inflamatoriu dispăruse? Coțescu fu ascultat la pulmoni cu cea mai mare atenție, fără să i se poată găsi ceva. Respira perfect.

Interesul se îndreptă spre viscere. I se administrară laxative, fără rezultat. Nu părea să aibă ceva în direcția aceasta. Mai rămânea ipoteza unui focar purulent intern, la rinichi, la ficat. Tot soiul de examene de laborator fură întreprinse, fără a se ajunge la vreo concluzie. În fine, se ordonă numărătoarea globulelor albe și roșii. Rezultatul fu că geograful posedă încă suficiente globule roșii ca să nu fie declarat anemic, iar globulele albe își păstrau numărul legiuit, fără primejdie de leucemie. Un examen se făcu și în direcția cordului, bănuindu-se vreo leziune sau inflamație. Inima funcționa impecabil, cu toate astea temperatura nu numai persista, dar câteodată creștea pe neașteptate spre 39 de grade.

— Lucrurile se agravează! vesti Gonzalv. Începe să facă temperatură mare.

Coțescu începea, ce-i drept, să se plictisească și, plin de sudori, avea o mină lamentabilă. Febra nu se lăsa jugulată de antipiricele obișnuite decât foarte puțin. Atunci, întrebarea ce se puse fu dacă nu făcea o boală infecțioasă, nu suficient manifestată exterior: scarlatină, tifos, malarie. Coțescu fu chestionat dacă nu avusese friguri vreodată, fu pipăit în dreptul splinei. Manifestații suspecte avusese, dar atunci era prea sărac spre a consulta un doctor și a-și lua temperatura. Tânjise pe picioare. Analiza sângelui nu duse la nici o încheiere, deoarece bolnavul n-avea o criză cu temperatură mare, singura în stare de a da la iveală semnele paludismului. Pentru orice eventualitate, Coțescu înghiți atebrină și după aceea preparate cu bază de chinină. Însă prea multe doctorii dăunară aparatului digestiv și Coțescu avu simptome de nausea.

— Nu mai poate mânca nimic, comunică Gonzalv, dă afară totul.

— Pe dumnezeul meu, fu de părere Hagienuş, să bea vin fiert cu mirodenii și-i trece! Doctorii te omoară cu zile.

— Fugi de acolo, domnule! protestă Gonzalv. Ce, Coțescu mai e om să suporte vinul? Organismul lui e în dezagregație.

Două zile bolnavul fu pus la regim și stimulat cu sucuri de fructe. Coțescu-conferențiarul era foarte optimist și susținea

că temperatura nu are altă cauză decât congestionarea organismului prin zăcerea în pat. Rinichii, ficatul erau împiedicați să funcționeze. Obosit, Coțescu ședea pe spate și ofta din când în când ușor.

— Cum te mai simți? Îl întrebă Gonzalv, care îl veghea.

Coțescu nu răspunde direct la această întrebare, ci continuă tare un gând ce-l obseda:

— Pierd o grămadă de ore la facultate. Iar trebuie să refac programul de lucru.

«El moare, zise în sinea lui Gonzalv, și se mai gândește la ore. Este un om care-ți scoate peri albi.»

Ca să fim drepti, Gonzalv Ionescu albea destul de vertiginos, și dacă fenomenul nu se observa, asta se explica prin caniția lui. Când stomacul îi fu mai calmat, Coțescu obținu învoirea de a mânca și începu cu o supă de pasăre, fortificată cu țelină și conopidă și îngroșată cu tapiocă. Cu un șervet legat în jurul gâtului, puțin ridicat pe perne, geograful sorbea supa din lingura pe care însuși Gonzalv i-o întindea periodic. După un astfel de prânz, Coțescu, vrând să-și încerce foitele, se așează pe marginea patului și încercă să se ridice în picioare. Dar simți amețeală și, dacă nu-i sărea Gonzalv în ajutor, ar fi căzut.

— Ce mai nou? Întrebă Suflețel pe Gonzalv.

— Ce să fie, zise Gonzalv folosind pluralul, ia, agonizăm! Cercul lui Gaittany, care era în același timp și al lui Ioanide, luă în dezbateră cazul lui Coțescu.

— Cum se explică, se întrebă Gulimănescu, că un om așa de voinic în toate privințele ca Pomponescu sucombă întâiului șoc moral, în vreme ce Coțescu rezistă unor boli care pe alții i-ar fi doborât?

Smărandache se sili a întocmi o teorie, pe care de altfel o auzise chiar de la defunctul Pomponescu:

— Se pare că toată rezistența fizică e condiționată de calitatea celulei nervoase, care e o adevărată celulă morală. Aceasta are o putere de inhibiție extraordinară, lucrând chiar și asupra invaziei microbiene. Un bolnav de holeră,

demoralizat, e mai primejduit decât unul care bagatelizează boala. «Șarpanta» anatomică (era și aceasta o expresie a lui Pomponescu, împrumutată din limbajul arhitecților) nu spune nimic și adesea veritabili uriași se prăbușesc din cauză că au un suflet de copil. Conțescu nu e convins că e necesar să moară și astfel nu moare. Decesul lui nu poate fi obținut decât prin persuasiune. Când Gonzalv îl va convinge că viața nu merită să mai fie trăită și Conțescu se va abandona proceselor de corupție celulară, atunci va muri.

— E o idee asta, zise umoristul Hagienuş. Să i-o spui lui Gonzalv.

Deși Gonzalv Ionescu nu avea cunoștință de această teorie, încercă s-o aplice instinctiv. Astfel, după ce termină de hrănit pe Conțescu, părându-i-se mai capabil de a se pătrunde de anume argumente, îi spuse:

— Nu găsiți că e păcat ca bieții studenți să sufere tocmai acum, în toiul anului școlar? Aveți nevoie de un concediu lung de convalescență. Ar fi mai bine să puneți un suplinitor în care aveți încredere. Eu m-aș oferi bucuros să fac acest serviciu, fără nici o pretenție.

Conțescu ascultă foarte atent cuvintele lui Gonzalv, clipi din ochii mici și lăcrimoși, apoi zise:

— E prea târziu acum spre a pune un suplinitor. Sper să mă fac bine. Atunci am să-i pregătesc peste vară luându-i la munte, pe terenul de cercetări, iar examenele le vor da la toamnă.

Celula morală a lui Conțescu era, cum se constată, foarte rezistentă. Totuși, orice-ar fi spus Smărăndache, sistemul nervos nu e de sine stătător și nu poate să biruie mizeria fiziologică. Într-o zi Conțescu începu să strănute. Ai casei îi urară noroc, adevărul este că umbla o gripă destul de gravă, din cauza temperaturii prea ridicate și oscilante. Vizitatorii care se perindau prin camera sa îi aduseseră microbul. Conțescu începu să simtă o mare oboseală în membre, se plânse de dureri intercostale și la încheieturi și făcu o febră și mai acuzată. Cu mare greutate fenomenele pur gripale fură stăvilite, însă temperatura nu ceda și Conțescu începu să se simtă din ce în

ce mai rău. Îl apăsa parcă ceva la vârful unui plămân și respira greu. Apetitul îl părăsise și dureri penibile îl supărau la ceafă, ceea ce îi turbura somnul. Gonzalv, în devotamentul lui ieșit din nevoia de a afla și de a se ilustra, venea și noaptea, făcând de veghe cu rândul împreună cu cei ai casei. Bolnavul respira pe gură, sufocându-se, și era foarte stânjenit de pulsul accelerat.

— Nu-i nici o speranță, spuse și Gaittany. Nenorocitul trece dintr-una într-alta. Să știi că Gonzalv biruie.

— Pe ce te prinzi? zise Hagienuş.

— Nu fac prinsoare, râse Gaittany; epilogul e sigur.

— Dacă moare, propuse Gulimănescu către Hagienuş, ne dai douăsprezece sticle de vin negru vâtos.

— Vă dau, consimți Hagienuş, dar dacă înving, îmi dai capul lui Hermes pe care l-ai cumpărat în Sicilia.

— Primesc! zise Gulimănescu.

— Noi suntem martori! notifică Gaittany, arătând pe Sufleţel și Smărăndache.

Tocmai atunci trecu în drum spre casă, spre a lua masa, Gonzalv.

— Hei, ce vești aduci?

Gonzalv făcu un complex de mișcări însemnând: «Parcă nu se ghicește ce știri pot să aduc?»

— Ne apropiem de deznodământ.

— Vai-vai-vai! exclamă cu durere mondenă Gaittany.

— Ce mai are?

— I s-a făcut acum un examen medical. A căpătat o congestie la umărul drept, poate consecutivă gripei, poate și din ședere. E nu se poate mai rău.

— Să dai vinul! zise Gulimănescu către Hagienuş.

Acela își clătină fălcile descărnate.

— Îl dau când o fi să fie.

Cu privire la Gonzalv se iscă o discuție foarte aprinsă.

— Care este însușirea cu care învingi în viață? Întrebase Gulimănescu.

— Stăruința, susținu Sufleţel. Geniul e o lungă răbdare!

— Atunci Gonzalv de ce nu reușește? spuse Gaittany.

— Are să izbutească! zise Gulimănescu.

— Mă îndoiesc, stăruii Gaittany în scepticismul lui. Smă rândache emise și aici o teorie pe care o auzise de la Ioanide. Exceptând artele și științele, în care geniul și voința sunt indispensabile, reușita în viață nu e condiționată de nici o calitate precisă. Sunt oameni stăruitori până la agasare care izbutesc, și alții tot așa de tenaci care ratează mereu, plictisind pe toți fără o rațiune aparentă. O mediocritate totală e adesea un mare noroc, fiindcă înlătură orice invidie. Adesea nici nu e nevoie de vreun efort. Sunt indivizi copleşțiți de onoruri fără a fi stimați, pentru simplul motiv că nu se găsește nimic de obiectat împotriva lor și sunt întâlniți în cale. Unul este arogant, chiar mușcător, și toți îl tolerează, obișnuindu-se cu ieșirile lui fără consecințe, altul, din contra, e blând, însă are ochii așa conformați încât pare că persiflează mereu pe cineva. Orice ar face acesta, o suspiciune continuă planează asupra sa. În Fine, sunt oameni plăcuți tuturor, nu așa de străluciți încât să adumbrească pe cineva. Și cu toate astea, nimeni nu-i propune când e o situație în joc. Deci nu există un principiu, și reușita e în mâna hazardului.

Când plecă Smă rândache, Hagienuș observă:

— Ce-a spus Smă rândache e chiar cazul lui. Să-mi explici mie ce are băiatul ăsta de nu face carieră?

— Da, domnule! aprobă și Gaittany problema.

— *Bonus eventus*,¹ decretă Suflețul, fuge din calea sa. Congestia lui Coțescu se risipi și temperatura începu să scadă, păstrând mereu acel nivel suspect și obositor. Un prurit general începu să incomodeze pe bolnav, fapt ce se atribui intoxicației cu medicamente, ceea ce putea să fie adevărat, cel puțin în parte. Medicul principal care îngrijea pe Coțescu îi luă tensiunea și o găsi ridicată. Explică totul prin procese de circulație și presiune arterială. Chiar și congestia o atribui acestui fenomen. Cazul era spinos. Pe de o parte trebuiau suprimate lichidele, pe de alta bolnavul trebuia hrănit

¹ Norocul (lat.).

substanțial și într-o formă tolerabilă. Lista de mâncare fu alcătuită după lungi meditații și se constată că multe din ingredientele recomandate nu se mai aflau în comerț. Lipsa bunăoară orezul. Un apel la Sultana fu salvator. În depozitul Saferian Manigomian se găseau chiar nuci de cocos. Aducându-se la cunoștință doctorului acest lucru, fu acordată lui Coțescu dispensa de a mânca și miez de nucă de cocos, tăiat în bucățele mici. În loc de apă i se îngădui să soarbă puțină zeamă de lămâie îndulcită.

— Cum te simți? Întrebă iarăși Gonzalv cu o tată obosită și cu ochii încercânați de îndoieli și nesomn.

— Nițeluș mai binișor! Șopti în diminutive Coțescu.

Din nefericire, bucuria lui fu de scurtă durată. Călduri de nesuferit îl aprinseră deodată, dureri în piept însoțite de înecăciune se iviră, și geograful căzu aproape în delir. Medicii chemați în grabă la consult fură de un acord deplin. Din cauza șederii pe spate și evident a slăbirii organismului, Coțescu făcuse o dublă pneumonie. Având în vedere vârsta, debilitatea, situația fu considerată completamente critică, și medicii consultați dădură sceptici câteva linii generale de tratament, lăsând pe poziție pe conferențiarul Coțescu. Acesta nu privea lucrurile cu ușurătate, însă nu era chiar așa de desperat. Un număr de zile nu era nimic de făcut decât a aștepta ca organismul să biruie faza critică. Coțescu ședea pe spate nemișcat, roșu și ceros totdeodată, și părea inert. Însă pumnii îi ținea strânși, și Erminia, păzindu-l, îl auzi distinct numărând neîncetat: unu, doi, trei, patru, cinci. Geograful făcea exerciții de voință, deoarece citise că la această boală rezistența morală e mântuitoare. Gonzalv Ionescu, aflând diagnosticul, se liniști deodată. Ceru familiei Coțescu învoirea să lipsească vreo două zile, spre a se odihni și a-și mai vedea de copii. Hergot și Erminia îl supliniră. Acasă, Gonzalv Ionescu dormi dus o zi și o noapte, apoi continuă o existență tihnită de interior vreo trei—patru zile, fără a se mai interesa de Coțescu. Era absolut convins că acesta va muri și deschidea mereu *Universul*, mirat că nu

vede anunțul mortuar și articolul necrologic. Își redactă un memoriu sumar și un *brouillon* pentru o eventuală cerere de suplinare a catedrei. Decizia lui era, spre a se evita orice mizerii, să ceară scoaterea la concurs a catedrei. Peste câteva zile trecu pe la Gaittany, unde erau întruniți toți membrii grupului. Nu-l întrebă nimeni ce mai face Coțescu, ci ivirea sa fu semnalată doar printr-un ironic:

— Iată-l și pe domnul Gonzalv Ionescu!

— Să-mi dai capul lui Hermes, pretinse Hagienuş.

— Nu e absolut sigur că am ratat vinul! susținu Gulimănescu.

Gonzalv nu pricepu deloc acest limbaj și fu el de astă dată care ceru informații.

— Ați mai trecut pe la Coțescu?

— Da, zise Gaittany.

— Săracul! Îl compătimi de formă Gonzalv. A murit?

— Nu, domnule, protestă Gaittany, am întrebat și adineaori la telefon. E mult mai bine. Se pare că a trecut hopul, e în afară de orice primejdie.

— Nu se poate! se supără Gonzalv ca și personal jignit.

Era însă perfect exact. Coțescu înfruntase solid pneumonia și acum avea o temperatură moderată, cu tendința spre scădere. Ceea ce îngrijora era doar slăbiciunea excesivă și imposibilitatea de a i se oferi hrană mai abundentă. Asta ar fi putut leza sistemul digestiv. În schimb, Coțescu sorbea lapte cu o sete care era mai mult voință, și Gaittany îl surprinsese alb în jurul gurii, de caimac.

— Coțescu are un umor special de ordin biologic, zicea Smărăndache, simulează moartea. (Tot de la Ioanide avea și această teorie.) Unele păsări, anume gănganii se prefac moarte ca să dezguste pe agresor și să-l facă să se depărteze. În cazul nostru, Coțescu își bate joc pur și simplu de Gonzalv.

De-ar fi auzit aceste cuvinte, Coțescu nu le-ar fi aprobat, căci nu spre a se amuza pe socoteala lui Gonzalv se îmbolnăvisese. Era ceva stricat în mașinăria lui. Astfel, abia ieșit ca prin miracol din pneumonie, căzu în altă supărare. Stând

de atâta vreme pe spate în pat, făcu o escară la capătul de jos al șirei spinării, care-l incomoda grozav. Acum i se puse sub fese un colac pneumatic, de cauciuc, care însă la rându-i îi stânjenea funcțiunea căilor urinare. O durere sfâșietoare smulse un geamăt geografului. Simțise un cuțit insuportabil într-un loc greu de identificat, între rinichi și bășică. (În treacăt fie zis, expresiile anatomice deveniseră uzuale în casa bolnavului, unde nu se mai pomenea decât de organe și funcțiuni, ca la spital.) Doctorul, după o suficientă anchetă, descoperi în depozitele emisiunilor lichide gravelă și chiar cristale măricele. Prin sedentaritate, rinichiul obosit fabrica pietricele și acestea obturau căile respective. Coțescu căpătă, la ordinul medicului, apă minerală, în scopul de a se provoca diureza. După încă un accident prelungit și nemaipomenit de dureros, care necesită o injecție cu pantopon, Coțescu se simți ușurat. Atunci medicul socoti că a venit vremea de a hrăni mai abundent pe bolnav.

— În definitiv, la ce s-o fi cramponând așa de viață Coțescu? zise Gulimănescu.

— Nu e așa? consimți îndată la această întrebare și Gonzalv, care era de fată.

— Și care este după dumneata, ripostă Hagienuş, rațiunea care decide asupra necesității de a trăi sau a muri?

— Nu pricep.

— Ce vină are Coțescu că vrea să trăiască?

— Nu e așa de important societății încât să fie de neînlocuit. Un profesor oarecare de geografie.

— Tinerii au și ei dreptul la viață! declară Gonzalv.

— Tinerii! Dumneata ești tânăr? Care e vârsta la care poți spune omului: «mori!»?

— Când e clar că individul nu mai e capabil să fie util societății! zise Gonzalv.

— După socoteala dumitale, să mă bată Dumnezeu, se văietă Hagienuş, toți ar trebui să murim. Să-mi dai voie, domnule Gonzalv, orice om vrea să trăiască pur și simplu, oricât de bătrân. Uite, eu nu vreau să mor curând, numai ca să fac loc tinerilor. Sub soare e destul spațiu.

— Dacă toți ne-am hrăni cu soare, așa ar fi, glumi Smărandache, însă catedrele sunt puține.

— Ha-ha-ha! râse Gaittany privind la ceas.

Se vede că supraalimentația, oricât de rațională, dădu peste cap balanța organismului lui Coțescu. Îl apucă o sete devorantă, începu să-l doară capul, să fie nervos și să aibă insomnii. Verdictul medicului se dădu fără dificultate: avea o nouă criză de uremie, care impuse un regim alimentar sever. În ciuda lui, starea geografului se agravă, și după o teribilă perioadă de nervozitate, în care, în discordanță cu firea sa blajină, Coțescu dădu cu mâna peste un pahar și-l sparse, urmă faza de prostrație și somnolență dureroasă. De data aceasta Coțescu fu considerat definitiv pierdut și rudele procedară discret la preparative în eventualitatea decesului. Nepoata, de pildă, mai sărăcuță, își acomodă o rochie neagră și o împodobi clandestin cu crep. Unul dintre nepoți, publicist, redactă în linii sumare necrologul lui Coțescu, urmat de o bibliografie minimă a lucrărilor. Vizitatorii nu mai intrau în dormitorul bolnavului, care zăcea inconștient, vegheat de către o singură persoană, ci se adunau în sufrageria de alături. Acolo, după ce se informau pe scurt asupra stării muribundului, ședeau de vorbă despre cele mai variate subiecte, chiar și despre război. Unii vedeau lucrurile foarte optimist și pretindeau că la noi *tout finit par des chansons*¹. Alții, dimpotrivă, aveau viziunea întunecată, pomeneau de Brâncoveanu, de Tudor Vladimirescu. Însă toți erau de acord într-un punct, și anume că aprovizionarea devenise anevoioasă și căutau să-și fure unul altuia secretele în această materie, fiecare fiind dispus a da un ban mai mult spre a avea ce n-are celălalt. Numai Gonzalv rămânea fixat în problema catedrei și căuta să afle dacă e vreo mișcare în sensul modificării legii învățământului superior.

— Ce-ți pasă de modificarea legii? Îi spuse cineva chiar din familia Coțescu. Ermil, săracul, nu mai are mult, dumneata vii la catedră neapărat, ne-a și spus el singur.

¹ Totul se aranjează până la urmă (fr.).

În timp ce bolnavul dormita și în sufragerie se luau în examinare toate problemele la ordinea zilei, afară pica o zăpadă de primăvară cu vânt, abundentă, pufoasă, adevărată furtună de fulgi albi. Cei care intrau în casă picau parcă de la altă latitudine.

— Dacă, Doamne ferește, zise unul, moare pe vremea asta, o să fie o problemă grea înmormântarea lui.

— Și eu sunt îndatorat să vorbesc, ca oficialitate, din partea ministerului!

— Norocul este că asemenea ninsori nu țin mult. Babe!

Gaittany venea zilnic cu mașina, arunca un ochi spre patul unde zăcea Coțescu, apoi, înclinându-se în fata doamnei Coțescu, îi săruta mâna și se retrăgea zicând invariabil:

— Să sperăm că mâine va fi bine.

Însă, ajuns la Casa de Artă, în mijlocul cercului său, vestea fără acoperământ:

— Nenorocitul, a intrat în agonie!

— Un om, comenta Gulimănescu, nu poate să se opună legilor naturii, cu oricâtă voință. Uremia este uremie, cea mai grozavă boală, ce poate aici rezistența morală?

— Vom vedea, domnule Gulimănescu! zicea Hagienuş.

— Din nefericire, insistă Gaittany, pare că totul e pierdut. Nenorocitul!

Nu era totul pierdut, cum dovedi Coțescu în ciuda tuturor verdictelor. Zăpada cea teribilă se mistui ca prin farmec și apăru un soare radios. Ca și înviorat, geograful se ridică în capul oaselor, se pipăi cu palmele pe obraji și zise:

— Ar trebui să-mi aduceți un bărbier, prea mi-a crescut barba!

Dorința îi fu imediat satisfăcută și Coțescu suportă operația foarte bine. Conferențiarul îi făcu din nou o consultație generală, trimise sângele la analiză, se convinse în fine că bolnavul trecuse și prin această încercare. Ticlui deci un program de alimentare și întărire a pacientului, căruia îi permise chiar niște picături de fier, obținute prin ruginirea în apă a unui cui, medicament pe care Coțescu îl reclama cu insistență.

Când Gonzalv văzu și această metamorfoză, avu aproape un șoc nervos. Nu putea, firește, să se scandalizeze față de Conțescu de însăănătoșirea lui. Însă căpătase un fel de sughițuri în vorbire, pricinuite de încordarea interioară.

— Nu-i nimic, glumi Hagienuș către Gulimănescu; cu cât vinul e mai vechi, cu atât e mai bun.

— E fenomenal, se mira Gulimănescu, nemaiauzit! Pneumonie, uremie, numai una din astea ar nimici pe oricare.

— Ți-am spus că are umor, zise Smărăndache. Adevăratul bolnav este Gonzalv.

Într-adevăr, Gonzalv se îmbolnăvise, dar, fiindcă nu avea capacitatea de a se irita în centrii superiori, supărarea lui căzuse la viscere. Avea crampe, motiv pentru care lua mereu picături de Davila pe câte-o bucațică de zahăr. După câțva timp de relativă liniște, în care și temperatura peste normal dispăruse, Conțescu avu un atac de apoplexie în formele cele mai caracteristice. Brațul stâng îi fu prins și parcă puțin și gura, întrucât bolnavul se exprima cu oarecare dificultate. Conțescu nu muri, totuși se afla evident într-un mare impas și cu un prognostic sumbru. Gonzalv se liniști iar.

— E ca și mort, domnule! declară el. Un mort viu. Se bâlbâie, nu poate mișca brațul, e în imposibilitate de a mai profesa.

De acum încolo Gonzalv începu a bate scările ministerului, în scopul de a cerceta ce are de gând să facă acesta cu catedra lui Conțescu. Se prezentă și la decanul facultății respective, întrebându-l dacă n-ar fi oportun să lase măcar o cerere de suplinire a catedrei.

— Dar bine, în chestiunea asta decide în primul rând domnul Conțescu!

— E paralic, nu mai are uzul complet al graiului și al brațului.

— Nu importă, un timp măcar trebuie să-l lăsăm să-și vie în fire, nu putem trece peste el. Ar trebui să-i vorbești personal.

Multe zile Conțescu șezu întins pe pat, foarte amărât și taciturn. Își mișca cu maximă forță degetele brațului paralizat, căutând să le dezmoțască. Ca să nu se obosească vorbind,

făcea numai semne. Încolo, mânca bine, era liniștit și se întrema. Într-o bună zi făcu semn că vrea să se dea jos, și chiar se dădu, ajutat de Hergot. Se așeză într-un fotoliu și aci își întinse cu prudență mare brațul paralizat și făcu sforțări de a mișca degetele. Brațul îi era mult mai slobod. Puțin după aceea, Coțescu spuse limpede lui Hergot:

— Să-mi aduci aparatul electric!

Acesta avea un mic aparat de electrizare cu tuburi Crookes, care-i plăcuse odată lui Coțescu. Când instrumentul fu adus și pus la priză, geograful apucă singur cu mâna cilindrul de ebonit în care era prins tubul de sticlă iradiant și se masă pe brațul paralizat cu razele violete, agitându-și totodată degetele amorțite. Mâna își recăpăta flexibilitatea pe zi ce trecea.

— Îți spun drept, zise conferențiarul Coțescu către Hergot, mi-e cumnat, dar așa organism paradoxal n-am mai văzut. Cade și se ridică, în ciuda prevederilor.

Ar fi putut spune că geograful era ciudat și într-altele. Astfel, Coțescu-conferențiarul nu era rudă de sânge cu Coțeștii, însă își schimbase numele la rugămintea geografului, fiindcă viitoarea soție nu se îndura să se despartă de numele de față, care îi era așa de scump. În fine, Coțescu se întrema binisor, și așezat pe fotoliu se încumetă să scrie pe un pupitru adaptat în dreptul său. Vorbea chiar de a chema grupuri mici de studenți acasă, spre a le face lecții.

— Este iresponsabil, se zbătea Gonzalv, adus la desperare; își bate joc de învățământ. Nu mai poate să vorbească, se bâlbâie, domnule. Trebuie să-i spună cineva ministrului.

Ar fi spus Gonzalv de ar fi fost posibil, însă Coțeștii erau tari peste tot, ar fi însemnat să reclame unui Coțescu abuzurile lui Coțescu. Și de altfel lucrul era delicat și faptul de a denunța un bolnav producea repulsie. În asemenea materie, Gonzalv nu era delicat, se temea numai de a nu indispuie. Însuși Coțescu îl convocă de altfel lângă fotoliul său.

— O să vorbim într-o zi despre chestiunea dumitale. Poate am să te recomand suplinitor la catedra mea, ca să pot să mă refac.

— Vă stau oricând la dispoziție. Sunt de părere că trebuie să vă menajați sănătatea.

— Vom discuta însă mai târziu, nu e așa grabă, să mă fac ceva mai bine.

Lui Gonzalv îi fu teamă că va da divorț zadarnic și de aceea se aranjă astfel cu avocatul ca ambele părți să lipsească în instanță, și pricina de despărțire să capete alt termen. Coțescu calcula cu anii și deceniile, încât Gonzalv simțea amețeli.

— Anul acesta e ca și trecut, îi spunea Coțescu. La toamnă îmi voi relua cursul, pe primăvara anului viitor te voi pune să suplonești, la toamna cealaltă vei fi recomandat conferențiar, dacă postul se trece în buget, știi, n-ai putea ține și catedra, și conferința. Publicarea concursului ne va lua timp, și apoi trebuie să evităm prezentarea vreunui concurent incomod. E probabil că voi fi menținut la catedră pe toată durata vieții, totuși, peste vreo zece ani mă voi retrage, lăsându-ți locul.

Asemenea cuvinte, deși socotite ca fiind, fără nici o discuție, rodul unei minți bolnave, alterară mult moralul lui Gonzalv. În necazul lui, declară că România trebuie pusă sub tutela Germaniei, ca să se civilizeze. Ar fi mers până acolo încât să atace pe Coțescu în scris, dar acum, pipăind terenul, înțelese că peste tot Coțescu avea oamenii săi, precum i-ar fi avut și mâine, pentru că — culmea ironiei! — mulți susțineau că geograful simulează boala spre a nu se prezenta la catedră, în semn de protest față de orientarea politică a României spre Axă. Gonzalv tocmai căzuse într-o totală apatie, caracterizată prin dezinteres amar pentru Coțescu, când, aflându-se la Gaittany, Smărăndache îl apostrofă:

— Ai aflat de accidentul lui Coțescu?

— Nu, zise acesta aproape impasibil.

— A avut un nou atac și, căzând, și-a scrântit un picior.

— Ce nefericire! exclamă Gaittany, neputând să nu râdă în același timp.

Toți cei de față, în afară de Gonzalv, râseră fără retenție. Această veselie ieșea din faptul că raportau accidentele și

remisiunile lui Coțescu la cazul Gonzalv, luând ca temă un Coțescu malițios, care se îmbolnăvește ca să trezească speranța în Gonzalv și se face bine ca să-l dezamăgească. În realitate, cum explica conferențiarul Coțescu, geograful era un biet muribund demn de milă, care, având o complexiune viguroasă prin ereditate, murea penibil în rate. Era deci o iluzie că se scoală de pe boală, ieșită din faptul că accidente sale erau incomplete, cum se întâmplă din nefericire adesea în asemenea cazuri. *La machine craque*, adăuga conferențiarul, iar Suflețel traduse mitologic astfel această idee:

— Atropos n-a tăiat bine firul!

Când prietenii vizitară iarăși pe Coțescu alungară orice idee comică. Bietul om ședea pe pat, susținut de multe perne la spate, spre a se evita vreo congestie pulmonară, și părea a plânge, din cauză că ochii îi lăcrimau automat. Apoplexia nu lezase alt membru, ci imobilizase același braț stâng, îngreuind de asemeni vorbirea. De astă dată, într-adevăr, Coțescu se bâlbâia, din care cauză evita să vorbească și făcea numai semne. Luxarea piciorului îi făcea întoarcerile dureroase, cu toate că ea nu era așa de gravă încât să necesite aplicarea unui corset de ghips. Hergot trăsese pe tăcute de picior, fără a mai aștepta alte consultații, și osul își reluase la timp locul original, lăsând numai o regiune inflamată și dureroasă. Bolnavul era privit și salutat de vizitatori și răspundea din privire. Lângă el ținea cu mâna dosarul cu rețete și analize.

— Cum te mai simți? Îl întrebă Hagienuş.

Coțescu făcu din cap o mișcare, comentată și de un semn cu mâna, în sensul: «Nu sunt bine, dar parcă nu chiar așa rău!»

— La boala asta trebuie să ai răbdare mare, liniștea e leacul.

Coțescu scutura din cap. Voia să zică: «Am răbdare, cum să nu?!»

Starea lui Coțescu nu se agrava și bolnavul părea a-și fi găsit un echilibru în infirmitate. Era hrănit în pat de altcineva, cu lingura, șters la gură cu șervetul, numai ca să nu obosească, pentru că de altfel mâna dreaptă îi era slobodă. Câteodată, în scopul de a nu pierde uzul mișcărilor, Coțescu lua singur

lingura în mână. Mânca câte puțin și des și avea apetit și, ciudat, toate celelalte turburări organice dispăruseră complet. Durerea din picior atenuându-se, geograful își schimba acum locul în pat, ca să aibă privesc felurite. Neparticipând singur la convorbiri, îi plăcea să asiste la ele, dând semne de contrarietate și aprobare, râzând. Astfel, în dormitorul lui începură să se strângă în adevărate șezători amicii comuni de la Gaittany, Saferian și Ioanide. Doamna Coțescu punea să li se prepare cafele, rugându-i totuși să nu fumeze. Coțescu ședea astfel ca un mic spectator turc, în pat, și privea o reprezentație dată numai pentru el.

— Saferian, zicea Smărăndache, e foarte contrariat de când Sultana a luat răspunderea comercială.

— De ce? se mira Gulimănescu. E tot întreprinderea lui.

— Nu mai poate să speculeze singur, toată plăcerea într-asta stă.

— Cum vegetează el, întins pe canapea, n-ar mai putea să se ocupe direct de afaceri.

— Se pare totuși că se ocupă! zise Smărăndache. O mistifică pe Sultana.

— Cum așa?

— Demirgian e complicele lui și operează o serie de afaceri secrete, cu sediul la alt armean. A pus mâna, de pildă, pe un sac de piper și o cutie de vanilie, și când cineva e amator, înscenează o conspirație întreagă. Demirgian ia la o parte pe client, făcându-i semn să fie prudent față de Sultana și-i propune o întâlnire la Saferian acasă. Saferian primește pe client misterios, îi arată două boabe de piper și-i pune sub nas o bucată de vanilie, extaziindu-se el însuși. Apoi îi dă un bilet confidențial către un armean de lângă Biserica Albă. Face chiar afaceri cu covoare și tablouri. Demirgian și madam Valsamaky— Farfara, când dau de ceva interesant, conspiră cu Saferian și petrec marfa pe sub nasul Sultanei. Saferian concurează pe Sultana, făcând comerț clandestin.

— Adică, de fapt, observă Gulimănescu, se concurează pe sine însuși.

— Exact! confirmă Smărăndache. Din voluptate mercantilă.

În timp ce se bârfea astfel, Coțescu, tot ascultând, privea cu coada ochiului spre mâna sa stângă, ale cărei degete căuta să le miște. Avea preocuparea lui interioară. Semăna cu un prizonier care, legat la un stâlp, deși aparent în abandon, caută să-și degajeze imperceptibil mâinile din frânghii, încercând tăria legăturilor.

Apoi veni vorba de Hagerlioaica. Aceasta se zbatuse să obțină biserica lui Ioanide și, continuând lucrările pe dinăuntru, pusese pe pictor s-o zugrăvească pe ea și pe nepotul ei ținând miniatura bisericii în mâini, după obiceiul iconografic obișnuit în veacurile trecute. În pomelnice erau citați în frunte ca ctitori. Imaginea lui Cioarec fusese înlăturată. Totdeodată, în școala prințesei se preda ca bucată de citire și temă de compoziții *Asasinarea prințului rumân Hangerliu*, în care era vorba de prințul mâncător de semințe de floarea-soarelui. Prințul murise, după această versiune, ca un sfânt (o replică masculină a Jeannei d'Arc), privind mereu spre cer și proferând cuvinte pioase. «*Nous allons faire dodo*» era tradus: «Mă duc lângă falnicii mei strămoși». (Se poate bănuși că în mare parte istoria era fabricată de Smărăndache însuși.)

— Nu-i așa, domnule Suflețel? cerea Smărăndache o confirmare.

— Nu știu nimic, se scutura acesta, n-am nici un amestec în conducerea școalei.

Raporturile între Coțescu și Gonzalv erau dintre cele mai originale. După o epocă de descurajare, Gonzalv, mai îndârjit decât oricând, își reluă frecvența sa asiduă. Devenise un fel de spectator și infirmier permanent al lui Coțescu, lângă patul căruia stătea. Întrucât bolnavul nu vorbea, întrevederea era mută. Cei doi ședea ca în tren, unul în fața altuia, respectându-și odihna. Coțescu frunzărea câteodată dosarul lui medical, în vreme ce Gonzalv, așezat pe un fotoliu în fața patului, cu servieta sa voluminoasă pe genunchi, recitea memoriile sale științifice, ba chiar unele observații critice împotriva lui Coțescu. Din când în când, privirile celor doi

se întâlneau, apoi recădeau asupra hârtiilor proprii. Este exclus ca geograful să nu-și fi dat seama că Gonzalv îl pândește, așteptându-i moartea, lucrul cu toate astea nu-l stânjenea. Îi plăcea să fie asistat de cineva, cât despre competiție, Coțescu adopta generos pe Gonzalv după moarte, pe care, cu toată frecvența accidentelor, n-o vedea așa apropiată, în ciuda unor semne de impaciență pe care le dădea. Gonzalv își zicea că un om lipsit de grai nu mai poate fi o piedică serioasă. Gaittany îi dăduse o sugestie interesantă.

— Domnule, ministerul nu poate sili pe Coțescu să-și pună suplinitor. E o chestie de gingășie și de bani. Ar însemna că trebuie să renunțe la cea mai mare parte din salariu. Dacă însă ministerul se oferă să plătească salariul suplinitorului, cum se obișnuiește în caz de boală, Coțescu ar accepta.

Gonzalv alergă pe la minister, consultă pe directorul învățământului superior și află că într-adevăr, nici nu mai încăpea discuție, ministerul ar fi plătit el suplinitorul. Totuși, nimeni n-ar fi îndrăznit să fie așa de brutal și să jignească un profesor bolnav, mai ieri sărbătorit, invitându-l să-și pună suplinitor. Dacă chestiunea ar trena, ar fi altceva. Gonzalv nu aprecie delicatetea ministerială («Interesele învățământului primează», zise el) și hotărî să dea un atac asupra lui Coțescu. Pe o foaie de hârtie scrise cu stiloul, mare și caligrafic:

«Domnule profesor, ministerul e dispus să plătească suplinitorul în cazul când ați cere unul. Ar fi o mare ușurare pentru dumneavoastră.»

Și întinse foaia lui Coțescu (voise să cruțe pe geograf de o penibilă sforțare vocală, știindu-l bâlbâit). Coțescu privi atent foaia, o citi și o reciti, fără a ridica privirile, ca și cum i s-ar fi propus un text dificil, apoi se uită la Gonzalv, clipind din ochii mărunți și ridicând mâna dreaptă. Gonzalv crezu că geograful vrea să-i răspundă în scris și-i întinse stiloul, bucurându-se în sine de a avea un document grafic pe care să-l producă. Dar Coțescu refuză tocul și vorbi cu glas limpede, fără nici o bâlbâială, doar puțin vătăreț, ca bolnavii:

— Domnule Gonzalv, nu e nevoie de suplinitor acum, m-am gândit bine. Am să grăbesc numirea dumitale în postul de conferențiar, ca să poți face cursuri. Îndată ce iese bugetul, vom pune chestiunea în consiliu.

Gonzalv rămase cu gura căscată constatând că geograful are grai, încât nu se bucură suficient de promisiune.

— Conțescu vorbește! strigă Smărăndache la Casa de Artă. Miracol! I-a vorbit lui Gonzalv.

— Ei, taci! se miră Gaittany.

— Nu se poate, domnule, negă Gulimănescu fenomenul, interesat, ca unul ce făcuse o prinsoare.

— Adică ce preinzi dumneata, că Gonzalv a avut halucinații? zise sarcastic Hagienuş.

— Tot ce se poate, susținu Gulimănescu. Gonzalv are turburări nervoase.

Desigur, toți alergară la casa Conțescu să se informeze și, bineînțeles, căutară a se convinge printr-o probă directă.

— Mă bucur din toată inima, spuse Gaittany către Conțescu. Mi s-a spus că iei parte la conversație (Gaittany, om de lume, evită a mărturisi pe față că avusese cunoștință de vreo dificultate la vorbire).

— Îmi place conversația, șopti Conțescu foarte distinct, mai bine însă ascult, așa mi-a recomandat doctorul.

— E clar, constată Gaittany din nou la Casa de Artă, și-a revenit.

Însă Hergot, care se consultase cu conferențiarul Conțescu, spuse că totul era o interpretare greșită. Conțescu nu-și pierduse graiul niciodată și bâlbâiala trebuie să fi provenit din obosirea centrilor nervoși. Bolnavul tăcuse și, odihnindu-se, se dezlegase la limbă. Încolo, paralizia mâinii persista. Sunt oameni care durează ani de zile după asemenea accidente. Suflețel, vizitându-l pe Conțescu, îl surprinsese într-un gest interesant. Acesta se străduia să apuce cu degetele mâinii paralizate dosarul medical, ajutându-și mâna bolnavă cu cea sănătoasă. Experiența reușise în parte. Oricum, bolnavul mișca mâna din umeri, o putea ridica puțin, iar degetele aveau o îndoire

crispată, ca și cum ar fi fost înghețate. Coțescu își freca mereu mâna bolnavă, mai ales când nu era văzut, parcă voind să se vindece în secret, fără știința doctorului și a familiei. I se recomandă să se dea jos din pat și să stea întins pe canapea sau pe fotoliu, cu geamul deschis (primăvara era călduroasă). Astfel ședea într-o zi Coțescu pe un fotoliu, cu picioarele întinse pe un altul, pus invers, având alături pe Gonzalv și pe Erminia, cel dintâi cu servieta pe genunchi, cea din urmă cu o dantelă la care lucra cu iglița. Cum ședeau astfel într-un colocviu mut, Coțescu făcu un semn din ochi către Erminia, arătând în direcția Gonzalv. Acesta, cu palmele pe servietă, moțâia, răzbit de oboseală, clătinându-se pe scaun de somn. Deodată servieta îi alunecă pocnind pe parchet și-și revărsă conținutul de broșuri. Speriat, Gonzalv se ridică în picioare, apoi își culese hârtiile de pe jos, pe care se citea deslușit: Gonzalv Ionescu, «Memoriu de lucrări însoțit de *curriculum vitae*».

— Ești foarte obosit, domnule Gonzalv Ionescu, ar fi bine să mergi să te odihnești, zise Erminia cu o învederată expresie de milă, în care nu intra nici o nuanță erotică.

Coțescu aprobă și el din cap. După plecarea lui Gonzalv, Erminia își permise o opinie:

— De ce nu-l ajuți pe domnul Gonzalv Ionescu să intre la Universitate? Pare un om foarte bun și instruit. Viața lui a ajuns o mizerie. Nu-și mai vede de casă, de copii.

— Vom face negreșit, șopti Coțescu.

— Eu n-aș fi de părere nici să-l îndemnăm să dea divorț. Nevastă-sa e o femeie tare de treabă. Ar fi păcat. Parcă ce nevoie este neapărat să intre în familia Coțescu?

— Mă voi gândi cum e mai bine! susură geograful. Erminia, impresionată de fața suptă a lui Gonzalv și de veghea continuă pe care o făcea lui Coțescu, stăruie pe lângă Hergot să meargă să-l vadă acasă. Hergot văzu pe Gonzalv pe seară de la distanță, fără a-și permite să-l examineze din proprie inițiativă, și avu impresia că nu era la mijloc decât un fenomen de oboseală. Întinse lui Gonzalv o tabletă dintr-un calmant ușor. Apoi stătură

de vorbă până la vreo nouă seara. Gonzalv îl conduse pe Hergot până la ușă, cu care prilej doctorul aruncă ochii pe cer, care era foarte senin și sclipea bătut de stele.

Exact a doua zi, Suflețul năvăli în biroul populat al lui Gaittany.

— A murit, a murit! țipă el din mijlocul încăperii, trecându-și amândouă palmele în furculiță prin părul înfoiat și albit prematur.

— Nu mai spune! exclamă Gaittany. Bietul Coțescu! De altfel era de așteptat.

— Nu Coțescu, nu Coțescu! continuă a striga convulsiv Suflețul, spre uimirea tuturor. A murit Gonzalv Ionescu. Atac de cord.

După o tăcere prelungită de surpriză, Gulimănescu merse la un sertar de jos al biroului lui Gaittany, unde lăsase ca o garanție de seriozitate premiul prinsoarei între el și Hagienuş, și luând capul de marmură al lui Hermes îl depuse fără comentarii în mâinile orientalistului.

Merită să cităm în încheiere și notația pe care o făcu Hergot în jurnalul său, puțin după ora unu din noaptea când doamna Gonzalv Ionescu, bătându-i în geam, îi vesti plângând moartea soțului ei.

«Cerul extrem de senin. Privit steaua polară.»

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE

Balzacian în *Enigma Otiliei*, G. Călinescu rămâne fidel și în noile romane¹ epicului, „eternului homeric“ (expresia este a lui Thomas Mann). Conduc de convingerea că „marea literatură este în fond aceea de stil clasic“, prin clasicism înțelegându-se „un mod de a crea durabil și esențial“, cu preocupare specială pentru construcția de tipuri, creatorul *Otiliei*, al *Aglaei Tulea*, al lui Stănică Rațiu și Costache Giurgiuveanu își face și în operele lui recente un țel principal din creația de caractere, nu însă fără a depăși (în mult mai mare măsură decât în *Enigma Otiliei*) cadrele formulei balzaciene. Prin problematica intelectuală așezată în centrul lor, noile romane călinesciene pot fi confruntate cu *Muntele vrăjtit*, cu *Doctor Faustus*. Condiția insului excepțional formează obiectul unei constante preocupări a lui G. Călinescu. Prototipul acestui ins excepțional e, în viziunea scriitorului, Șun, eroul legendar al scripturilor chineze străvechi, împărat și filozof, ridicat pe ultima treaptă a înțelepciunii, concepută ca detașare de efemer, de pasiuni mărunte („împăratul, fiind icoana veșniciei, nu iubește, nu dorește, nu lovește, el urmează riturile, precum soarele merge de la răsărit la apus“), Mesia extrem-oriental. În *Bietul Ioanide*, Șun e coborât din mit în lumea reală, așezat într-o societate și într-un moment istoric precis. Arhitectul Ioanide e întruparea artistului care trăiește pentru creație, contemplativ, considerând existența sub specie aeternitatis și pe care, spre a folosi o imagine a lui Lucian Blaga, „fantoma vremii nu-l atinge“. În mediile frecventate, Ioanide trece drept un om excepțional, dar „dezordonat“, cu capul în nori. Căutat în societatea universitarilor pentru inteligența sa scânteietoare, e absolut neînțeles de aceștia, predispuși să vadă în judecățile lui doar niște magistrale jocuri gratuite ale inteligenței. De o autorealizare deplină a lui Ioanide într-o ambianță socială ale cărei tipuri caracteristice sunt Jean Pomponescu, Hagieniuș, Gaittany, Gulimănescu, Suflețel,

¹ Apărute în 1954 și, respectiv, 1960.

Gonzalv Ionescu, Saferian, filistini nevertebrați, dispuși să accepte orice compromis pentru asigurarea propriului confort, nu poate fi vorba. Înconjurat de indiferență ostilă, neputându-și înfăptui planurile mari de creație, având de întâmpinat invidie, dușmănie, șicane demoralizatoare ori de câte ori i se oferă prilejul de a-și valorifica, fie și parțial, capacitățile, arhitectul a dobândit o psihologie curioasă, violent contradictorie. El trece brusc de la concentrări profunde, distanțări severe de prezent, la trăiri intense în cotidian. Calm, absent, de o sobrietate gravă, răpit parcă de extazul unei muzici a sferelor, eroul izbucnește neașteptat în țipete, acuzând, bunăoară, inocența doamnei Ioanide sau înfuriindu-se că oglinda e pătată de muște. Într-un timp, angajat în construirea unui imobil, arhitectul știe să alterneze savant voluptatea cerebrală a creatorului cu aceea, mai puțin abstractă, a cuceritorului inspirat de Eros. Capabil de grave reculegeri, de sublimări ale pasiunilor legate de pământeașca alcătuire, eroul posedă, de fapt, un temperament focos, sanguin, o efervescentă a simțurilor teribilă, putând duce la acte dure, precum palmuirea lui Tudorel, fiul pornit pe căi funeste.

Una și aceeași ființă, insul pieritor și înțeleptul din Ioanide ajung uneori la dezbinări frapante și, cu toate că se orientează categoric într-o direcție precisă, conduita omului se află veșnic sub semnul contrastului. Se înfruntă în erou două suflete — unul grav, năzuind spre absolut, liber de patimi, despovărat de dorințe, altul vijelios, neastâmpărat, sensibil la adulări banale, accesibil micilor vanități, dăruindu-se clipei cu înfrigurare, iradiind de plăceri trecătoare, dar mai adesea crispându-se de durerea jignirilor îndurate. Un demon lăuntric ațâță neconținut facultățile personajului, îi zgândără îndeosebi vanitatea și arhitectul se mistifică deliberat — dar numai până la un punct — adoptând poze, comițând năstrușnicii, nedispreguind atitudinile superior cabotine, complăcându-se în postura de geniu bizar, neînțeleș.

La o examinare riguroasă, fondul original stabil al caracterului ioanidian ni se revelă în candoarea omului rămas un copil, în ciuda complexității sale cu totul neobișnuite. Într-adevăr, tot ce săvârșește arhitectul, până și malițiile și vicleniile, dezvăluie o detașare, o dezinvoltură aproape neverosimilă la un adult, iar ceea ce pare la el mizantropie este, în realitate, doar nonconformism. Când vorbește despre „esența vieții reale“ cu amara repulsie, afirmând incompatibilitatea dintre aceasta și lumea sa ideală, arhitectul — suflet plin de candoare — se referă concret la alde Hagienuş, pentru care un conflict temporar, „o dragoste, o ură, o încăierare dintre doi oameni“ sunt mai importante „în sfera îngustă în care s-au petrecut, decât un război între popoare“. Ioanide nu disprețuiește, prin urmare, societatea, omenirea, din contră, voiește a o

consolida prin construcție. În ciuda propriilor teorii idealist-subiective, arhitectul e un om pentru care „lumea exterioară există“, altfel ar fi nonsens năzuința lui de a crea opere care să dureze secole. Desconsiderarea sa privește nu realitatea obiectivă, în ansamblu, ci mediul filistin, burghezia insensibilă la vibrațiile spiritului, chiar dacă în conștiința eroului sau chiar a autorului acest fapt nu se exprimă cu suficientă claritate.

Nefericirea e că nonconformismul lui Ioanide se produce exclusiv în zona conștiinței, arhitectul nutrindu-se cu visul unei umanități desavârșite, fără a se hotărî să lupte pentru realizarea lui. Iată drama sa...

Dumitru MICU — Nicolae MANOLESCU, *Literatura română de azi*, București, Editura tineretului, 1965, p. 163—166.

Bietul Ioanide surprinde, prin structura lui modernă, armonioasă, sinteza — unică în dezvoltarea romanului românesc — a trei elemente romanești: metoda lui Balzac, tehnica narativă proustiană și dialogia modernă. Toate se împletesc într-o proporție absolută și peste toate se așterne personalitatea unificatoare călinesciană atât de adânc, încât Bietul Ioanide aduce în lumea operei de artă perfecțiunea sferei.

Întâlnim și acum personaje luptând pentru realizarea țelurilor cu acea încordare a voinței tipic balzaciană, dar reținem îndeosebi paginile de rară poezie a străzilor, a clădirilor, ori inefabilul interioarelor. Din notarea detaliilor arhitectonice, din descrierea mobilierului, a culorii, și indicarea așezării lui, salonul lui Saferian Manigomian se transformă într-un cosmos, sugerând un anume prezent și trecut: „Era o încăpere foarte mare și înaltă, de tavanul căreia atârna un gigantic lustru de alamă, autentic bisericesc, cu douăzeci și patru lumini electrice. Pe o latură se afla o sofa lată și scundă (sofaua lui Saferian), învelită cu un covor oriental, peretele respectiv fiind el însuși acoperit cu un șal turcesc bătând în nuanța tutunului uscat, iar de o parte și de alta, câte o fereastră înaltă acoperită cu draperii de pluș roșu. Aproape îndată lângă unghiurile odăii, către acest perete, câte o ușă cu două batante se deschidea către alte odăi laterale, uși încununate de câte un fronton grec foarte complicat, cu detalii, și vopsite cu un lac alb impecabil, contrastând cu sângele închegat al zugrăvelii. Pe unii din pereții cu ușă albă, deasupra unei mensole-altar de marmură, se vedea o excesiv de mare oglindă venețiană, încadrată într-o ramă îngustă de argint afumat, și astfel înclinată încât transporta tot interiorul salonului într-un plan adiacent nebulos și la un cot mai înalt.“ Undeva, printre mesele de metal încrustat și intarsiat, printre bergerile franceze de stil Aubusson și sumedenia de picturi reprezentând peisaje orientale se simte gustul îndoielnic, sugerat cunoscătorului de două imense portrete de femei, pictate în maniera lui

Mirea și Stoenuș. Prea numeroasele fotolii, cele câteva zeci de sfeșnice îngrămădite într-o vitrină, vrafurile de ediții din secolul al XVIII-lea, teancurile de chilimuri și covoare persane împăturite și întoarse pe dos incită nu numai curiozitatea cititorului, dar dau salonului lui Saferian puțin din atmosfera fetidă a „casei cu molii”: „mirosea în aer a cafea, dar și a ceva putred și descompus“.

Metodei balzaciene i se alătură tehnica proustiană a narării. Relativ des, G. Călinescu introduce în realitatea prezentului amintirile așa cum le recheamă în conștiință memoria involuntară. Procedeu e folosit atât de autor, cât și de eroii săi. [...]

În fine, dialogia este subordonată epicului. Fraze întregi comprimă, reținând esența, numeroasele dialoguri sau monologuri. Caracteristic este începutul cărții, a cărei tehnică nu e cu nimic mai prejos de a lui Thomas Mann, de exemplu:

„Când Gaityany aminti lui Ioanide că a doua zi urmau să se întâlnească la cinci, la ceaiul oferit de Saferian Manigomian, Ioanide protestă cu o vehemență crescândă. (—Dar ai spus că vii! — obiectă zâmbind deconcertat Gaityany.) Nu înțelesese bine, sau aruncase vorba din politeță, fără a medita mai mult, pretindea el. Și intră într-un șuvoi de explicații, cu mult prea abundente. Casa lui Manigomian nu-i plăcea, prea multa iarbă din curte îi deștepta imaginea cimitirului, individul avea prea mare respect de vegetal și lăsa scaietele să crească în crăpături de trotuar. Totdeauna spusese că arhitectura trebuie să se purifice de orice natură vie. Intrarea cu coloane de tencuială îi făcea rău. — Sinistru!“
Etc., etc.

Prin numeroasele personaje aduse în scenă, prin multitudinea problemelor puse, prin varietatea unghiurilor de percepție și mediul social observat, primul capitol al romanului, construit pe trei coordonate esențiale, recheamă prin analogie, la scară redusă, începutul epopeii Război și pace. În salonul lui Manigomian, romancierul regizează o reuniune mondenă. Pe mari scaune încrustate în sidef, Panait Suflețel, Dan Bogdan, Ion Pomponescu, Bonifaciu Hagienuş, Andrei Gulimănescu, Gonzalv Ionescu, Dinu Gaityany, intelectuali „putrefiați de cultură“, alături de Angela Valsamaki, Smărăndache, Smărăndăchioaia, așezați în cerc în jurul sofalei pe care se afla întins stăpânul casei, făceau conversație. Centrul atenției era, bineînțeles, Ioanide; el, informa Gaityany societatea, nu putea veni „luna asta“, la Manigomian, „fiindcă îl supără apusul soarelui“. Discuțiile servesc romancierului în analiza lui Ioanide pe fețe felurite. Deocamdată sumare, caracterizările incită curiozitatea, dar folosesc în aceeași vreme luminării colțurilor ascunse ale sufletului celorlalte personaje.

Toți cad de acord că Ioanide este un original, dar sub originalitatea acceptată de toată lumea, interlocutorii încearcă a descifra nuanțele care, adunându-se în jurul arhitectului, să permită conturarea și șlefuirea imaginii de impuritățile accidentalului. [...]

Considerat geniu uneori, contestându-i-se violent orice valoare alteori, Ioanide este în realitate un filozof din familia lui Șun. „Dumneata, i se adresează el lui Gaittany, poți să râzi, un om ca mine, care se izolează, vede universalul și ignorează particularul“. Nici vorbă, Gaittany nu-l înțelege, și din relatarea Angelei Valsamaky, cum că, odată, arhitectul, cu buzunarele pline de cireșe cărnoase culese dintr-un pom aflat lângă un mormânt, îi spusese: „Madam Farfara, am să-ți spun un secret: Am mâncat din bunica dumitale“, asistența reține amuzată doar bizareria omului. Reflecția lui Ioanide ilustra grav ideea filozofică mai generală a interdependenței regnurilor, observată și de Șun: „Din lemn se fac leagănul și sicriul, și sângele nostru se scurge din nou în nimic prin vinele pomilor“.

Toată substanța romanului aici este condensată, și primul capitol sugerează structura lui compozițională. Materia epică a cărții e absorbită de trei momente fundamentale, în jurul cărora se organizează reacțiile eroilor și le determină atitudinea față de mediul ambiant. Prima parte e statică; personajele așteaptă intrarea în scenă; se schițează caracterele, se conturează pasiunile, se sugerează viitoarele linii de dezvoltare ale conflictului. Pe eroi, deși trăiesc în mijlocul unei lumi concrete, determinată istoricește, mediul înconjurător îi lasă indiferenți. Infiltrarea germenilor ciumei, ca să folosim metafora lui Camus, marchează următoarea etapă epică; acțiunea se precipită, ritmul e viu, tensiunea febrilă; viața socială pătrunde în viața eroilor, pentru unii cu consecințe tragice. După extirparea flagelului, eroii se străduiesc să revină la viața și obiceiurile lor, izolându-se iarăși în mijlocul evenimentelor politice, și romanul revine la compoziția inițială.

Citadine prin excelență sunt romanele călinesciene, dar de la Cartea nunții la Bietul Ioanide e vizibilă continua lărgire a mediului. Prin conexarea unor variate zone de investigație epică — o singură secvență, de exemplu, din capitolul al III-lea, înfățișează o concisă „viață de țară“ —, Bietul Ioanide devine o amplă frescă socială a României, puțin înainte și în timpul izbucnirii celui de al doilea război mondial. Cei care au remarcat lipsa suportului epic al romanului n-au observat că tocmai timpul istoric, riguros determinat de romancier, imprimă cărții ritmul lui.

Mulți s-au înspăimântat de compoziția stufoasă a cărții, dar intelectul e turburat să descopere dincolo de aparențe schematismul clasic al marilor romane. Cartea nu e un acvariu, un posibil dosar de existențe, ci pinacoteca umanității unei epoci, o incursiune monografică în sufletul unor oameni eterni, studiați pe latura lor categorială de prototipuri, de numeni. În

acest sens, romanul este opera unui moralist, care construiește caractere în maniera lui La Bruyère, dar cu tehnică modernă. Lumea imaginată e pusă în toate situațiile posibile, privită prin ipostaze comice sau tragice, scăldată în umbre și lumini cu scopul, nedeclarat, de a-i studia umanitatea.

Cu Bietul Ioanide pătrunde, pentru prima dată în literatura noastră, intelectualitatea română în ansamblu, ca grupare, categorie socială.*

Ion BĂLU, G. Călinescu, București, Ed. Cartea românească, 1970, p. 383—384, 385, 387—388.

Dat fiind că urmăream cu fidelitate scrisul călinescian, fie cel săptămânal, fie în volum, firește că am citit și producția romanescă ulterioară Bietul Ioanide și Scrinul negru. Obiecțiile care i s-au adus primului roman la apariție, printre care excesul neologic sau necunoașterea unor detalii din viața rurală, nu afectau substanța romanului, dar asta nu însemna că el nu ridică nici un soi de probleme. Una din probleme o pune chiar încercarea de a realiza o personalitate de un ordin intelectual superior care se presupune că ar fi arhitectul Ioanide. De nicăieri însă nu transpare superioritatea spirituală a eroului central, incapabil de o trăire profundă, de interiorizare, nici măcar după pierderea tragică a copiilor săi. El rămâne mai departe un ins superficial, un ușuratic amator de experiențe erotico-estetice, de predilecție cu tinere de aceeași vârstă cu propria sa fică. Această înclinație îi încercau s-o justifice sub pretextul că ar fi o travestire a simțământului patern, dar nimic nu învederează acest sentiment, ci, dimpotrivă, dezvăluie o trăsătură libidinoasă ascunsă și, ceea ce este mai grav, un obscur instinct incestuos.

Raporturile cu soția sa ilustrează lipsa de delicatețe sufltească a omului, nu superioritatea sa intelectuală, cum pare a crede autorul, căci faptul de a i se adresa cu „madam Ioanide“ nu e decât o dovadă de ipocrizie, e o simplă formă rece și protocolară, denunțând artificialitatea relațiilor ce domnește în sânul familiei Ioanide și chiar o formă de prețiozitate și de snobism, surprinzătoare la un om care pozează într-un artist emancipat, plutind deasupra lucrurilor mărunte și convenționale. În concluzie, nici o clipă, Ioanide nu ne inspiră sentimentul unui om superior și cu atât mai puțin al unui om de geniu. În genere, mari scriitori au eșuat în asemenea tentative, cu excepția lui Balzac în romanul În căutarea absolutului. De altminteri, însuși criticul Călinescu,

* Cine a răsfoit publicistica lui G. Călinescu nu poate fi surprins de ambiția romancierului; ea e legitimă. Pe o distanță, anterior, de peste un deceniu, Aristarc analizase teoretic cele mai diferite tipuri de intelectuali, în numeroase Cronicile ale mizantropului: Despre ratare, Patru moduri, Nu te canoni, Să omorăm timpul etc., etc.

comentând romanul Eminescu de Cezar Petrescu, demonstrează dificultatea de a realiza literar personalitatea unui geniu. S-ar putea obiecta că Eminescu este un personaj real, iar Ioanide o ficțiune. Este adevărat, dar și un erou de ficțiune se supune acelorași exigențe ale creației obiective, fără de care noțiunea de geniu ar fi o noțiune goală. [...]

Ieronim ȘERBU, Vitrina cu scriitori: George Călinescu. Fragment. — „Viața românească“, 1971, nr. 11, p. 28.

Un exemplu de transgresare a istoricității ni-l oferă romanul Bietul Ioanide, scris între 1947 și 1949 și apărut în 1953, de curând în a treia ediție. Tema, definită de autorul însuși într-o scrisoare pe care am publicat-o în Gazeta literară din 17 martie 1966, a fost să arate „cum trăiesc spiritele academice vremurile furtunoase“. Sub raport epic, romancierul se servește de mitul folcloric al meșterului Manole pentru a analiza încă o dată soarta creatorului de geniu într-o societate meschină, obtuză, incapabilă de a promova valori. Se pare că avem de-a face cu o alegorie. În 1941, G. Călinescu publicase Istoria literaturii române de la origini până în prezent, operă monumentală, de o valoare inegalabilă și inestimabilă, care a dat loc totuși la controverse și polemici violente. Autorul a dat un prim răspuns voalat într-o scrisoare aparent bizară, un pretext dramatic cu acțiunea în China antică, intitulat Șun sau calea neturburată, mit mongol (1943), în care Șun, „muzicant, poet, filozof, agricultor, olar, mânuitor al tuturor industriilor folositoare“, este un adept al confucianismului așezând mai presus de orice puterea morală și respectul vechilor rituri. În Bietul Ioanide (titlul ascunde o ironie) eroul e, ca și modelul său mitic, un arhitect însuflețit de mărețe proiecte, imposibil de înfăptuit în lumea mercantilă, filistină. Ioanide construiește, în ciuda tuturor împotrivirilor, concurat de profesorul de beton armat Jean Pomponescu, un monument original, o bazilică prevăzută cu cupolă de sticlă, replică îndrăznească, sarcastică, la proiectul conformist al rivalului său, „catedrala neamului“. Actualizarea mitului poate fi urmărită mai departe. În legenda meșterului Manole, creația, mănăstirea Curtea de Argeș, nimicește procreația, Manole fiind nevoit să-și sacrifice soția și copilul spre a împiedica dărâmarea zidului și a da viață edificiului. Ioanide, absorbit de visurile lui constructive (ar fi voit să devină un alt Antonio Sant'Elia), pierde pe cei doi copii ai săi, Tudorel și Pica, implicați în formația cu caracter totalitar „Mișcarea“ care și-a luat drept lozincă sloganul nietzschean, adoptat de Mussolini, „vivere pericolosamente“. O dată înfăptuită, opera de artă devine o realitate autonomă, care se detașează, cu cât e mai realizată, de creatorul ei, până la anularea lui. În legenda folclorică, meșterul Manole, sechestrat pe acoperișul mănăstirii, piere, încercând să se salveze ca Icar, cu aripi de șindrilă. În Bietul Ioanide

monumentul devine, încă înainte de a fi terminat, locaș de închinăciune al membrilor „Mișcării”. Semnificația romanului este că într-o societate obscurantistă, în care confuzia valorilor înlocuiește cultul lor, creatorul e silit la o activitate mărunță, precară (Ioanide va construi „locuințe ieftine” pentru oameni onești), monumentele de artă rămân nefinite și li se dă o destinație absurdă, neconcepută de autor.

În scrisoarea amintită, G. Călinescu neagă că ar fi voit să scrie un roman din viața politică a anilor 1938—1941. „Din moment ce un roman observă prin definiție invariabilul în variabil, presupusul document e întotdeauna falsificat”. Intenția fundamentală a fost de a prezenta eroi complecși, fiecare având o concepție despre univers. Ioanide „are mereu în față antinomia construcție umană — eroziune”, Pomponescu „oscilează între valoarea de castă și aceea a creației personale”, Panait Suflețel „crede în clasicități” fiind dominat de frică asemeni lui Don Abbondio, Coțescu „cunoaște lumea sub unghiul geologicului”, Gonzalv Ionescu are noțiunea adevărului sub forma informației „științifice”, Bonifaciu Hagienuş e „moralist, cunoscător al filozofilor greci” și al sublimităților eroilor lui Plutarh, dar oricât de erudit, un cinic și un laș, Dinu Gaittany și Maximilian Hangerliu „recunosc valorile genealogice”, Tudorel, Gavrilcea, Carababă „au spasmul revelației lor prin forță, ei sunt din familia aventurierilor cu nuanțe, Tudorel de pildă reflectând-o și ca om individual și ca membru al nației sale” („Doru este o personalitate, distingându-se violent de turmă, a cărei ideologie din cauza asta o trădează fără să vrea”). Butoiescu însuși, constructorul lui Ioanide, are profunditățile lui, „e un Sancho Panza serios, pe lângă un Quijote al arhitecturii, bunul simț asociat cu imaginația”. [...]

În scopul de a da cursivitate analizei psihologice, romancierul recurge la formula senzațională, utilizată de cei mai severi analiști, ca de exemplu Dostoievski, sau la epicul de fasciculă (gen Eugène Sue, dar și Stendhal). Cele mai variate mijloace de expunere (narațiunea propriu-zisă, descripția, portretul, reportajul de anchetă, memoriul, jurnalul intim, confesiunea, până și fișa grafologică sau horoscopul) sunt utilizate, autorul excelând în portretul caracterologic, uneori abia inserat în acțiune, ca în cazul eroilor Saferian Manigomian, Dan Bogdan, Hergot, Oprescu. Dar oricât de puțin e ținut în scenă, eroul capătă contur. Manigomian e negustorul colecționar voluptos, Dan Bogdan e veșnicul oponent, Hergot e dezadaptatul total de la lumea reală, Smărăndache și Smărăndăchioala sunt musafirii eterni, colportori de vești.

Momentele narațiunii se succed rapid, tratarea faptelor e totdeauna impersonală...

Alexandru PIRU, Analize și sinteze critice, Craiova, Ed. Scrisul românesc, 1973, p. 274—276, 278.

Prin noutatea problematicii, a tipurilor, a soluțiilor artistice, romanele lui G. Călinescu — Bietul Ioanide și Scrinul negru — se înscriu în literatura română ca o operă capitală. Ele inaugurează o nouă tradiție în proza noastră oglindind problematica intelectualului și procesul de descompunere a aristocrației; ele se plasează pe o orbită care, din unele puncte de vedere, depășește cu mult aria preocupărilor legate de această tematică și în literatura universală a zilelor noastre.

Originalitatea Bietului Ioanide ține de faptul că, prin arhitectul Ioanide, romancierul creează un inadptabil de o cu totul altă factură, la alt nivel, superior celor pe care-i cunoaștem din literatura noastră realist-critică, un inadptabil care nu e o epavă, care nu iese zdrobit din luptă, în fața căruia nu se pune problema de a alege între sinucidere și resemnare; un inadptabil care n-are o situație materială precară și nu e, ca înaintașii săi, un ratat pe plan erotic. Dar un inadptabil, fiindcă, în pofida vieții confortabile de care se bucură, a prestigiului său social, a succeselor sale amoroase, trăiește intens drama de a nu se putea realiza ca artist în societatea burgheză, societate, prin esența ei, ostilă creației. Originalitatea tipului creat de romancier, descoperită pe această cale „livrescă“, e confirmată de confruntarea cu realitățile epocii, iar semnificația ei e aceea de a spulbera orice iluzii cu privire la posibilitatea intelectualului de a se adapta condițiilor vieții burgheze, fără a se dezice de esența lui, fără a abdica de la misiunea pe care o are.

G. Călinescu nu se rezumă însă la atât; el îmbogățește literatura noastră în care intelectualul era oarecum idealizat (accentele satirice îi vizau mai ales pe impostori, pe semidocti), cu o nouă tipologie, supunând unui rechizitoriu distrugător pe intelectualii „pietrificați de cultură“, dar conformiști și poltroni, pe reprezentanții acelei intelectualități pe care lașitatea a determinat-o să colaboreze direct sau indirect cu clasele exploataatoare.

Nu vom dobândi însă o imagine apropiată a importanței acestor cărți, dacă nu le vom plasa într-un context mai larg încă decât cel al literaturii naționale. Se știe că în perioada interbelică, datorită accentuării declinului lumii capitaliste, se manifestau violent unele anomalii în viața culturală, iar în cercurile ideologice se discuta aprins și uneori judicios (ne amintim, bunăoară, de eseurile lui Julien Benda și, îndeosebi, de celebra sa carte La France Byzantine) despre raporturile dintre intelectual și cultură, despre conceptul de cultură însuși, despre modalitatea de a o conserva și dezvolta. Or, până la G. Călinescu, această frământare ideologică, aceste preocupări interesante și fecunde n-au fost îndeajuns oglindite literar, problematica intelectualului fiind, în literatura apuseană de azi, circumscrisă numai la dilema angajării. G. Călinescu e, după

știința noastră, primul romancier care, în proza scrisă în ultimele două decenii, o atacă frontal, în toate implicațiile ei, și cu strălucire, dând o nimicitoare replică spiritului bizantin în cultură. În Bietul Ioanide și în Scrinul negru se înfruntă două moduri de a concepe cultura și, în funcție de ele, rolul intelectualului în societate. Arhitectul Ioanide se află într-un continuu conflict cu cei mai mulți dintre reprezentanții mediului căruia, de fapt, și el îi aparține. Intelectualii conformiști, cinici, de structura lui Gaittany, timorați ca Suflețel, erudiți deliranți ca Hagienuş, văd cu toții în cultură o activitate sterilă, de înmagazinare de cunoștințe, un act gratuit, un lux, care procură câtorva privilegiați satisfacții de fapt minore. În omul de cultură ei văd un soi de aristocrat care, fără să aibă nici un aport social, trebuie să se bucure de toate privilegiile unei vieți îmbelșugate. Tuturor acestor paraziți în goană după sinecure grase și exemplare tipărite în ediții rare, tuturor acestor inși pe care orice efort îi înspăimântă, arhitectul Ioanide le opune o cu totul altă viziune. În accepția sa, cultura e, în primul rând, un act de creație. El nu vede în cultură un depozit de cunoștințe, o bibliotecă sau un muzeu, ci un laborator în care se elaborează idei și opere; el vede în cultură un efort continuu de cunoaștere a lumii și de realizare a frumosului. Erudiția stearpă e respinsă și condamnată ca o manifestare a lenei intelectuale. Adevărații oameni de cultură nu sunt consumatorii de bunuri intelectuale, oricât de rafinați ar fi ei, ci făuritorii valorilor culturale, cei care prin eforturi susținute completează tezaurul moștenit.

Original e, de asemenea, Călinescu, și deosebit de interesant, prin modul cu totul inedit în care oglindește procesul de descompunere a aristocrației. De obicei, ori de câte ori scriitorii priveau îndurerați acest inevitabil deces social, manifestau o foarte pronunțată înclinație pentru reliefaarea decăderii, a putreziciunii morale și intelectuale a aristocrației, înfățișând-o ca alienată sieși, și speculând, în acest scop, uneori abuziv, supărător deci din punct de vedere artistic, elementul spectaculos și erotic. G. Călinescu, printr-un de admirat tur de forță artistică, atinge mult mai bine obiectivul propus printr-un procedeu contrar: el înfățișează aristocrația în posesia deplină a „virtuților“ ei tradiționale. Ridicolul personajelor din mediul nobiliar nu-și are, la el, ca la înaintași și confrăți, sursa în contradicția dintre aparență și esență, între ceea ce personajele vor să pară și ceea ce sunt ele în realitate. Aparența nu contrazice esența lor, ci o acoperă și o exprimă. Ridicole sunt de astă dată virtuțile înseși. Aristocrația nu e condamnată pentru că, pierzându-și „virtuțile“, s-a înstrăinat de sine, ci, fiindcă păstrându-le cu sfințenie, a rămas ea însăși. E condamnată în ceea ce constituie grandoarea ei, condamnată, deci, fără a i se mai oferi posibilitatea unui recurs, definitiv și irevocabil.

În ultimele două decenii s-a scris, în foarte multe țări, o bogată și substanțială literatură evocând crimele abominabile ale fasciștilor, ororile comise în lagărele naziste de concentrare, cu prilejul deportărilor și strămutărilor forțate. Până la apariția Scrinului negru, aportul nostru în această direcție era destul de mic. Meritul lui G. Călinescu, autorul admirabilului poem dramatic cu certă adresă antifascistă Șun, nu ține însă numai de faptul că a înscris proza noastră în sfera unor preocupări ale întregii omeniri, al căror rost politic nu mai trebuie demonstrat, ci de felul cum le-a înscris, de originalitatea evidentă a contribuției sale. Toată această literatură ne introduce într-un univers demențial, al absurdului, în care orice cauzalitate pare anulată, dar puțini sunt cei care denunță mai violent ca G. Călinescu, în pofida tonului aparent obiectiv, a lipsei oricărui sentimentalism, bestialitățile săvârșite de fasciști, fiindcă puțini sunt cei care evidențiază atât de pregnant gratuitatea violențelor, a crimelor și valoarea umană a victimelor. Totul, în aceste pagini, e menit să reliefeze absurdul acțiunilor criminale ale fasciștilor: arestarea blândului doctor Hergot, respingerea repetatelor sale cereri de a dezvălui eroarea a cărui victimă e, uciderea sa, opririle fără rost ale coloanelor de ostatici, cina festivă oferită condamnaților în preajma executărilor, asasinarea ziaristului Seraphin. Grav e, însă, faptul că monstruosul comportament al călăilor n-are, adesea, nici chiar în proprii lor ochi, o cât de vagă justificare, că e uneori gratuit, practicat ca un joc agreabil; că e expresia celui mai desăvârșit sadism. Vorbesc despre gratuitatea acestei cruzimi plăcerea cu care, în admirația tuturor camarazilor săi, colonelul Gavrilcea și superiorul său nazist, Wachsen, desenează cu gloanțe conturul deținuților ținuiți la zid; distracțiile prilejuite gardienilor de spectacolul suferințelor la care-i supun, în timpul peregrinării, pe ostatici; tehnica lui Petrișor, generele lui Hagienus, de a-și înmulți aceste sadice satisfacții.

Crimele acestea, săvârșite cu sânge rece, adesea chiar din pură plăcere, ne apar cu atât mai monstruoase, cu cât victimele sunt, prin contrast, purtătoare ale unor mari valori umane. Un accident absurd face să fie ucis nu un ins oarecare, ci doctorul Hergot, întruchipare a omeniei și delicateței sufletești. E ucis, în același mod, un ostatic care ni se dezvăluie, în pofida aparențelor generate de comportarea sa în materie comercială, o fire profund umană, sensibil la suferințele aproapelui și acționând în direcția alinării lor. Un alt ostatic ucis e un mizantrop, vorbind în maxime și parabole, care pare întruchiparea înțelepciunii însăși și care poartă un continuu duel cu sentimentalismul și optimismul ieftin, fals, izvorât din frica de a accepta o realitate îngrozitoare, din dorința de a te iluziona cu orice preț. Sanționând fascismul în felul acesta, făcându-ne adică martorii unui interesant duel între înțelepciune și prostie, G. Călinescu

atribuie cărții sale o dimensiune filozofică, fiindcă abordează implicit probleme de etică de un interes foarte larg, ce ating universalul.

Eugenia LUCA, Demers critic, Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 82—86.

Romanul *Bietul Ioanide* este opera unei depline ordonări epice, cu evenimente ce se succedă conform unei perfecte cronologii și prin situarea exactă a caracterelor în spațiul lor epic. Ar fi de amintit, în acest sens, două capitole: primul, unde trecerea în revistă a protagoniștilor se înscrie în structura balzaciană a timpului: „Când Gaityany aminti lui Ioanide că a doua zi urmau să se-ntâlnească la cinci, la ceaiul oferit de Saferian Manigomian...”, și cel de-al treilea capitol, cu aproximativ aceiași eroi prezenți în casa profesorului Coțescu, alcătuiind un grup simetric ordonat. În ample paranteze epice, și ne este bine cunoscut modelul din *Enigma Otiliei*, roman prin excelență balzacian, se elaborează „fișele biografice” ale personajelor prin enumerarea unor trăsături (dominante caracterologice) și prin ilustrarea lor în cadrul unei demonstrații epice de tip descriptiv. Pe rând, Gonzalv Ionescu (obsesia carierei universitare), Bonifaciu Hagienus (leit-motivul avariției și al cupidității enorme), Ermil Coțescu (ramificațiile particulare ale clanului), Panait Suflețel (parodiarea unor însușiri prin hipertrofiere caricaturală) și Pomponescu (obsesia carierei politice falimentare, încheiate tragic) se întâlnesc în structura romanului, alternând în registrul grav ca și în cel bufon, parodic. Tipologia călinesciană e remarcabilă chiar și în cea mai pretențioasă accepție a realismului contemporan. Scriitorul compune fizionomii înzestrate cu date semnificative și poate că una dintre cele mai izbutite siluete e Bonifaciu Hagienus, trăind prin hiperbolă realistă avatarurile existenței sale versatile, instabile. Nu e defel nejustificat să trimitem la notele lui G. Călinescu din Poezia „realelor” și de aici la exercițiul romancierului pentru a urmări privirea scriitorului chiar și în tratamentul mentalității maioresciene, urmând a descoperi prin ea „tipologia oamenilor creatori români” (Principii de estetică).

Scriitorul observă și vede balzacian mediul, o anume ambianță particulară; descrie o stradă (exemplară e pentru „stilul” descripției soluția din pasajul despre strada Tritonilor, cu detalii despre casa Erminiei Hergot, sau descrierea interioarelor lui Manigomian, ale casei lui Coțescu etc.) sau prezintă o fizionomie și recunoaștem în exercițiul minuțios al scriitorului una dintre afirmațiile sale despre un roman a cărui idee, spune scriitorul, „nu se poate traduce în concret dacă romancierul nu vede halucinant de clar și corporal pe protagoniști” (Reflecții mărunte asupra romanului). Istoria e, astfel, istoria unor familii, descoperind procesele și raporturile societății din unghiul particular al eroului,

arhitectul Ioanide, mărturie a contemplației grave, și nu fără sens e înregistrată mențiunea arhitectului despre Stănică Rațiu (din Enigma Otiliei), ca o veche cunoștință a eroului. Prin el se confruntă, simbolic, două lumi, dintre care lumea lui Ioanide e mult mai agresivă și mai amenințătoare. O familie de oameni — observa Ioanide — e înlocuită, la dispariție, cu alta și Stănică Rațiu era „exponent al umanității generațiilor lui“ ca un semn descifrador.

S-a spus, absolut îndreptățit, că G. Călinescu este nu numai un observator, ci și un moralist, în sensul unui clasicism epic remarcat la modelul său statornic, Balzac. Reflecțiile moralistului se traduc, epic, în desenul portretistic și în tipologia personajelor privitye hiperbolic, prin deformare și prin enorm caracterologic. Caricatura și hiperbola se asociază într-o strategie epică remarcabil prevăzută de scriitor, care desfigurează sau amplifică voit pentru a surprinde, a extrage și determina semnificații, carențe și date morale. Portretele, în special ale lui Hagienuș (vezi cap. XI, un capitol al relatării prin grotesc a cupidității și avarității), Andrei Gulimănescu și Dan Bogdan, nu evită parodierea și tratarea incisivă a datelor individualizatoare. Bietul Ioanide este romanul caracterelor clasice și al inteligenței parodiatoare. Un joc artistic admirabil se compune și de aici reflecția, adesea metamorfozată într-un paradox strălucitor, amintind dialogurile din cronicile „optimistului“ și ale „mizantropului“; comentariul apare, în consecință, ca necesar din perspectiva observației moralistului care simulează ca în acest pasaj: „Acestea sunt în scurt portretele celor trei Dioscuri, personaje șterse și lipsite de dramatism, inapte parcă a deveni vreodată eroi de roman“. Un joc al asociațiilor neașteptate se dezvoltă prin Ioanide, erou tragic cel puțin într-o latură a sa, erou atins de evenimente prin moartea copiilor, ca un „Meșter Manole dublu“, mistuit de „universal“ și ignorând „particularul“ până în ceasul conflictului sau cu o lume înspăimântătoare, desfigurată de ură și crimă. Spectacolul inteligenței e prezent în fragmente ce pot fi oricând incluse în seria eseurilor călinesciene, precum paginile despre „idilic rural“ (hiperbola e a inteligenței!), unde se joacă un spectacol al paradoxurilor imprevizibile, insolite. „Bietul Ioanide“ călinescianizează, dacă se poate spune așa, inventându-și un interlocutor sau căutându-l printre „ascultători“ (vorbindu-i Erminiei ca și când ar redacta un tratat de „erotologie“; glosând despre câinele său Ștolț, cu amare observații preluate, parcă, din reflecțiile „mizantropului“ etc.). Ca și în cazul parodiei (o asociere anapoda a unor elemente definitorii în ordine morală), „mimul“ lui G. Călinescu (aici Ioanide), acceptă dialogul ca un mijloc, convențional de fapt, pentru a comunica și a exprima sensuri grave.

Balzacian prin construcție și formulă epică, Bietul Ioanide e totuși o carte barocă prin alternări surprinzătoare de planuri și prin sugestiile ei conotative, prin natura contextului, extrem de bogat ca sugestii și determinări temporale. E un roman baroc Bietul Ioanide și pentru că scriitorul a introdus elemente varii (eterogenitatea lor produce și acea supradimensionare despre care vorbeam înainte), unele dintre acestea perfect adaptate la condiția estetică a romanului profesat de G. Călinescu: „Romanul — spunea scriitorul — este în orice caz o operă de știință, sau, cu un termen mai potrivit pentru câmpul artei, un act de cunoaștere...“.

Ion VLAD, Lecturi constructive, București, Ed. Cartea românească, 1975, p. 197—200.

A glumit într-o zi și mi-a sugerat, printr-un desen, o casă fantezistă, suspendată într-un copac la care nu se putea ajunge decât cu o metodă specială de scripeți.

Planul casei noastre reale l-a gândit însă foarte serios. Orice detaliu îi aparține. A făcut proiectul și pentru scara interioară, asistându-l pe tâmplar îndeaproape. Tâmplarul trăiește și evocă pios aceste momente cu totul ieșite din comun pentru el. Bazinul este tot o creație a soțului meu. De jur împrejur erau jeturi de apă, ascunse prin tufele de trandafiri. Deasupra bazinului se întindea o creangă a dudului din curte. Pe ea erau agățate colivii cu canari și papagali pitici. Când dădeam drumul la apă, care țâșnea la început în sus, ca să se reverse apoi în ploaie mărunță, multiplu colorată de razele soarelui, păsările din colivie începeau să se întreacă în triluri. În timp ce turna betonul pentru bazin, care nu este deloc mare, ci proporționat cu spațiul în care este amplasat, G. Călinescu scria și paginile din Scrinul negru, unde un număr de o sută de jeturi erau proiectate pentru efectul pe care-l urmărea Ioanide, ca să-și surprindă invitații. Tot ca să-și creeze un spațiu al său, soțul meu a făcut tavanul din odaia de dormit din bărne lăcuite, de culoare brun închis. Privindu-l, când sta întins pe divan, avea imaginea unei corăbii răsturnate. Cele două odăițe, de lângă gardul din stradă, pe jumătate intrate în pământ, pe care cineva le-a numit, într-o revistă literară, bunkere, au fost construite în scopul cel mai pașnic cu putință. Acolo se retrăgea să exerseze la vioară, fiindcă îi plăcea rezonanța deosebită a pereților; tot de acolo privea de jos în sus grădina, năpădită de vegetație, primăvara, ca să aibă perspectiva unui fund de mare...

Alice Vera CĂLINESCU. După: Maria Mîncu, În universul călinescian. — „România literară“, 1975, 19 iunie, p. 14.

Pentru autorul Enigmei Otiliei și al Bietului Ioanide, opera exemplară în materie de roman rămâne aceea a lui Balzac, la care se referă

totdeauna ca la un prototip. Deși înțelege că nu are sens a se da reguli de îndrumare unui romancier, totul ținând în creație de puterea vocației autorului, G. Călinescu crede că este totuși necesar, pentru lărgirea conștiinței estetice a scriitorului epic, să i se recomande a medita „a posteriori“ la structura unor „romane solide și universale“, cum se impun, în primul rând, acelea ale lui Balzac, în care „documentul istoric“ s-a prefăcut magistral în „document fictiv“, căpătând o „înaltă semnificație umană“ prin viziunea caracterologică fundamentală, reflectată de tipologia personajelor. Susținând că „subiecte de roman nu sunt decât puține“ și că „lista acestora poate să fie întocmită dinainte“, G. Călinescu își exemplifică punctul de vedere, dând în concluzie un breviar tematic concentrat în șase puncte : „1) Istoria tânărului care vrea să pătrundă cu orice chip în viață, subordonând toate afecțiunile acestei pasiuni; ambițiosul plat, comun; 2) Istoria ambițiosului idealist, în stare de toate înfrângerile pentru glorie, putând oscila între ratare grandilocventă și geniul posac; 3) Istoria femeii nesatisfăcute, căzând la maturitate în dezordinea pasiunii romantice; 4) Istoria bărbatului matur, plictisit de căsnicie, distrugându-și viața și familia în experiențe erotice tardive; 5) Istoria bărbatului sau a femeii, care neizbutiți ei înșiși în viață, își revarsă energiile asupra copiilor, devenind personaje odioase pentru alții și apăsătoare pentru propria progenitură; 6) Romanul incapacității de adaptare, care nu duce la lirism ca în nuvelistica de la noi, ci la invidie.“ Pentru înțelegerea noastră de astăzi considerabil evoluată în sensul complexității modului de a pune problema romanului, nu încapă îndoială că o părere ca aceasta, artificial limitată, este greu de admis. Partizan al unui realism de concepție clasică, autorul Enigmei Otiliei deplânge faptul că romancierul român revelă prea adesea un spirit de gazetar având „despre realitate o noțiune sinonimă cu contingența“. Ca remediu pentru o asemenea stare de lucruri, într-o literatură în care găsea că „se face prea multă sociologie și istorie“, el propune soluția orientării romanului nostru „spre o psihologie caracterologică și spre umanitatea canonică“...

Dinu PILLAT, Itinerarii istorico-literare, București, Ed. Minerva, 1978, p. 280—281.

În Bietul Ioanide (1953), complexiunea lui Pomponescu, față de toate celelalte personaje ale romanului, vine din antipatia creator disimulată a aceluiași autor pentru eroul său. La fel de firave uman, concepute tot atât de unilateral, mai diferențiat însă și mai subtil comice (deoarece situațiile comice sunt aici mai diversificale), personajele din Bietul Ioanide au o substanțialitate conferită de însuși mediul intelectual căruia îi aparțin. Superiori primitivilor din Enigma Otiliei, eroii din

Bietul Ioanide nu luptă pentru bunuri materiale, ci pentru ranguri intelectuale. Inteligența lor, la fel de versatilă, e acum supusă unor probe mai distincte, după calitatea rangului, a mediului intelectual în sine, deși o psihologie nu mai puțin uniformă îi grevează și pe ei cu monotonie. Importanța acestui roman constă în faptul că personajele lui par progeniturile urmașilor celor ale lui Ion Ghica. Din evul mediu cu tentă fanarioță, ele au intrat adânc în epoca burgheză, înlocuind finețurile orientale (deși ambianța rămâne bizantină și balcanică) cu cele occidentale intelectuale, depășind deci geografia și pitorescul acela, pentru culoarea și decorul acesta. În fond, sunt fanarioți trecuți prin școala latinistă, lucru atestat de limba pe care o vorbesc și care e chiar limba lui G. Călinescu.

Ion NEGOIȚESCU, *Istoria literaturii române*, București, Editura Minerva, 1991, p. 186.

Ceea ce Felix Sima (și, înaintea lui, Jim Marinescu, în Cartea nunții) prefigurează devine prin arhitectul Ioanide realitate. Acest personaj paradoxal, excentric, întruchipează puterea creatoare în acțiune. Ioanide este prin excelență Creatorul. Structural deosebit, asemenea lui Jim și Felix, de toate celelalte personaje, eroul central al romanelor *Bietul Ioanide* (1953) și *Scrinul negru* (1960) se definește nu doar ca arhitect, ci, în genere, ca tip de intelectual, în opoziție mai ales cu Ion Pomponescu. Arhitect și el, dar fără a construi efectiv, Pomponescu e tipul „oficialului”, al ministeriabilului, o variantă tipologică până la un punct a lui Pascalopol. Celelalte personaje masculine (Gulimănescu, Dan Bogdan, Suflețel, Coțescu ș.a.) sunt, majoritatea, tot intelectuali, dar atrași mai mult de bunurile materiale decât de valorile spiritului. Pentru averi și poziții sociale, ei sunt în stare de orice. Benedictin al științei, Ermil Coțescu are, pe de altă parte, mentalitatea unui gospodar omnipotent; în înțelegerea lui, catedra și disciplina profesată sunt un fel de proprietate personală; lumea universitară a devenit pentru el „un sat cu rubedenii”. Rudele lui nu împânzesc, de altfel, doar universitatea, ci și ministere, instituții. Profesorul își are reprezentanți în toate partidele, și aceștia, combătându-se aparent, se sprijină ocult, sistematic. Pentru a pătrunde în învățământul superior, înverșunatul arivist științific Gonzalv Ionescu, unul dintre personajele cele mai burlești (involuntar), trebuie să se introducă, prin căsătorie, divorțând de propria nevastă, în clanul Coțescu. Prezențe de prim-plan, nu numai în *Bietul Ioanide*, ci și în *Scrinul negru*, orientalistul Hagienuş și muzeograful Gaittany sunt, unul: intelectualul steril, juiseur bonom și malițios, epicureu grotesc, celălalt: perfectul mонден, diplomatul înăscut, un Talleyrand ieșit din ceainăriile Fanarului. Fauna celor două romane cuprinde zeci de alte

personaje, pitorești, unele, ca de pildă, prințul Hangerliu, os domnesc, și mai ales mătușa lui, „Hangerlioica“, de o înfatuare comică monumentală, altele sinistre, ca asasinul Gavrilcea. În Scrinul negru apar și muncitori, comuniști, sub înfățișări atât de convenționale și schematică încât devin amuzanți prin ridicol. Depășind formula balzaciană, romanele de după 1944 se apropie de cea tolstoiană, epopeică. În spațiul lor, al celui de al doilea în special, se înfăptuiește un larg caleidoscop al mediilor lumii românești de dinainte, din timpul și de după cel de al doilea război mondial. Se înfăptuiește cu mijloace principial clasice, complicate însă, în bună parte modificate de felurite alte tehnici, de la cele ultramoderne până la cele proprii „manierismului“ și barocului...

Dumitru MICU, Scurtă istorie a literaturii române, vol. II, București, Ed. Iriana, 1995, p. 143—144.